

**ARŞİV BELGELERİ IŞIĞINDA
SAYIŞTAY TARİHİ**

29 Mayıs 1997

ANKARA

Prof. Dr. Ahmed Akgündüz

Prof. Dr. Ahmed Akgündüz tarafından hazırlanan bu kitap, 135 inci kuruluş yıldönümü münasebetiyle Sayıştay tarafından bastırılmıştır.

Baskı: Sayıştay Yayın İşleri Müdürlüğü

SUNUŞ

Toplumların gurur duydukları, yüz aklan olarak değerlendirdikleri ve varlıklarıyla iftihar ettikleri bazı kurumlan vardır. Bu kurumlanın itibarlan çoğunlukla geçmişlerinden, geleneklerinden, gayelerinden ve topluma verdikleri hizmetlerden kaynaklanmaktadır. Türk toplumunun saygın kurumlanndan biri olan Sayıştay, engin bir maziye sahip olup, bu geçmişin bilinmesinde sayısız faydalar vardır.

Maliye, Devlet hayatı için önemli bir çalışma alanıdır. Bunun içindir ki, Esat Efendi, 1876 yılında yayımlanan, Osmanlı siyasi düşüncesinde "Siyâsetnâme" türünden ayrı, ilk anayasa hukuku kitabı olarak değerlendirilen "Hükümet-i Meşrûta" sında "*ahali tarafından intihap olunmuş Meclis'in vezaifi nedir?*" sorusuna, önce "*Devletin varidat ve mesarifine dikkatetmektir*" cevabını vermiştir.

Hukuk devletinin temel taşlanndan biri olan, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e uzanan Sayıştay, 1800'lerdeki yenileşme hareketleri meyânında, ihdasına ilişkin 30 Zilkade 1278/29 Mayıs 1862 tarihli arz tezkeresindeki ifadeyle "*her devlette olduğu gibi umur-u hisabiyenin bir mahkeme-i kübraya havalesi*" zaruretinden bahisle devlet parası ve mallanna tasarruf edenlerin hesaplanın her yıl denetlenmesi ve yargılanması, bakiye veya zimmetlerin tahsili ihtiyacı sonucu, hem Meclis-i Mebusan'dan hem de hükümdar ve hükümetten bağımsız bir denetim ve yargı mercii olarak 1862 yılında Divan-ı Ali-i Muhasebe adıyla kurulmuştur. Sayıştay, yüzyılı aşkın mazisiyle ülkemizin ilk yüksek mahkemesi olma onurunun yanısıra Avrupadaki benzerlerinin bir çoğuna örneklik etmiş olmanın da şerefini taşımaktadır. 1876 yılında çıkarılan ilk anayasamız olan Kanun-ı Esasi'sinin 105, 106 ve 107'inci maddelerinde Anayasal bir kurum niteliği ile yerini alan Sayıştay, 1924 Teşkilât-ı Esasiye Kanununun 100 ve 101'inci maddelerinde ve nihayet 1961 ve 1982 anayasalanın "*Sayıştay, genel ve katma bütçeli dairelerin bütün gelir ve giderleri ile mallarını Türkiye Büyük Millet Meclisi adına denetlemek ve sorumluların hesap ve işlemlerini kesin hükme bağlamak ve kanunla verilen inceleme, denetleme ve hükme bağlama işlerini yapmakla görevlidir*....." şeklindeki 127 nci ve 160'ıncı maddelerindeki ifadelerle anayasal kimliğini koruyarak bugünlere gelmiştir.

Teknik anlamda Sayıştay'ın kuruluş tarihi 1862 olarak gösterilmekle beraber, 13'üncü yüzyılın sonunda kurulup, üç kıt'aya yayılan ve vârisi olduğu devlet yapılanı meczedip geliştiren ve varlığını 20 nci yüzyılın başına kadar sürdüren Osmanlılarda mezkûr tarihe kadar Sayıştayca görülen hizmetleri yürüten bir birim olmadığı herhalde düşünülemez.

Kurucusu Osman Gazi'nin "*Beytül-mâl-i Müslimini muhafaza ederek Devletin servetini teksire çalışıp, mesarif-i meşruaya kifayetinden ziyade akçe telefetmemeye ihtimam edeceksin...*" buyruğunun uzun süre düstur edinildiği Osmanlılarda Fatih zamanında kurulan muhasebe ve defterdarlık teşkilâtı, Yavuz döneminde geliştirilerek mali teşkilâta çok önemli bir organ olarak "**Baş Bakî Kulluğu Ağalığı****" adıyla bir murakabe kurulu oluşturulmuş; Kavanin-i Süleymaniye'nin en önemlilerini maliyeye dair olanlar teşkil etmiştir. Sınırsız hükmetme yetkisine sahip olan padişahların, maliyenin henüz ilim olarak bilinmediği bir dönemde, kendilerini sınırlamak pahasına maliyeye ilişkin kanunlar hazırlatıp kamu fonlarının denetimine bu derece önem atfetmeleri, bizim için bir iftihar vesilesi olmak gerekir. Osmanlı'nın yüzyıllar önce görüp Devlet hayatına soktuğu bu durum, batılı devletlerce çok sonra kavranmış; ancak, zamanımızda çağdaş, devletin hesabını kitabını iyi bilen, denetime açık bir devlet olduğu fikri yerleşmiştir.

Kamu kaynakları halkın malıdır. Bu kaynakların amacına uygun ve rasyonel olarak kullanılması, bunlardan özel çıkar sağlanmaması, bugün hemen bütün ülkelerin uğraştığı çok önemli bir konu haline gelmiş; kamu yönetimindeki yolsuzluklar ve usulsüzlükler nedeni ile "temiz toplum", hemen tüm cemiyetlerin özlemi olmuştur. Bu özlem, öylesine yoğunlaşmıştır ki toplum adına yapılacak denetimin, klasik yasama, yürütme ve yargı güçlerine dördüncü bir güç olarak anayasal sisteme ilâvesi konuşulur hale gelmiştir. Bugünün ve yakın geleceğin ilk gündem maddesini, demokratik hukuk devleti anlayışı içinde denetim mekanizmalarının güçlendirilmesinin teşkil edeceğini söylemek mümkündür.

Kamu yönetimindeki bu gelişme, ülkemiz için de geçerli olmakta ve içinde bulunduğumuz ekonomik sıkıntılar esasen kıt olan kaynaklarımızın çok akılcıca kullanılmasını zaruri kılmaktadır. Gerek bu zaruret gerekse dünyadaki genel temayül nazara alınarak son yıllarda klasik denetim alanındaki eksiklikler giderilmeye çalışılmış, mahalli ve milli basından ihbarlar takibe başlanmış ve ayrıca Sayıştay'ın çağdaşlaşması için özel bir proje yürürlüğe konmuştur. Bu meyanda, yargı daireleri ve denetim gruplarında ihtisaslaşmaya gidilmiş, denetçilere bilirkişi kullanma yetkisi de verilerek olay ve işlemin her safhasında sarf belgelerinde gösterilen gerçekleşmenin fiili ve fiziki olarak hayata geçirilip geçirilmediğinin incelenme imkanı sağlanmıştır. Diğer taraftan yıllara sari projelerin müstakilen incelenmesi, VET (Performans) denetimi, Sayıştay-Parlamento ilişkilerinin yöntemlendirilmesi de kanun değişikliği ile elde edilen yeni imkânlar olmuştur. Planlama faaliyetlerinin başlatılması ile denetim etkinliği iki misline çıkarılabilmektedir. Bunlara ilaveten, Dünya Bankası ile birlikte yürütülen, "Mali Sistemin Yeniden Yapılanması, Raporlama, Eğitimin Teşkilatlandırılması ve İletişim Tekniğinin Geliştirilmesi" proje çalışmaları da yakında ürünlerini verecek aşamaya gelmiş bulunmaktadır.

Tarihin derinliklerine uzanan ve soylu bir gemiŒe sahip olan SayıŒtay'ın, tarihsel zenginliklerini, kaynaklarını, büyük bir fedakrlık ve gayretle arŒivlerin tozlu raflarından bulup gün iŒığına çıkartmak ve belgeleri derlemek suretiyle zgn bir kitap oluŒturan sayın **Prof. Dr. Ahmed Akgündüz**'e bu olağanüstü alıŒmasından dolayı SayıŒtay adına Œkranlarımı sunarım. Œimdiye kadar gerek akademik çevrelerde gerekse kendi camiamızda bu konuda baŒka kıymetli araŒtırmalar yapılmamıŒ değildir. Ancak, meseleyi tüm boyutlarıyla kavrayan böylesine geniŒ kapsamlı, tarihi belgelere dayalı bir araŒtırma ilk kez yapılmaktadır. Daha önce, tüm araŒtırmalara rağmen bulunamayan Divân-ı Muhasebatın KuruluŒu ve BaŒkanlıđına Ahmed Vefik PaŒa'nın Tayini ile alkalı Tezkire ve irade-i Seniyye ilk kez saygıdeğer yazar tarafından ortaya ıkarılmıŒ bulunmaktadır. (BOA, irade-Dahiliye, No: 33, 173). Sadece bu dahi son derece önemli bir keyfiyet olup, ne kadar teŒekkr edilse azdır. SayıŒtay açısından son derece önemli olan bu araŒtırmanın onuru da kuŒkusuz Sayın **Prof, Dr. Ahmed Akgündüz**'ndr.

SayıŒtay'ın 135. kuruluş yıldönümü vesilesiyle yeni bilgi ve belgeleri gün iŒığına çıkaran böyle bir eserin ortaya konulmasından büyük bir mutluluk duyuyor, kitabın araŒtırmacılarla önemli bir kaynak olacağını mit ediyorum.

M. Vecdi GÖNÜL
SayıŒtay BaŒkanı

GİRİŞ

"Arşiv Belgeleri Işığında Sayıştay Tarihi" adlı eseri telif etmeye bizi sevkeden sebep, bir çok konuda olduğu gibi, Sayıştay konusunda da yanlış bilgilere sahip oluşumuz ve bu zamana kadar, konunun arşiv belgeleri ışığında ilmî bir şekilde ele alınmayışdır. Çok kıymetli büyüğüm Sayıştay Başkanı Vecdi Gönül Bey, Danıştay'ın 125. Yıldönümü münasebetiyle düzenlenen Danıştay Tarihi ile alakalı tebliğimden sonra beni aramış ve görüştüğümüz müteaddid defalarda da aynı çalışmanın Sayıştay Tarihi açısından da yapılmasının zaruret olduğunu ısrarla belirtmişti. Israrlı teşviklerine iki sene dayanabildim ve nihayet Osmanlı Arşivinde 1995 yılının başından itibaren kendimi bu konuyu araştırmaya vermeyi bir vazife addettim. İşte iki senedir yürütülen yavaş tempodaki talî araştırmalar ve 1995 yılının başından beri yürütülen yoğun gayretler sonucu, üç bölümlük bir Sayıştay Tarihi ortaya çıkmış oldu.

Birinci Bölüm'de Belgeler Işığında Divân-ı İshrâPdan Sayıştay'a başlığı ile Sayıştay Tarihi anlatılmaya çalışılmıştır. Bu Bölüm içinde Osmanlı Devletinden önceki müslüman Türk devletlerinde Sayıştay'ın vazifesini ifa eden Divân'ül-İshrâf; Osmanlı Devletinde Divân'ül-İshrâf'ın tam karşılığı olmasa bile önemli ölçüde Sayıştay'ın vazifelerini yürüten Başbaki Kulu Ağalığı ve nihayet Tanzimat'tan sonra Sayıştay vazifesini ifa eden Islâhât-ı Maliye Komisyonu, Meclis-i Âli-i Hazâin, Meclis-i Vâlây-ı Ahkâm-ı Adliye, Meclis-i Maliye, Meclis-i Muhâsebe ve nihâyet 1862 yılının Mayıs'ında kurulan Divân-ı Muhasebat ve geçirdiği safhalar üzerinde durulmuştur. Bütün bunların tarihi anlatılırken mevzûatı da, icabeden yerde orijinalleri de ihmâl edilmeden verilmeye çalışılmıştır. Sayıştay ve Mevzuâtının eksik olmaması için Cumhuriyet Dönemi Sayıştay Tarihi ve Mevzuâtı da eklenmiştir.

İkinci Bölüm'de Osmanlı Devletinde Bütçe Hukukunun genel esasları özetlenmiş ve nürnune olarak Kanunî Dönemine ait bir Bütçe Kanunnâmesi ilâve edilmiştir.

Üçüncü Bölüm'de ise 1862'de kurulan Divân-ı Muhasebat'ın günümüze kadarki bütün başkanlarının ve başkan vekillerinin bulunabildiği kadarı ile

resimleri, hayat hikâyeleri, başta Osmanlı Arşivi olmak üzere, gerekli yerler taranarak kitaba ilave edilmiştir.

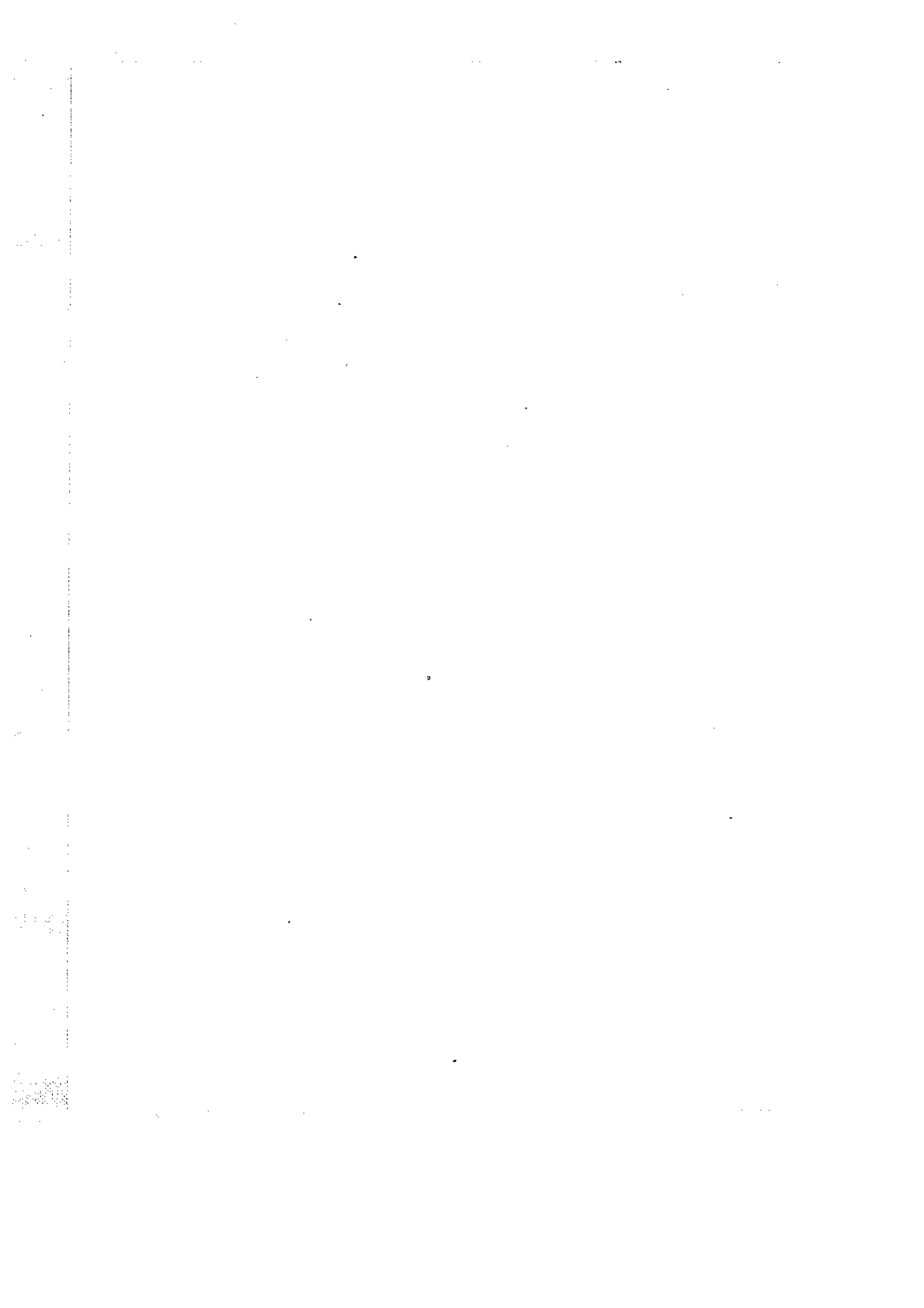
Ekler'de ise, Divân-ı Muhasebat ve Sayıştay Başkanları, Başkan Vekilleri, Üyeler, Daire Başkanları, Osmanlı dönemindeki Müdeiumumiler ve Cumhuriyet dönemindeki Savcıların listelerini tablolar halinde takdim ettik.

Bütün bu araştırmalarımıza rağmen, bazı tesbit ve izah hatalarımız olacaktır. Çalışmanın en güzel şekilde tamamlanması için her türlü yardımı esirgemeyen ve beni bu çalışmaya teşvik eden Sayıştay Başkanı Sayın Vecdi Gönül'e; Sayıştay Genel Sekreteri M. Harun Erdoğan'a; Sayıştay Genel Sekreter Yardımcısı Kâmil Duru'ya; " **Cumhuriyetin SO'inci Yılında Sayıştay**" adlı kıymetli eserin hazırlanmasında katkısı bulunan Uzman Denetçi H.Hüseyin Gürhan'a; belgelerin araştırılmasında her türlü desteği veren Osmanlı Arşivi Genel Müdür Yardımcısı Necati Aktaş'a; Araştırma Hizmetleri Müdürü Veli Tola'ya; tashih ve tertiplerde bana yardımcı olan Osmanlı Araştırmaları Vakfı Müdürü Mehmed Emin Şahin'e ve Arşiv Uzmanı Hikmet Başdemir'e teşekkürlerimi takdim ederken Kitab'ı araştırmacıların istifadelerine arz ederim.

Prof. Dr. Ahmed Akgündüz

BİRİNCİ BÖLÜM

BELGELER İŞİĞİNDA SAYIŞTAY (DİVAN-I MUHASEBAT) TARİHİ

Ş.1- OSMANLI ÖNCESİ TÜRK DEVLETLERİN- DE SAYIŞTAY TARİHİ VE TEŞKİLÂTI

/- KONUNUN TAKDİMİ

Her meselede olduğu gibi, Sayıştay konusunda da, arşiv belgelerinin ortaya koyduğu gerçeklerden farklı şeyleri biliyoruz. Çünkü yıllardır eğitim müesseselerinde anlatılan Sayıştay ve teşkilâtı, sadece Batı Hukuk Tarihi açısından doğru olanı yansıtmaktadır. Bizim tarihimizdeki Sayıştay ve teşkilâtı ise, bazı araştırmacılar tarafından Mayıs 1862 tarihinde; bazıları tarafından 1863 tarihinde ve bazıları tarafından ise 1865 tarihinde başlatılmaktadır. Halbuki evvela Sayıştay geleneğini bizde Divân-ı Muhâsebât ile başlatmak tamamen yanlıştır. Zira Divân-ı Muhâsebât, daha önceki Sayıştay benzeri kurumların devamıdır ve Divân-ı Muhâsebât'tan önce de Sayıştay türü müesseseler vardır. Daha önceki benzeri müesseselerin devamı olan ve sadece isim ve kısmen de statü değişikliğine uğrayan Divân-ı Muhasebatın ne zaman tesis edildiği hususunda da hatalar mevcuttur ve doğru olanı da şudur: Divân-ı Muhasebat, Selh-i Zilka'de 1278/29 Mayıs 1862 tarihinde kurulmuş ve aynı tarihte de Ruheddin Efendi oğlu Ahmed Vefik Paşa, ilk Divân-ı Muhasebat reisi olarak tayin edilmiştir. Daha sonra zikredeceğimiz tezkire ve trâde-i Seniyye'den anlaşılacağı üzere, Divân-ı Muhasebat. Selh-i Zilka'de 1278/29 Mayıs 1862 tarihinde kurulmuş; bu Divân'a Meclis-i Vükelâ yani o zamanın Bakanlar Kurulu Üyeliği verilmiş ve protokoldeki yeri de Maliye Nezâretinden sonra tesbit edilmiştir. "**Mahkenie-i Kübrây-ı Tetkik**" unvanıyla kurulan Divân-ı Muhasebat'ın ilk reisinin maaşı da aynı iradeyle 30.000 kuruş olarak tesbit edilmiştir¹. O halde burada şu iki gerçeğin iyi bilinmesi gerekmektedir:

¹ BOA. İrade-Dâhiliye, No: 33. 173. Mchmc.1 Süreyya. Sicil-i Osmfınf. c. 1. sh. 308-309

Konuyu daha etraflıca inceleyebilmek için, Sayıştay teşkilâtının kendinden sonra gelen müslüman Türk Devletlerine önemli ölçüde numune teşkil eden Abbasi Devletinde, ilk en büyük müslüman Türk Devleti olan Selçuklularda, bunu takiben Anadolu Selçuklularında, Osmanlı Devletinden önce büyük bir müslüman Türk Devleti olarak varlığını devam ettiren Memlûklülerde ve nihâyet Osmanlı Devletindeki malî yargı ve teşkilâtı üzerinde durmak istiyoruz.

Bilindiği gibi. Sayıştay, genel ve katma bütçeli devlet dairelerinin bütün gelir ve giderleri ile mallarını, milleti temsil eden en büyük organ yani meclis adına denetler. Sorumluların bütün hesap ve işlemlerine kesin hükme bağlar. Mali konularda inceleme, denetleme ve karar verme yetkilerine sahiptir. Yürürlükte olan 1982 Anayasası tararından bu şekilde özetlenen Sayıştay Teşkilâtı ve benzerlerinin tarihimiz boyunca yaşayıp yaşamadığını şimdi göreceğiz.

II- OSMANLI DEVLETİNE KADAR TÜRK DEVLETLERİNDE SAYIŞTAY TEŞKİLATI

Özellikle Selçuklu Devleti, devlet teşkilâtı açısından kendisinden önceki büyük müslüman devlet olan Abbasilerden her konuda olduğu gibi. Sayıştay ve benzeri müesseseler konusunda da yararlanmış bulunmaktadır. Abbasiler zamanında Maliye Bakanlığı görevini Divân'ül-Harâc vel-Cibâyât adı verilen bir teşkilât yürüttüğü gibi, devletin malî konularını inceleme ve denetleme vazifesini de Divân-ı İsrâftı¹, tşrâf görevine bakan görevliye de Müsrif denilirdi. Müsrif, konu ile ilgili kaynaklarda aşağıdaki şekilde Kiril' edilmektedir: Müstevfi denilen Maliye vekili ve benzeri devlet yetkililerinin yaptıkları icra işlerini, vergilerin toplanmasından sonra onların kanunlara

¹ UzunVarşlı. İsmail Hakkı, Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal, Ankara 1984, sh. I 1-12

uygun olup olmadığını ve toplanan vergilerin yerine harcanıp harcanmamasını kontrol eden devlet görevlilerine **müsrif** denmektedir¹.

Büyük Selçuklu Devletinde de, devletin malî ve buna ilâveten idarî işlerinin yolunda gidip gitmediğini teftiş ve denetleme vazifesiyle vazifelendirilen Divan'a **Divân-ı Müsrif** veya **Divân'ül-İşrâf** denmekte ve **Divân'ül-İşrâf** yani bugünkü tabirle Sayıştay Başkanına da **İşrâf-ı Memâlik** veya **Sâhib-i Divan-ı İşrâf-ı Memâlik** denilirdi. İşrâf-ı Memleket de denen bu zat, icabettiği takdirde, bugünkü Sayıştay Murakıpları ve Müfettişleri tarzında şehir ve kazalara nâib adını verdiği vazifelileri gönderir ve devletin malî işlerini denetletirdi. Abbasilerde olduğu gibi Müsrif de denen Sayıştay Başkanları son derece güvenilir, divan ve devlet işlerinde tam bir vukuf sahibi olan kimseler arasından seçilirdi. Nâiblerin de böyle kimselerden tayin edilmesi gerekiyordu².

Anadolu Selçuklularında Divan-ı İşrâf adıyla Sayıştay bulunmakta ve bu divanın reisine yani Sayıştay başkanına da Müşrif-i Memâlik, Müşrif-i Mülk ve Müsrif gibi isimler verilmekteydi. İfa ettiği vazifeler, bugünkü Sayıştay'inkinden farklı değildi³.

Moğolların müslüman vârisleri arasında yer alan **İlhanlı** Devletinde de Sayıştay Teşkilâtı, İşrâf-ı Memâlik adı altında aynen devam etmiştir. Reisine Müşrif-i Memâlik denilen ve Sayıştay gibi vazife gören bu teşkilâtın teftişinden, hiç bir şey hâriç kalamazdı ve saklanamazdı. Lüzum hâsıl oldukça israf denilen memurlar, çevre vilâyetlere ve şehirlere de gönderilirdi. İlhanlıların ilk zamanlarında Sayıştay Teşkilâtının Şark ve Garb İşrâflığı adı altında iki kısma bölündüğünü ve Hülâgu Hân İran'a geldiği zaman Garb Müsrifliğini Cemal Hâs Hâcib isimli bir zatın yürüttüğünü kaynaklardan öğreniyoruz.

Mâlî ve idârî bütün divan ve memleket işlerini teftişe ait işleri tahkik ve inceleme ile meşgul olur şeklinde vazifesi izah edilen Müsrifin özellikle malî konularda vukuf sahibi olması şartı aranmaktadır. Konu ile ilgili soru sorulduğu zaman, bunu hemen cevaplandırabilmesi, teftiş işlerinde hazine ve devletin gelir ve giderlerini, devlet memurlarının maaşlarını ve benzeri malî konuları denetleyerek suiistimalleri önlemesi en önemli görevleri arasında yer

1 Şeşen, Ramazan, **Selâhaddin-i Eyyübî Ve Devlet**, İstanbul 1987, sh. 261

2 Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, **Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal**, sh. 44

3 Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, **Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal**, sh. 97-98

almaktadır. Vazifeleri ile alakalı bütün muamelelerde düstur adı verilen kanunlar mecmuasına riâyet etmesi icabetmektedir¹.

Aynı teşkilâtın İshrâf adı altında Memlûklü Devletinde de bulunduğunu ve bunlarda da Sayıştay başkanına Müşrif-i Memâlik dendiğini yine elimizdeki kaynaklardan öğreniyoruz². Eski Müslüman Türk Devletlerindeki Sayıştay Müessesesi demek olan İshrâf-ı Memâlik ile alakalı İlhanlı Devleti kanunşinâslarından Mehmed bin Hindüşâhî'nin Düstûr'ül-Kâtib adlı eserindeki belgeyi aynen vermek istiyoruz ve belgeyi de özetlemek istiyoruz:

"Divân-ı İshrâf-ı Memâlik, gece gündüz demeden dünyada yaşayan havas ve avamın bütün ay ve yıllarda cumhurun maslahatlarını zabt etmek ve dağınık meseleleri cem⁶ etmek için, mâlî ve idarî bütün divan ve memleket işlerini tahkik ve teftiş eder. Bu tahkik ile meşgul olan İsrâfın bütün memleket meselelerinde ve özellikle malî ve idarî konularda tam bir vukuf sahibi olması icabeder. Bu zat, memleketin maslahatları ve harcamaları ile alakalı soru sorulduğu zaman derhal cevap verebilecek güce sahip olmalıdır. Teftiş meslelerinde hazinenin durumu, gelir ve giderlerin nereden temin edilip nereye yapıldığını, asker ve memur maaşlarını, bütün ayrıntılarıyla tetkik etmelidir.

Divân-ı Büzürg'de idarî, malî muameleleri kontrol eylemek, dağınık haller varsa bunları zabt u rabt altına almak da İsrâfın vazifeleri arasındadır. Divan-ı Büzürg'ün a'zaları, İshrâfı dikkatle dinler ve onun fikir ve mütalalarından istifade ederler.

İshrâf, tetkik ve teftiş vazifelerine #it konularda ve vazifesi ile alakalı bütün muamelelerde, defterlerde yer alan Kanun Mecmualarına ri'âyet etmelidir ve kayıtlarında Müşrif-i Memâlik'in nişanı bulunması icab etmektedir.

İshrâf ayrıca, malî ve idarî konularda tayin olunacak memurların tayini konularında ve âmillerin Divan-ı Büzürg'e verdikleri taksirler hususunda, yetkililere fikir ve mütalaa verir. Zira İshrâf bütün muameleleri daha iyi bilmekte ve memleketin çevre ve etrafındaki meseleleri de vilâ-yetlere gönderdiği müsrifler vasıtasıyla öğrenmiş bulunmaktadır."³.

1 Mehmed bin Hindüşâhî Münşî, **Düstûr'ül-Kâtib Fî Ta'yîn'il-Merâtib**, Köprülü Kütüphânesi, No: 1241, 2. Kısım, 1. Bab. 2. Darb, 6. Fasil, Vrk. 189/a-b: U/Ainçarşılı. İsmali Hakkı, **Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal**, sh. 217-218

2 Uzunçarşılı. İsmali Hakkı, **Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal**, sh. 371

3 Mehmed bin Hindüşâhî Münşî, **Düstûr'ül-Kâtib Fî Ta'yîn'il-Merâtib**. Köprülü Kütüphânesi, No: 1241, 2. Kısım. 1. Bab, 2. Darb, 6. Fasil, Vrk. 189/a-b

Bu arada, İlhanlılarda ve bazı Türk Devletlerinde Divan-ı Büzürg'ün mafi işlerini tanzim eden ve Hazine meselelerini yürüten Nâzır-ı Memâlik adlı görevliyi de burada zikretmek gerekiyor. Ancak asıl Sayıştay vazifesini gören makamın İshrâf-ı Memâlik olduğu kanaatindeyiz¹.

] Mesela bkz. Uzunçarşılı, **Medhal**, sh. 218-219

Osmanlı Öncesi Türk Devletlerinde Sayıştay'ın Yerini Tutan İşrâf-i Memâlik Müessesesi İle Alakalı Vesika (Mehmed bin Hindfişâhî Mfînsî, Düstûr'ül-Kâtib Fi Ta'yîn'il-Merâtib, Köprülü Kütüphanesi, No: 1241, 2. Kısım, 1. Bab, 2. Darb, 6. Fasil, Vrk. 189/a-b)

بسم الله الرحمن الرحيم
 اینست بوصول بوزارت
 اشراف انام که سالکین اسلام اند بر مسکونات لیلای ایام و محرمات لیلای احوال و علوم در
 بود و اعوام و فنی بر سر بود که حال و کاشمکان اینان جهت ضبط مصالح بود و نظم منتسبات بود
 استا و معتمدان و کفایت و مستوران پیشتر بناستجا و قضا با و استسلام احوال و تخصیص احوال
 استجبات و بخش مصارف و جوهرات و سایر مصولات استغالل نموده به وقت کتبت و کتبت
 نیز از ایشان استغفار رود بر جواب قاضی باشند و بر بهترین وجهی عمل دارند و ولایات و
 سایر طبقات مردم از امر او و زرا و مقدران و اصحاب دیوان و اصناف ادب پس بوضوح اخبار
 معین و مفکر که بنا برین غرض چون ولایت خلافت محترم بود برین ممانعت استند برین موقوف
 و لایزال از قضا یا دیوانی واقف بوده و بیوزار حقیقی و فقیر و فطیر امر رسیده و بامانت و دیانت
 و راست قوی و در دست قلمی شریف منصب اشراف دیوان نیز که در ولایات و ممالک محروسه و
 نویسن رفت تا بر وجهی که از کتبت و دیانت و کادایان و معاون او مهودت ضبط امور دیوان
 استغالل نماید و از کتبت و جوهرات و منتجبات و کتبت مصارف مطابق واقف بوده و در احوال
 ضبط دیوان مرعی دارد و نوعی سازد که جوهرات و خزان و اشی که کبر آفر و مویب امر او عساکر
 نمود و بر ایسر و جوه بصول بوصول که و فقور و فقور دیان راه بیا بد تا بر کتبت و کادایان
 و محمول نقد و بجزایب سور غالات و کرایم نشر بنات اختصاص بر این سار و کتبت بر این
 بیب نیز که کتبت ایات نامر آبر الیوس و زرا و اینان و امر اینان و شران و صل و اصحاب
 دیوان بزرگ حکام و مقدران و بیلیجان و ولایات او را مشرف ممالک دانست در اینج برین تطایف
 نعلق نامش باشد و بجمع کلی او کند اصحاب دیوان در بجمع انوار اتفاق او را تقسیم دانسته هیچ آنرا
 نبیند و او را بر تمامت قضا با واقف و مطلع گردانند چیزی بنمان و پوشید دارند و در قوف و معرفت
 دیوانه و نشان او بر بجمع دفاتر و سایر و مکتوبات دیوانی از احکام و لایزال و پروان و قلمبات
 و غامرات و حرارات و غیره واجب لازم نمرد و تقسیم طایق و تقسیم اعمال و توجه منجبات است و
 او کند و تواریخ او را که بر شهر و ولایت که با اشراف معین کرده فرستاده اند و مکرر و مکرر دانند و در
 سال مباح گذاید و از رایج و سید رسوم با او بر کتبت پروان بر این نام میوزار امور
 با او از با موسمی که بود این ذل است بوجاهت خود مستغرق گردانند نمیشد لازم

Ş. 2- TANZİMÂT'A KADAR OSMANLI DEVLETİNDE SAYIŞTAY VE TEŞKİLÂTI: BAŞBÂKÎ KULLUĞU

/- BAŞBÂKÎ KULLUĞUNUN OSMANLI DEVLET TEŞKİLÂTINDAKİ YERİ

Osmanlı Devleti'nin Tanzimat öncesi devlet teşkilâtı deyince Divân-ı Hümâyûn gelmelidir. Tıpkı eski müslüman Türk Devletlerinde görülen Divân-ı Saltanat, Divân-ı Büzürg veya Divân-ı Âlî gibi, Divân-ı Hümâyûn da çekirdek durumundadır ve diğer teşkilâtlar bu çekirdeğe bağlı olarak hayatlarını devam ettirmektedirler. Divân-ı Hümâyûn, Bir taraftan devletin iç ve dış işlerini, saltanatı ilgilendiren herşeyi, diğer taraftan fertlerin her türlü müracaat ve şikâyetlerini inceleyen, müzâkere eden ve bir karara bağlayan bu müessese, bir çeşit "bakanlar kurulu" mahiyetindedir. Böylesine önemli ve yüksek bir yürütme organı olan Divan-ı Hümâyûn'un Sultan Orhan zamanından beri Osmanlı Devletinde mevcut olduğu bilinmektedir. Fâtih Kanunnâmesi ile hukukî niteliği tam olarak şekillendirilen Divan-ı Hümâyûn'un yapısı ve çalışması şöyşe özetlenebilir:

Padişah divanı demek olan bu divan'a başlangıçta bizzat padişah başkanlık ederdi. Fâtih Kanunnâmesi ile bu usûl kaldırılmış ve divan başkanlığı vezir-i a'zam'a (sadrazam) terkedilmiştir. Fâtih devrinden itibaren başkanlığını Vezir-i A'zam'ın yürüttüğü Divan'ın diğer üyeleri şunlardır: Kubbealtı vezirleri, Rumeli ve Anadolu Kazaskerleri, Defterdarlar ve Tevkîf veya Nişancılarıdır. Vezir rütbesinde bulunmaları şartıyla, merkezde bulunduğu sürece Kaptan-ı Derya, vezir olduğu takdirde Yeniçeri Ağası ve yine merkezde olduğu takdirde Rumeli Beylerbeyi de divanın üyeleri arasında yer almaktadır. Şeyhülislam Divan'ın üyesi değildir; ancak kazasker'in çözemediği ve önemli olan meselelerde kendisinden fetvâ talep edilmek üzere Divan'a çağrılabilir. Bunlardan başka divan çalışma anında iken divanın ayak işlerini görmek üzere, Çavuşbaşı, Kapıcılar Kethüdası, Emin-i Ahkâm veya Reis ül-Küttâb da divana katılabilirler. Başta Defterdarlar olmak üzere divan üyeleri, toplantıya gelirken yanlarına başında buldukları idarî birimin uzmanlarını da getirebilirler.

Divan-ı Hümâyun'un mahiyeti hakkında Kanunnâmelerdeki şu ifadeleri aynen naklettikten sonra kısa bilgi verelim; "Divan başkanı olan vezir-i a'zam da'vaları dinlemeye başlar; iki tarafında nöbetle arzuhaller okunur Şer'î ve kanunî hükümlere göre, Allah'ın kullarına dair maslahatları (kamu hizmetlerini) görür. Anlaşılmazlıkları ve çekişmeleri onlara göre halleder Gerekirse had, ta'zir ve zamanın yasama organınca tesbit edilen cezaları, (siyaset cezaları) icra eder Önemli tayinleri yapar Rumeli Kazaskerî de kendisine havale edilen da'vaları dinler. Bu esnada eğer emir varsa vezirler de nişancı gibi tuğra ile meşgul olur Defterdar da kendi imza işleriyle meşgul olur"¹. Kanunnâmelerden nakledilen bu pasajlardan da anlaşılıyor ki, Divan-ı Hümâyun'un iki önemli vasfı vardır:

Birincisi: Bu divan, devlete ait siyasi, idari, mali ve hatta kısa süre sonra askerî işlerin görüşüldüğü, incelenerek konuşulduğu ve nihai karara bağlandığı en yüksek bir mercidir. Şer'î hükümlere uymak ve mevcut kanunî nizamları çiğnememek şartıyla bir şura meclisi olarak, şer'î hükümlerin çizdiği sınırlar içinde bazı yasama yetkilerini de kullanırlar. Bir manada padişah ve vezir-i a'zamı da bağlayan en yüksek karar ve yürütme organıdır. Divan'ın aldığı kararlar, şer'e ve kanuna aykırı olmadığı müddetçe padişah tarafından tasdik mecburiyeti zımni de olsa vardır. Divan'ın kararlarını, divan memurlarının yardımıyla Vezir-i A'zam telhis adı altında özetler ve padişah'a arzeder. Padişahın tasdikinden geçen kararlar, bazı hukukî hükümleri derleyen bir mecmua ise Kanunnâme; mevcut nizamları hazırlatıcı mahiyette ve umumî bir şekilde belli bir mahallî idare reisine gönderiliyorsa Adâletnâme ve hususî bir meseleye dair ise hüküm adını alır. Divanda görüşülüp karara bağlanan ve padişahın tasdikinden geçen bu hükümlerin önemli olanları Divan-ı Hümâyun defterleri içinde önemli bir yeri olan Mühimme Defterlerine kaydedilir. Kısaca bu manada Divan-ı Hümâyun, sınırlı yasama organının danışma meclisi ve yürütmenin ise en yüksek kuruludur.

İkincisi: Divan-ı Hümâyun aynı zamanda adli ve idari yüksek bir mahkemedir. Abbasiler ve eski Türk Devletlerindeki Divan-ı Mezâlimlerin görevlerini de üstlenmiştir. Yani fertlerin müracaatlarını inceleme ve hukukî anlaşmazlıklarını çözüme kavuşturma merciidir. Irk, din, dil sınıf ve cinsiyet ayrılığı gözetilmeksizin herkes Divan-ı Hümâyun'a başvurabilir. Haftanın belirli günlerinde çalışmalarını bu gibi işlere ayıran Divan'da herkes şahsî

¹ Fatih Kanunnâmesi, **Osmanlı Kanunnâmeleri, c. I;** Tevkii Abdurrahman Paşa Kanunnâmesi, MTM. 1/506 vd.: 1/508-509; Uzunyarşılı, **Merkez ve Bahriye Teşkilâtı**, 13 vd.; Hezarfen, **Telhis'ül-Beyan**. Vrk. 27/B vd.:

müdafaa hakkına sahiptir. Divan, kararlarını şer'î ve kanunî hükümlere göre verir. Kadıların verdiği kararlar da Divan'da şikâyet üzerine tekrar görüşülebilir. Tasdik veya nakz edilebilir. Bu manada divan bir yüksek mahkeme ve temyiz mercii mahiyeti arzeder. Divan'm bu şekildeki kararları da padişahın tasdikinden sonra hüküm adını alır ve önemli olanları Divan-ı Hümayun'daki mühimme defterine kaydedilir.

İdarî, siyâsî ve malî işlerde bir danışma meclisi ve hususî bir mahkeme mahiyeti arzeden Divan-ı Hümayun, önceleri padişahın başkanlığında sarayda sonraları ise sadrazamın başkanlığında kubbealtı denilen saray bahçesindeki bir yerde toplanırdı. Fatih'in saltanatının ilk devirlerine kadar hergün sabah namazından öğle namazına kadar sürmek üzere muntazaman toplanan Divan-ı Hümayun, Fatih'den itibaren haftanın belirli günlerinde toplanmaya başlanmıştır. Gerçekten XVI. yüzyılın ortalarından itibaren her hafta Cumartesi, Pazar, Pazartesi ve Salı günleri olmak üzere dört defa toplandığı, bilahare bunun haftada iki güne indirildiği, XVII. yüzyıldan itibaren Divan'm önemi ve yetkileri azaldıkça toplantı sayısının da azaldığı görülmektedir. Vezir-i a'zam'ın başkanlık ettiği divan toplantılarını, padişahlar, ilk dönemlerde kafes arkasından kasr-i adil veya kasr-i sultanî denilen yerden izleyebilirdi. Vezir-i A'zamların dışında kazaskerler ve defterdarlar da bazı meseleleri padişaha arz yetkisine sahiptirler.

Divan-ı Hümayun'un aslı a'zalandan biri de, Osmanlı Devletinin malî işleri kendilerine havale edilen defterdarlardır. Daha önceki Türk devletlerinin çoğunluğunda bu görevi müstevfi denilen yüksek devlet memurunun yürüttüğünü, sadece İlhanlılarda buna Defterdâr-i Memâlik dendiğini görmüştük. Osmanlılar, müstevfi tabiri yerine defterdâr unvanını kullanmışlardır. Devletin kuruluşundan kısa bir zaman sonra devletin malî işleri defterdâr isimli bir memura tevdi edilirdi. Fatih Sultan Mehmed zamanında bu memuriyet Rumeli ve Anadolu Defterdarları olarak ikiye çıkarıldı ve Rumeli Defterdarına Başdefterdar denildi. Kısa bir süre sonra (XVI. asır ortalarında) Rumeli ve Anadolu defterdârlıklarına bağlı yahılar ayrılarak İstanbul'daki mukâtaalar da buraya verilmek suretiyle devlet merkezinde şikk-ı sâhıs unvanıyla üçüncü bir defterdârlık daha kuruldu. Bu şekilde Divan-ı Hümayun'da olan defterdâr sayısı üçe yükseldi. Sonradan Rumeli ve Anadolu defterdârları unvanı da terkedildi ve birinciye Başdefterdâr ve Şikk-ı Evvel Defterdarı unvanı verildi. Mısır fethedildikten sonra merkezi Halep olmak üzere teşkil edilen (981/1573'den sonra) Arab ve Acem Defterdarlığı, Halep, Şam Trablusşam ve Erzurum adıyla beş defterdarlığa ayrılmıştı. Sonradan Sivas, Karaman ve Anadolu Eyale-tinde de

birer defterdârlık kuruldu ve taşradakilere kenar defterdarlıkları, merkezdekilere ise kapı defterdârlıkları adı verildi. Bütün bunları, Defter Eminine bağlı tımar defterdarlarından ayırmak için Hazine veya Mal Defterdarları unvanı kullanılıyordu.

Defterdarların reisi başdefterdârdır ve önceleri kendi evinde, XVII. Asırdan itibaren ise Defterdar kapısı veya Bab-ı Defterî denen konağında devletin malî işlerini yürütürdü. Malî yargının da başı olan bu makamın en önemli yetki ve vazifelerini şöylece özetlemek mümkündür: aa) Başdefterdâr, devletin malî vekilidir ve sadr-ı a'zam bu konuda sadece denetçidir, bb) Malî konularda hususî divan kurar, malî davaları dinler ve gerekirse padişah adına onun tuğrası ile hüküm verir, cc) Devlet gelirlerinin tahsili için gerekirse mültezimleri hapseder; mukataaları tevcih eder; beytûmalî en güzel şekilde idare eder. dd) Tahsildarları zulümden alıkor, fakirleri korumak için söz tutmayan mültezimleri sadrazama arzeder ve ta'zir ettirir, ee) Yetim mallarını beytûmala sokmamak ve devlet hazinesini haram maldan korumak için gereken gayreti gösterir.

Böylesine önemli hizmetleri ifa eden defterdarların maiyyetlerinde, tarihin değişik dönemlerine göre değişmiş bulunan güçlü bir memur kadrosu mevcuttu. İşte baş bakikulu, cizye baş bâkikulu, veznedarbaşı, sergi nâzın ve sergi halifesi, defterdarların devlet gelirlerini tahsil ve teftiş ile bunların harcamalarını tetkik ve kontrol için ona yardımcı olan beş önemli icra memuruydu. Maliye dairesinin kalemleri denen Osmanlı malî teşkilâtı, asırlara göre değişiklik göstermiştir. XVI. asrın ortalarına doğru çok sayıdaki malîye kalemleri arasında, mukataa ve cizye gelirleri müdürleri olan Ruzname-i Evvel ve Sânileri; Rumeli ve Añadolu muhasebe kalemlerini; malî konulardaki hükümleri kaleme alan tezkirecileri özellikle zikretmek gerekir. XVIII. asır sonundaki en önemli malîye kalemleri arasında ise Büyük Ruznâme (Gelirler Genel Müdürlüğü), Başmuhasebe ve Anadolu Muhasebesini zikredebiliriz. Ayrıca bu dönemde maliye mahkemesinin de başbaki kulluğunun önderliğinde kurulduğunu ve vazife ifa ettiğini görüyoruz. III. Selimle başlayan yenilik hareketleri maliyeyi de etkilemiş ve 1253/1838 yılında Maliye Nezâreti teşkil olunmuştur¹.

¹ I Fatih Kanunnâmesi, **Osmanlı Kanunnâmeleri, C. I; Tevkiî Kanunnâmesi.** MTM, 1/516-517; U/unyarşılı, **Merkez**, 319-330; Ayrıca bkz. 333-375

II - BAŞBÂKÎ KULLUĞUNUN KURULUŞU

Osmanlı Devleti, idârî ve adlî bütün devlet teşkilâtını kurarken, isim ve müesseseler değişmekle beraber, kendinden önceki Türk Devletlerinde yer alan müesseseleri devam ettirmiştir. Nasıl ki Müstevfi adı altında diğer Türk Devletlerinde devam eden Maliye Teşkilâtını, Osmanlı Devleti, Defterdarlık adı altında devam ettirmişse, Divan'ül-İşraf veya İşrâf adı altında eski Türk Devletlerinde görülen Sayıştay Makamını da, Başbaki Kulluğu adı altında devam ettirmiştir. Eski Türk Devletlerinde nasıl Sayıştay demek olan Divan'ül-İşrâflar Divân-ı Saltanat'a bağlı iseler, Osmanlı Devletinde de Defterdarlık makamı ile birlikte Divân-ı Hümâyûn'a bağlıdır. Divân-ı Hümâyûn'un üç üyesi yani sadrazamlık, defterdarlık ve kazaskerlik bir nevi müstakil idare durumundadırlar, başbâkî Kulluğu da müstakil bir idare olan defterdarlık kanalıyla Divan-ı Hümâyûn'a bağlanmaktadır.

Osmanlı Devletinde Başbâkî Kulluğunun ne zaman bu ad ile göreve başladığı tam olarak bilinmemektedir. Bu memuriyetin Yavuz Sultân Selim zamanında ihdas edildiği belirtilmekte ve bir Dâire tarzındaki teşekkülünün ise XVI. yüzyılın ikinci yansından itibaren olduğu tahmin edilmektedir. Ancak bu Sayıştay manasındaki bir müessesenin çekirdek tarzında da olması, başlangıçtan beri bulunmadığı manasına alınmamalıdır. Zira XVI. yüzyıl vesikalari arasında bekaya teftişiyle görevlendirilen vazifelilere belgelerde rastlanmaktadır¹. 1576 tarihli bir başka kayıta ise baki çavuşluğu adı altında bir görevlinin bulunduğu ve bu çavuşların Defterârılığa bağlı olarak devlete ait bakiye gelirlerini toplamakla vazifeli buldukları arşivdeki belgelerden anlaşılmaktadır². Bif kısım araştırmacılar, Başbâkî Kulu terkindeki baki kelimesinin Türkçe bakmak demek olan baki'dan geldiğini söylemişlerse de, doğru olanı, Arapça ve geri kalan manasındaki bâkî'den geldiğidir. Zira bunların vazifesi, hesap bakiyelerini denetlemeleri ve toplamalarıdır; tuttıkları defterlere ise bakiye defterleri denmektedir. Bazı vesikalarda ise, aynı manada ser-gulâm-ı bâkî ünvânı kullanılmaktadır³.

1 BOA. MMD, No: 2, sh. 104

2 Bkz. Emecen, Feridun, **Başbâkî Kulu**, TDVİA, c.5, sh. 126-127; BOA., MMD, N: 28, sh. 209

3 Pakalın, M. Zeki, **Tarih Deyimleri**, I, sh. 149, 160; Sertoğlu, Mithat, **Osmanlı Tarih Lügati**, ilgili Madeler.

XVII. yüzyılda bütün yönleriyle teşkili tamamlanan ve artık belgelerde Baş **Bâkî** Kulluğu diye anılan bu teşkilât, bugünkü Sayıştay'ın ifa ettiği görevlerin hemen hemen **aynısı** ifa eylemektedir. Devletin gelir ve giderlerini incelemekte, denetlemekte ve icabederse **bu** konuda karar dahi vermektedir. Emrinda çalışan ve Selçuklular ile diğer Türk Devletlerinde **nâib** ve **işrâf** adı verilen görevlilere Osmanlı Devletinde baki kullan **adı** verilmektedir. XVII. yüzyılda Defterdârlığa bağlı beş büyük dâireden biri haline gelmiştir ve emrinde çalışanların sayısı 60'ı geçmektedir. Şimdi bir başbâkî kulunun tayini ile ilgili Ruus Defterindeki **20** Safer 1054/1644 tarihli kaydı ve 15 Cemâziyelevvel 1224/Haziran 1809 tarihli Başbâkî Kulu tayin buyuruldusu'nu beraber görelim:

1) "Başbâkî Kulluğu Zülfikar'ın üzerinde olub müstahak olmağla tekrar mukarrer olundu. Fî gurre-i Safer sene 1054/1644".

2) "Başbâkî Kulluğu Dergâh-ı Âlî Kapucıbaşılannndan sabıkan vekâletine mutasarrıf olub vücûhla mahall-i re'fet ve sezâvâr-ı mekremet olan Okatl-zâde (.) Süleyman bey'e avâtif-ı aliyye-i mülûkâne ve avârif-i seniyye-i cihânbânîden tevcîh ve ruûs-i hümâyûn i'tâ olunmak üzere buyuruldu

FHi 15 Cemâziyelevvelsene 1224/1809"

1 BOA. KK, No: 258, sh. 13

2 BOA. Cevdet-Dâhaliye, No: 6313

///- BAŞBÂKÎ KULLUĞU MAKAMININ GÖREV VE YETKİLERİ

Başbâkî Kulluğu makamı, özellikle hazineye borcu olup da vermeyenleri, zimmetlerinde devlete ait mal bulunduranları inceleyerek ve denetleyerek bu hususda karar verebilmektedirler. Emri altındaki bâki kulları ise, zaman zaman maliye memurlarının işlerini ve hesaplarını da denetlemektedir. Başbaki Kulu, maliyeye borcu olanları ve denetim sonucu suçlu görülenleri Başbaki Ağa Kulları Mahbesi denilen kendi konağında gözaltına alırdı. Başbaki Kulu Ağa'nın konağı, sorgulamanın yapıldığı, borçlunun veya zimmetinde mîrîye ait mal bulunan kimsenin gereken cezası verilinceye kadar kaldığı bir hapisane gibiydi¹.

Başbaki Kulluğunun inceleme, denetleme ve karar vermesine misâl olarak iki hâdiseyi ve verdiği kararları zikredeceğiz:

Birinci Hâdisi; 19 Ramazan 1199/1785 tarihli bir olaydır². Bu olayda, çivit tüccarlarından birisi Tersane'ye mal teslim etmiş; ancak vefâtı münâsebetiyle bir miktarının bedelini devletten alamamıştır. İşte bu alacak ile ilgili Başbâkî Kulu ve tüccarın mirasçıları huzurunda yapılan murafaa ve neticede alınan karar sözkonusudur. Başbâkî Kulu Ağa karara katkısı sebebiyle, sadece karakol görevi gören bir makam değildir. Dikkat edilirse, davayı açan ve devlet adına husûmeti yürüten de Başbâkî Kulu Ağa'dır. Bu olaydaki karar ehemmiyetine binâen aşağıya transkribe metni ve orijinali ile birlikte alınmıştır:

¹⁴Arz-ı bendeleridir ki,

Nil tüccârından Molla Ahmed nâm kimesnenin bundan akdem 1195 senesinde teslim-i Tersane-i Âmire eylediği 93 kantar 60 ledre Pençsenbe nilinin mîrî bakîsi üzere icabeden 1077 kuruş bahâsını kabl'el-ahz fevt olmakdan nâşî veresesi iddia ve meblağ-ı mezbûrun eânib-i mîrîden i'tâsını bâ arzuhal istid'â ve keyfiyeti takrîr-i çâkerânemle ledel-arz husûs-ı mezbûr vakit ve zaman mürûr eylemiş mevâddan olduğuna binâen merhameten nısfî mertebesinin i'tâsıyla ıskâtları babında sâdır olan fermân-i âlileri mücebince Başbâkî Kulu Ağa Kulları muhâsemesiyle mîrî kâtibi efendi dâileri huzurunda ledet-terâfû⁴ müteveffâ-yı merkum Molla

1 U. Hırsarslı, Mi'rkey. ve Itahriye Teşkilâtı, sh. 333-334. 361. 387

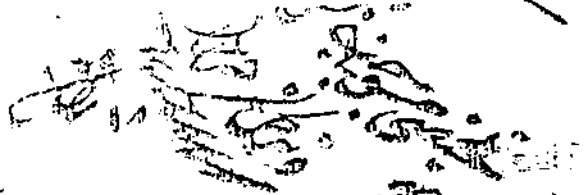
2 BOA. 11W tarihli Vesikalardan.

Ahmed bin Hasan'ın vereselerinden oğlu Es-Seyyid Süleyman kendü tarafından asaleten ve verese-i sâiresi evlâd-ı zükûr ve inâs ma'lûm'ül-esâmî altı nefer karındaşları ve vâlidesi taraflarından vekâleten babası müteveffây-ı merkumun Jber vech-i muharrer nil semeninden cânib-i mîrîden alacağı olub kabl'el-ahz vefâtına binâen kendülere mevrûs olan meblağ-ı mezbûr 1077 kuruşu taleb ve da'vâya tasaddî eyledükde Başbâki Kulu Ağa Kulları merkuma meblağ-ı mezbûr için 500 kuruş vermeğe taahhüd etmekle merkum dahi bil-asâle ve bil-vekâle râzî ve kabul edüb mâ'adâ müddeâsı olan 577 kuruşa müteallik cânib-i mîrî ile kat'â da'vâ ve nizâ'ı kalmadığı taraf-ı şer'den i'lâm olunmuşdur. Ma'lûm-ı devletleri buyuruldukda i'lâm-ı şer'î mûcebince Baş Muhasebeye kayd ve meblağ-ı mezbûr 500 kuruşa tezkiresi i'tâ olunmak babında ferman sa'âdetiü Sultânım Hazretlerininindir.

19 Rama'zân 1199/1785¹.

1 BOA., Cevdet-Adliyc.

1785 tarihli Başbaki Kulunun Yargılama Hakkı İle Alakalı Bir Karar
(BOA., Cevdet-Adliye)

و فی ذلک لردکم
 قبل خازن من اول الذم که نیک بوزن اوقر طمک باش رسیده تسلیم رسانه عامه ایله طمک اوجی قنار انمش اتی لدره
 نیشتم تداوم میوه میوه اوزره ایجا جازین بلیج عیش بوی بوزن کجانی قبل ایله قون اولمقون نانی ورتن لایزه و بلیج زبور
 جانسیرین اعطانی باعضال استعا و کیفیتی نقره ها کورینه لایله من خصم زبور وقت ورتن مرورالمش مواری اولدوغنه نای
 زوجه قضی مرتبه ای اعطاسه کاندی بایزه صادر اولدو قنار هالده منجه بنشاققول انما قونده منحصربه مدیکانی
 اوقری داعی حقه زین لایله رفیع منه قانور مودر منلو امدد حسنک ورتن لاین اولی السیدلینا کذو لرتن اصالة ورتن سانه
 اوکو زکور و انانیه مد ورا لرای القی نقره نیشاری ووالله طافزون وکالة بابای سونای مرفولک بوجه محو تمل نمندن جانب
 مدیه الای اویب قبل ایله وفاتنه نای کذوله موروش اولدو بلیج زبور بایزه عیش بوی بوزنشی طلب و قنور انصاح
 ادرک کیشاققول غا قونده مرفور بلیج زبور لایچون شش بوز قوش ورتن لایله قنور انصاح مرفور و قنور بالانصاح و الوتاله لای
 و قنور اویب ماهد و قنور اولدو شش بوز عیش بوی قوش ورتن لایله قنور انصاح مرفور و قنور بالانصاح و الوتاله لای
 اولمشق معلوم ورتن لای بوز لرتن اعام شری بویجی باش محاسب به قید و بلیج زبور شش بوز عیش بوی قوش ورتن لایله قنور انصاح مرفور
 باین قنار ورتن لای مادلو سلطانم قنور لرتن لای

1785
19
Handwritten signature and date.

İkinci Hâdise; Zimmetinde 2000 kuruş kalan Midilli Nâzın Osman Ağa'nın Başbâki Kulu tarafından kendi konağında gözaltına alınması ve yargılanması hadisesidir ki, 1207/1792 tarihli bir belgede yer almaktadır¹. Yani Başbâki Kulluğunun sadece devletin gelir ve giderlerini kontrol etmesi değil, ayrıca bunlarla ilgili mürâfaa ve muhakeme hakkına da sahip olduğu ve yargıladığı insanları kendine has Konak'ta gözaltına alabilme yetkisine sahip bulunduğu, belgenin muhtevâsından açıkça anlaşılmaktadır. Bu karar, Başbâki Kulunun tıpkı Sayıştay gibi çalıştığına açık bir delildir.

Şunu önemle ifade edelim ki, her konuda Sayıştay'ın aynısı olduğu da her zaman beklenemez. Zira bugünkü Sayıştay'ın bazı yetkilerini, Başbâki Kulu Ağa'nın bağlı olduğu Defterdarlık Makamının en yüksek makamlarından olan Baş Muhasebe kullanmaktadır. Baş Muhasebe'nin bazı Sayıştay yetkilerini kullanması, Başbâki Kulu Ağa'nın bu vâfına zarar vermeyeceği kanaatindeyiz. Çünkü tarihte gelmiş geçmiş hiçbir müesseseyi, bugünkülerle tam olarak mukayese imkânı yoktur. Sistemlerdeki farklılık da buna mâni'dir. Aynı zamanda Sayıştay'ın 1862 tarihinde değil, çok daha önceleri var olduğunun kesin delilidir. Önce kararın transkribe edilmiş metnini ve sonra da aslını aynen alalım:

"İzzetlü Defterdar Efendi,

Takririniz mücebince tanzîm eylesiz deyü buyuruldu Fî 14 Safer 1207/Kasım 1792

Bundan akdem Midillü Sahasında beher kıt'asını ber vech-i maktu' ikişer bin kuruş masarif ile ik kıt'a Şalopa² inşâ ve teknil ve Tersane-i Âmire'ye teslim birle masârif-i mezkûresinden 2000 kuruş cânib-i mîrîden kendüye i'tâ olunub mâ'adâ 2000 kuruşunu ahz ve istifâ etmeksizin el-yevm medyûnen Başbâki Kulu Ağa Kullarında mahbûs olan Midillü Nâzır-ı sabıkı Osman Ağa'nın edây-ı düyûn-ı mezkûresi zımında sâlif'üz-zikr Şalopa'lar masârifinden gayr-ı ez makbuz kusur cânib-i mîrîden matlûbı olan meblağ-ı mezbûr 2000 kuruşun i'tâsı istifâsıyla mumaileyhin takdim eylediği arzuhali ve ihrâc etdirilen derkenarı ve İzzetlü Tersâne-i Âmire Emîni Efendi Kullarının i'Iâmı mealleri diğer takrir-i çâkerânemle ledel-arz mumaileyhin haline merhameten matlûbı olan meblağ-ı mezbûrun deyn-i mîrîsine mahsûbiyeti tanzim olunmak babında sâdır

1 BOA. Cevdet-Bahriye, No: 10.059: Krş. Emccen, Feridun, **Başbâki Kulu**. TDVİA, c. 5, sh. 126-127

2 **Şalopa**: Eski Asırlarda Osmanlılar tarafından kullanılan iki direkli küçük gemiye denmektedir (Şemseddin Sami, **Kamus-ı Türkî**).

olan fermân-ı âlileri mazmûni karîn-i zihn-i bedegânem oldukda tekrar kuyuda mürâcaat olundukda Midillü nezâreti ve Tevâbi'i Mukataası 1203 ve 4/1788-89 senelerine mahsuben ber vech-i iltizâm mumâileyhin uhdesinde olmağla Nezâret-i mezkûrenin seneteyn-i mezkûreteyn emvâlinde hesâbının rü'yeti için senedâtını kaleme getürmeyüb ancak ber müceb-i kuyudât emval-i mezkûreden havâlât ve ocaklığı ve vezâifi aşâğı varıldığı sûrette küsur 450 kuruş zimmeti görüldüğü Haremeyn Mukataasından ve mumâileyhin Der-i Aliyye'de umurum rü'yet eden sarrafı Uzun Yako nam Yahudi'ye ba'de-küllî hesâb verdiği bir kıt'a temessük mücebinde bâ ilâm-ı şer'î mahkûmunbih 23.500 kuruş deyni olmağla meblağ-ı mezbûrun tahsili için ba ferman mahbûs idüğü Başbâkî Kuh Ağa Kulları mazbatasından derkenar olunmuşdur.

Ma'lûm-ı devletleri buyuruldukda küsûr-ı deynini edâ eyledükden sonra meblağ-ı mezbûr-ı batî'ül-hisûl bakayay-ı atıkadan Yahudi-i mersûma cânib-i mîrîden havale olunacağıının va'dini müşîr suret i'tâsına muvafık İrâde-i Aliyyeleri emr ü ferman devletlü sa'âdetlü Sultânım Hazretlerininindir

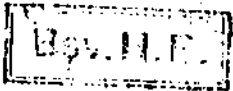
5 Safer 1207/Eylül 1792."¹.

Başbaki Kulu Tarafından Midilli Nâzım Osman Ağa'ya Zimmet Çıkarılması İle Alakalı 1207/1792 Tarihli Vesika (BOA. Cevdet-Bahriye, No: 10.059)

Handwritten Ottoman Turkish text, likely a signature or official stamp, written in a cursive style.

بئذ انچه معلوم احوالده بر فطرتی بر وجه قطع اکتوبریک عروسی مصافق اید ایکی قطعه شایه اوتان و کیم ویزمان، عامه یزمنم بر له
مصافق مذکورده ایکی بیک غولجی جانب میرمن کتوبه اعطا اولوب، ما عینا ایکی بیک غولجی اید شایه اکتوبریک عروسی و اید شایه اید شایه اید شایه
اغا قورقوجی کیم، اولان بر لوغالی ساین عثمان اغانا اید ایچون شایه اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه
جانب میرمن مطرفی اولان سنج زبده ایکی بیک غولجی اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه
عامه ایچون اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه
تفصیل اولوب با اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه
بیک ایچون اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه
دوق ایچون اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه
ایچون اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه
مستاه ایچون اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه
فولدی مصلحت سینه ایچون اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه
بودی ایچون اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه اید شایه

Handwritten signature or mark.

Başbaki Kulu Tarafından Midilli Nâzım Osman Ağa'ya Zimmet Çıkarılması İle Alakalı 1207/1792 Tarihli Vesika (BOA. Cevdet-Bahriye, No: 10.059)

Handwritten header text at the top of the document, including the date 1207 and the name of the official.

Main body of handwritten text in Ottoman Turkish script, detailing the administrative or legal matter.

Left column of handwritten text, likely a continuation or a separate section of the document.

Right column of handwritten text, including a signature and official stamp.

Başbaki Kulu Tarafından Midilli Nâzım Osman Ağa'ya Zimmet Çıkarılması İle Alakalı 1207/1792 Tarihli Vesika (BOA. Cevdet-Bahriye, No: 10.059)

Handwritten signature and stamp in Ottoman Turkish script.

Handwritten signature and stamp in Ottoman Turkish script.

Handwritten text in Ottoman Turkish script, likely a header or title.

Handwritten text in Ottoman Turkish script, possibly a name or title.

Handwritten text in Ottoman Turkish script, likely a body of text or a list.

Small handwritten word or mark.

Large block of handwritten text in Ottoman Turkish script at the bottom of the page.

Ayrıca benzeri hadiseler için Osmanlı Arşivindeki belgelere bakılabilir'. Defterdâr Cânib Ali Efendi, 1693 tarihinde bir takım suçlar isnâdıyla azl edilince derhal Başbaki Kulu Hapishânesine atılmış ve 20 gün burada kalmıştır. Yine 1694 tarihinde Veziriazam Bozoklu Mustafa Paşa azl edildikten sonra kethüdâsı ve hazinedârı başbâki kulu tarafından hapishâneye alınmış ve gözetim altında tutulan bu iki insanın malvarlığı incelenerek sayımı yapılmıştır.

Başbâki Kulu Ağa'nın görevlerinden biri de, maliye teşkilâtı ile halk arasındaki vergi anlaşmazlıkları davalarına bakan malî yargı mahkemelerinde, devleti temsilen iddia makamında bulunmasıdır. Daha çok mültezimlerin zimmetlerinde kalan mallar ve müsadere sebebiyle malları alınanların davaları görülmekteydi.

Bu arada vefat eden bazı zengin şahısların terekelerinin tesbiti ve gizlenen malvarlıklarının ortaya çıkarılması görevi de başbaki kulu ağaya verilmişti. Bu meyânda 1784 tarihinde Sultân Selim Camii İmamı Abdullah Efendinin terekesi Başbaki Kulu ağa tarafından tesbit edilmiş ve inceden inceye denetlenmiştir.

Başbaki Kulu Ağaları, Rumeli Kazaskerlerinin Defterdarlar nezdindeki mîrî kâtibi adlı görevlisiyle birlikte istinaf ve temyize olmayan malî davaları da karara bağlarlardı.

Sayıştay vazifesini ifa eden Başbaki Kulluğu yanında bir de doğrudan Defterdarlığa bağlı cizye ve harâc başbâki kulu vardı. Bunların da XVII. yüzyıldan beri var olduklarını elimizdeki belgeler açıkça göstermektedir. Cizye başbaki kulu bazan başbaki kuluna vekil olarak tayin edilmekteydi. Mesela 1806 tarihinde cizye başbaki kulu Mustafa Ağa, başbaki kulu ağa Mehmed Esad Beye vekil olarak tayin edilmişti¹. Cizye başbaki kulları, kendilerine ait gelirleri belli yerlere harcama yetkisine de sahiptiler.

Osmanlı Arşivindeki belgeler, eyâletlerde de merkezdeki Başbaki Kulu Ağaya bağlı başbaki kullarının bulunduğunu göstermektedir.

Başbaki Kulluğu ehemmiyetli vazifelerinden dolayı, özellikle XVIII. asırdan itibaren çok rağbet görmüş ve defterdarlığın önemli Dâirelerinden biri

1 BOA. Cevdet-Bahriye. No: 12.005

2 İmevni. Heridim. Başbâki Kulu. TDVİA. t. 5. sh. 126-127: Defterdâr Mehmed Paşa, Zühdv-i Vakâyaİ. İstanbul H)77. II. 1.V). |S i

3 I-meeen. İridim. Başbâki Kulu. TDVİA. e. 5. sh. 12(v |27

4 BOA. KK No: 679: Kmeccen. İvridun. Başbâki Kulu. TOYİA. t. 5. sh. 120-127

haline gelmiştir. Başbaki Kulluğu görevine genellikle çavuşbaşlık, surre emniyeti, kapıcıbaşlık ve sipahi ağalığından tayinler yapıldığını görüyoruz. Başbaki kulluğu görevinde bulunduktan sonra vezirlik payesini alan şahıslar da vardır. Mesela Başbaki Kulu Hüseyin Ağa'ya vezâret payesi ile Maraş Beğlerbeğliği tevcih edildiği araştırmacılar tarafınadn ifade edilmektedir¹. XVII-XVIII. yüzyıllarda önemli devlet adamlarından Bekir Paşa, Hasan Paşa ve Gürcü Mehmed Paşa, başbaki kulluklarında bulunmuşlardır.

Başbaki kulları gelir ve giderlerini gösteren defterler tutmaktadırlar. Bu defterde, gelirleri ve bu gelirlerin harcandığı maaş ve benzeri harcama kalemleri bulunmaktadır. Başbaki kulu defterlerindeki kayıtlara göre, mektûbî efendi kesedarı, kalem odacısı, mehterhane ustası ve mehterleri, defterdar saracı, Bâb-ı Defterî Camii hatibi ve Hazine-i Hümayun odacısı bu fasıldan maaş alanlar arasında yer almaktadırlar.

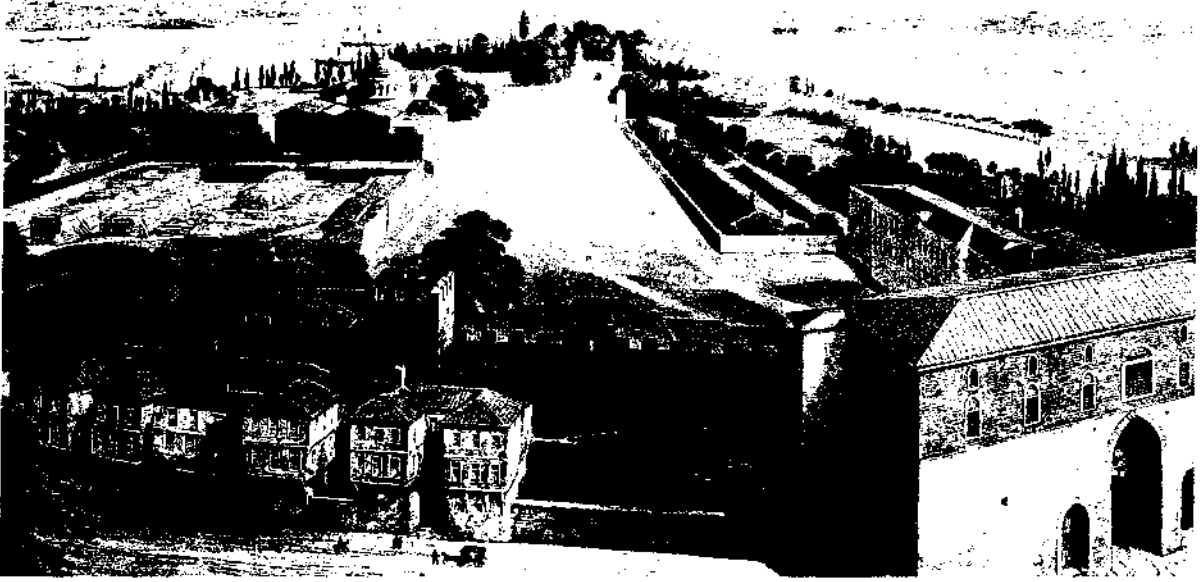
Tam bir teşkilât haline geldikten sonra Başbaki Kulu Dâiresi, Topkapı Sarayı Avlusundan girilince sol tarafta bulunmaktaydı; bugün bir ara karakol olarak da kullanılan bu bina, yıkılarak yeniden inşâ edilmiş ve hâlâ da hizmetliler tarafından lojman olarak kullanılmaktadır. Bunun karşısında da Maliye Hazinesi yer almaktaydı. Her iki binanın da yani hem Başbaki Kulu Ağalığı Konağı ve hem de Maliye Nezâretinin ilk binasının 1840'lı yıllardaki resmini, Osmanlı Arşivinde bulunan orijinal bir resim Kitabından alarak buraya yerleştirmek istiyoruz². 1249/1833 tarihinde Başbaki Kulluğu ile Cizye Başbaki Kulluğu makamları tevhiid edildi. 1838 tarihinde Maliye Nezâreti kurulunca Başbaki Kulluğu Makamı eski ehemmiyetini kaybetti ve maliye müfettişleri geçici olarak bu vazifeyi ifaya başladılar³.

1 Emecen, Feridun, *Başbâkî Kulu*, TDVİA. c. 5, sh. 126-127

2 *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Kütüphânesi, Sülfân Abdülaziz'in Emriyle Hazırlanan Ayasofya Albümü*.

3 Ahmed Lütfi, *Tarih-i Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye*. c. 5, sh. 105; Uzunçarşılı, *Merkez ve Bahriye Teşkilâtı*, sh. 374-375; BOA. HH. No: 224

Başbakı Kulu Ağalığı Konağı'nın Bulunduğu Kompleks, Girişte Solda, Sağda Görünen Yüksek Bina tse, Maliye Nezâreti'nin İlk Binâsidir (Başbakanlık Osmanlı Arşivi Kütüphanesi, Sultân Abdülaziz'in Emriyle Hazırlanan Ayasofya Albümü)

Ş. 3- TANZİMÂTTAN SONRA DEVLET TEŞKİLATINDAKİ DEĞİŞİKLİKLER VE SAYIŞTAY GÖREVİNİ İFA EDEN MECLİSLERDEN DİVÂN-I MUHASEBÂTLA

/- TANZİMÂTTAN SONRA DEVLET TEŞKİLÂTINDA MEYDANA GELEN DEĞİŞİKLİKLER VE SAYIŞTAY TÜRÜ MECLİS VE DİVANLARIN YERİ

Merkezî teşkilâtın çekirdeğini oluşturan Divan-ı Hümâyûn'un bir şûra meclisi olma özelliğini kaybetmesinden dolayı meşveret usulünü yeniden canlandırmak ve Divan-ı Hümâyûn'un daha önceleri ifa ettiği sınırlı da olsa yasama, icra ve yargı görevini birbirinden ayırmak üzere iki önemli yüksek kurul teşkil edilmiştir:

Birincisi, Divan-ı Hümâyûn'un yasama yetkisini ve kazaî görevini ifa etmek üzere kurulan **Meclis-i Vâlây-i Ahkâm-ı Adliye'dir**. Bu meclis, Divan-ı Hümâyûn'un adlî yönünü devam ettirmiştir. Lüzumlu görülen kanunları, memleketin ihtiyaç duyduğu çeşitli idarî, adlî ve malî konularda gerekli düzenlemeleri yapma görevi bu meclise verilmiştir. Görev ifa ettiği yer, önceleri mâbeyn-i hümâyûndur. İlk başkanı da Hüsrev Paşa getirilmiştir. Daha sonra Bâb-ı Âli'de toplanmasına karar verildi.

İkincisi ise, yürütmenin yüксеle bir kurulu mahiyetinde bulunan Dâr-ı Şûrây-ı Bâb-ı Ali'dir. Devletin idarî fonksiyonunu icra görevi tamamen bu müesseseye devredilmiştir. Bunun görev yeri ise, Bâb-ı Âli'dir. Reisliğine Davud Paşa getirilmiştir.

11 Muharrem 1254/1837'de kurulan bu müesseseler, eski Divan-ı Hümâyûn'un görevlerini üstlenmiş ve başta yeni ihdas edilen nezâretlerin reisleri olmak üzere büyük devlet adamları bu kurulların üyesi olarak toplantılarına katılmışlardır. Yani her iki kurul da yasama ve yürütme organı olarak görev yapmışlardır. Divan-ı Hümâyûn fonksiyonunu kaybedince onu teşkil eden idarî birimler de önemlerini yitirmişler ve bu gün de devam eden nezâret usulü (bakanlar ve bakanlar kurulu şekli) benimsenmeye başlanmıştır.

Yani devletin yürütme fonksiyonu çeşitli bakanlıklar arasında paylaşılma yoluna gidilmiştir¹.

Kanunların tanzimi, başlangıçta Meclis-i Vâlâ'nın vazifesi idi. Ancak sonradan Şûrây-ı Bâb-ı Âli'de bu meclise devredildi. Böyle olunca da vazifesi çoğaldı. Kanunların tanzimi gibi mühim bir mevzuu münhasıran takip etmek üzere Muharrem 1271/1854 yılında bu kurulun kanun layihalarını hazırlama, nizamnâmeleri ve talimatları düzenleme görevi yeni kurulan Meclis-i Ali-i Tanzimat adlı yüksek bir meclise verilmiş ve Meclis-i Vâlâ-i Ahkâm-ı Adliye ise sadece bir idarî ve adlî yargı organı olarak göreve devam etmiştir. Meclis-i Tanzimat, Meclis-i Vâlâ'nın üzerindedir. Başkanlığına Âli Paşa'nın getirildiği bu meclis, Cemâziyelâhir 1278/1861 yılında ilga edilmiştir. Bunun üzerine Meclis-i Tanzimat, Meclis-i Âli-i Hazâin ve Meclis-i Valâ birleştirilmiş ve üç daireye ayrılmıştır. Birincisi, idarî işlere (Dâhiliye); ikincisi, kanun ve nizamnâmeleri hazırlamaya (Kavânîn) ve üçüncüsü ise, idarî yargıya bakmakla (Muhâkemât) görevlendirilmiştir. Meclisin riyâsetine de Fuad Paşa getirilmiştir.

8 Zilhicce 1284/1868 yılında bu yüksek kurulların yapısı yeniden değiştirilmiş ve aynı tarihli iki ayrı nizamnâme ile iki yeni üst merci ihdas edilmiştir. Birincisi; Divan-ı Ahkâm-ı Adliye'dir ve tamamen yüksek bir adlî mahkeme niteliğindedir. Ayrıntılı bilgiyi yargı bahsinde vereceğiz. İkincisi ise; Şûrây-ı Devlet'tir. Temel görevi idarî yargı olmak ve danıştayın çekirdeğini oluşturmakla birlikte, ilk kurulduğu andan 1876 tarihine kadar aynı zamanda yasama fonksiyonunu da ifâ etmiştir. En önemli görevi bütün kanun ve nizamnâmeleri tetkik etmek ve layihalarını hazırlamaktır. Teşkilâtı hakkındaki ayrıntılı bilgiyi yargı bahsinde vereceğiz².

1293/1876 tarihli Kanun-i Esasî ile açılan I. Meşrutiyet döneminde devlet teşkilâtında yeni bir düzenlemeye gidilmiştir:

400 senelik Divan-ı Hümâyûn'un sınırlı yasama fonksiyonu Şûrây-ı Devlet ve benzeri kurullardan alınarak Heyet-i A'yan ve Hey'et-i Meb'ûsân'dan oluşan Meclis-i Umumi'ye verildiğini görmüştük. Bu Kanun-u Esasî'ye göre, devletin yürütme fonksiyonu, sadrazamın başkanlığında toplanacak olan, dahilî ve haricî bütün önemli devlet işlerinin mercii bulunan

1 Takvim-i Vakayî', I. Ter. sy. 163. sh. 2: Okundan. **Amme Hukukumuzun Temel Esasları.** 1/60-61, 78

2 Gülhane Hatt-ı Hümâyûnu, D. I. Ter. 1/5-7: Okandan, 1/71 vd.; BOA, **Meclis-i Tanzimat Defterleri.**: Düstur, I. Ter. 1/325-327. 703-706; Okandan, 1/78-79 **Gülhane Hatt-ı Hümâyûnu, D. I.** Ter. 1/5-7

Meclis-i Vükelâ'dır. Bu, bakanlar kurulu demektir. Böylece Şûrây-ı Devletin yasama fonksiyonu ile yürütme kurulu özelliği ortadan kalkmıştır. Ayrıca tıpkı günümüzde olduğu gibi, başka bakanlar ve yüksek yargı organı mensupları olmak üzere belli şahısların yargılanması için bir de Divan-ı Ali teşkil edilmiştir.

Tanzimat döneminde artık Divan-ı Hümâyûn değil, belli kurullar veya meclis-i vükelâ vardır. Aynı zamanda divan üyelerinin yerini vekiller veya nazırlar almıştır. Cumhuriyete kadar devam eden bu nezâret (bakanlık) ler arasında şunlar bulunmaktadır. Başvekalet (sadâret); Adliye ve Mezâhib Nezâreti; Bahriye Nezâreti (1283/1867); Dahiliye Nezâreti; Defter-i Hâkânî Nezâreti (Eski Defter Emîni); Evkaf Nezâreti; Harbiye Nezâreti, Hariciye Nezâreti, Maâdın ve Orman Nezâreti, Maârif Nezâreti, Nâfia Nezâreti; Posta ve Telgraf Nezâreti, Ticaret Nezâreti, Sıhhiye Nezâreti ve Meşihat. Vükelâ yani bakanlardan herbiri kendi bakanlığına dair idarî işlerin yürütülmesinden sorumludur.

1293/1876 Anayasası ile rayına oturtulan bakanlık sistemi, Osmanlı Devletinin yıkılmasından sonra da devam etmiştir. Bakanlık sayıları zaman zaman artmış veya azalmıştır yahut da isimleri değiştirilmiştir.

1278/1862 yılında Divân-ı Muhasebat kuruluncaya kadar, Sayıştay vazifesini kısmen veya tamamen ifa eden Meclis'ler, önceleri Meclis-i Vâlây-ı Ahkâm-ı Adliye'ye ve 1271/1854 yılından itibaren ise Meclis-i Tanzimat'a bağlı gibidirler. Daha sonraki gelişmeleri ise, biraz sonra ayrıntılarıyla anlatacağız¹.

//- 1838 TARİHİNDE MALİYE NEZÂRETİNİN KURULMASINDAN 1862 TARİHİNDE DİVÂN-I MUHASEBAT (SAYIŞTAY) IN KURULUMASINA KADARKİ SAFHALAR

Daha önce de özetlediğimiz gibi, klasik Osmanlı Devlet teşkilâtında devletin gelir ve giderleri, Defterdara bağlı Başbaki Kulluğu denilen bir Dâire tarafından yürütülmekteydi. 1838 tarihinde Defterdarlık yerine Maliye Nezâreti kurulunca, Defterdarlık bünyesindeki kurumlar da lağvedilmiş oldu. Bütün görevler Maliye Nezâretine devredildi ve bu arada kamu gelir ve giderlerinin inceleme, denetim ve teftiş görevi de maliye müfettişlerine

1 Krş. Mehmed Süreyya, Sicill-i Osmânî, IV, sh. 824-826

devredildi. Ancak Maliye Nezâreti bu yükü fazla çekemedi. İşte asırlarca Başbaki Kulluğu Dâiresinin ifa ettiği umûr-ı maliyenin rü'yet ve tetkiki vazifesini ifa etmek üzere, Meclis-i Vâlây-ı Ahkâm-ı Adliye veya Meclis-i Tanzimat'a bağlı gibi çalışan bazı meclisler ve komisyonlar kuruldu. Bağlı gibiden kasdımız, aldığı kararların zikredilen meclislerce de tasdik edilmesidir. Bunları sırasıyla görelim:

1) Meclis-i Muhâsebe-i Maliye

Meclis-i Vâlây-ı Ahkâm-ı Adliye'nin Muharrem 1254/Mart 1838 tarihinde kurulmasından yaklaşık iki yıl sonra, bu vazifeleri ifa etmek üzere, 19 Receb 1256/16.09.1840 tarihinde Meclis-i Muhâsebe-i Maliye adıyla bir Meclis tesis edilmiştir. İlk etapta bir başkan, altı üye ve üç kâtiplerle çalışan bu meclisin üye sayıları daha sonraki yıllara arttırılmıştır¹. Meclisin asıl görevi Tanzimat'a dahil bölgelerde vergilerin yeniden tesbiti, tahsilinin temini ve bu konudaki yolsuzlukların ve anlaşmazlıkların önlenmesidir. Vazifeleri arasına Başbaki Kulluğunun da bazı görevleri dahildir. 1855 tarihli Bütçe Nizâm-nâmesinde bütçe hesaplarının kontrolü görevi de Meclis-i Muhâsebe-i Maliye'ye verilmiş bulunmaktadır². 1265/1848 tarihinde bir başkan, on üye ve iki kâtiplerle Meclis'in 1271/1854 tarihinde bir başkan, on beş üye ve iki kâtipi bulunmaktadır. 1275/1858 tarihinde ise, bir başkan, yirmi üç üye ve iki kâtiplerle çalışmaktadır³.

Meclis-i Muhâsebe-i Maliye'nin kuruluşu ile alakalı Maliye Nâzım Sâib Paşa'nın teklifi ile Sadrazamın konuyla ilgili 22 Receb 1256/19.09.1840 tarihli Tezkiresi ve İrâde-i Seniyye şöyledir:

"Ma'rûz-ı bende-i kemîneleridir ki,

Ma'lum-ı Âileri buyurulduğu veçhile geçende müte'allik buyuruları emr-ü ferman-i isâbet-nişân-i Cenâb-ı Tâcidârî mantuk-ı münifi üzere Bâb-ı Mâliye'de müstekl bir Meclis-i Muhasebe te'sis ve icrâ olunmuş ve

1 Serki/ Karakoç, **Külliyât-ı Kavânîn**. 19 Receb 1256 tarihli Bab-ı Mâliye'de Teşkil Edilen Meclis-i Muhâsebe Hakkında İrâde-i Seniyyeyi Mutazammın Tebliğ ~ Resmi. Tarih Kurumu Kütüphanesi.

2 Ahmed Lütfi, **Tarih**, c. VI. sh. 125-126; 18 Zilkade 1271 tarihli Bütçe Nizâm-nâmesi, **Düstur I. Tertip**, c. II, sh. 73. nıd. 13; Şener. Abdüllatif. **Tanzimat Dönemi Osmanlı Verç, Sistemi**, İstanbul, sh. 27-2K.

3 **Sâlnâme-i Devlet-i Alıyçe**. 1265. sh. 33-34; 1271. sh. 42; 1275. sh. 43

sâye-i şevket-vâye-i Hazret-i Padişâhî'de Meclis-i mezkûr a'zalığına intihâb ve ta⁴ın kılınan bendelerine münasib resimde birer kıt'a nişân-ı âli i'tası şân-ı übbebet-nişân-i saltanat-ı seniyyeden olacağına ve işbu inâyet-i Celile-i Cenab-ı Padişâhî azay-ı mûmâ ileyhim bendelerinin başkaca şevk ve gayretlerini müstelzim olacağı bedihiyattan bulunduğu mebnî muvâfık-i emr ve irâde-i Cenâb-ı Tâcidârî buyrulur ise ol vechle icrası hususunda emr-ii ferman Hazret-i men lehül emrindir. M¹

Sadâretin bu teklife karşı tezkiresi ise şöyledir:

"Seni'yy'ül himem kerimüş'şiyem devletlü i⁴nâyetlü atûfetlü übbebetlü Efendim Hazretleri

Mâliye Nâzım Devletlü Saib Paşa Hazretleri'nin manzûr-ı âfî buyurulmak üzere irsâl-ı savb-ı vâlâ-yı müşîrâneleri kılınan bir kıt'a tezkeresi mealinden müstefâd olacağı vechile sâye-i şevket-vâye-i Hazret-i Şahanede Bâb-ı Mâliye'de vaz' ve tesis olunmuş olan Meclis-i Muhasebe â'zâsma emsalleri vechle münâsib resimde birer kıta⁴ nişân-ı zîşân-ı inayet ve ihsan buyurulması nâzır-ı müşârün-ileyh hazretleri tarafından niyaz ve iltimas olunmuş olup vakıa⁴ nâzır-ı müşârün-ileyhin sûret-i iltiması tabiat-ı maslahata muvâfık ve bu keyfiyyet şân-ı şevket-nişân-ı Şahaneye mutabık olmağla muvâfık irâde-i ihsan-âde-i Hazret-i Padişâhî buyrulur ise iktizâ iden resimleri tanzim olunarak tekrar arz ve istîzân kılınacağı beyanıyla tezkere-i senâverî terkimine ibtidar olundu efendim M²

Aynı tarihli irâde-i Seniyye de şöyledir:

"Mâ⁴rûz-ı Çaker-i Kemineleridjr ki,

Reside-i dest-i tevkir olan işbu tezkere-i sâmiye-i Vekâlet-penâhileriyle nâzır-ı müşârün ileyh hazretlerinin tezkere-i mezkûresi mübarek ve mesû⁴d hâkipâ-yı hümâyûn-ı Hazret-i Şehinşâhiye bit'takdim meşmûli nazar-ı mekârım-eser-i Cenâb-ı Cihandârî buyurulmuş ve ber vech-i iltimas Meclis-i mezkûr a'zasına dahî emsalleri vechle münasib resimde birer kıta⁴ nişân itâ olunmuş ve iktizâ eden resimleri bi't-tanzim tekrar arz ve istîzan kılınmış şeref efrâ-yı sunûh ve sudur buyrulan irâde-i inâyet-âde-i mulûkânelerine iktizây-ı âlisinden bulunmuş ve tezkere-i mezkûre iâde-i savb-ı âfîleri kılınmış olmağla ol-babda emr-u ferman hazret-i veliyyü'l emrindir. M³

1 BOA, İrâde-Dâhiliye, No: 1012

2 BOA, İrâde-Dâhiliye, No: 1012

3 BOA, İrâde-Dâhiliye, No: 1012

Tanzimat sonrası alınan tedbirlerin uygulandığı bütün bölgelerde, ortaya çıkan çeşitli malî meseleler, Meclis-i Muhâsebe-i Maliye'de görüşüldükten sonra mazbatalar Meclis-i Ahkâm-ı Adliye'ye takdim edilir ve Padişahın İrâde-i Seniyyesi ile kesin hale gelir. Meclis, hem malî imkânsılıklar ve hem de üyelerinin hep ikinci iş ofarak Meclis'de bulunmaları hasebiyle, Meclis-i Muhâsebe-i Maliye istenen gibi çalışmamış ve neticede biraz sonra zikredeceğimiz çeşitli Meclis ve Komisyonların kurulmasına sebep olmuştur¹.

1263/1846 tarihinde Meclis-i Maliye'nin Teşkilâtı Ve Üyeleri:

Reis: Hacı Edhem Efendi

Aza: Şevki Efendi

Selim Bey

İbrahim Efendi

Kapu Kethüdâsı Seyyid Efendi

Kapu Kethüdâsı Ken'an Efendi

Kapu Kethüdâsı Süleyman Efendi

Kapu Kethüdâsı Müfit Bey

Kapu Kethüdâsı Keşşâf Efendi

Kapu Kethüdâsı Şevket Bey

Nâfi' Efendi

Kâtib-i Evvel: Mehmed Efendi

Kâtib-i Sâni: Rauf Bey².

1 Şener, **Osmanlı Vergi Sistemi**, sh. 27-28

2 **Sâlnâm-i Devle-i Aliyye**. Dersafidci 1263: Ayrıca hkz. 1275; 1276.

2) Zimemât Komisyonu

Meclis-i Muhâsebe-i Mâliye kendinden bekleneni vermiyordu. Özellikle sarraf ve mültezimler Hazineye olan borçlarını zamanında ödememeye başlamışlardı. Sürekli nakit darlığı çeken Hazine'nin ise buna tahammülü hiç yoktu. Hazineyi, bu sıkıntıdan kurtarmak üzere 29 Cemâziyelevvel 1267/1851 tarihinde Zimemât Komisyonu kuruldu. Bu konuyla alakalı hukukî düzenlemeye göre, sarraflar ve mültezimlerin devletle olan borçlarını Zimemât Komisyonu inceleme, denetleme ve gerekirse bazı kararları verme yetkisi ile teçhiz kılınmıştı. Başkanlığına güvenilir bir devlet adamının getirileceği va'd edilen Zimemât Komisyonunun üyeleri de memurlardan ve sarraflardan oluşacaktı. Başbaki Kulluğu Dâiresinin bazı vazifelerini de böylece Zimemât Komisyonu deruhde etmiş oldu¹.

1275/1858 tarihinde Zimemât Komisyonu'nun Teşkilâtı Ve Üyeleri:

Reis: Şâkir Bey

Aza-i Dâime: Konturato Nâzın Osman Bey

Neş'e Bey

Hüsnü Bey

Sır Kâtibi Abdullah Efendi *

Azay-ı Muvakkate: Sudûrdan Sa'deddin Efendi

Seyyid Efendi

Sadreddin bey

Eşref Bey

Necîb Efendi².

1 İfide-i Saniyye, **Takvîm-i Vakâ'î** 29 Cemâziyelevvel 1267, I. Tertip. Sy. 445. sh. 2-3; Şener, Abdüllatif, **Tanzimat Dönemi Osmanlı Vergi Sistemi**, İstanbul, sh. 28-30.

2 **Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye**. Dersaâdet 1275.

3) Meclis-i Muhâsebe, Meclis-i Maliye Ve Nizâmnâmeleri

Meclis-i Muhâsebe-i Maliye ile Zimemât Komisyonu bu işi yürütemedi. Osmanlı devlet teşkilâtı bir türlü yerine¹ oturmuyordu. İşte bu sebeple 22 Cemâziyelevvel 1275/1858 tarihli bir îrâde-i Seniyye ile¹ her ikisi ilga edildi. Bunların yerine Meclis-i Muhasebe ve Meclis-i Maliye adıyla iki yeni meclis kuruldu. Bunlardan Meclis-i Muhasebe, Meclis-i Muhâsebe-i Maliye'nin yerine ve Meclis-i Maliye de Zimemât Komisyonunun yerine ikame edilmişti. Hatta belgelerde Meclis-i Maliye veya Maliye Meclisi şeklinde ifade edilen meclis, Zimemât Meclisinin yerine kurulduğu açıkça ifade ediliyordu².

Her iki Meclis'in de kuruluş İrâdelerini ve bunların görev ve yetkilerini tanzim eden Nizâmnâmelerini buraya alarak, konuyu daha da vuzuha kavuşturmak istiyoruz:

1) Meclis-i Maliye ve Meclis-i Muhasebe'nin kurulması için Meclis-i Âlî-i Tanzîmat'ın hazırladığı ve aynı zamanda her iki Meclisin Nizâmnâmelerini de ihtiva eden hukukî düzenlemenin Esbâb-ı Mucibe Mazbatası aynen şöyledir ve 16 Cemâziyelevvel 1275/23.12.1858 tarihini taşımaktadır:

"Meclis-i Muhasebe ile Meclis-i Mâliye'nin bu defa icra olunan tefrîkı üzerine vezâif-i me'mûriyetlerinin ta'yinine lüzum görünmüş olduğundan ol babda Mâliye Nezâret-i Celilesi tarafından kaleme alunub bâ tezkere takdim kılınmış olan iki kıt'a Vezâifnâme Lâyihası Meclis-i Tanzimat'a havale buyurulmuş olmasıyla kıraat ve mütalâ'-ı keyfiyet olundu. Zikr olunan layihaların ahkâm-ı mündericeleri usûl ve icâbâtı ahvâl-i hazine-i celile ve mâ'lumat-ı haliye ve mevkii'yye üzerine ve bu cihetle hükm ve ifadeleleri muvâfık-ı hal ve maslahat bulunmuş olduğundan sûret-i mâ'ruza vechle tâ'yin-i vezâif olunması Meclis-i Tanzimatca dahî tensib olunarak mezkûr lâyihalar leffen iade ve takdim kılınmağla rehin-i irâde-i âliyye-i Vekâlet-Penâhileri buyurulduğu halde usûl ve emsaline tatbikan iktizasının îfâsıyla keyfiyetin Nezâret-i Müşarün-ileyhaya havalesi lazım geleceği muhât-ı ilm-i âlî-i Sadaret-Penâhileri buyuruldukta ol babda emr-ü ferman Hazret-i Veliyyül-emrindir. Fi 1275 Cemâziyel evvel 16/1858 Aralık.

1 BOA. İrâde, Meclis-i Vâlâ, No: 17.888.

2 Şener, Abdüllatif, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Vergi Sistemi*, İstanbul, sh. 29-30

Ahmet Cevdet	Saffet Efendi bulunamadı	Rüşdü Molla Efendi nâmezâc	Ahmet Celâl
Şevket	İsmail	İbrahim Edhem	Mehmet" ¹ .

2) Meclis-i Tanzimat'ın bu Mazbatası üzerine Sadâretin 21 Cemâziyelevvel 1275/28.12.1858 tarihli Arz Tezkiresi ve Sadâretin 22 Cemâziyelevvel 1275/29.12.1858 tarihli İrâde-i seniyye ise aynen şöyledir:

"Atûfetlû Efendim Hazretleri

Meclis-i Muhasebe ile Mâliye'nin bu defa icra olunan tefrîkı üzerine vezâif-i me'mûriyetlerinin ta'yini hakkında Mâliye Nezâret-i Celilesi tarafından kaleme alunup Meclis-i Âli-i Tanzimatdan dahî hükm ve ifâdesi tensib olunmuş olan Vezâifnâme Layihalarıyla Meclis-i Âli-i mezkûrun mazbatası ile beraber meşmûli nigâh-ı âlî buyurulmak için arz ve takdim olundu. Zikr olunan mazbatada beyan olunduğu üzere usûl ve emsâline tatbikan iktizâsının ifasıyla keyfiyetin nezâret-i müşârün-ileyhimâya havalesi hakkında her ne vechle emr u irâde-i seniyye-i Cenâb-ı Cihânânî müteâllik ve şeref-sûnûh buyurulur ise ana göre hareket olunacağı beyanıyla, tezkere-i senâveri terkim kılndı Efendim.

Fi; 1275 Cemâziyelevvel, 21".

"Ma'ruz-ı Çaker-i keminelidir ki,

Esâbi'-zîb-i tevkir olan işbu tezkere-i sâmiye-i Sadâret-Penâhîleriyle evrak-ı ma'rûzâ manzûr-ı âlî-i Hazret-i Mulûkâne buyurulmuş ve zikr olunan mazbatada beyan olunduğu üzere usûl ve emsâline tatbikan iktizâsının ifasıyla keyfiyetin nezâret-i müşârünileyhâya havalesi muteâmlık ve şeref-sûdur buyurulan emr ve irâde-i seniyye-i Cenâb-ı Pâdişâhî muktezâ-yı münifinden olarak evrak-ı merkûme yine savb-ı âlî-i asafilerine iade kılınmış olmağla ol babda emr ü ferman Hazret-i Veliyyıf l-emrindir.

Fi; 1275 Cemâziyel evvel, 22/1858 Aralık"³.

1 BOA., İrâde- Meclis-i Vâlâ. No: 17888

2 BOA., İrâde- Meclis-i Vâlâ. No: 17888

3 BOA., İrâde- Meclis-i Vâlâ, No: 17888

Meclis-i Muhâsebe Ve Meclis-i Maliye'nin Kurulması Ve Vazifeleri İle İrâde-i Seniyye, BOA.İrâde-MV, No: 17888

معلومات
 رقم
 حضور
 مجلس کا سید ایچ جس کی ملک پروردگار اور انہوں نے تقریباً اوردیہ درخانیہ مقررہ ہونے کے بعد ہر ایک میں حصہ لاکر نقد رقم سے بھی شرط نہ تو کوئی کوئی نہیں ہے
 دہی حکم و افارہ کی سبب و تسبیح اور وہ درخانیہ مقررہ ہونے کے بعد ہر ایک میں حصہ لاکر نقد رقم سے بھی شرط نہ تو کوئی کوئی نہیں ہے
 ذکر اور نہ حضورہ بیانہ اور انہوں نے اوردیہ درخانیہ مقررہ ہونے کے بعد ہر ایک میں حصہ لاکر نقد رقم سے بھی شرط نہ تو کوئی کوئی نہیں ہے
 اور وادہ سید جناب جلیانہ شعلہ و شعلہ بریو و زبیر کا کورہ حکمہ اور جس میں پلاٹہ کرنا اور دیکھ کر نقد رقم سے بھی شرط نہ تو کوئی کوئی نہیں ہے

مجلس
 حضور
 رقم
 معلومات
 مجلس کا سید ایچ جس کی ملک پروردگار اور انہوں نے تقریباً اوردیہ درخانیہ مقررہ ہونے کے بعد ہر ایک میں حصہ لاکر نقد رقم سے بھی شرط نہ تو کوئی کوئی نہیں ہے
 دہی حکم و افارہ کی سبب و تسبیح اور وہ درخانیہ مقررہ ہونے کے بعد ہر ایک میں حصہ لاکر نقد رقم سے بھی شرط نہ تو کوئی کوئی نہیں ہے
 ذکر اور نہ حضورہ بیانہ اور انہوں نے اوردیہ درخانیہ مقررہ ہونے کے بعد ہر ایک میں حصہ لاکر نقد رقم سے بھی شرط نہ تو کوئی کوئی نہیں ہے
 اور وادہ سید جناب جلیانہ شعلہ و شعلہ بریو و زبیر کا کورہ حکمہ اور جس میں پلاٹہ کرنا اور دیکھ کر نقد رقم سے بھی شرط نہ تو کوئی کوئی نہیں ہے

3) Meclis-i Maliye'nin Vazifelerini Hâvî Nizâmnâme ise, yine Meclis-i Tanzîmat tarafından hazırlanmış ve Meclis-i Maliye'nin Vezâifini Mübeyyin Nizâmnâme unvanı ile Meclis-i Tanzîmat Defter'inde kaydedilmiştir. Nizâmnâmeden de anlaşılacağı üzere Meclis-i Maliye'ye belli konularda davalara bakma ve bir mahkeme gibi devletin gelir ve giderlerini kontrol etme imkânı verilmiştir. Yine Nizâmnâmeden anlaşıldığına göre, Meclis-i Maliye, Hazinenin muhasebe, hukuk ve maslahatlarını gözetme işi ile tavzîf edilirken, Meclis-i Muhasebe, daha ziyâde konu ile alakalı davaları görmeye ve muhakemeye yetkili kılınmıştır. İrâdesi Gurre-i Cemâziyelâhir 1275/06.01.1859 tarihinde sâdır olan bu Nizâmnâmenin hükümleri aşağıya aynen alınmıştır.

"Meclis-i Mâliyenin Vezâifini Mübeyyin Nizâmnâmedir

Birinci Madde: Hazine-i Celileden vâridât-ı öşriyye ve rusûmiyye iltizam ve taahhüt edenler şûrût-ı ihaleye mugayir vukû'-ı hal ve hareket veyahut vâridat-ı mezbûreden ba'zılarının tahsiline bi-hakkın âdem-i muvaffakiyyet sebepleriyle bedelinden tenzil ve fesh-i ihale iddiası misüllü sem'-i itibâre şayan davalara teşebbüs ederler ise, ol halde Hazine-i Celile-i mudde'âaleyh olacağından o makule iddiaları bi-tarafâne ve biğarazâne Meclis-i mezburede rû'yet ve tedkik ile ba mazbata ifade istizan olunacaktır.

İkinci Madde: Mültezimîn ve muteâ'hhidînin bedel-i iltizâm ve müteferriâtına dair biri birlerinden veyahut taht-ı iltizamlarında bulunan mahaller me'mûrîn ve ahalisinden ve me'mûrîn veefrâd ve eşhasın emval-ı hazineden olan hukuk-ı zâtiyelerine dâir yekdiğerinden veyahut Hazine-i Celile'den vukua gelen iddiaları aklâm-ı Mâliye'den nizzamen kesdirilemediği halde Meclis-i mezburede rû'yet kılınacaktır.

Üçüncü Madde: Çiftlikân ve araziye dair olan münâzaatdan kezalik kalemlerde nizamen kestirilemeyüp Meclisçe rû'yeti lâzım gelen maddeler kavânin ve nîzâmât-ı mevzuatına tatbîkan meclis-i mezburede görülecek ve meclis-i mezbûrun vezâif-i meşrûhasından mütea'llık ve mü'tena olan mevâddın esnâ-yı müzâkeresinde me'mûrîn-i hazineden münasib olan ve huzuru lâzım gelenler dahî bulundurulacaktır.

Dördüncü Madde: Ta'dil ve tesviye -i vergüye ve mültezimînin nizâmat-ı müessese ve şûrût-ı ihalenin hilafı hareket ve taa'ddileri vukû'una dair taşra hükümetleri ve ahali câniblerinden inha ve istidâ vukû'unda ahkâm-ı nizâmiye ile kalemlerce fasl olunmayanlar meclis-i mezburede müzâkere ve tesviye kılınacaktır.

Beşinci Madde: Meclis-i Muhasebe-i Mâliye ile Zimemât Komisyonunun ikiye taksimiyile birisi muhasebat ve hukuk ve masâlih-i zâtiye-i hazine'yi rû'yet etmek üzere

buna Meclis-i Muhasebe ve diğeri dahî muhâkemât ve deâviyî icra eylemek üzere ana dahî Meclis-i Mâliye namı verilmiş ve bunlara terettüb edecek vezâifin ta'yinine bi'l-istizân icâbının icra kılınması Meclis-i Âli-i Tanzimat kararı üzere mütea'llık buyurulan irâde-i seniyye-i Hazret-i Şehinşahî iktizâsından olduğuna bina'en meclis-i mezbûre rüesâsı vesâir bazı erkân-ı hazine ile bi'l-müzâkere bu meclislere lazım gelen vezâifin efrâdı kabil-i ta'dad olamayacağından ekser cereyan eden envâ'ı üzere ta'yin-i vazifeleri lazım gelerek bu vechle tahattur olunan şeyler iki tarafa tefrik ile bunlardan Meclis-i Maliyeye vazife olabilecek maddeler bâlâda bend-bend gösterilmiş ve bunların haricinde hatırlara gelmeyen ve ba'de-ezin tehaddüs eden mevâd olur ise o makulelerin dahî hutur ve hudûs etdikçe bi'l-istizân vezâif-i mezbûreye ilavesi tabiat-ı maslahat iktizâsından görünmüştür.

Safveti Fi; 1275 Cemâziyel Evvel 15/Aralık 1858

Meclis-i Mâliyenin vezâifini hâvî olan işbu dört bendi şamil lâyihanın mevadd-ı mündericesi Meclis-i Âli-i Tanzimatda yegân yegân mütala'a olundukta hükm ve ifadesi muvafık -ı maslahat görüldüğünü mübeyyin bu mahalle temhir kılındı. Fi 1275 Cemâziyel-evvel 16/Aralık 1858

Ahmet Cevdet	Safvet Efendi	Rüşdü Molla	Ahmet Celâl
	bulunamadı	Nâmizâc	
Şevket	İsmâil	İbrâhim Edhem	Mehmet"¹

Meclis-i Maliye'nin İlgâ edilmeden evvelki son Teşkilâtı Ve Üyeleri ise şöyledir:

Reis: Sadri Bey

Aza: Kemal Paşa; Ömer Fâiz Efendi; Eşref Bey; Latif Efendi; Fâik Efendi; İsmail Bey; Necib Efendi; Emin Bey; Abdullah Efendi.

Azay-i Muvakkatesi: Mîr-i Mîrân Rüstem Paşa; Kapucıbaşı Şehbender Süleyman Ağa; Hudaverdi oğlu Hâce Abraham; Hâce Mircan; Vasil Kergoci; Hâce Hayım Hatem

Kâtib-i Evvel: Abdullah Efendi

Kâtib-i Sâni: Emin Bey².

1 BOA., irâde- Meclis-i Vâhî. No: 178SS: Meclis-i Tanzimât Defterleri.
No: 1. sh. 72-74

2 Sûlnâme-i Devlet-i Alıyye. DersnıfıkM. 1276.

Meclis-i Mâliyenin Vezâifini Mübeyyin Nizâmname, BOA., İrâde- Meclis-i Valâ, No: 17888; Meclis-i Tanzimât Defterleri, No: 1, sh. 72-74

مجلس عالیہ ملک وفاقہ

خریدہ جدید دہہ و دریا بختیہ و وسیع القلم و غیرہ بابت شرط احاطہ بہ معیار وقوع حال و حرکت و وجود و ازادہ مزبورہ در بعضی بزرگان
تخصیصہ بجز عدم موقوفیت سیدہ بہ بدلہ نہ تزیل و نسخ اہلاد اداہای مشکوٰوسیع اعتبارہ نہادہ و عوارضہ نسبت بہ بزرگان اولیٰ علیہ السلام
خریدہ جدید صبح عقبہ اول جہندہ اومقولہ اداہای بیگناہ و بیغرضانہ مجلس مزبورہ وقت و درجہ اولیہ با بعضی اہل نام و نسبتہ در بعضی
مقتضیہ و منصفانہ بادل القلم و منظر عائنہ و از تری بہ مزبورہ و وجود کتب التزامتہ ہونادہ بحدہ متادہ و اہل نامہ و متادہ بہ
وافراد انشا علیٰ اموال خریدہ دہہ اولیٰ حقوقہ ذائتہ لربہ و از بلکہ بگزینہ و وجود خریدہ جدید دہہ و نسخہ کلاہ او عاری اقدام مالہ بہ
نظاما کسد بہ صیغہ حالہ مجلس مزبورہ وقت فتنہ جہندہ

حفظکندہ و از پنج و از اولیٰ خوارخانہ کہ لک قلمہ نظاما کسد بہ موجب مجلسہ ذوقی لازم حکم مادہ مزبورہ و نظاما مادہ
موجودہ نسبتہ نفیقا مجلس مزبورہ کو در بزرگان و مجلس مزبورہ و ذائقہ شتر و در سندانہ منقولہ و معنی اولیٰ موارد آئی مزبورہ
مذکورہ خریدہ دہہ حسب اولیٰ و معلومی لازم کنندہ و بی ہونادہ بجز جہندہ

فندی و شہاب و دیگرہ و مقروضین نظاما ہوسسہ و شرط احاطہ بیک خلوص حرکت و قدرتی و قوتہ و از شرطہ حکومتی
و از اہل جانہ بزرگان و از شرطہ و قوتہ حکم نظاما بہ ضروریہ فتنہ اولیٰ بزرگان مجلس مزبورہ مذکورہ و نسبتہ قند جہندہ
مجلس سیدہ بہ بدہ ذائتہ و نسبتہ بزرگان بکی تقسیمہ بریں حکما سہادہ و حقوقہ و معنی ذائتہ خریدہ بہ نسبتہ اینک اوزرہ بود کہ مجلس
دیگرہ و بی نامکندہ و در عاقبت اجرائیہ اوزرہ اکادمی مجلس عالیہ نامی در پس و بوزرہ نسبت بہ بی جہت و ذائقہ نسبتہ
اجرائیہ اولیٰ مجلس عالیہ مزبورہ قوی اوزرہ منقولہ بوزرہ از نسبتہ حضرت شہنشاہی اقتضائہ اولیٰ نسبتہ بجا مجلس مزبورہ
رہنمای و از نسبتہ اہل نامہ خریدہ بہ بالذکرہ بگذردہ لازم کلاہ و ذائقہ افزای قوی فتنہ اولیٰ جہندہ اکثر جہاد
انواعی اوزرہ نسبتہ نفیقا و غیرہ لازم کلاہ بود کہ نظر اوج شہادتی طرفہ نسبتہ بہ ہونادہ و مجلس عالیہ و غیرہ
اولیٰ بہ جاتا مادہ ہا بالادہ نیند کہ نسبتہ بوزرگان خارجیت خاطرہ کلیانہ و بعد نسبتہ کتب ابدہ ہواد اولیٰ و اولیٰ و اولیٰ
ذوقی خاطرہ و خدمت اینکہ بالستیانہ و ذائقہ مزبورہ بہ ہواد ذوقی بہت سعادت اقتضائہ کہ بکشہ

سہ ماہی

مجلس عالیہ ملک وفاقہ و ذائقہ ہادی اورہ بشورہ بنی شہان بودہ بزرگان و از شرطہ و بطابقہ نسبتہ ہم اوزرہ و معلومی ذوقی
موقوفہ نامکندہ کہ بریں سیدہ و بزرگان بزرگان

3) Meclis-i Muhasebe'nin Vazifelerini Hâvî Nizâmnâme ise, yine Meclis-i Tanzîmat tarafından hazırlanmış ve Meclis-i Muhasebe'nin Vezâifini Mübeyyin Nizâmnâme unvanı ile Meclis-i Tanzîmat Defter'inde kayd edilmiştir. Nizâmnâmeden de anlaşılacağı üzere Meclis-i Muhâsebe'ye belli konularda davalara bakma ve bir mahkeme gibi devletin gelir ve giderlerini kontrol etme imkânı verilmiştir. Yine Nizâmnâmeden anlaşıldığına göre, Meclis-i Maliye, Hazinenin muhasebe, hukuk ve maslahtalarını gözetme işi ile tavnî edilirken, Meclis-i Muhasebe, daha ziyâde konu ile alakalı davaları görmeye ve muhakemeye yetkili kılınmıştır. Birinci Maddeden anlaşılacağı üzere, Meclis-i Muhasebe Divân-ı muhâsebât'a daha yakın bir müessesedir. İrâdesi Gurre-i Cemâziyelâhir 1275/06.01.1859 tarihinde sâdır olan bu Nizâmnâmenin hükümleri de aşağıya aynen alınmıştır.

"Meclis-i Muhâsebenin Vezâifini Mübeyyin Nizâmnâmedir

Birinci Madde: Bi'l-cümle eyâlât ve elviyenin usûl ve nizâmı veçhile beher sene hitâmında bi'l-cümle varidat ve masârifat ve medfû'ât ve bekâyasının muhâsabeleri mahallerinde meclisçe bi'r-rü'ye tanzim ve takdim olunmakta olan muhasebe defterleri doğru Meclis-i mezbûre î'tâ ve meclis ceridesine kayd ile mutâla'ât ve tetkiât-ı lâzime icrâ olunarak bakâya gösterilen mebâliğin taharri ve sûret-i tahsiliyesine teşebbûsle beraber defâtir-i mezbûrede muharrer vâridât ve masârifî dahi kalemlerinden tatbik ve hesap etdürüp kuyud-ı hazine hükümünce vâridatda noksan ve masârifatda ziyâde görünen şeylerin dahî tahkikat-ı lazimesine ibtidâr ile netice-i ahkâmını ba-mazbata beyan ve icrâ edecek ve bu hususa yetmişbeş senesi muhâsebesinden bed' eyleyecektir.

İkinci Madde: Emaneten idare olunan Dersa'adet gümrükleri ve şehri emaneti ve zecriyye ve postahane ve kontrato rûsûmu ve sâir bu misillü varidatın sene-i muhasebelerini mübeyyin usul ve nizâmı veçhle terkim ve takdim olunan defâtir dahi meclis-i mezbûre havale ile kezâlik tedkikât ve netâyic-ı ahkâmî ifâ kılınacaktır.

Üçüncü Madde: Dersa'adefce tahsili lazım gelen bedel-i iltizâmât ve emvâl-ı saire ve zimem-i şahsiyeden ukde-i müşkülâta duçar olup hazinece alâ mfi-cer'al-âde istihsal olunamayan emval-i hazinenin meclis-i mezbûr marifetiyle tedâbir-i tahsiliyesi mülâhaza ve icrasına i'tina ve ikdam olunarak medyûnünden beyân-ı usâr-ı hal ve istimhâl edenler zimmetlerinin nizâmat-ı mevzuatına tevfikân cihât-ı imkaniyesini aramak meclis-i mezbûrun akdem-i vezâifinden olacağı misillü mültezim ve mütea'hhitlerden te'diye-i duyûn etmiyenler meselâ şurût-ı ihâlenin mugayiri vukuf-ı hal ve hareket ve yahut muhavvel uhde-i iltizâmı olan vâridatdan ba'zıların tahsiline bi-hakkın a'dem-i muvaffakiyet gibi semî^d -i'tibara şayan iddialara tasaddi ederler ise. ol halde anlar müddei hazine-i celile müddeâleyh olacağından o makûleler bitarafane ve bî şzarazâne rü'yet ve

tedkik ile ihkak-ı hak olunmak üzere meclis-i mezburdan evrakı zeyl ile Meclis-i Mâliye'ye havale etdirilecektir.

Dördüncü Madde: Bi'l-cümle eyâlat ve elviye defterdan ve mal müdürlerinin azl ve tebdilleri lüzumuna hazine memurlarından lazım gelenler hazır olduğu halde emr-i intihâbları ve taşra ketebesinin usûl-ı müttehezesi vechle istiktâb ve me'mûriyetleri orada icra olunacaktır.

Beşinci Madde: Mukâta'at ve esham mutasarrıflarından hisselerini âhara kasr-ı yed edenlerin hayat ve mematları meclis-i mezbûrede tahkik ve i'lam kılınacak ve karantina me'murlarının kefile rabtı dahî orada ifâ olunacaktır.

Altıncı Madde: Memâlik-i Mahrûse-i Şahanede yeniden varidat ihdası veyahut vâridat-ı mevzûa'nın tağyir ve ta'dil ve tesviyesi maddelerinin mercî'i dahî meclis-i mezbûr olacaktır.

Yedinci Madde: Meclis-i Muhâsebe-i Mâliye ile Zimemât Komisyonunun ikiye taksimiyle birisi muhasebat ve hukuk ve masâlih-i zâtiye-i hazine'yi rü'yet etmek üzere buna Meclis-i Muhasebe ve diğeri dahî muhâkemât ve deâviyî icra eylemek üzere ana dahî Meclis-i Mâliye namı verilmiş ve bunlara terettüb edecek vezâifin ta'yinine bi'l-istizân icâbının icra kılınması Meclis-i Âli-i Tanzimat kararı üzere mütea'llik buyurulan irâde-i seniyye-i Hazret-i Şehinşahî iktizâsından olduğuna bina'en meclis-i mezbûre rüesâsı vesâir bazı erkân-ı hazine ile bi'l-müzâkere bu meclislere lazım gelen vezâifin efradı kabil-i ta'dad olamayacağından ekser cereyan eden envâ'ı üzere ta'yin-i vazifeleri lazım gelerek bu vechle tahattur olunan şeyler iki tarafa tefrik ile bunlardan Meclis-i Maliyeye vazife olabilecek maddeler bâlâda bend-bend gösterilmiş ve bunların haricinde hatırlara gelmeyen ve ba'de-ezin tehaddüs eden mevâd olur ise o makulelerin dahî hutur ve hudûs etdikçe bi'l-istizân vezâif-i mezbûreye ilavesi tabîat-ı maslahat iktizâsından görünmüştür.

Safveti Fi; 1275 Cemâziyel Evvel 15/Aralık 1858

Meclis-i Mâliyenin vezâifini hâvî olan işbu dört bendi şamil lâyihanın mevadd-ı mûndericesi Meclis-i Âli-i Tanzimatda yegân yegân mütala'a olundukta hükm ve ifadesi, muvafık -ı maslahat görüldüğünü mübeyyin bu mahalle temhir kılındı. Fi 1275 Cemâziyel-evvel 16/Aralık 1858.

Ahmet Cevdet	Safvet Efendi	Rüşdü Molla	Ahmet Celâl
	bulunamadı	Nâmizâc	
Şevket	İsmâil	İbrahim Edhem	Mehmet"'.

25 Cemâziyelevvel 1276/1859 tarihinde yani yaklaşık 1 yıl sürmeden Meclis-i Maliye de lağvedildi. Bunun vazifesi, Meclis-i Muhasebeye bağlı bir şube müdürlüğü tarzında çalışacak olan bir Cemiyete bırakıldı¹.

Maliye Meclisi'nin Lağvı Ve Görevinin Meclis-i Muhâsebe'ye Devrine İlişkin 1276/1859 Tarihli İrâde-i Seniyye ile bu iki Meclis, daha önce de olduğu gibi teke indirildi. Konuyla alakalı Maliye Nezâreti'nin arzı ve sâdır olan İrâde-i seniyye aşağıya aynen alınmıştır:

1) Maliye Nezâreti'nin Arz Yazısı Şöyledir:

"Ma'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki

Hazîne-i Celîlenin mültezimler ve sarraflar ile zuhura gelen münâzaat ve muhasebatının hal ve tevsiyesi zımnında mukaddemâ teşkil olunmuş olan zimemât komisyonuna muahharen Meclis-i Mâliye nâmı virilmiş ise de bu makûle umurun medâr-i rü'yet ve tetkiki hazînenin usûl ve nizâmât-ı mer'iyyesi olduğuna ve bu eclisin tetkikat ve müzâkerâtı Meclis-i Vâlâ'nın tasdik ve kabulüne mu'allak ve mazbut bulunduğuna binaen o makûle husûsâtın tetkikat-ı nizâmiyyesi evvel-emirde me'mûrîn-i hazine marifetleriyle görülüp nihâyetinde icâbına göre meclis-i muhasebenin ve Meclis-i Vâlâ'nın mütalaasına havale olunmağla dahi matlûb hâsil olacağından re'îs ve azasına sâye-i lutuf-vâye-i hazret-i pâdişâhîde münâsib mikdâr ma'zûliyet maaşları virilmek üzere meclis-i mezbûrun lağvi Meclis-i Hâs karar müzâkeresi üzerine müte'allık ve şeref-sudûr buyurulan irâde-i seniyye-i şâhâne iktizâ-yı celîlinden olduğu beyân-ı âlîsiyle ifâ-yı muktezâsı şeref-sâdîf olan buyruldu-ı sâmi-i vekâlet-penâhîleinde emr ü iş'âr ve iltizâmâtca olan münâzaat ve muhâsebâtdan ekserisi kamemce kabil-i fasl ve rü'yet olmayup tekdkîkât-ı amîkaya muhtaç olmak ve bu sırada mültezimlerle sarraflardan muntehab aza-yı muvakkat dahi bulunması usul-i mütttehive kâbından bulunmak hasebiyle Meclis-i Muhasebe şubesi olarak bir cemiyetin teşkil ve intfisâl iden azadan dört zatın iş bu cemiyetde bulunmak üzere bil-intihab Meclis-i Muhasebeye ta'yîn kılınmasına dahi müsâade-i seniyye-i hıdîvîleri sezâvâr buyurulduğuna ve aza-yı müşâr ve mûma-i leyimden saadetlü Kemal Paşa Hazretleriyle izzetlü Faik ve Latif ve Necib Efendiler nizâmât-ı mâliyye ve husûsât-ı cariyeye vâkıf ve mücerrebül-etvâr olmalarıyla bunların Meclis-i Muhâsebe'ye me'mûriyetlei münâsib görüldüğüne binaen ber-muceb-i irâde-i seniyye-i şâhâne Meclis-i Mâliye re'îsi sabık saadetlü Sadri Bey Efendi Hazretleriyle şâir azaya sâye-i meâlî-vâye-i hazret-i pâdişâhîde

me'mûriyyet-i âharla ayrılıncaya kadar virilmek üzere bazı emsaline tevfikân mazuliyet maaşları bi't-tertib kemiyetiyle ber-minval-ı muharrer Meclis-i Muhâsebe'ye mje'mûr kılınacak zevâta virilmesi lâzım gelen maaşların mikdarlarını mübeyyin pusulası leffen takdim kılınmış olmağla müşârün-ileyh buyurulması ve müşârün-ileyh Kemal Paşa ile Latif ve Faik ve Necib Efendilerin dahi teşkil kılınacak cemiyetde bulunarak haftada iki gün aza-yı muvakkat ile beraber husûsât-ı meşrûhaya bakmak ve eyyâm-ı sâirede taşralardan celb olunmakta olan muhasebe defterlerinde muharref bekayadan mümkün ve müteassirül-husûl olanlarını emvâl-i hazîne çürüdülmemek üzere derhal tedkik ve tefrik ile sür'at-ı istihsali çaresine bakılması için bâ-müzekkere meclise beyân eylemek ve zimmemât-ı sâire-i hazînenin dahi sür'at-ı istihsaline i'tina ve gayret itmek üzere mezkûr pusulada gösterilen maaşlarla Meclis-i Muhâsebe azalığına me'mûriyetleri ve azadan devletlü ismetlü münire Sultan aliyetü'sh'-şân hazretlerinin kethüdâlık hizmeti aliyelerinde bulunan saadetlü Mehmed Şakir Efendi Hazretlerinin şeyhuheti cihetiyle şu iki hizmeti ifâda dâçar-ı zahmet olduğu meşhud olmasıyla aza'ak maaşı olan dört bin guruşdan iki bin guruşunun kethudalık maaşından başka olarak kendüsüne tahsisiyle müşârün-i leyhin meclis azalığından afvı ve diğer takdim kılman pusulada gösterildiği vechle lağv olunan Meclis-i Mâliye ketebesinin dahi gayr-ı ez-tenzîl muharrerü'l-mikdâr maaşlarla kalemlerine i'âde ve istihdam olunup fakat içlerinden üç neferinin bi't-tefrik zikr olunan cemiyetin umur-ı tahririyyesinde kullanılması ve şu tesviyede tasarruf olunan onyedî bin yedi yüz elli guruşun hazîne-mânde idilmesi muvâfik-ı irâde-i aliyye-i sadâret-penâhîleri buyurulur ise ifâ-yı muktezâsı babında ve her halde emr ü ferman hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fi 25 Cemâziye'l-evvel sene 1276/Kasım 1859" 1..

2) Irâde-i Seniyye ve Sadâretin Arz Tezkiresi ise şöyledir:

"Atûfetlü Efendim Hazretleri

Usûl-i müttehize-i tasarrufiyye iktizâsından olmak üzere Maliye Meclisi'nin lağvı hususu emr ü fermân-ı Hümâyûn-ı Hazret-i Padişâhî muktezâ-yı celîli vechle Mâliye Nezâret-i Celîlesine bildirilmiş olmasıyla meclis-i mezkûrdan infisâl eden zevata sâye-i ihsan-vâye-i cenâb-ı mülûkânede tahsisi lâzım gelen maaşların mikdârını mübeyyin tanzim kılınan pusulaların takdim olduğuna ve ba'zı mutalaata dâair nezâret-i müşârünilehânın vârid olan tezkiresi Meclis-i Hâss-ı Vükelâda kıraat olu-

nup Hazine-i Celilenin mültezimler ve taraflar ile zuhura gelen münazaat ve muhasebâtından ekserisi kalemce kabil-i fasl ve rü'yet olunmayup tetkikat-ı amîkaya muhtaç olmak ve bu sırada mültezimlerle taraflardan müntehab azayı muvakkat -dahi bulunması usul-i müttahize kâbindan bulunmak hasebiyle Meclis-i Muhasebe Şubesi olarak bir cemiyetin teşkil ve infisal eden azadan dört zatın işbu cemiyetde bulunmak üzere bi'l-intihab Meclis-i Muhâsebe'ye ta'yîn kılınması lâzım geldiğine ve azadan saadetlü Kemal Paşa Hazretleriyle izzetlü Faik ve Latif ve Necib efendiler nizamât-ı maliye ve hususât-ı cariyeye vâkıf ve mücerrebül-etvâr olmalarıyla bunların meclis-i mezkûra me'mûriyetleri münâsib görüldüğüne binaen ve müşâr ve mûma-ileyhimin melfûf pusulada gösterildiği mikdâr maaşlar tahsis ve itası ile teşkil olunacak cemiyetde bulunarak haftada iki gün aza-yı muvakkate ile beraber husûsât-ı meşrûhaya bakmak ve eyyâm-ı sâirede taşralardan celb olunmakda olan muhasebe defterlerinde muharrer bekayadan mümkün ve müessirül-husûl olanlarını emvâl-i hazîne çürüdülmemek üzere dehal tedkik ve tefrik ile sür'at-ı istihsâli çaresine bakılması için bâ-müzekkere meclise beyân eylemekve zimemât-ı sâire-i hazinenin dahi sür'at-ı istihsâline i'tina ve gayret itmek üzere Meclis-i Muhasebe A'zalığına icrâ-yı me'mûriyetleri ve Maliye meclisi re'isi sabık saadetlü Sadreddin Bey Efendi hazretleriyle aza-yı ma'zûleye pusulada gösterilen mikdâr maaşlar tahsis ve ihsan buyurulması ve diğer pusula-i melfûfede gösterildiği üzere lağv olunan Meclis-i Mâliye ketebesinin dahi gayr-i ez-tenzîl muharrerü'l-mikdâr maaşlar ile kalemlerine i'âde olunup fakat içlerinden üç neferinin bi't-tefrik zikr olunan cemiyetin umur-i tahrirîyyesinde kullanılması suretleri beynel-huzzâr dahi tasvib olunmağla ol vechle icrâ-yı iktizâları ve fakat Meclis-i Muhasebe A'zalığından afvı beyân olunan saadetlü Mehmed Şâkir Efendi Hazretleri kudema-yı me'mûrînden ve merhamet ve atfet-i seniyye-i velinimete sezâvâr bendegân-ı saltanat-ı seniyyeden olmasıyla kemakân azâlık me'mûriyetinde ibkası tensib olunmuş ise de ol bâbda her ne vechle emr ü fermân-ı hazret-i şehriyârî müte'allık ve şeref-sudûr buyurulur ise mantûk-ı cefli icra olunacağı ve zikr olunan tezkire ve pusulalar manzûr-ı âfi buyurulmak için arz ve takdîm kıldığı beyânıyla tezkire-i senvâveri terkîm kıldını efendim.

Fî 14 Receb sene 1276/Ocak 1860".

"Ma'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki

Resîde-i dest-i ta'zîm olan işbu tezkire-i sâmiye-i âsafâneleriyle zikr olunan tezkire ve pusulalalar manzûr-ı meali-mevfûr-ı cenâb-ı mülûkâne buyurulmuş ve husûsat-i muharrerenin tensîb ve isfizan buyurulduğu vechle icrâ-yı iktizâları ve müşârün-ileyh Şakir Efendi'nin dahi kemâkân azalık me'mûriyetiyle ibkası müte'allık ve şeref-sudûr buyrulan emr ü irâde-i seniyye-i hazret-i padişâhî mukteza-yı münîfinden olarak mezkûr tezkir ve pusulalarına savb-i sâmi-i âsafîlerine iade kılınmış olmağla ol bâbda emr ü ferman hazret-i veiyyü'l-emrindir.

Fî 15 B [Receb] sene 1276/Ocak 1860".

Meclis-i Muhasebe de varlığını ancak 1280/1863 tarihine kadar sürdürebildi². 1278/1862 yılının Mayıs ayında Divân-ı Muhâsebat Komisyonu Muvakkat'ı kurulmasına rağmen fiilen ve tam olarak göreve başlamadığından dolayı, bu vazifeyi yine Meclis-i Muhasebe yürütmüştür. Osmanlı Devleti Salnamelerinden edindiğimiz bilgilere göre 1862 tarihinde Divan-ı Muhâsebât'ın vazifesini ifa eden Meclis-i Muhâsebe'nin teşkilâtı şöyledir:

Reis: Ahmed Efendi

Aza: Şevki Efendi

Enverî Efendi

Kemal Paşa

Mehmed Efendi

Nazîf Efendi

Ali Beğ

Mahmûd Efendi

Latîf Efendi

Faik Efendi

Hâmid Efendi

Necîb Efendi

Kâtib-i Evvel: Halil Bey.

Kâtib-i Sâni: Muhyiddin Efendi

Cemiyet Başkâtibi: Abdullah Efendi.

1 BOA. İrâde-Meclis-i Mahsûs, No: 733

2 BOA. İrâde-Meclis-i Mahsus, No: 733

1279/1862 tarihinde sadece bazı değişikliklerin olduğunu görüyoruz¹.

Muhasebe Kâtibi: Refik Bey².

Meclis-i muhasebe üyelerinin ve Meclis-i Maliye üyelerinin hem isimleri ve hem de maaşları konusunda ise, bizi şu belgeler aydınlatmaktadır:

"Bu defa bâ-irâde-i seniyye-i şahâne lağv olunan Meclis-i Mâliye re'îsi ve azasının maaş-ı kadîmleriyle bundan infisal idenlere ve Meclis-i Muhâsebe'ye me'mûriyeti lazım gelenlere mazulîn ve me'mûrîn maaşları olarak tertîb olunan maaşların mikdarını mübeyyin pusuladır.

Guruş

1500 re'îs-i Meclis-i sabık saadetlü Sadri Bey Efendi Hazretleri maaş

3000 azadan saadetlü Kemal Bey Hazretleri

1250 saadetlü Ömer Faiz Efendi

4000 İzzetlü Faik Efendi

4500 İzzetlü Latif Efendi

3500 İzzetlü Eşref Bey

2000 İzzetlü İsmail Bey

+ 1500 İzzetlü Necib Efendi

44750

02500 muahharan evrak müdürlüğüne me'mûr buyurulan izzetlü Kadri Bey'in ma'zûliyyet-ı sâbika maaş

Minhâ et-tahsisat

Tahsis kılınacak mazuliyet maaşları

Müşârün-i İcyh Sadri Beyefendi Hazretlerine Guruş	Mûma-i İeyh Ömer Faiz Efendi Guruş 4000	Eşref Bey'e guruş 2500	İsmail Bey'e guruş 2000
5700			

1 Devlet-i Aliyye Salnâmesi, Dersââdet 1279. sh. 41

2 Devlet-i Aliyye Salnamesi, Dersfiadet 127S. sn. 42-43; 1279, sh. 41

Cem'an 02500
guruş 16000 18500

Mûmâ-i leyh Kadri Bey'in
ma'zûliyet-i sabıka maaşı
olup kemâkân i'tâsı tabiat-ı
maslahat îcâbından olan
meclis-i Muhasebeye
me'mûriyetleri iktiza
edenlere zammiyle ve kadimi
vechle tahsisi lazım gelen

Müşarün-i leyh	Mûma-i leyh	Latif Efendi'ye	Necib Efendi'ye
Kemal Paşa Hazretlerine guruş 5000	Faik Efendi'ye Guruş 4000	guruş 4500	guruş 2000
Cem'an guruş 15500	Cem'an yekûn guruş 34000		
Mîzân guruş 47250			
34000''			

1276/1859 Yılında Meclis-i Muhâsebe Üyelerinin Maaşlarını Gösteren
Liste, BOA. İrâde-Meclis-i Mahsus, No: 733

... ..

...
...
...

...

...	...
-----	-----

... ..

...

...
-----	-----	-----	-----

... ..

...
-----	-----	-----	-----

...
-----	-----	-----	-----

4) Islâhât-ı Maliye Meclisi Komisyonu

1853-1856 yılları arasında devam eden Kırım savaşı sebebiyle Osmanlı Maliyesi ciddi bir krizle karşı karşıyaydı. Devletin gelirleri, özellikle savaş giderlerini karşılayamaz duruma gelmişti. İşte bu durum, Osmanlı Hazinesini ilk kez dış borçlar almaya zorladı. Bu durumun da yeni malî problemler ortaya çıkarması üzerine, meseleleri halletmek üzere Mehmed Rüşdi Paşa'nın başkanlığında Islâhât-ı Maliye Meclisi adı altında bir Komisyon kuruldu. Komisyonun önemli görevleri arasında, malî reformların tartışılması, gelir ve giderlerin kontrol altına alınması, vergilerin tahsili ve Hazineye ait meselelerin ıslâhı gibi konular vardı. 5 Zilhicce 1276/25 Nisan 1860 tarihinde Mehmed Rüşdi Paşa'nın Komisyon başkanlığına tayin edilmesiyle alakalı Hatt-ı Hümâyûn aynen şöyledir:

"Vezir-i Me'âli Semirim Kaimmekâm Paşa,

Derdest bulunan Islahat-ı Mâliye Riyasetine Vükelâ-yı Devlet-i Âliyye'mizden ehliyetli bir zatın tâ'yini lazım gelmiş ve Sadr-ı Sabık Rüşdi Paşanın dirâyet ve istikameti müsellemler bulunmuş olduğundan zikr olunan riyaset hizmet-i mühimmesine müşarün-ileyhin tâ'yini bi't-tensib kendüsi celb ile me'mûriyeti icra olunmuş olmağla ilân-ı keyfiyete ibtidâr olunsun.

5 Zilhicce 1276/Haziran 1860"

Bazı önemli meseleleri görüşen ve müzâkereye başlayan Komisyon 14 gün sonra yeni bir statü değişikliği ile karşı karşıya kalmıştır.

1 BOA. İrâde-Dâhiliye, No: 3046; Mehmed Rüşdü Paşa için bkz. Mehmed Süreyya, Sicill-i Osmânî, c. II, sh. 386-387

Islâhât-ı Maliye Meclisi Reisliğine Mehmed Rüşdi Paşa'nın
Tayini ile Alakalı Hatt-ı Hümayûn, BOA. İrâde-Dâhiliye, No: 3046

وزیر معالی کسیریم قانقنقام بایک
 دولت برنانه اصداف مایه کجسی ریاسته وکلای دولت عبد مزوره اصفینی برز انک تعیین نوزم کلیم
 وهدر سابه رشی بایک انک وراثت و انتقاسی سکیم بولوش اولیغیزنه نکرادنا نه ریاست خدمت لارنه
 شایسته تعیین بایک کجوسی جیب اید مامورینی اجراء و نولوش ادرمغه . عملیه کجینه ابتداء اولوش
 وزیر معالی و نقس حضرتدی موفقه بیره ایسه
 سلام

5) Meclis-i Âlî-i Hazâin

15 gün sonra Islâhât-ı Maliye Komisyonu hem statü ve hem de isim değişikliğine uğramıştır. İsmi Meclis-i Âlî-i Hazâin şekline çevrilen Meclis'in protokoldeki yeri de yeniden belirlenmiştir. Bu yeni statüye göre, Meclis-i Âlî-i Hazâin, o dönemde mevcut olan protokolde en yüksek yeri işgal eden Meclis-i Tanzimat'ın altında ve ancak Meclis-i Vâlâ-i Ahkâm-ı Adliye'nin üstünde bir yere oturtulmuştur. Yeni teşkil edilen haliyle Meclis-i Âlî-i Hazâin, Osmanlı Devleti'nin bütün işlerini ıslah ve tefîş göreviyle tavzif olunmuştur¹.

Yeni kurulan bu Meclis'in hem vazifeleri ve hem de üyeleri ve idarî teşkilâtı ile alakalı en geniş bilgiyi kuruluşu ile alakalı İrâde-i Seniyye'den öğreniyoruz. Bu sebeple 19 Zilhicce 1276/09 Mayıs 1860 tarihli İrâde-i Seniyyeyi olduğu gibi buraya almak istiyoruz:

"Atûfetlû Efendim Hazretleri,

Bu kerre teşkil buyurulmuş olan ıslahat-ı Mâliye Meclisine bir ism-i münasib tesmiyesi lâzım gelerek çünkü illet-i ğâiye-i te'sisi kâffe-i hazâin-i şahanenin umûrını ıslah madde-i mu'tena-behası olduğundan bu maksadı müfid olmak üzere Meclis-i Âlî-i Hazâin nâmı verilmiş ve komisyonluk halinde iken a'zası aralıkta devam etmekte olan ba'zı vükelâ-yı fihâm ile hizmet-i Devlet-i Âliyyede bulunan üç ecnebi me'mûrundan ibaret olmasıyla bunlardan başka a'zay-ı daimî olmak üzere oldukça muur-ı hesabiyeye ve usul-ı devlete vâkif ba'zı zevatın intihab ve ta'yini icab-ı halden bulunduğu binâen münasibleri lede'l-te'emmül Meclis-i Âli-i Tanzimat a'zasından Devletlû İsmail Paşa Hazretleri ma'lumat-ı kâmile ashabından olmasına ve ticaret mua'vini sabık sa'adatlû Remzi Efendi dahî erbab-ı rü'yet ve fetânetden bulunmasına mebni müşâr ve mûmâ ileyhimanin Meclis-i mezkûre a'zalığı ve teba'i Devlet-i A'liyye'nin smf-ı sairesinden dahî bu meclisde ba'zı mü'teber zatların bulunması hem işçe ve hem de bunların bir suretle istihdamları hakkında deveran eden efkârca münâsib olacağından erbab-ı vukuftan ve mütehayyizân-ı sarrafândan Tongur oğlu Ohâannes Efendi'nin ve ticaret meclis-i a'zasından Ağâton

¹ Mehmed Rüşdü Paşa için bkz. Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, c. IV, sh. 827-828

Efendi'nin dahî a'za olmaları ve mûmâ-ileyh Ohânes Efendi artık sarraflıktan çıkub odasının işine bizzat bakması ve kendüsüne devlet me'mûru sıfatıyla bir haysiyet dahi verilmesi lazım geleceğinden bazı emsali misüllü uhdesine rütbe-i ûlâ sınıf-ı ûlâ ve Ağatun Efendi dahî rütbe-i saniye sınıf-ı mütemayizi tevcih ve ihsan buyurulması ve kendülerine ilerüde münhal vuku⁶ buldukça münasib vecihle ma'aşlar dahî tertib ve tahsis kılınması ve mua'melat-ı kalemiyyenin Fransızca'dan Türkçeye ve Türkçeden Fransızcaya tercüme hususlarının idaresi zmnında şimdilik iki mütercim kâtib olmak ve ba'de icab eder ise bir de Türkçe Meclis Kâtibi ta'yin kılınmak üzere Beyrut politika me'mûru olub bu tarafda bulunan Bab-ı ÂMi Terceme Odası hulefası mütehayyizânından izzetlû Sabri Efendi'nin ve Bab-ı Valay-ı Sera'skeri mütercimi Ohânes Efendi'nin Bab-ı Seraskerice olan irtibatı kalmak ve uhdesine rütbe-i saniye tevcih kılınmak üzere icrâ-yı me'mûriyetleri ve muma ileyh Sabri Efendi'nin ma'iyetine yine tercüme odası hulefasından Mehmet Efendi ile bir mübeyyiz ve Ohânes Efendi'nin ma'iyetine dahî tahrirat-ı ecnebiye kaleminden Karabet Efendi ile bir mübeyyiz ve Meclisin tahrirat kalemine dahî mektûbi odasından ve aklam-ı saireden iki müsevvid ve üç mübeyyiz intihab ve ta'yin edilmesi beyne'l-havâs tasvip kılınmış ise de ol babda her ne vecihle enir ü ferman-ı hümâyûn-ı Cenâb-ı Mulûkâne mütea'llık ve şeref-sûdur buyurulur ise mantuk-ı münifi infaz olunacağı beyanıla tezkere-i senâveri terkime ibtidar kılındı Efendim.

Fi 1276 Zilhicce 18/Haziran 1860"¹.

"Ma⁴rûz-ı Çâker-i kemineridir ki,

Reside-i dest-i tekrîm olan işbu Tezkere-i Sâmiye-i Asafâneleri manzûr-ı Şevket-nievfûr-ı Cenâb-ı Pâdişâhî buyurulmuş ve zikr olunan Meclise nam-ı mezkûrun verilmesi ve müşar ve muma ileyhimanın a'za nasbi ve husûsat-ı sairenin dahî tasvip ve istizan buyurulduğu vecihle icrâ-yı muktezâları mütea'llık ve şeref-sûdur buyurulan emr ve irâde-i seniyye-i Hazret-i Şehriyâri icab-ı âlisinden bulunmuş olmağla ol babda emr ü ferman Hazret-i Veliyyü'l-emrindir.

Fi 1276 Zilhicce 19/Haziran 1860"².

1 BOA. İrâde-Dâhiliye. No: 30450; Mehmed Riisdii Paşa için bkz. Sicill-i Osmânî. c. II. sh. 386-387

2 BOA. İrfide-Dâhiliye. No: 30450; Mehmed Riisdii Paşa için bkz. Sicill-i Osmânî, c. II. sh. 386-387

Önemle ifade edelim ki, Meclis-i Âli-i Hazâin de Rebiülevvel 1278/Eylül 1861 tarihinde lağv edilmiştir. Bunun lağvedilmesinden sonra aynı yılın sonuna doğru Divân-ı Muhasebat'ın teşkil edildiğini biraz sonra anlatacağız¹.

12 cemâziyelâhir 1282/3 Kasım 1865 tarihinde yeniden tesis edilen Meclis-i Âli-i Hazâin, aynı tarihli Meclis-i Âli-i Hazâin Nizâmnâmesi ile yeni vazifeler ve yetkiler ile donatılmıştır². Bu yeni teşkilde, hem tam devreye giremeyen Divân-ı Muhasebat'ın rolü vardır ve hem de Osmanlı Devletinin bir türlü devlet bürokrasisini tam olarak yerine oturtamamasının rolü mevcuttur. Yeni teşkil olunan Meclis-i Âli-i Hazâin'in başına Fâzıl Paşa getirilmiş ve Şevval 1282'de ise Mehmed Paşa tayin edilmiştir. Muharrem 1283/Mayıs 1866 tarihinde Meclis-i Âli-i Hazâin, tamamen ilga olunmuştur³.

1277/1860 tarihinde Meclis-i Âli-i Hazâin'in Teşkilâtı Ve Üyeleri:

Reis: Mehmed Rüşdi Paşa

Aza: İsmail Paşa

Ohannes Efendi

Remzi Efendi

Agaton Efendi

Vak'a-nüvis Ahmed Cevdet Efendi

Kâtib-i Evvel: Nâzım Bey⁴.

1 **Sidll-i Osmânî**, c. IV, sh. 825-826

2 **Düstur**, 1282, sh. 886-888

3 **Sidll-i Osmânî**, c. IV, sh. 825-826

4 **Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye**, Dersâdet 1277, sh. 38.

///- DÎVÂN-I MUHASEBÂTIN KURULMASI

Yukarıda da izah ettiğimiz gibi, Başbaki Kulluğu Makamı ilga edildikten sonra bunun yerine kurulan komisyon ve meclisler, ya malî uyuşmazlıklara bakıyor veya malî problemlerde teftiş ve denetleme görevini ifa ediyorlardı. Sayıştay'ın vazifeleri, sırasıyla Meclis-i Muhâsebe-i Maliye, sonra Zimemât Komisyonu, sonra Meclis-i Maliye ve Meclis-i Muhasebe, Meclis-i Maliye'nin ilgasından sonra Meclis-i Muhasebe ve nihayet bazı görevlerini de Meclis-i Âli-i Hazâin yürütüyordu. Muharrem 1283/Mayıs 1866 tarihinde Meclis-i Âli-i Hazâin de, tamamen ilga olunmuştur¹.

19 Receb 1278/21 Ocak 1862 tarihinde sâdır olan bir Hatt-ı Hümâyûn ile, Maliye'de ciddi bir ıslâhat yapılması zamanın Padişahı tarafından açıkça dile getirilmiştir. Aynı zamanda Maliye işlerine dair görüşleri de ihtiva eden ve MALÎYE NAZIRI MÜMTAZ EFENDİ'DEN BAZI MALÎ TEDBİRLERİN ALINMASINI İSTEYEN PADİŞAH ABDÜLAZİZ'İN HATTI HÜMAYUNU aynen şöyledir:

"Vezîr-i Ma'âli-semîrim,

Cümlenin malûmudur ki, umur-ı mâliye her devlette mesâlih-in ruhu makamındadır. Asr-ı sabıkta bazı esbab-ı zaruriyye ve ahval-i fevkalâdeden dolayı vuku bulan masarif bir takım düyuna sebep olarak bir cüz'i suret-i muntazamada ise de cüz'-ü diğeri" müteferrik olduğundan ve bunun bir miktarını örtmek için kavaim-i nakdiye çıkarılmış idüğünden şu hal İdare-i Mâliyece mûcib-i teşettüt olmuş ve müşkilât-ı hazıraya sebebiyet vermiştir.

Memâlikimizin kabiliyet-i müsellemesi derecesinde ma'muriyetin ikmâli ve kâffe-i sunûf-ı teba'amızın tamamîyet-i refah-ı hal ve servetlerinin istihsali ve asâkirimizin her hal ve mahalde tamami-i refah ve intizamlarının ve bir gûna zaruret çekmemeleri esbabının istikmali ile Devlet-i Aliyyemizin kuvve-i beriyye ve bahriyesinin hüsn-ü halü kemâle yitürülmesini velhasıl her gûna ıslahat-ı mülkiyenin vücuda getirilmesi hakkında olan efkâr ve arzuların husulü umur-u Mâliye'nin yoluna konulmasına mütevakkıf olduğum indimizde meczum olduğuna ve bu dahi varidatı yolu ile alub doğru sarf etmek ve hesabını açık görüb herkese bildirmek ile Devletçe ve halkça

1 Mehmed Süreyya, Sicill-i Osmânî, c. IV, sh. 825-826

muâmelât-ı Mâliye'ye esas olan itibarı vermeğe mütevakkıf idüğüne binaen şu hususta lâzım olan ihtimam ve ikdamın sarf olunması matlûbumuzdur.

Hizmet-i Sadaret kâffe-i devâirin merci-i tabî'i ve resmisi olduğundan, umur-u maliye dahi bu sırada olduğu misüllü kâffe-i vükelamız taraflarından birlikte olarak, bu madde-i mühimme için çalışılmakta ise de bu babda lâzım olan kâffe-i tedâbirin ittihaziyle alel-umum hazâinimizin beher sene ilân olunmak üzere muvâzenelerini yapdurup Devletimizin irad ve masrafını tekabül ettirmekle beraber düyun-u mevcudenin te'diyesi ve evrak-ı müdedâvilenin men'i mazarratı için lâzım gelen esbabı taharri ve bu makule düyunun tesviyesi suret-i muntazamaya konulmakla hâsıl olabileceğinden, bunun mukabilinde hazinenin taahhüdâtı ifâ olunacak surete konulmak üzere vâridat-ı cedide bulunması zımında iktiza eden tedâbiri ittihaz edüp hâsılı bu babda lâzım olan her türlü islâhatı vücude getirmek iktiza etmekle; bunun Nezâret-i Mâliye'ye bir idare-i müstakille ve mahsusa olup vezaif-i asliyyesi baki olduğu halde bil-cümle hazâinimizin nezaret-i umumiyesi hizmeti sadarete ilhakan uhdene havale olunmuştur.

Islâhat-ı matlûbenin bir an evvel husule gelmesi matlûb-u kat'îmiz olduğu gibi bu makule ahvalde ittihaz olunacak tedâbirin dahi etraflı ve mükemmel olması lâzım olduğundan ve mukaddem yapılmış olan Meclis-i Hazâin âzası dahî bi't-tab' mahiyetinde bulunacakları cihetle onların içlerinde bulunan erbâb-ı malûmat ve vukufun arasında dahî istifade olunabileceğinden bu hususta her gûna tedâbiri bilhassa teemmül ve tefekkür ve verilecek kararlar sair vükelamız ile dahi tezekkür ederek peyderpey tarafımıza arz ve istizan eylesin. Cenab-ı Hak cümleyi muvaffâk ederek mesâimizi netice-i matlûbeye îsal buyursun âmin.

19 Receb 1278/Ocak 1862''.

İşte böyle bir devrede yani Sayıştay'ın vazifelerinin sadece Meclis-i Muhâsebe'ye kaldığı bir devrede, Divân-ı Muhâsebat, Selh-i Zilka'de 1278/29 Mayıs 1862 tarihinde kurulmuş; bu Divân'a Meclis-i Vükelâ yani o zamanın Bakanlar Kurulu Üyeliği verilmiş ve protokoldeki yeri de Maliye Nezâretinden sonra tesbit edilmiştir.

Şunu da ifade etmek gerekir ki, Divân-ı Muhasebat, Selh-i Zilka'de 1278/29 Mayıs 1862 tarihinde kurulmuş ise de teşkili ve bil-fiil vazifeye başlaması uzun sürmüştür. Hatta Ahmed Vefik Paşa'nın başkanlığından sonra bir süre askıya alınmış gibidir.

Divân-ı Muhasebat, Muharrem 1280/Nisan 1863 tarihinde yeni başkan ve tayin edilen bütün üyeleri ile fiilen göreve başlamıştır. Kaynaklardan elde ettiğimiz malumata göre, 18 Muharrem 1280/6 Mayıs 1863 tarihinde Mehmed Emin Efendi, Divân-ı Muhasebat'ın ikinci reisi olarak vazifeye başlamış bulunmaktadır¹.

Divân-ı Muhasebat, 1295/1878 tarihinde yeniden canlandırılmış ve Ohannes Efendi'nin başkan tayin edilmesiyle fonksiyonunu tam olarak ifa etmeye başlamıştır. 1280/1863 ila 1295/1878 yılları arasında tam fonksiyon ifa edemediği zamanlarda, vazifelerinin bazan muvakkat meclislere havale edildiği bile vâki'dir. Gerçekten 1288/1871 yılında Meclis-i Vâlâ'dan ayrılarak kurulan ve başına Sadrazam Mahmud Paşa'nın getirildiği Islâhât-ı Maliye Meclis-i Muvakkat'i bu maksatla kurulan Meclislerdendir. 1292/1875 yılında ise Meclis-i Âlî-i İcrâât adıyla bir Meclis kurulmuş ve başına da Mehmed Emin Paşa getirilmiştir. 1293/1872 yılında da vazifesine devam eden bu Meclis, daha sonra ilga olunmuştur. -1295/1878 yılında evvela Hayreddin Paşa'nın başkanlığındaki Islâhât Komisyonu devreye sokulmuştur ve daha sonra da kısmen âtil duran Divân-ı Muhasebat tekrar aktif hale getirilmiştir. Bu aktif dönemdeki başkanı Ohannes Efendi'dir.

Divân-ı Muhasebat'ın geçirdiği bu serüvenleri, Osmanlı Devleti Salname-lerinden de takip etmek mümkündür. Aktif olmadığı dönemlerde hep vekâletle yürütülmüştür.

Şimdi kısaca bu özetlenenleri, vesikalara dayanarak daha ayrıntılı biçimde zikrederim:

1 **Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye.** Dersaadet 1280. sh. 40; Mehmed Süreyya. **Sicill-i Osmânî**, c. I. sh. 434

2 Mehmed Süreyya, **Sicill-i Osmânî**, c. IV. sh. 825-826

1) Birinci Safha; Divân-ı Muhâsebât'ın Te'sisi (Selh-i Zilkade 1279/29 Mayıs 1862-Muharrem 1280/Mayıs 1863)

Sayıştay'ın vazifelerinin sadece Meclis-i Muhâsebe'ye kaldığı, Meclis-i Âlî-i Hazâin'in ilga olunduğu ve Padişah Abdülaziz'in de bu konuda ıslâhat yapılmasını arzu ettiği bir devrede, Selh-i Zilka'de 1278/29 Mayıs 1862 tarihinde Divân-ı Muhâsebât Komisyon-u Muvakkat'ı kurulmuş ve aynı tarihte de Ruheddin Efendi oğlu Ahmed VcrikfPaşa, ilk Divân-ı Muhasebat reisi olarak tayin edilmiştir. Biraz sonra zikredeceğimiz tezkire ve İrâde-i Seniyye'den anlaşılacağı üzere, Divân-ı Muhasebat, Selh-i Zilka'de 1278/29 Mayıs 1862 tarihinde kurulmuş; bu Divân'a Meclis-i Vükelâ yani o zamanın Bakanlar Kurulu Üyelîği verilmiş ve protokoldeki yeri de Maliye Nezâretinden sonra tesbit edilmiştir. "Mahkeme-i Kübrây-ı Tetkik" unvanıyla kurulan Divân-ı Muhâsebât'ın ilk reisinin maaşı da aynı iradeyle 30.000 kuruş olarak tesbit edilmiştir'. Zikredilen tarihli Sadâret Tezkiresi'ni ve bu tezkireye binâen sâdır olan Selh-i Zilka'de 1278/29 Mayıs 1862 tarihli İrâde-i Seniyye'yi, bugünkü Sayıştay'ın yani Divân-ı Muhâsebât'ın te'sis tarihi belgesi olarak aynen almak istiyoruz:

"Atûfetlü Efendim Hazretleri,

Sâye-i muvaffakiyet-vâye-i Hazret-i Şahanede teşebbüs olunmuş ıslâhât-ı mâliyenin esası müşkilât-ı maliyenin esbâb-ı indifâ'mını bulmakla beraber idâre-i âtiyeyi te'min için muvâzene usûlünün bir sûret-i sahîha ve kaviyyeye rabtı ya'ni masârifât-ı devletin vâridât-ı hâsılâya göre ta'yini ile îrâddan ziyâde masraf edilmemesi için her bir memur dâiresine tahsis olunan masrafın haddini geçmeyerek sene âhîrinde muvâzenesine göre masrafı hesabını vermesi ve îrâd tarafında dahi Hazine-i Devlete gelen varidatın mecârîsinde telef olmayarak doğruca getirülmesi kaidelerini ibaret olub bu dahi her devletde olduğu gibi umûr-ı hesâbiyenin bir Mahkeme-i Kübrây-ı Tetkik'e havalesiyle hâsıl olacağına ve Divân-ı Âlî-i Muhasebe nâmıyla bir Meclis Teşkili tahattur olunarak bunun Nizâmı Lâyihası derdest-i tanzîm ve takdîm olub fakat esası makrûn-ı emir ve irâde-i seniyye-i Hazret-i Padişâhî buyurulduğu halde şimdiden reisinin nasbıyla kavâmi-i nakdiyenin tedavülden alınması ve düyûn-ı müferrikamn tetkikiyle tesviyesi komisyonları dahi ana havale olunarak

1 BOA. İrâde-Dâhiliye, No: 33.173: Mehmed Süreyya, Sicill-i Osmânî, c. I. sh. 308-309

bu işler bitdikde zikr olunan Divân Azasının ta'yiniyle nizâmı mücebine işine başlattırılması her halde fevâdi-i maddiye ve ma'neviyeyi hâsıl edeceğine binâen bu riyasete bir münâsib zat düşünülerek Evkâf-ı Hümâyûn Nâzın Atûfetlü Ahmed Vefik Efendi Hazretleri derkâr olan dirayet ve ma'lûmâtından başka gayet iffet ve istikamet ashabından olmasıyla Meclis-i Vükelâ azasından olmak ve Defter-i Teşrîfât'da Maliye Nezâreti'nin altında bulunmak üzere Divân-ı Muhasebe Riyasetinin müşarünileyhe tevcihi ve bu halde açılacak olan Evkaf Nezâretine dahi oraca teşebbüs olunmuş olan ıslâhat ve hüsn-i idâresinin devamı için müstakim ve aff bir zatın tayini lâzım olduğuna;

Ve Sadâret Müsteşarı Atûfetlü Hakkı Bey Efendi Hazretleri sıfât-ı matlûbeyi cami' olacağından müşarünileyhin dahi Nezâret-i mezkûreye tayini ile açılacak müsteşarlık hizmetinin dahi haysiyet ve dirâyet-i müsellemesi iktizâsınca Maliye Nâzın Atûfetlü Mümtaz Efendi Hazretlerine ve Maliye Nezâret-i Celîlesinin dahi umûr-ı maliye ve ahvâl-i hazâine derkâr olan ma'lûnılâtı cihetiyle rütbesinin bâlâya terfi'yle Maliye Müsteşarı Sa'âdetlü Mecdî Efendi Hazretlerine tevcihi ve müsteşarlık maaşı 35.000 ve Maliye Nezâreti maaşı 50.000 ve Evkaf Nezâreti 40.000 kuruş ise de bu üç memuriyet bir derecede bulunduğundan her birine kırkar bin kuruş verilerek hâsıl olacak 5.000 kuruş ve tasarruf üzerine Divân-ı Muhâsebe'nin umûm masârifî için yapılacak tahsisât-ı cedîdeden 25.000 kuruş ilâvesiyle Ahmed Vefik Hazretlerinin memuriyet-i cedîdesi için 30.000 kuruş maaş tahsisi münâsib gibi vârid-i hâtır-ı acz mezâhir olmuş ise de, yine her ne veçhile enir ü fermân-ı hakâik-beyân-ı Hazret-i Şehinşâhî şeref-sudûr ve sünûh buyurulur ise mantûk-ı celîli infaz olunacağı beyânıyla tezkire-i senâverî terkîmine ibtidâr olundi Efendim.

Fî Selh-i Zilka⁴de 1278/29 Mayıs 1862".

Aynı gün vârid olan ve Divân-ı Muhâsebât'ın Kuruluşu Ve Başkanlığına Ahmed Vefik Paşa'nın Tayini İle Alakalı bulunan İrade-i Seniyye ise şöyledir:

"Ma'rûz-i Çâker-i Kemîneleridir ki,

Hâmc-i zîb olan iş bu tezkire-i sâmiyc-i sadâret-penâhîleri manzûr-ı şevket-mevfûr-ı Cenâb-ı Padişâhî buyurulmuş ve istizân-ı sâni-i âsâfâneleri veçhile Meclis-i Vükelâ azasından olmak ve Defter-i Teşrîfât'da Maliye Nezâretinin altında bulunmak üzere Divân-ı Muhâsebe Riyasetinin müşarünileyh Ahmed vefik Efendi'ye tevcihi ve Evkaf Nezâretine

müşarünileyh Hakkı Bey Efendi'nin tayini ile Müsteşarlık hizmetinin müşarünileyh Mümtaz Efendi'ye ve Maliye Nezâretinin rütbesinin bâlâya terfisiyle Müşarünileyh Mecdi Efendi'ye tevcihi ve maaş hususunun dahi ber vech-i muharrer tesviye icabı müte'allık ve şeref-sudûr buyurulan emr ü fermân-ı hümâyûn-i Hazret-i Mülûkâne muktezây-ı münifinden bulunmuş olmağla ol bâbda emr ü ferman Hazret-i Men Leh'ül-emrindir.

**Fî Selh-i Zilka'de 1278/29 Mayıs 1862" **

Bütün bu bilgiler, 5 Ramazan 1279/24 Şubat 1863 tarihli İrade-i Seniyye'den de resmen ve açıkça anlaşılmaktadır; ancak teşkili ve icray-ı vazife edışı şeklen tehir edilmiş bulunmaktadır¹. Şöyle ki:

"Atüfetlü Efendim Hazretleri,

Ma'lûm-ı âlî buyurulduğu üzere Hazâinin umûr-ı hesâbiyyesini rü'yet ve tetkik için Divan-ı Muhasebat nâm ve unvanıyla bir hey'et teşkil olunması tasavvur kılınarak bunun riyasetine dahi 30.000 kuruş maaş tahsisi ile Atüfetlü Vefik Efendi Hazretleri tayin buyurulmuş ise de, Hey'et-i mebhûsenin te'sis ve teşkili eyice masrafa tevakkuf edüb öyle fevkalade maaş ve masarif ât vukuunu ihtiyara ise teşebbüs olunan tasarrufât ve tenkîhât nâ müsâid olduğuna ve Maliye Nezâret-i Cefilesi canibinden beyân ve ifade kılındığı veçhile Meclis-i Muhâsebe-i Maliye umum muhasebatın rü'yetine merci⁴ ve mevki⁴ olarak anın ıslâhât-ı muktaziyesi icra olunduğu halde Divan-ı Mezkûrun teşkiline hacet olmayub bu dahi sâye-i şevket-vâye-i Hazret-i PadişâhPde der-dest-i mütâlâa ve istfzan bulunduğuna ve bu kerre Ticâret Nezâret-i Cefilesine memur buyurulan Devletlü Edhem Paşa Hazretlerinin Meclis-i Valâ Kavânîn Dâriesinde olan yeri açık idüğüne mebnî cümle-i tasarrufâtdan olmak üzere maaş-ı mezkûrdan 15.000 kuruş şehriyye ile müşârünileyh Vefik Efendi'nin Dâire-i Mezkûre azalığma memur buyurulması ve diğer 15.000 kuruşunun dahi der-dest-i tanzim ve takdim olan tasarrufât defterine ilâveten hazine-mânde ve Meclis-i Mezkûrun bir an evvel ıslâhıyla Nezâret-i müşârünileyha tarafından yapılacak Kararnamenin arz ve ifade etdirilmesi geçen gece akd olunan Encümen-i Mahsûs-ı Vükelâ müzâkerâtından bulunmuş olmağla, ol bâbda emir ve ferman isâbet-beyân-ı Hazret-i Şehriyârî her ne suretle müte'allık ve şeref-sudûr buyurulur ise ana göre ifay-ı muktezâsına ibtidâr olunacağını beyân ile tezkire-i senâverî terkîm kılındı Efendim Fî 5 Ramazan Sene 1279."

⁴⁴Ma'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki

Resîde-i dest-i tevkîr olan işbu tezkire-i sâmiyye-i sadâret-penâhîeri manzûr-ı me'âlî-mevfûr-ı hazret-i pâdişâhî buyurulmuş ve istûzân-ı âlî-i âsafâneleri üzere maaş-ı mezkûrdan on beş bin guruş, şehriyye ile müşârün-ileyh Vefik Efendi'nin Dâire-i mezkûra azalığma me'mûr olunması ve diğer on beş bin guruşun dahi defter-i mezbûra ilaveten hazine-mânde ve meclis-i mezkûrun bir an evvel ıslâhiyle nezâret-i

müşâriin-ileyha tarafından yapılacak kararnamenin arz ve ifade itdirilmesi müte'allık ve şeref-sudûr olmağla ol bâbda emr ü ferman hazret-i veliyyü'l-emrindir. .

Fî N [Ramazan] sene -1279/Şubat 1863,»*

Bu İrâde-i Seniyye'den de anlaşılacağı üzere kurulması fikri tamamlanan ve hatta başkanlığına Ahmed Vefik Paşa'nın getirildiği Divân-ı Muhasebat, fiilen icrây-ı faaliyete tam olarak başlayamamıştır. Bir yıl kadar kuruluş hazırlıkları devam etmiştir.

2) İkinci Safha;. Divân-ı Muhâsebatın Teşkili ve 12 Cemâziyelâhir 1280/Kasım 1863 Tarihli Divân-ı Muhasebat Nizâm-nâmesi (Muharrem 1280/Mayıs 1863-Zilhicce 1281/Nisan 1865)

Divân-ı Muhasebat Komisyon-u Muvakkatinin kurulmasına, reisi ve üyeleri tayin edilmesine rağmen fiilen göreve tam olarak başlayamadığını biraz önceki belgeden anlamış bulunuyoruz. Şimdi bundan sonraki gelişmeleri yine Arşiv vesikaları ışığında izleyelim.

1) Daha evvel Ahmed Vefik Paşa başkanlığında kurulan Divân-ı Muhasebat, Muharrem 1280/Nisan 1863 tarihinde yeni başkan ve tayin edilen bütün üyeleri ile fiilen göreve başlamıştır. Kaynaklardan elde ettiğimiz malumata göre, 18 Muharrem 1280/6 Mayıs 1863 tarihinde Mehmed Emin Efendi, Divân-ı Muhasebat'ın ikinci reisi olarak vazifeye başlamış bulunmaktadır¹.

Osmanlı Devleti Salnamelerinden edindiğimiz bilgilere göre 1280 Muharrem'inde/1863 Mayıs'ında tam kadro halinde göreve başlayan Divan-ı Muhasebat'ın teşkilâtı şöyledir:

Reis: Mehmed Emîn Efendi

Aza: Enverî Efendi

Ali Beğ

Haşmet Efendi

Ağaton Efendi

Faik Efendi

Ali Bey

Ali Bey.

Arastidi Bey

Kâtib-i Evvel: Rıza Bey.

Kâtib-i Sâni: Emîn Efendi

¹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye. Dcrsaâdct 1280, sh. 40; Mehmed Süreyya, Sicill-i Osniânî, c. I. sh. 434

Muhâsebe Kâtibi: Refik Bey¹.

Bu heyet ile göreve başlayan Divân-ı Muhasebat, 19 Rebûlâhir 1280/1863 tarihli Meclis-i Ahkâm-ı Adliye'nin reisi olduğunu tahmin ettiğimiz Fadıl Bey'in Sadârete hitaben yazdığı Marûz'dan anlaşıldığına göre, bu tarihte Divân-ı Muhâsebât'ın fiilen göreve başlaması için Padişah'm izni alınmış ve Nizâmnâmesi tanzim edilmek üzere mevcut Divân-ı Muhasebat Hey'etine mesele havale edilmiştir. Mevcut Divân-ı Muhasebat Heye'tinin de aynı belgenin melfûfundan anladığımızı göre şöyle olduğu anlaşılmaktadır:

Reis: Mehmed Emîn Efendi

Aza: Enverî Efendi

Ali Beğ

Es-Seyyid Abdülkadir Haşmet Efendi

Ağaton Efendi

Faik Efendi

Es-Seyyid Ali Rıza Bey

Hasan Nüzhet Bey.

Arastidi Bey

Kâtib-i Evvel: Rıza Bey.

Kâtib-i Sâni: Emîn Efendi

Muhasebe Kâtibi: Refik Bey².

Mevcut Divân-ı Muhasebat H^y'eti de daha evvel kaleme alınan Nizâmnâme Lâyihasını gözden geçirmiş ve bir kısım ilâvelerle esbâb-ı mücibesi ile birlikte Divân-ı Muhasebat Nizâmnâmesi Lâyihasını Nezârete havale kılmıştır. 25 Cemâziyelevvel 1280/1863 tarihinde üzerine "Mûcebince amel oluna" kaydı konulan Divân-ı Muhasebat Nizâmnâmesinin Meclis-i Ahkâm-ı Adliyenin kubülü ve gerekli onaylardan sonra yürürlüğe girmesi ile

1 Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye, Dersâadet 1280, sh. 40; Mehmed Süreyya, Sicill-i Osmânî, c. I, sh. 434; Ağaton Efendi için bkz. Sicill-i Osmânî, c. IV, sh. 873. 1280 Muharrem'inde üye tayin edildiği ifade ediliyor ki, diğer kaynaklar da bunu doğrulamaktadır.

2 BOA. DUİT-37-2/13; Krş. Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye, Dersâadet 1280, sh. 40; Mehmed Süreyya, Sicill-i Osmânî, c. I, sh. 434; Ağaton Efendi için bkz. Sicill-i Osmânî, c. IV, sh. 873. 1280 Muharrem'inde üye tayin edildiği ifade ediliyor ki, diğer kaynaklar da bunu doğrulamaktadır.

alakalı İrâde-i Seniyye ise 12 Cemâziyelâhir 1280/24 Kasım 1863 tarihinde sâdir olmuştur¹.

Konu ile ilgili vesikalardan öğrendiğimize göre. o tarihte tanzim edilen Nizâmnâme hükümlerine göre fiilen hizmete başlayan Divân-ı Muhasebat'ın yeni üyeleri ve aldıkları maaşlar aşağıdaki şekildedir:

Sa'âdetlü Arif Efendi*	6.000 Kuruş
Faziletlü Karîb Molla Efendi	6.000 Kuruş
İzzetlü Faik Efendi	6.000 Kuruş
İzzetlü Latif Efendi	6.000 Kuruş
İzzetlü Tal'atî Efendi	6.000 Kuruş ² .

Bu Nizâmnâmenin hükümleri, 12 Cemâziyelâhir 1280/ 24 Kasım 1863 tarihli İrâde-i Seniyye ile yürürlüğe girdiğinden, bir kısım hukukçular, bu tarihi Divan-ı Muhasebat'ın ve dolayısıyla Sayıştay'ın kuruluş tarihi olarak görmektedirler.³ Halbuki doğru olan baştan beri verdiğimiz ayrıntılı bilgiler istikametindedir.

Altı Fasl ve 40 Maddeden oluşan ve sonradan kanunlaşan **Divân-ı Muhâsebât'ın Sûret-i Teşkil Ve Tanzimine Dâir Takdim Olunan ehemmiyetine binaen aynen kitabımıza alıyoruz:**

1) Divân-ı Muhasebat Hey'etince hazırlanan 19 Rebiüâhir 1280/4 Ekim 1863 tarihli DİVÂN-I MUHASEBAT NİZÂMNÂMESİ ESBÂB-I MÜCİBESİ aşağıdaki gibidir:

"İslâhât-ı umûr-ı mâliye cümleşinden olmak üzere bu kerre teşkil buyurulan Divân-ı Muhâsebât'ın ta'yîn ve tahdîd-i vezâ'ifi mutazammın mukaddema kaleme alınmış olan nizâmnâmenin îcâb-ı hal ü maslahata göre ta'dîl ve tashîhi maddesi hey'et-i âcizânemize havale buyurulmuş ve nizâmnâme-i mezkûr altı fasl ve bir hatimededen ve bir faslı müstakil Umûr-ı Hesbâbiyye ve Nezâreti vezâ'ifinini beyândan ibaret olup şu hey'et ise bir re'îs ve altı aza ve bir başkâtib ile dört mümeyyizden mürekkebe bulunmuş idüğüne ve zâten nezâret-i mezkûreye mahal olmadığı gibi mümeyyizlerin sunûfi i'tibâriyle azalığa idhâliyle ta'yîn-i ma'aş maddelerine tâ'bir olan onüçüncü ve ondördüncü bendlerin dahi bi't-tab⁴ hükümleri kalmadığına binâen nizamnâme-i mezkûr bu esâsa tevfiikan beş fasl ve kırk madde üzerine

1 BOA. DÜİT-37-2/13-5-6

2 BOA. DÜİT-37-2/13

3 Mesela bkz. **Büyük Larousse Sözlük Ve Ansiklopedisi. Divan-ı Muhâsebât Maddesi**

tashîh ile iktizâ iden mahalleri icâb-ı hâl u maslahata tevfiik idilerek leffen takdîm kılıldı.

Dîvân-ı Muhâsebât'nın vezâyif-i mürettebesiyle sûret-i terkîbi beyânında olan fasl-ı evvelin ikinci maddesinde tetkiki muhasebatına lüzum görünecek devâ'ir-i mahsûsa mal me'mûrlarının tebeyyün idecek kusur ve kabahatlerinin mensûb oldukları mahallere bildirilmesi gösterilmiş ve fi'l-vâkı' mal ve me'mûrlarının yalnız zâtlarına terettüb iden mes'ûliyetin mensup oldukları deva'ire bildirilmesi derece-i kifâyede görünmüş olup ancak me'mûrîn-i mülkiyyenin idâre-i mumûr-ı mâliyyede iştiraki cihetiyle bir güne yolsuz ve uygunsuzluk vukû'unda terettübü tabî'î olan mes'ûliyet ve mücâzâtadan hissemend olacakları bedîhî olmasıyla anlara teferru' ve ta'alluk idecek taksîrât-ı mâliye ve tahsiliyyenin dahi Bâb-ı Âliye arz ve iş'ârı lâzım geleceğinden bu fıkra madde-i mezkûreye ilâve kılıldı.

Beşinci Maddesi dîvân-ı mezkûrun sûret-i tertîb-i hey'eti bahsinde olup şimdiki aza ise evvelki tertîbden az olarak şu hâlde dört mümeyyiz dîvânın hem umûr-ı dâhiliyye ve hem de mevâdd-ı tefîşiyeye-i hâriciyyesine kifayet idemiyeceği gibi bundan matlab ve maksad-ı aslî olan ıslâh-ı ahvâl-i deva'ir kaziyyesi dahi haricen ve dâhilen ifâ-yı tetkîk ve tefîş ile hâsıl olabileceği cihetle şu emrim lüzûm-ı icrası hâlinde açıktan müfettiş intihâb ve ta'yîni dîvânın dâire-i me'zneyeti dâhilinde bulunmak tabi'at-ı masahat icâbından görüldüğüne binaen bend-i mezkûr aza ve a'dadca hey'et-i hâzıraya tevfiik ile ıslâh idildi.

Altıncı maddesinin bir fıkrası dîvân-ı mezkûrda re'îs ile beraber beş aza bulunmaktıkça bir şey'e karar virilememesi hükmünü mutazammın ise de aza-yı haziranın ber-minvâl-i muhafîr evvelki tertîbiden noksan olmasıyla beraber bazan umur-ı mâliye için Bâb-ı Âli'ce ve dîvân-ı mezkûr Dâiresinde teşkîl olunan komisyonlara icâbına göre azadan birer ikişer ve daha ziyade ta'yîn ve i'zâm kılınmakta bulunması dahi tabi'î beş azayı dâ'imî suretle mevcut bulunduramayacağına binâ'en orası üç aza neferesinin derciyle tashih olduğu gibi on ikinci maddesinin müstemil olduğu intihab-ı aza meselesi dahi şu halde müsteşarlıkla sınıf-ı evvele ve sâni mümeyyizliği i'tibârı olmadığından halükû'unda mevcut mümeyyizlerden kesb-i istihkak edenler azalışta ta'yîn kılınacaktır.

Ondördüncü maddesinde dîvân me'mûrlarından tebdîl-i hava için Dersa'âdet'den infikâkine lüzûm-ı sahih görünenlere tahdîd olunan bir mâh ruhsat eğerçi şâyân-ı teşekkür bir ni'met ise de nâ-çâre ziyâdee müdeddetlele istid'â-yı ruhsata ilcâ-yı zaruretle mecbûriyet-i kaviyyesi zuhur idenlerin bundan mahrumiyeti şâyân-ı şân-ı âlî olamayacağı gibi ziyâdesi de riyasetin

me'zûniyeti hâricinde kalacağından bu bahs dahi irâde-i aliyyeye lüzûm-ı mürâcamatla da'dîl idildi.

Dîvân-ı Muhâsebât'ın usûl ve mu'âmelâtını ta'yîn iden fasl-ı şâlisin birinci meselesi olan yirmibeşinci maddede tedkîk-i mesâlih ve muhasebat için gösterilen tertîb ve suret eğerçi bi'l-vücûh mûcib-i mazbûtiyet ise de hey'et-i hâliye ve tahsîsi ketebe-i mevcûde o kaidenin tamamen icrâsına rûtbe-i kifâyede görünmemesinden dolayı orası da hey'etin müsâ'id olabileceği derecede tahfif kılındı.

Yirmi altıncı maddede Dîvân-ı Muhâsebât'dan hükm ü i'lamı hâvî verilen mezâbitin doğruca Makam-ı Sadâret-i Uzmâ'ya takdîm kılınması beyân olunmuş olup fakat dîvânın göreceği işlerde mensûb olduğu dâ'ireye mürâca'atı îcâb-ı maslahatdan olarak cümlesinin doğrudan doğruya takdîmi ise netice-i kâmile viremeyeceğinden iktizâsına göre birazının bi'l-vâsita takdîm kılınması sureti dere ve ilâve olundu.

Bi'l-cümle mal ma'mûrlarının Dîvân-ı Muhâsebât'dan hükm ve ve i'lâmı hâvî yazılıp yedlerine vâsıl olan mazbatayı aldıklarını cânib-i dîvâna beyân eylemeğe mecbûriyeti tasfîh iden yirmi yedinci maddede idare me'mûrlarında dâhil olmak lâzım geleceği gibi bunlara îcâbı hâlinde tezkire ve tahrîrâtı ile dahi tebliğ ve ihtâr-ı keyfiyet olunacağı cihetle işin yalnız mazbataya hasr iktiza itmiyeceğinden şurası biraz izah ile tashîh ve ilâve kılındı.

Umûr-ı Hesâbiyye Nâzımın vezâ'ifini ta'yîn iden dördüncü faslın yukarıda teferru'âtıyla hükmü kalmadığı cihetle büsbütün tayy idildiği gibi şu tertîbce fasl-ı râbi' ittihâz olunan başkâtibin ne yolda hareket ideceğini dahi bundan böyle tanzîm kılınacak uezâyif-i dâhiliyye ta'yîn ideceğinden fasl-ı mezkûrun birinci maddesi bi't-tashîh îfâ ile ikinci maddesinin mutazammın olduğu neferât vezffifi-i mahsûsası dâ'iresinin hâricinde kalmasıyla tayy olunmuştur.

Mal me'mûrlarıyla sandıklar hakkında Dîvân-ı Muhâsebât'dan icra kılınacak nezâretin derecâtı beyânında bulunan fasl-ı hamisin beşinci mes'elesi olan otuzaltınca madde teffîşe gönderilenler yapacakları müzekkire ve lâyhaya tahkîkat-ı vâkıflarından noksan şey dere iderler ise o makûlelerin ta'yîn-i mücâzâtına dâ'ir ve fi'l-vâkr şu sûret-i sıfat-ı istikâmete yakışmaz ağırca bir töhmet olarak bunu irtikâb idenlerin te'dîb ve mücâzâtı lâzım geleceği gibi şu hâli meydana koyacak ba'zı esbâb-ı teshîliyye vârid-i hatır olup bu mutâlebeye tevfikân yine madde-i mezkûreye ba'zı îzâhât derciyle sâ'ir mahalleri ve fusûl-i hamsenin câmi' olduğu bendlerin ba'zı ahkâmı

haliyle bırakıldı ise de ol suretle veyahud vech-i aharla ta'dîl ve ıslâhî mütevekkîf-ı irâde-i aliyye bulunmağla ol bâbda ve herhalde emr ü ferman hazret-i men lehü'l-emrindir.

(Mühür) Hasan Nüzhet	(Mühür) es-Seyyid Mehmed Nazif	(Mühür) es-Seyyid Ali Rıza	(Mühür) es- Seyyid Mustafa ...	(Mühür) Ağaton
(Mühür) es-Seyyid Haşmet Abdülkadir" ¹	(Mühür) Ali	(Mühür) Enverî	(Mühür) Mehmed Emin	

2) Daha sonra Yusuf Kâmil Paşa, Mehmed Nuri Paşa ve Ahmed Kemal Paşa'dan teşekkül eden vükelâ heyeti de gelen Mazabatayı inceleyerek 25 Cemâziye'levvel sene 1280 ve fi 26 Teşrîn-i evvel sene 1279/9 Kasım 1863 tarihinde şöyle bir yeni Mazbata hazırlamışlardır:

"Dîvân-ı Muhasebatın ta'yîn ve tahdid-i vezâifini hâvî mukaddemâ tanzim kılman nizâm-nâme lâyihasının icab-ı hâl ü maslahata tevfikân bil-müzâkere ta'dîl ve ıslâhî şâyân buyurulan müsaade-i seniyye üzerine dîvân-ı mezkûrun hey'et-i mevcudesine havale buyurulmuş olduğundan ol bâbda bazı ta'dîlât ve tahsîhât icra olunarak bunların esbâb-ı mûcibesini mutazammın olan mazbata ile beraber Mâliye Nezâret-i Cefilesi'den bâ-tezkire takdîm olunup Meclis-i Vâlâ'ya havale buyurulmağla Dâire-i kavânîn ve nizâmâtta kıraat ve mütalaa olundu. Mazbata-ı mezkûrenin hulâsa-ı mealinden müstefâd olunduğu üzere dîvân-ı mezkûrun hey'et-i hâzırası cihetiyle lâyiha-ı merkumenin dördüncü faslında beyân olunan Umûr-ı Hesâbiyye Nezâreti'nin teşkiline mahal olmadığından bunun tayy ve ihrâciyle beraber aza ve mümeyyizlerin tahdid ve ta'yîn mikdârına dair olan beşinci ve altıncı bendler dahi mikdâr ve a'dâdca hey'et-i hazıraya tevfikân tashih kılınmış olduğu misillü mümeyyizlerin sunûfi i'tibâriyle azalığa sûret-i nakl ve idhâllerine ve ta'yîn ve tahsîs-i maaş hususlarına mütedair olan maddelerin dahi bi't-tab' hükmü kalmadığından gerek bunlar ve gerek usûl ve mu'âmelâtı hakkında olan bazı maddeler icâb-ı hâl ü malahata tevfikân mahv u isbât olunarak altı fasl ve kırk beş maddeyi şâmil olan lâyiha beş fasl ve kırk

madde üzerine tertîb ve tanzîm kılınmış ve ta'dîlât ve tashîhât-ı vâkı'a yolunda ve iktizâ-yı maslahata sûret-i muvâfakatda görünmüş olup fakat lâyiha-ı merkûmenin yirmi altıncı maddesinde Dîvân-ı Muhâsebât'dan hükm ü i'lamı hâvî yapılan mazbataların doğrudan doğruya makam-ı sadâret-i uzmaya takdîmi muharrer ve meşrût olduğu halde bu kerre olunan tashîhâtta ilave kılınan bi'l-vâsıta ta'bîri dîvânın bir tarafa irtibatı olmamak mutalaasınca istîzâh ve istikşâf-ı maddeye lüzûm görüldüğünden keyfiyet lede's-suâl dîvânın tanzîm ideceği mazbatalardan bazısı maslahatın müte'allık olduğu devaire virilüp oranın vasıtasıyla takdîm kılınması maksadına mebni idüğü anlaşılmasıyla zikr olunan yirmi altıncı maddede burası îcâbı vechle izah olunduğu misillü yirmi üçüncü maddede mal me'mûrlarına dair olan husûsâtın iktizâsı hâlinde yine dîvânca bir kerre daha rü'yet olınacağı musarrah bulunmuş ise de çünkü ber-vech-i mezkûr dîvânın bir tarafa irtibatı olmayacağı cihetle şâir de'âviye dair göreceği işlerin dahi şâir mahalde istinaf olunmaması lâzım geleceğinden madde-i mezkûre dahi bu sûretle tashih kılınarak zikr olunan lâyihanın tebyîz itdirilen bir kıt'a nüshası evrak-ı müteferri'asiyle beraber leffen takdîm-i pîşgâh-ı sâmi-i hidivâneleri kılınmış olmanın medlul ve ahkâmı nezd-i âlî-i vekâlet-penâhîlerinde rehîn-i tensîb ve tasvîb olarak bâlâsı mübarek hatt-ı hümâyûn-ı şevket-makrûn-ı cenâb-ı pâdişâhî ile tezyîn ve tevşîh buyurduğu hâlde nizâmât hakkında mevzû^w olan usûlün icrâsına ibtidâr olunacağı muhât-ı ilm-i sâmi-i âsafâneleri buyuruldukda ol bâbda emr ü ferman hazret-i men-lehü'l-emrindir.

Fi 25 Cemâziye'levvel sene 1280 ve İT26 Teşrîn-i evvel sene 1279.

(Mühür)	(Mühür)	(Mühür)
es-Seyyid	es-Seyyid	Yusuf Kâmil ¹
Ahmed Kemâl	Mehmed Nuri	

3) 12 C [Cemâziyel-âhir] sene 1280/25 . Kasım 1863 tarihli Sadâret Tezkiresi ve İrâde-i Seniyye ise aşağıdaki gibi sadır olmuştur:

"Atûfetlü Efendim Hazretleri

Dîvân-ı Muhasebatın ta'yîn ve tahdid-i vezâifini hâvî dîvân-ı mezkûrca tanzîm olunup bazı mahalleri Meclis-i Vâlâ'dan ta'dîl ve ıslâh kılınan nizâmname lâyishası ol bâbda kaleme alınmış olan mazbata ile geçen gün akd

1 BOA. DîîT-37-2/13-6

olunan Encümen-i Mahsûs-ı Vüjcelâ'da kıraet ve mutâlaâ olup lâyiha-ı merkûme yolunda ve iktiza-yı hal ü maslahata muvafık suretde tanzîm kılınmış olup fakat beşinci bendinde dîvânın lüzumu hâlinde taşraya göndereceği beyân olunan müfettişlerin ve umur-ı mâliye me'mûrlarının intihabı hususunda Maliye Nezâret-i Celîlesinin re'y ve tasdîki munzam bulunması lâzimedden olduğundan ve dîvân-ı mezkûr me'mûrlarının isti'fa etmedikçe veyahud kanunen azilleri lâzım gelmedikçe tebdîl olunmaları hakkında dokuzuncu bendin ahkâmı vâkı'â umûr-ı me'mûriyetlerinin kemâl-ı emniyet ve istikâmet ile rü'yet ve cereyanını müstelzim olarak pek yolunda olduğu misillü sâye-i ihsan-vâye-i hazret-i şehinşâhde içlerinden isti'dâd ve liyâkatleri icâbınca devletçe diğer bir işe ta'yîn olundukları halde nakilleri caiz olması fıkrasının dahi ilâvesi o makule erbâb-ı ehliyetin haklarında bâb-ı feyz ve ihsan küşâda birağılmasını mûcib olacağından bu bendlerin ana göre ıslâhı ve dîvânın vuku' bulan mesârifi-i müteferrikası için mebâlîğ-i muktaziyye tahsisine dair olan on üçüncü bendi ne makule masraf idüğünün tasriyle tashihi ve yirminci bendde muharrer olduğu üzere kâffe-i muhasebatın ne müddet içinde hazine-i celîleye tebliği icâb ideceğini dîvân-ı mezkûr ta'yîn eyliyecek ise de beher seneye aid olan muhâsebât-ı mîrîyenin tedkîkatı sene-i mezkûrenin ibtidâsından itibaren nihayet altı mâh mürurunda ikmâl olunmak lâzım geleceğinin tasrîh ve ilâvesi ve yirmi ikinci bendde me'mûrînin vireceği muhasebe için berâet-i zimmeti mübeyinsened i'tâ olunacağı misillü kâffe-i devâirin hazînece hesâbları görüldükde anlara dahi ilmü haber virilmesi usûl-i mer'iyeye ve hâl ü maslahata muvafık görünmekle bu fıkranın bend-i mezkûra derci ve divada virilecek hüküm ve kararın ahar mahallerde tekrar rü'yeti kabil olamamasını mutazammı olan yirmi üçüncü bendin ahkâmı dahi fi'l-hakîka hesâbât ve mu'âmelât-ı hazînenin şâir mecâlis ve mehâkimde tetkîki mümkün olamayacağı ve istinaf dinilen muhakeme bir mahkemenin virdiği kararı müdda'un-aleyh kabul eylemez ise ânın fevkinde olan diğer bir mahkemeye havale ile tedkîk-i madde itdirmekden ibaret bulunduğu cihetle hazîne-i celîle ile mültezimîn beyninde vuku⁴ bulacak hukuk da'vâsında istinaf istid'âsında bulunanlara hilâf-ı adi ve hakkaniyet olarak cevab i'tâ olunmayup saltanat-ı seniyyenin mahkeme-i kübrâsı olan Meclis-i Vâlâ'da istinâf olunması caiz ve münâsib olacağından bu maddenin tahrîri beyne'l-huzzâr tezekkür ve tavsîb olunarak lâyiha-ı mezkûre müzâkerât-ı vâki'aya tatbîkan tashîh ve tebyîz ile manzûr-ı dekayik-mefûr-ı cenâb-ı hilâfet-penâhî buyuruılmak için arz ve takdîm kılındı.

Lâyiha-ı merkûmenin medlûl ve ahkâmı muvâfik-ı emr ü fermân-ı hazret-i şehinşâhî olduğu ve bâlâsının emsali vechle mübarek hatt-ı hümâyûn-ı şevket-makrûn-ı cenâb-ı pâdişâhî ile tezyin ve tevşîhine müsâ'ade-i seniyye-i cenâb-ı velî-ni'et şâyân buyurulduğu halde icrâ-yı iktizasına ibtidâr olunacağı beyânıyla tekire-i senâverî terkîm olundu efendim.

Fî 11 C [Cemaziye'1-âhir] sene 1280/Kasım 1863"

"Ma'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki

Pîrâye-i enâmîl-ta'zîm-olan işbu tezkire-i sâmiyye-i âsafâneleriyle evrak-ı ma'rûza manzûr-ı âlî-i cenâb-ı cihan-bânî buyurulmuş ve lâyiha-ı merkûmenin medlûl ve ahkâmı yolunda olmasıyla iktizâ-yı âlîsi icra buyurularak evrak-ı merkûme ile beraber yine savb-i sâmi-i sadâret-peâhîlerine iade kılınmış olmağla ol bâbda emr ü ferman hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 12 C [Cemâziye'1-âhir] sene 1280/Kasım 1863"

4) İşte bütün bu safhalardan sonra kesinleşen DİVÂN-ı MUHASEBAT NİZÂMNÂMESİ'nin tam metni aşağıdayı çıkarılmıştır:

DİVÂN-ı MUHASEBAT NİZÂMNÂMESİ

Mücebince Amel Oluna

Dîvân-ı Muhâsebât'ın sûret-i teşkil ve tanzimine dair takdîm olunan lâyihadır

Birici Madde: Devlet-i Aliyye'nin kâffe-i umûr-ı hesabiyesi için bir Dîvân-ı Muhasebât teşkil ve tanzim kılınmıştır.

FASL-İEVVEL

Dîvân-ı Muhâsebât'ın vezâ'if-i mürettibesi ve sûret-i tertibiyesi beyânındadır

İkinci Madde: Dîvân-ı Muhâsebat usulen îrâd ve masrafı muhâsebesinde arz itmeğe mecbur olan kâffe-i devâir ve me'mûrünün virdükleri muhâsebatı rü'yet ve tedkika ve Hazîne-i Mâliye'ye bilâ vâsita merbut olan bi'l-cümle mal sanduklarının teftîşine ve Maliye Hazinesine doğrudan doğruya mensub olan mal me'mûrlarının intihaba ve lede'l-iktizâ bunların azl ve tebdîlini ve inhâya ve muhâsebat-ı umûmiyyelerini tedkik ideceği devâir-i mahsûsanın mal ve me'mûrlarına kusûr ve kabahat gördüğü halde mensup olduğu Dâireye ve mülkiye me'mûrlarında umur-ı mâliye ve tahsiliyece kezâlik töhmet ve kusur

görüldüğü halde Bâb-ı Âliye beyân-ı hâle ve umur-ı mâliyyeye dair icrâ-yı muhâkemâta me'mûrdur.

Üçüncü Madde: Dîvân-ı Muhâsebât'ın me'mûriyeti bi'l-cümle devair me'mûrlarının ta'yîn olunacak suret ve evkatda virmeğe mecbur olacakları hesabları tedkîk ve niyyet itmek ve bu suretle saltanat-ı seniyyenin müttehizi olan usul-i idâre-i mâliyyenin hâvî olduğu kayaid-i umûmîyyeye her taraftan ri'âyet ve her hangi ne' olursa olsun mal me'mûriyetine ta'yîn olunanlar tarafından kavânîn ve nizâmât-ı cariyeye ve talimat-ı vâkı'aya temâmiyle tevfi-k-i hareket olunup olunmadığı ve mesârifâtın îfâsiyla varidatın tahsîl ve istifâsi maddeleri sureti muntazamada icra ve idare me'mûrlarına teslim olunan mebâliğ mahalline' sarf ve i'ta idilüp idilmediğini tahkîkû taharrî eylemek ve Devlet-i Aliyye'nin maktu'an ihale olunmuş olan varidatlarının mültezimleri ile hazîne-i celîle beyninde olan münâza'âtı rü'yet ve muhakeme eylemekdir ve bununla beraber dîvân-ı mezkûr umur-ı hesabîye-i Devlet-i Aliyye'nin ıslah-ı hâli zımında cümle-i efkâr ve mütâla'âtını dahi ta'yîn olunmak sureti ve evkatda arz u beyân idecektir.

Dördüncü Madde: Devlet-i Aliyye'nin kâffe-i umûr-ı hesâbiyyesi Dîvân-ı Muhâsebât'ın dâhil-i Dâire-i me'mûriyeti olup dîvân-ı mezkûrun inzimamı re'y ve malumatı olmadıkça hiçbir dâ'ire usûl-ı muhasebece bir güne ta'dilât ve tağyirât icra olunmayacaktır.

Beşinci Madde: Dîvân-ı Muhasebat bir re'îs ve yedi nefer azadan mürekekebe olup azadan biri re'îs-i sani ve biri Dîvân-ı Muhâsebât'ın başkâtibi olacaktır ve tedkîk-i muhasebata ta'yîn olunmak üzere dîvân-ı mezkûrun ma'iyetine ve muhasebe mümeyyizi unvaniyle dört mümeyyiz ta'yîn olunacak ve ilerüde maslahatın iktizâsına göre taşralara lüzumu mikdâr müfettişler intihâb ve i'zâm idecek ve bunların intihâbları dahi Mâliye Nezâret-i Celîlesinin kabul ve tasdikine vabeste olacaktır.

Altıncı Madde: Re'îs buluan zât dâhil olmak şartıyla lâ ekal üç nefer aza mevcut olmadıkça Dîvân-ı Muhasebat hiç bir madde hakkında karar viremeyecektir ve herhangi vakt-ârâ-yı tarafeyn mertebeye-i musâvâtda bulunur ise cânib-i riyâsetden beyân olunan re'y mer'iyü'l-icrâ olacaktır.

Yedinci Madde: Re'îs-i sâninin aza-yı sâ'ireden farkı re'îs-i evvelin gıyabı hâlinde bi'l-vekâle icrâ-yı riyâsetden ibaret olup evkât-ı sâirede me'mûriyeti diğere azanın me'mûriyetinin aynıdır.

Sekizinci Madde: Muhasebe mümeyyizlerinin esas-ı müzâkerâtda hâzır bil-meclis olmağa salahiyetleri olup fakat bunlar i'tâ-yı re'ye me'zûn değillerdir.

Dokuzuncu Madde: Dîvân-ı Muhasebe me'mûrları bâ-irâde-i seniyye nasb ve ta'yîn buyurulup isti'fa itmedikçe veyahud kanunen azilleri lâzımı gelmedikçe azl olunmayacakları me'mûriyet fermân-ı âlilerinde dere olunacaktır ve isti'dadı bulunup da devletçe bir işe ta'yîn olunduğu halde nakli câ'iz olacaktır.

Onuncu Madde: Dîvân-ı Muhâsebât'ın kâffe-i me'mûrîni tahlif olunur.

Onbirinci Madde: Re'îs bulunan zât Dîvân-ı Muhasebat me'mûrlarına ve mesârif-i câriye ve umûr-ı tahriyyeye nezâret ider. Bu cihetle icâbına göre mumûriyet ve

nezâretine müteferri⁴ olan mevâdda mutâla'ât-ı mahsûsasını re'sen Makam-ı Sadârete arz ü beyân eyler ve Dîvân-ı Muhâsebât'a a'id olan bi'l-cümle umur-ı icrâiyyenin mes'ûliyeti ana âiddir.

Onikinci Madde: Dîvân-ı Muhâsebât'ın me'mûrlanndan hail vuku'unda bir münâsibi tezekkür ve intihâb ile" ânın icrâ-yi me'mûriyetini müsted'î bir kıt'a mazbata tanzîm ve atebe-i ulyâ-yı hazret-i pâdişâhiye arz ve istîzân olunmak üzere Makam-ı Sadâret-i Uzmâ'ya takdîm ider.. Münhal olan azalık mahallerine muhasebe mümeyyizleri beyinde kesb-i temyîz ve temyîz idenler bil-isitihkak ta'yîn olunacaktır.

Onüçüncü Madde: Dîvân-ı Muhâsebât'ın taşralara göndereceği müfettiş-lerin masrafı için iktiza iden mebŞliğ dîvânın ta'yîn ideceği mikdâra göre tashîh ve ifâ oluncaktır.

On Dördüncü Madde: Dîvân-ı Muhasebat me'mûrlarının hiç birisi bilâ ruhsat taşraya ve mahall-i sâireye azîmet idemeyecektir ve bu bâbda ruhsat istid'asında bulunanlara cânib-i riyâsetden me'zûniyet i"tâ olunabilür. Ancak bu me'zûniyet dahi nihayet bir aydan ziyâde müddet için olamayacak ve daha ziyâde müddet için zarûret-i hakîki hisseylediği halde istihsâl-i irâde-i aliyyeye muhtâc olacaktır.

On beşinci Madde: Dîvân-ı Muhâsebat Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye azasının sîfat ve imtiyazına nâ'ildirler.

FASLI SÂNÎ

Dîvân-ı Muhâsebât'ın Dâire-i Hukuku Beyânındadır

On Altıncı Madde: Dîvân-ı Muhasebatı umur-ı me'mûresine aid olan hususatda müstakildir.

On Yedinci Madde: Gerek hizmet-i asliyye sıfatıyla ve gerek me'mûrin-i mahsusa suretiyle olsun emvâl-ı mîriyyeyi ahz ü sarf iden me'mûriann muhâsebatını tetkik ve teftîş itmek Dîvân-ı Muhâsebât'ın fa/iza-ı zimmet-i me'mûriyedir.

On Sekizinci Madde: Her Dâire ve me'mûr muhâsebesinin nizamen muayyen olan usûle tatbikan tanzîm ve terkîm ile iktiza iden evrâk-ı musaddakasiyle berâber müddet-i mahdûde zarfında Dîvân-ı Muhâsebât'a takdîm eylemeğe mecbûrdur.

On Dokuzuncu Madde: Mal Me'mûfları tarafından muhâsebatın tanzîm ve tebliğinde bir güne imtiâ' veyahud te'ehhur vuku' bulur ise bu makûle hareketde bulunan me'mûrun ceza-yı nakdî ile icrâ -yi mücâzatına ve icâbı akdinde mesârif-i vâkrası sâhib-i cünhaya âid olmak üzere me'mûr-ı mahsus i'zamiyle henüz vürûd itmeyen muhasebenin celble istihsâline Dîvân-ı Muhâsebat me'zûn ve muktedirdir.

Yirminci Madde. Muhasebatın ne müddet içinde tebliği icâb edeceğini Dîvân-ı Muhasebat ta'yîn eyleyecek ise de beher seneye ait olan mecmûf-i muhâsebât-ı mîriyyenin tedkikatı sene-i mezkûrenin ihtidâsından ftibâren nihayet altı mâh mürurunda ikmâl olunmak lâzım gelecektir.

Yirmibirinci Madde: Mal me'mûriannndan ve ashab-ı de'fividen birinin aleyhine olarak hükm ü ilâmı mutazammın Dîvân-ı Muhâsebât'ın tanzîm eylediği mazbatanın

yine dîvânca bir kerre daha rü'yet ve mumayyene olunmasını me'mûr da'va sahihleri diğer senedât ve evrâk-ı musaddaka takdîmiye istid'â eyledikde veyâhud bu sureti re'sen dîvân-ı mezkûr murâd eylediği halde tekrar rü'yet olunmak caiz olur. Ancak işbu rü'yet ve mu'âyene olunacak mazbatanın müte'allık olduğu me'mûra ve sahib-i da'vâya tebliği tarihinden itibaren nihayet üç mâh zarfında vuku' bulması lâzım gelir.

Yirmiikinci Madde: Vürûd iden muhasebatın her birini Dîvân-ı Muhâse-bât tetkîk ve icâbı her ne ise hükm ider ve ol muhasebeyi takdîm itmiş oluna. Me'mûrun mensub olduğu mal sanduğıyle ilişği olduğu tebeyyün eylediği halde anı kat'eylemesini emreyley ve eğer me'mûr-ı mûmâ-ileyh bakıyye-i hesâb olarak zimmetinde bulunan mebâliği te'diye ve teslim eylemiş olduğunu makbuz senedi ibraz ile isbât idecek olur ise Dîvân-ı Muhasebat canibinden bir kıt'a berâ'et-i zimmet senedi tastîr ve i'tâ olunur ve deva'ir hakkında dahi kapanacak muhasebe için berâ'et-i zimmeti mübeyyin kezâlik dîvân-ı mezkûrdan sened i'tâ olunur.

Yirmiüçüncü Madde: Dîvân-ı Muhâsebe'den hükm ü i'lamı hâvî virilen mazbataların mahall-i âhârda rü'yeti kabil olamayup fakat hazine-i celîle ile mültezimîn ve müte'ahhidîn beyninde olan kâffe-i hukuk davasının Meclis-i Vâlâ'da istinafi caiz olacaktır.

Yirmidördüncü Madde: Dîvân-ı Muhâsebat'ın Dâire-i Hukûk'u târîh-i teşkilinden mukaddem olan muhasebatın rü'yet ve tenkîhine dahi şâmilidir.

FASL-I SÂLİS

Dîvân-ı Muhasebat'ın Usûl ve Mu'âmelâtı Be'ânındadır.

Yirmibeşinci Madde: Dîvân-ı Muhasebata bir muhasebe geldiği halde cânib-i riyâsetden mümeyyizlerin birine i'tâ ve tekîkatı icra olunduktan sonra Dîvân-ı Muhâsebat'a takdîm kılınarak anın üzerine hey'etçe bil-müzâkere karar virilür.

Yirmialtıncı Madde: Dîvân-ı Muhâsebat'dan hükm ü iiâmı hâvî yapıp doğrudan doğruya veyahud mashalatın mensup olduğu devâir virilüp bil-vâsita Makam-ı Sadâret'e takdîm olunacak mazbatalar ahkâmı iktizasına göre lede'l-arz veyahud doğrudan doğruya buyurulduğ keşidesi ile icra itdirilir.

Yirmiyedinci Madde: Bircümle mave idare me'mûrları Dîvân-ı Muhâse-bât'dan hükm ü i'lamı hâvî tastîr olunup yedlerine vâsıl olan mazbatayı veyahud mazbata mucebice yazılacak emri ahz eyledikerini tahîren beyan eylemeğe mecbûr olup içlerinden bu husûsda tecvîz-i teseyyüb ve ihmâl iden olur ise cezâ-yı nakdî ahziyle mücâzât olunur.

Yirmisekizinci Madde: Bir Mal me'mûrunun tetkîk-i mahusabesi birbirinin müte'akiben iki sene bir mümeyyize havale olunamayacaktır.

Yirmidokuzuncu Madde: Her ayın âhîrinde başkâtib derdest rü'yet ve tetkîk olan veyahud mevki-i müzâkerede bulunan muhâsbât ve şâir hususâtın bir kıt'a defterini yapıp cânib-i riyasete takdîm idecek ve bunların tesrî-i ikmâline taraf-ı riyâsetden i'tinâ olunacaktır.

FASLI RÂBİ

Başkâtibin Vezâif-i Mürettebesi Beyânındadır

Otuzuncu Madde: Başkâtib esnâ-yı müzâkerâtda hâzır bulunup beher meclisin zabtını tanzîm ve aza-yı mevcudenin isimleriyle virilen kararları dere ve terkîm ider ve aharına itdirildiği halde kendü imzâsını dahi vaz'eyler.

Otuzbirinci Madde: Evrâk-ı varidenin suret-i cereyanını bundan böyle tanzîm kılınacak vezaif-i dâhiliyye ta'yîn ideceğinden Başkâtib o vazîfeye tevfk-i hareket eyliyecek ve hilafî hâlât vukû'unda mes'ûl tutulacaktır.

FASLI HÂMİS

Mal Me'mûflarıyla Bunların Sandıkları Hakkında Dîvân-ı Muhasebat Tarafından İcra Olunacak Nezâret Beyânındadır

Otuzikinci Madde: Dîvân-ı Muhasebat mal me'mûrlarının muhakemesine me'mûr bi'l-meclis oldu misillü me'mûrîn-i mûmâ-ileyhimin esna-yı me'mûriyetlerinde sandıklarının sûret-i muntazamada bulunmalarına ve usulen tutmaları lâzım gelen defâtiri nizam-ı mahsûsa tatbîkan tutmalarına nezâret idecektir.

Otuzüçüncü Madde: bu husus için Dîvân-ı Muhasebat idare-i Umû-miyyenin her kangı şubesine aid olursa ise olsun devletin bi'l-cümle emvâl-i mîriyye sandıklarını lâ-akall senede bir kerre ve îcabına göre daha sıkça teftîş itdirecektir.

Otuzdördüncü Madde: İşbu teftîşden murâd taht-ı mes'ûliyetde bulunan mal me'mûrlarından her birini istihsâl ideceği emvali vakt ve zamâniyle tahsîl ve istifa ve melfûfâtı nizam ve intizam üzere icra ve mesârifâtı ve vaktiyle deftere kayd ve imlâ idüp itmediğini ve defterlerin nizâmına tatbikan tutulup tudulmadığını ve fazla varidatın hakikaten sandıkda nakd olarak mevcut ve usûl-i mukarresi veehle mahfuz olup olmadığını tahkik eylemekdir.

Otuzbeşinci Madde: Bir mal sadığı teftîş olundukda tahakkuk iden hâl-i hâzırını mübeyyin mazbatası tanzîm olunmak lâzım gelecektir.

Otuzaltıncı Madde: Dîvân-ı Muhâsebât'ın ma'iyetinde müstahdem olan muhasebe mümeyyizlerinden ve sâireden emr-i teftîşe me'mûr olanlar cinayet veyahud töhmete dair zâhire ihraç eylediği şeyin memleket meclisine arz u tebliğ ile îcâb iden mazbasatını tanzîm itdirecek ve bu suretle tahakkuk eyliyecek cinayet ve töhmeti yapıracağı mazbatada zıkr ü beyân itdirmekden sarf-ı nazar idecek veyahud memleket meclisi bihakkın beyân olunacak şeyleri yazmakdan imtina eyleyecek olur ise, işbu cinayet veya töhmete müşârün nazariyle bakılıp müfettişin veya hey'et-i meclisin ol suretle mücâzâtı icrâ kılınacak ve şu kadar ki müfettişle hey'et-i meclis arasında vuku ulacak mübâyenetin tetkikini müfettiş bulunanlar kazâda ise kürsî-i liva ve livada ise re's-i eyâlet meclislerine kaldıracak ve işbu mübâyenet re's-i eyâletde vuku' bulduğu sûrette hakikatini müfettiş-i rü'esâ Dîvân-ı Muhâsebât'a bildirecektir ve eyâlet meclisi dahi keyfiyet-i mübâyenetî bâ-mazbata arz ve iş'âra mecbur olacaktır.

Otuzyedinci Madde: Dîvân-ı Muhasebat umûr-ı hesâbiyelerinden azli mûcib töhmeti zuhur iden mülkiye me'mûrlarının lüzûm-ı azli Bâb-i Âlî'ye arz ve inha idecekdir.

Otuzsekizinci Madde: Müfettişler birbirini müte'âkiben iki defa bir mal me'mûrunun tetkîk-i muhâsebatına ta'yîn olunamayacaktır.

Otuzdokuzuncu Madde: Dîvân-ı Muhasebat me'mûrlarının suret-i intiha-bına dair bir kıt'a nizâmnâme lâyihası ta'zîm ile Bâb-ı Âlî'ye takdîm idecek-dir.

Kırkıncı Madde: İdâre-i umûr-ı mâliyye dair müta'allık ve şeref-sudûr buyurulan bil-cüme irâde-i seniyye ve ittihad olunan kararlar ile şâir ahkâm-ı umûmîyye ve husûsiyye Dîvân-ı Muhâsebât'a tebliğ ve iş'âr olunacaktır.

Fî 25 Cemâziye'l-evvel sene 1280 ve fî 26 Teşrîn-i evvel sene 1279

(Mühür)

Meclis-i Ahkâm-ı Adliye"

19 Rebfülâhîr 1280/1863 Tarihli Divân-ı Muhâsebât Hey'etince
Hazırlanan Divân-ı Muhâsebât Nizâm-nâmesi Esbâb-ı Mûcibe Lâyihası
(BOA. DUIT-37-2/13)

اصولاً امر باینکه در سند اول مذکور در بزرگی تشکیل می‌گردد و چون در این مقصد مفید می‌باشد اولاد نظامیان و باجی و در وقت که تعیین
و تعیین ماموران هیئت عجز از آنرا حواله بفرماید و نظامیان مذکور در این وقت و برخاسته بود و در دفعه مستحق و در حساب نظامیان و نظامیان بی‌سند اولاد
و این اعضا در هر چه که باشد و در هر چه که باشد و نظامیان مذکور در این وقت و برخاسته بود و در دفعه مستحق و در حساب نظامیان و نظامیان بی‌سند
اولاد و این اعضا و در هر چه که باشد و نظامیان مذکور در این وقت و برخاسته بود و در دفعه مستحق و در حساب نظامیان و نظامیان بی‌سند اولاد
و در هر چه که باشد و نظامیان مذکور در این وقت و برخاسته بود و در دفعه مستحق و در حساب نظامیان و نظامیان بی‌سند اولاد

در این ماموران و نظامیان و در هر چه که باشد و نظامیان مذکور در این وقت و برخاسته بود و در دفعه مستحق و در حساب نظامیان و نظامیان بی‌سند
اولاد و این اعضا و در هر چه که باشد و نظامیان مذکور در این وقت و برخاسته بود و در دفعه مستحق و در حساب نظامیان و نظامیان بی‌سند اولاد
و در هر چه که باشد و نظامیان مذکور در این وقت و برخاسته بود و در دفعه مستحق و در حساب نظامیان و نظامیان بی‌سند اولاد

بنتی ماموران و نظامیان و در هر چه که باشد و نظامیان مذکور در این وقت و برخاسته بود و در دفعه مستحق و در حساب نظامیان و نظامیان بی‌سند
اولاد و این اعضا و در هر چه که باشد و نظامیان مذکور در این وقت و برخاسته بود و در دفعه مستحق و در حساب نظامیان و نظامیان بی‌سند اولاد
و در هر چه که باشد و نظامیان مذکور در این وقت و برخاسته بود و در دفعه مستحق و در حساب نظامیان و نظامیان بی‌سند اولاد

بنتی ماموران و نظامیان و در هر چه که باشد و نظامیان مذکور در این وقت و برخاسته بود و در دفعه مستحق و در حساب نظامیان و نظامیان بی‌سند
اولاد و این اعضا و در هر چه که باشد و نظامیان مذکور در این وقت و برخاسته بود و در دفعه مستحق و در حساب نظامیان و نظامیان بی‌سند اولاد
و در هر چه که باشد و نظامیان مذکور در این وقت و برخاسته بود و در دفعه مستحق و در حساب نظامیان و نظامیان بی‌سند اولاد

12 Cemâziyelâhir 1280/1863 Tarihli Divân-ı Muhâsebât Nizâmnamesi
(BOA. DUİT-37-2/13)

موجوده کا حساب

دیوانہ کا حساب صورت تالیف و تصنیف کے واسطے اور قلم و خط و لکھنے کے واسطے

برخی مقررہ وقت میں ہر سال کا حساب صورت تالیف و تصنیف کے واسطے

نظم اول

دیوانہ کا حساب وقت و فن و مہارت کے ساتھ

دیوانہ کا حساب صورت تالیف و تصنیف کے واسطے اور قلم و خط و لکھنے کے واسطے
مقررہ وقت میں ہر سال کا حساب صورت تالیف و تصنیف کے واسطے
مقررہ وقت میں ہر سال کا حساب صورت تالیف و تصنیف کے واسطے

دیوانہ کا حساب صورت تالیف و تصنیف کے واسطے اور قلم و خط و لکھنے کے واسطے
مقررہ وقت میں ہر سال کا حساب صورت تالیف و تصنیف کے واسطے
مقررہ وقت میں ہر سال کا حساب صورت تالیف و تصنیف کے واسطے

دیوانہ کا حساب صورت تالیف و تصنیف کے واسطے اور قلم و خط و لکھنے کے واسطے
مقررہ وقت میں ہر سال کا حساب صورت تالیف و تصنیف کے واسطے
مقررہ وقت میں ہر سال کا حساب صورت تالیف و تصنیف کے واسطے

دیوانہ کا حساب صورت تالیف و تصنیف کے واسطے اور قلم و خط و لکھنے کے واسطے
مقررہ وقت میں ہر سال کا حساب صورت تالیف و تصنیف کے واسطے
مقررہ وقت میں ہر سال کا حساب صورت تالیف و تصنیف کے واسطے

دیوانہ کا حساب صورت تالیف و تصنیف کے واسطے اور قلم و خط و لکھنے کے واسطے
مقررہ وقت میں ہر سال کا حساب صورت تالیف و تصنیف کے واسطے
مقررہ وقت میں ہر سال کا حساب صورت تالیف و تصنیف کے واسطے

12 Cemâziyelâhir 1280/1863 Tarihli Divân-ı Muhâsebât Nizâm-nâmesi
(BOA. DÜİT-37-2/13)

فصل نهم

دیوان محاسباتک دائره حقوقه بیانده ره

اوله بخشواره دیوان محاسبات امور ما مورده سنه عاقل اولدی حقوقه بیانده مستقده

اوله بخشواره کون خدمت اعلیه صنفدر درون موزیریه کونجه صوبتیم اولدی اولدی مرید، افند و عرفایده موزیران محاسبات
تجزیه و تفصیلده دیوان محاسباتک فریضه اوست موزیریه

اوله بخشواره هر راجه و مقصدی سنه کونجه ما صوبه اولدی اولدی تقیضاً تنظیم و تنظیم اولدی اقتصادیه اولدی مقصد فرسید
باز خدمت کدوره طرفی دیوان محاسباته تقدیم ایلمک مجبورور

اوله بخشواره مال موزیران طرفنده محاسباتک تنظیم و تنظیمه بکونه اشاع و یا خود تا خود و خود اولدی مقصد اولدی
موزیران خراج نقدی ایلم اجرای مجازاته و ایلم تقدیریه مقاصد واقعهس صاحبان خود عاقل اولدی اولدی مقصد کونجه
اهالیله کونجه و در واقعیه محاسباتک جلب واقعهس اولدی دیوان محاسبات ما زود و مقصدور

یکونجه دیوان محاسباتک خدمت ایلمده تبیین ایجاب ایلمکن دیوان محاسبات تعیینیم حدک اولدی بدینیه عاقل اولدی کونجه
محاسبات مرید کونجه تحقیقات سنه مذکوره کونجه ایلمسنده اعتباراً نایبالتی ماه موزیران کونجه اولدی کونجه کونجه

یکونجه بخشواره حال مقصد اولدی و عاقل و عاقل اولدی کونجه عاقل اولدی کونجه عاقل اولدی کونجه عاقل اولدی
مقصد کونجه سنه دیوان کونجه و عاقل اولدی مقصد در عاقل کونجه و دیگر سنهات و اولدی مقصد کونجه
سنهها ایلمک و یا خود مقصد سنهات دیوان مذکور ما اولدی کونجه عاقل کونجه کونجه کونجه کونجه کونجه
کونجه و عاقل اولدی مقصد اولدی مقصد و عاقل کونجه تبیین کونجه اعتباراً نایبالتی اوج ما کونجه کونجه
لازم کونجه

یکونجه بخشواره در دیوان محاسباتک هر راجه دیوان محاسبات تجزیه و تفصیل اولدی کونجه کونجه کونجه کونجه
مقصد اولدی کونجه کونجه کونجه کونجه کونجه کونجه کونجه کونجه کونجه کونجه کونجه
مقصد کونجه کونجه کونجه کونجه کونجه کونجه کونجه کونجه کونجه کونجه کونجه
مقصد کونجه کونجه کونجه کونجه کونجه کونجه کونجه کونجه کونجه کونجه کونجه

یکونجه بخشواره دیوان محاسباتک عاقل اولدی کونجه کونجه کونجه کونجه کونجه کونجه کونجه کونجه
مقصد کونجه کونجه کونجه کونجه کونجه کونجه کونجه کونجه کونجه کونجه کونجه

یکونجه در دین عاقل دیوان محاسباتک دائره حقوقه تاریخ تکلیف مقصد اولدی محاسباتک مقصد کونجه کونجه

12 Cemâziyelâhîr 1280/1863 Tarihli Divân-ı Muhâsebât Nizâmnamesi
(BOA. DÜİT-37-2/13)

فصل ثالث

دیوانه محاسبانک امور و معوضه بیانیه در

یکم شهریور ماه دیوانه محاسبان بر حسب کدی حاله جانبا ریاسته بمیزانک برینه اعلیٰ و تفتیحات اجرا اوله قدره حکمه اوله
محاسبان تقدیم فنوره اعلیٰ اوله ریسه هیتو با فذالک قرار و برینور

یکم شهریور ماه دیوانه محاسبانده حکم و اعدوس حاوی بایوب طوطیه و با خود طوطیه مسوی با اولین و اول
در یوب با واسطه مقام صدارت تقدیم اوله خود مصلحترا اعلیٰ من اذینه کرده لری الدرجه و با خود طوطیه طوطیه
بر لری کشته سبله اجرا اوله برینور

یکم شهریور ماه با عهد مالی و اداره معنور لری دیوانه محاسبانده حکم و اعدوس حاوی تقریر اولوب بر لری و اصر اولوب
مصلحترا و با خود مصلحت موجب باینجه حاوی انده اید کدی تقریر باینجه حکم مجور اولوب ایدر نه بوضو هر کجوز نسبتا
و احوال ایدر اولوب لری خدای تقدیم مجازات اولور

یکم شهریور ماه بر مال معنور لری تقدیم کجوتی بر لری شفا قبا ایدر سنه بر مجزه هزاره اوله صیه جعفر

یکم شهریور ماه هزاره افری با کاتب در دست رویت و تفتیه اوله و با خود موقوف مذکور ده بقیه محاسبان
و سایر محاسبانک نظر و تفری بایوب جانبا ریاسته تقدیم ایدر جده و تونک تبرع اکلانه طرف ریاسته اعنا اوله جعفر

فصل رابع

باسه کاتبک دفع نف مرتبه سی بیانیه در

اول شهریور ماه باسه کاتبانک نامای مذکور لری حاضر اولوب بد کسک ضمیمه نظم و اعضاء موجوده نیک احمدی و
فازری درج و ترقیم ایدر و افری ایدر لری حاله کند و اعضاء رهن وضع اجرا

اول شهریور ماه اوله اداره دارده نیک صورت جریانی بونده بولیم تنظیم فنوره دفع نف و اصریه تقیید ایدر
باسه کاتبانک اوله بقیه نوبیه حرکت ایدر جده و خروج حالات و توقعنده سوال طوطیه جعفر

فصل خامس

مال معنور لری بونک عذوقی عهده دیوانه محاسبانک طرفه در

اجرا اوله جبهه نف مرتبه بیانیه در

اول شهریور ماه دیوانه محاسبانک مال معنور لری محاکمه معنور بکس اولین مظلوم معنور به من لری ایدر نامای معنور نونده
عند قدینک صورت منظمه ده بونده و اصولا طوطیه لایم کله و فازی نفم کسک و طبقا طوطیه نف مرتبه ایدر جده

12 Cemâziyelâhir 1280/1863 Tarihli Divân-ı Muhâsebât Nizâmnamesi
(BOA. DÜİT-37-2/13)

اولوزباشی محمد علی پاشا ایضاً دیوانه کسبات اداره عمریه نیکه هفتین شعبه سنه عاشر اولوزباشی اولوزباشی و اولوزباشی
بریه هفتین دواتی سنه اولوزباشی دیوانه کسبات اداره عمریه نیکه هفتین شعبه سنه عاشر اولوزباشی اولوزباشی و اولوزباشی

اولوزباشی محمد علی پاشا ایضاً دیوانه کسبات اداره عمریه نیکه هفتین شعبه سنه عاشر اولوزباشی اولوزباشی و اولوزباشی
بریه هفتین دواتی سنه اولوزباشی دیوانه کسبات اداره عمریه نیکه هفتین شعبه سنه عاشر اولوزباشی اولوزباشی و اولوزباشی

اولوزباشی محمد علی پاشا ایضاً دیوانه کسبات اداره عمریه نیکه هفتین شعبه سنه عاشر اولوزباشی اولوزباشی و اولوزباشی

اولوزباشی محمد علی پاشا ایضاً دیوانه کسبات اداره عمریه نیکه هفتین شعبه سنه عاشر اولوزباشی اولوزباشی و اولوزباشی
بریه هفتین دواتی سنه اولوزباشی دیوانه کسبات اداره عمریه نیکه هفتین شعبه سنه عاشر اولوزباشی اولوزباشی و اولوزباشی

اولوزباشی محمد علی پاشا ایضاً دیوانه کسبات اداره عمریه نیکه هفتین شعبه سنه عاشر اولوزباشی اولوزباشی و اولوزباشی

اولوزباشی محمد علی پاشا ایضاً دیوانه کسبات اداره عمریه نیکه هفتین شعبه سنه عاشر اولوزباشی اولوزباشی و اولوزباشی

اولوزباشی محمد علی پاشا ایضاً دیوانه کسبات اداره عمریه نیکه هفتین شعبه سنه عاشر اولوزباشی اولوزباشی و اولوزباشی

اولوزباشی محمد علی پاشا ایضاً دیوانه کسبات اداره عمریه نیکه هفتین شعبه سنه عاشر اولوزباشی اولوزباشی و اولوزباشی

3) Üçüncü Safha; 3 Zilhicce 1281 tarihli Divân-ı Muhasebat Nizâmnâmesi (Zilhicce 1281/Nisan 1865-Zilhicce 1295/Arahk 1878)

1863 tarihli Nizâmnâmeden sonra Divân-ı Muhasebat hizmetlerine başlamış ise de teşkilât içinde bazı aksamaların yine nüksettiği görülmüştür. Divân-ı Muhasebat'ın istenilen tarzda yürümemesi üzerine alınan tedbirlerle giderilmeye çalışıldığını görüyoruz:

A) 22 Zilka'de 1281/19 Nisan 1865 tarihli Meclis-i Tanzimat'ın hazırladığı Esbâb-ı Mucibe Mazbatası, Divân-ı Muhâsebât'ın hangi zorluklarla karşılaştığını ve bunun nasıl giderilmeye çalışıldığını çok açık bir şekilde göstermektedir:

*Divân-i Muhâsebât'ın Mâliye ve Muhakeme nâmiyle iki Dâireye tefrîk ve taksimiyile vezâif-i esasîyesinin ta'yîni ve mütefferriâtının icrası istîzânına dair Mâliye Nezâret-i Celîlesinin Meclis-i Vâlâ'ya havale buyurulan tezki-resiyle Divân-ı Muhasebat Riyasetinin melfûf takriri ve nizâmnâme lâyihası ve pusula Dâire-i kavânin ve nizâmâtında mütalaa ve tetkikat-ı lâzime icra kılın-dıkda lâyiha-ı mezkûre dört kısmı şâmil olarak kısm-ı evveli Divân'ın sûret-i teşkîliyle ve zâif-i umûmîyyesine ve iktiza iden aza ve me'mûrîn-i sâiresinin ta'yîn-i mikdârıyla azanın isti'talan veyahud kanunen me'mûriyetlerinden çıkarılmasını mûcib hâl ü hareketleri vuku⁴ bulmadıkç azl olunmaması husus-larına dair olup kısm-ı sânisî Maiye Dâiresinin ve kısm-ı sâlisî Muhakeme Dâiresinin vezâif-i mahsusa ve sûret-i hareketlerini ve kısmı, râbi'i dahi Divânın umûr-ı kalemiyyesini hâvî ve mutazammın ve ekser mevâdd-ı münderecesi mukaddem bâ-irâde-i Seniyye-i cenâb-ı pâdişâhî vaz' ve te'sîs olunmuş olan nizâmnâme mevâddının tashih ve ta'dîliyle yeniden ilâvesi iktizâ iden ba^kzı husûsâtından ibaret olarak sebk ve hükmü yolunda ve icâb-ı hâle muvafik olduğu misillü Divân-ı Muhasebât re'îsi saadetlü bey efendi hazretlerinin zikr olunan takririnde beyân kılındığı vechle mukaddemce bu yolda icrası tasavvur olunan ıslâhât sırasında divân-ı mezkûr me'mûrîn ve ketebesine i'tâ kılınmak üzere müceddden şehri altmış iki bin şu kadar gurus tahsisi arz ve istizan kılındığı halde mevki-i icrâya çıkamayıp şimdi işbu ıslahat-ı cedîdenin icâbatından olarak bu tertîbin rub^c derecesine matlûb hâsıl olacağından sıyânet-i hazine kaziyyesine ve bu sûret muvâfik olmasıyla

iktizasının icrası tanzîm olunmuş ve dîvân-ı mezkûr muhâsebe mümeyyizlerinden izzetlü Hacı Latif Efendinin maaşı kadimine beş yüz guruş zam olunarak beş bin guruş ile azalığa nakl olunması ve diğ er üç azalığ a dahi Hazine-i hâssa muhasebecisi saadetlü Sa'dullah Bey'in müceddeden üç bin beş yüz guruş ve Cidde muhâsebecesi sabık saadetlü Arif Efendi ile Köstence kaimmakamı sabık izzetlü Pertev Efendi'nin kezâlik müceddden dörder bin guruş maaşlar ahziyle azalığ a me'mûr ta'yîn kılınması ve dîvân-ı mezkûr başkâtibi izzetlü Mesrur Bey'in Mâliye Dâiresi Başkitabetinde ibkasıyla muavini Akif Efendi'nin dahi maaş-ı sabıkına bin guruş zam olunarak dört bin guruş ile Muhakeme Dâiresi Başkitabetine ve oda-yı mezkûr hulefası mütehayyızânından Mazhar Bey'in Mâliye ve Zihni Efendi'nin Muhakeme Dâireleri Kitabeti muavinliklerine müceddden ikiş er bin guruş maaş ile ta'yîni ve Divân Kapuçukadârı Mehmed Ağa'nın maaşı beş yüze bi'l-iblâğ Maliye ve üç yüz guruş maaş ile Bekir Ağa'nın dahi Muhakeme Dâireleri kapuçukadârlık hizmetlerinde isthdâm kılınması ve bu sırada mumaileyhimden Latif Efendi'nin hâiz olduğu rütbe-i saniye sınıfı evvel mütemayzinin rütbe-i ûlâ sınıf-ı sânsine ve Ali Bey'in hâiz olduğu rütbe-i saniyenin saniye sınıf-ı evvel mütemayzine ve Akif Efendinin rütbe-i sâlisinin saniyeye ve Dâire-i Mâliye Kalem Odası mümeyyiz-i evvei Es'ad Efendi'nin hâcelik rütbesinin sâliseye terfîsiyle mûmâ-ileyh Zihni Efendi'ye müceddeden rütbe-i râbi'a tecihi hususları dahi arz ve istîzân kılınmış ise de bunlar umûr-ı irâdiyyeden bulunmuş olmağ la zikr olunan nizâmnâme lâyihası ve evrâk-ı müteferri'a leff en takdîm kındı. Lâyihanın ahkâm-ı münderecesi re'y-i âli-i cenâb-ı vekâlet-penâhîlerine tevâfuk eylediğ i halde iktizasının icrası babında emr ü ferman hazret-i men-lehü'l-emrindir.

Fî 22 Zilka'de sene 1281 ve fi 6 Nisan sene 1281/Mart 1865.

Lufûfet Bey	(Mühür)	(Mühür)	(Mühür)	(Mühür)
Nâ-mizac	es-Seyyid	es-Seyyid	Ali	es-Seyyid
	Mehmed	Mustafa		Afif İsmail
	Besim			

(Mühür)	Tahir Efendi	(Mühür)	(Mühür)
Mecid	diğer	es-Seyyid	Yusuf
	me'mûriyet;	Mahmud	Kâmil" ¹
	lerinde	Edhem	

B) Gurre-i Zilhicce 1281/1865 tarihli İrâde-i Seniyye ile Divân-ı Muhasebat'ın Maliye ve Muhâkemât adıyla iki dâireye ayrılması ve ilâve bazı yetkilerle donatılması vurgulanmaktadır. Divân-ı Muhasebat'ın iki dâireye ayrılması ile alakalı Gurre-i Zilhicce 1281/27 Nisan 1865 tarihli İrâde-i seniyye konuyu bütün yönleriyle ortaya koymaktadır:

"Atûfetlü Efendim Hazretleri

Dîvân-ı Muhâsebât'ın Mâlîye ve Muhakeme nâmiyle iki dâireye tefrîk ve taksimiyle vezâif-i esâsiyyesinin ta'yîni ve müteferri'âtının icrası istizanına dâir Maliye Nezâret-i Cefilesi'nin tezkiresi Dîvân-ı Muhasebat Riyaseti'nin melfûf tahrîri ve nizâm-nâme lâyihası ve pusula ile beraber Meclis-i Vâlâ'ya havale ile Dâire-i kavânîn ve nizâmât'dan kaleme alınan mazbata takımıyla arz ve takdîm olundu mealiden müstefâd olduğu vechle zikr olunan lâyiha dört kısmı şâmil olup kısm-ı evveli dîvânın suret-i teşkîliyle vezaif-i umûmîyyesine ve iktiza iden aza ve me'mûrîn-ı sâirenin ta'yîn-i mikdâriyle a'zânın istilâları veyahud kanunen memuriyetlerinden çıkarılmasını mucib bir hal ve harekeleri vuku⁴ bulmadıkça azl olunmamasına mütedair olarak 'kısm-ı sânsi Maliye Dâiresinin ve kısmı sâlisi Muhakeme Dâiresinin vezâif-i mahsûsasını ve kısm-ı râbi'i dahi dîvânın umur-i kalemiyyesini hâvî ve mutazammın bulunmasıyla sebk ve hükmü yolunda ve îcâb-ı hâle muvafık olduğu misillü mukaddemce bu yolda icrası tasavvur olunan ıslahat sırasında dîvân-ı mezkûr me'mûrîn ve ketebesine i'tâ kılınmak üzere müceddeden şehri altmış iki bin şu kadar gurus tahsisi kararlaştırıldığı halde şimdi bu ıslahat-ı cedîde bu tertibin rub' derecesiyle hâsıl olacağına ve bunda sıyânet-i hazine kaaziyyesi dahi gözedilmiş idüğüne binaen dîvân-ı mezkûr muhasebe mümeyyizerinden izzetle Hacı Latif Efendinin maaş-ı kadimine beşyüz gurus zam ile beş bin gurus bi'l-iblâğ azalışa nakl olunması ve Hazine-i Hâssa muhasebecisi sabık saadetlü Sadullah Bey'in

müceddeden üç bin beş yüz guruş ve Cidde muhasebecisi sabık saadetlü Arif Efendi ile Köstence kaimmakamı sabık izzetlü Pertev Efendinin dörder bin guruş maaş tahsisıyla azalığa me'mûr ve ta'yîn kılınması ve dîvân-ı mezkûr başkâtibi izzetlü Mesrur Bey'in Maliye Dâiresi Başkitâbetinde ibkasıyla muavini Akif Efendi'nin maaş-ı sabıkına bin guruş zam olunarak Muhakeme Dâiresi Başkitâbetine ve oda-ı mezkûr hulefâsı mütehayyızânından Mazhar Bey'in Mâliye ve Zihni Efendi'nin Muhakeme Dâireleri kitabeti Muvâvinliklerine müceddeden ikişer bin guruş maaş ile ta'yîni ve dîvân Kapuçukadârı Mehmed Ağa'nın maaş-ı beş yüze **bi'I-iblâğ** Mâliye ve üç yüz guruş maaşla Bekir Ağa'nın dahi Muhakeme Kapuçukadârlık hizmetlerinde istihdam idilmesi ve azadan mûmâ-ileyh Latif Efendi'nin hâiz olduğu rütbe-i saniye sınıf-ı evvel mütemayizinin ûlâ sınıf-ı sânisine ve Ali Bey'in hâiz olduğu rütbe-i saniyenin saniye sınıf-ı evvel mütemayizine ve Akif Efendi'nin rütbe-i sâlisinin saniyeye ve Dâire-i Mâliye Kalem Odası mümeyyiz-i evveli Es'ad Efendi'nin hâcelik rütbesinin sâliseye terfi'yle mûmâ-ileyh Zihni Efendi'ye müceddeden rütbe-i râbi'a tevcih ve ihsan buyurulması tezekkür olunmuş ve suver-i ma'rûza merhûn-ı müsaade-î seniyye görünmüş ise de ol bâbda her ne vechle emr ü irâde-i mekârim-âde-i cenâb-ı cihânbanî müte'allık ve şeref-sudûr buyurulur ise ona göre hareket olunacağı beyânıyla tezkire-i senâverî terkîm kılındı Efendim.

Fî Selh-i Zilka'de sene 1281/Mart 1865."

"Ma'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki

Hâme-pîrâ-yı ta'zîm olan işbu ezkire-i samiyeye-i âsafâneleriyle evrâk-ı ma'rûza manzûr-ı meâlî-mevfûr-ı hazret-i şehinşâhî buyurlmuş ve suver-i ma'rûza yolunda olmasıyla tezekkür ve istîzân olunduğu vechle icrâ-yı iktizâları müte'allık ve şeref-sudûr buyurulan emr-ü irâde-i isabet'âde-i hazret-i pâdişâhî mantûk-ı münîfinden olarak evrâk-ı merkûmeye savb-ı sâmi-i sadâret-penâhîlerine i'âde olmağla ol bâbda emr ü ferman hazret- veiyyü-emrindir.

Fî Gurre-i Zilhicce sene 1281/Nisan 1865"

C) Bunu müteakiben de 3 Zilhicce 1281/1865 tarihli Divân-ı Muhasebât Nizâm-nâmesinin, Üç Kısım ve 33 Madde halinde yeniden tedvîn ve tanzim

olunma mecburiyeti ortaya çıkmıştır. Bu Nizâmnâmeye göre, Divân-ı Muhasebat, bir reis ve 12 aza ile iki başkâtib ve iki muhasebe mümeyyizi ve iki başkâtib muavininden mürekkebe olacaktır (Md. 1). Divân-ı Muhasebat'ın hey'et-i umumiyesi, biri Maliye ve diğeri Muhakeme Dâiresi namıyla iki dâireye ayrılmış ve her dâirenin altı üyeden teşekkül etmesi kararlaştırılmıştır (Md. 2)¹.

1281/1864 tarihinde bu düzenlemelerin lâyhalarını hazırlayan Divân-ı Muhasebat Hey'etinin şu şekilde olduğunu tesbit etmiş bulunuyoruz:

Reis: Mehmed Emîn Efendi (15 Safer 1281/21 Temmuz 1864 tarihinde Aziz Efendi reisliğe tayin edilmiştir).

Aza: Emîn Beğ.

Tahsin Efendi

Es-Seyyid Abdülkadir Haşmet Efendi

Ağaton Efendi

Emîn Efendi

Hasan Nüzhet Bey.

Arastidi Bey

Ali Beğ

Kâtib-i Evvel: Rıza Bey².

"DİVÂN-I MUHÂSEBÂT NİZÂMNÂMESİ

KISMI EVVEL

Dîvân-ı Muhâsebât'ın Sureti Teşkiliyle Vezaif-i Umumiyesi

Birinci Madde- Dîvân-ı Muhaşeba' Bir Reis ve on iki âza ile iki başkâtip ve iki muhasebe mümeyyizi ve iki başkâtip muavininden mürekkebe olacaktır.

İkinci Madde- Dîvân-ı Muhâsebât'ın Hey'et-i Umumiyesi, biri Mâliye ve diğeri Muhakeme Dâiresi unvanı ile iki dâireye munkasem olarak beher Dâirede altı nefer âza ve bir başkâtip ve bir muhasebe mümeyyizi ve bir kâtip muavini olacak ve bu dâirelerin

1 **Düstur**, 1. Tertip, c. II, sh. 135-144; BOA.DUİT-37-2/13

2 **Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye**, Dcrsaâdct 1280. sh. 40; Mehmed Süreyya, **Sicill-i Osmânî**, c. I, sh. 434; Ağaton Efendi için bkz. **Sicill-i Osmânî**, c. IV, sh. 873. 1280 Muharrem'inde üye tayin edildiği ifade ediliyor ki, diğerkaynaklar da bunu doğrulamaktadır.

Riyaseti Divân-ı Muhasebat Reisi bulunanlar uhdesinde olup başlıca olan müzâkerât ve muhâkemât bizzat hazır olduğu halde icra olunacak ve bulunmadığı müzâkere ve muhakemelerde dâireleri azasından kendi intihabı ile birisi vazife-i Riyaseti bi'l-vekâle icra edecek ve karar hükmü- havi yapılacak mazbataların cümlesi Divân-ı Muhasebat Riyaseti tarafından dahi mühürlenecektir.

Üçüncü Madde- Divân-ı Muhasebat'ın icabı halinde dâireleri beyninde âzaca becayiş usûlünün icrasını Reis bulunanlar Cânib-i Nezâretten istizan edecek ve âzânın teceddüt ve tebeddülleri vukuunda tahrifleri icra edilecektir.

Dördüncü Madde- Divân-ı Muhasebat Reis ve âzası ba-irâde-i saniye nasb ve tâyin buyurulup istifa etmedikçe veyahut kanunen infisalferi lâzım gelmedikçe azî olunmıyacak ve istidatları hasebiyle Devletçe bir diğer işe memuriyetleri icap ettiği halde nakilleri caiz olacaktır.

Beşinci Madde- Divân-ı Muhasebatça bir â'za mahalli açıldıkda başkâtipleriyle muhasebe mümeyyizleri içinde münasibi bulunduğu halde onlardan biri ve bulunmadığı surette hariçten ehliyetli bir diğeri intihap olunarak taraf-ı Riyasetten Makam-ı Nezârete ifade ve beyan ile İrâde-i Âliyye tâliken Babiâliye arz ve istizan olunacaktır.

Altıncı Madde- Başkâtipler ve muhasebe mümeyyizleri a'zâdan ma'dut ve o sıfatı haiz olacaktır.

Yedinci Madde- Azasının ekserisi mevcut olmadıkça Dâirelerini birisinde hiçbir madde hakkında karar verilemeyecek ve ekseriyet-i ârânın hükmü azanın nısfından ziyâdesinin reylerinde ittihat bulunması ile hasıl olacak ve tesâvi-i ârâ vukuunda Reis-i Divan'ın veyahut vekilinin reyî iki rey makamında itibar olunacaktır.

Sekizinci Madde- Arazi ve çiftliklere dair vukubulan icraat veya münâza'ât üzerine kalemlerinden nizâmen kestirilemiyerek ve bunca rüyeti lâzım gelen maddeler müte'allik olduğu Dâirede gerek esna-i müzâkere ve gerek muhakemelerinde defter emini dahi hazır olduğu halde kavanin-i mevzuâsına tevfikân rü'yet ve faslı ile tanzim olunacak mazbatalar emini mumaileyh tarafından dahi temhir edilecektir ve mezkûr Dâirelerin vezâif-i mahsûsalarından olan sair bazı muğlak ve mu'tena mevaddın müzâkere ve muhakemesinden izah ve istiknah için memurin-i hazineden icap edenler dahi bil-celp hazır bulundurulacak verilecek karar üzerine yapılacak mazbata-larda memurîn-i müşâr ve muma ileyhim hazır oldukları halde müzâkere olduğu fikrası dere ve imlâ kılınacaktır.

Dokuzuncu Madde- Maliye ve Muhakeme Dairelerince zuhur edecek mühim ve mu'tena bazı mevâd hakkında beher Pazartesi günleri ve iktiza eder ise fevkalâde olarak haftada başka münasip günler de Dâireteyn azasının içtimaiyle müzâkerât-ı umumi icra olunarak verilecek karar üzerine yapılacak mazbatalar Divanın Hey'et-i Umumiyesi tarafından mühürlenecektir.

Onuncu Madde- Hazine-i Celilece vaz' ve tesis veya tâdil ve ıslâhı iktiza eden nizâmatın mevâdd-ı esasiyesi Divan Hey'et-i Umumiyesi ve icabı halinde vâridat ve masârifât muhâsebecileriyle sair lâzım gelenler mevcut olduğu halde bil-müzâkere kararlaştırılarak hasb'el-usûl Meclis-i Valâ Kavanin Dairesince tetkik ve mütalâa ile

verilecek karara göre hükmü caî olmak üzere mazbatasının tanzimi ile **lieclil-istizân** canib-i Nezârete takdim olunacaktır.

Onbirinci Madde- Reis-i Divan kendi reyinin hilâfına ekseriyet-i ârâ zuhurunda yapılacak mazbatayı mühr-ü zatisiyle temhir etmeyüb mücerret verilen kararın ekseriyet-i âra ile olduğunu tasdikan Divan mühürü ile mühürliecektir.

Onikinci Madde- Gerek Maliye ve gerek Muhakeme Dâirelerinde uzun uzadıya mütala'at ve tetkikata muhtaç olan masâlih için Dâireleri âzasından ve sair erbab-ı vukuf ve malûmattan mürekkep komisyonlar teşkil olunup bunların mazbataları teşrih ve tetkiki maddeyi mutazammın olarak anın üzerine Dâirelerinde tekrar icra-i tetkikat ile karar-ı kat'i verilecektir.

Onüçüncü Madde- Başkâtipler memur oldukları Dâirenin esna-i müzâkerât ve muhâkemâtında âzay-ı mevcudenin isimleriyle verilen kararları zaptedecek ve muavinleri marifetiyle zaptettirdikleri halde zaptın altına kendi imzalarını vaz' eyliyeceklerdir.

Öndördüncü Madde- Her ayın âhirinde başkâtipler memur oldukları Dâirelerde mevki-i müzâkere ve muhakemede bulunan ve henüz mevki-i müzâkere ve muhakemeye konulmayıp derdest olan veyahut aklâmdan sorulup daha cevapları alınmayan masâlih için birer kîta defterini yapıp canib-i Riyasete i'ta edecekleri misillü bunların tesrî-i ikmâlîne taraf-ı Riyâsetten dahi itina olunacaktır.

Onbeşinci Madde- Makam-ı Nezâret ve aklâm-ı Maliyeden icab-ı sahih üzerine olmadığı, yani kalemlerince tesviyesi mümkün olmadığı halde Divana birgûna evrak havale olunur ise nizam ve usûlüne tevfiқан kalemlerince tesviye olunmak üzere o makûle evrakı Divan kabul etmiyerek nereden muhavvel ise adem-i kabulünü işaretle oraya red edecektir.

Onaltıncı Madde- Maliye ve Muhakeme Dâirelerinin beheri için birer kapu çuhadan tâyin kılınarak bunlar yedlerine Divan mühürü ile memhur olarak verilecek defterler mucibince daima hazine-i celile-i maliye aklâmı ile devair-i sairede olan evrakı taharri ve tacil edecek ve hangi Dâire ve kaleminde tâyin olunacak müddetten ziyade kâğıt kalıp da alınamaz ise memur olduğu Dâire Başkâtibine haber verilecek ve bu dahi icray-ı icabı zımında bunların musahhah bir kîta pusulasını canib-i Riyâsete i'ta eyliyecektir.

Onyedinci Madde- Dîvân-ı Muhaşebâfın daimi suretle 10 nefer kavası olup bunların dört neferi maliye ve altı neferi muhâkeme Dâireleri umur-ı ihzariyesinde istihdam olunacak ve vazife ve hizmetleri Dâire-i muhâkeme vezâif-i mahsusası zeylinde gösterildiği minval üzere olacaktır.

KISM-I SÂNÎ

Maliye Dâiresinin Vezâif-i Mahsûsasıdır

Birinci Madde- Bil-cümle eyalât ve elviye ile Dersa'âdefte vaki^k ve Hazine-i Celileye tabi olan emanet ve Nezâret ve idarelerin usûl ve nizamı veçhile beher sene hitamında kâffe-i vâridâtıyla masârifât ve medfû'ât ve irsalât ve bakayâ ve zimemâtının

muhasabeleri bi'r-rüye tanzim ve takdim olunmakta bulunan sâl muhasebe defterleri doğruca mensup olduğu aklâm-ı Hazineye verilip kuyudu ile tatbik ve cihât-ı hesabiyye ve nizamiyyesi bi'l-etraf tetkik edildikten sonra bir kıt'a hülâsa pusulası terkim edilerek ve muhtac-ı müzâkere bazı ilişkili maddeler olduğu halde keyfiyetleri balâlarında gösterilerek Divana havale ile Maliye Dâiresi icray-ı tetkikat-ı kâmile ve bakâyâ ve zimemât gösterilen mebalîğin esbabını bi't-taharri suver-i tahsiliyesini mütalâa eyliyerek netice-i kararını bâ-mazbata canib-i Nezârete beyan edecektir.

İkinci Madde- Mal memurları tarafından muhasebatın tanzim ve irsalinde sebep-i makbule mebni olmıyarak bir gûna ta'allûl ve teehhür vuku bulur ise varidat muhasebesi canibinden vaktiyle bâ-müzekkire beyan-ı keyfiyet olunarak o makûle harekette bulunan memur hakkında iktiza edecek muamele Mâliye Dâiresinde bi't-tezekkür icabını ve iktiza eder ise masârif-i vakıası sahib-i cünhaya ait olmak üzere memur-u mahsus i'zamiyle henüz vürud etmiyen muhasebenin celp ve istihsali hususunu Dâire-i mezkûre bâ-mazbata canib-i Nezârete inha edecektir.

Üçüncü Madde- Dâire-i Maliye umur-u hesabiyelerinde azli mucip halatı zuhur eden maliye memurlarının lüzum-u tebdilini, Maliye Nezâret-i celilesine bâ-mazbata beyan edecektir.

Dördüncü Madde- İcab-ı halinde bi'l-cümle maliye memurlarının umur-u hesabiyyesini teftiş ve tahkik etmeye Divân-ı Muhasebat memur olduğundan bunun için tâyin kılınacak memurların intihabı ile takdir-i maaş Dâire-i Maliyenin vazifesi olacak ve böyle bir maliye memurunun umur-u hesabiyesi teftiş olundukta tebeyyün eden ahvalini mübeyyin mazbatasını Dâire-i mezkûre bi't-tanzim canib-i Nezârete takdim eyliyecektir.

Beşinci Madde- Bil-cümle iktiza edecek muhasebeci ve o sınıfta bulunacak memur-ı maliye ile mal ve tahrirat kâtiplerinin emr-i intihabı ile imtihan ve istiktâbları Dâire-i Maliyede bi'l-icra memuriyetleri kararlaştırılarak keyfiyeti Nezârete bâ-mazbata arz ve ifade olunacaktır.

Altıncı Madde- Tâdil ve tesviye-i vergiye ve mültezimiñin nizamât-ı müessese ve şart-ı ihalenin hilâf-ı hareket ve ta'addîleri vukuuna dair taşra hükümetleri veyahut ahali caniplerinden inha ve istida vukuunda ahkâm-ı nizamiye ile kalemlerce fasl olunamıyanların icabatı Dâire-i Maliyede müzâkere ve tesviye olunacaktır.

Yedinci Madde- Memalik-i mahrusa-i şahanede yeniden varidat ihdası veyahut vâridât-ı kadimeden birinin tağyir ve tadili vukuunda merci-i müzâkere ve kararı Dâire-i Maliye olacağı gibi bazı masârifâtça mümkünü'l- icra görülecek tasarrufat dahi Dâire-i mezkûre tarafından Nezârete bâ-mazbata ihtar kılınacaktır.

KİSMİ SÂLİS

Muhakeme Dâiresinin Vezâif-i Mahsusasıdır

Birinci Madde- Hazine-i Celile'den vâridât-ı oşriyye ve rusumiyye iltizam ve taahhüt edenlerin şerâit-i ihaleye mugayir hal ve harekete mücâseret veyahut vâridât-ı mezbûrenin tahsiline adem-i muvaffâkiyet sebebiyle nizamen bedelden tenzil veyahut

tesh-i ihale misillu istid'alara mübâderetlerinden dolayı vuku bulacak davalar ile birbirleriyle zuhura gelecek münâza'alar Dâire-i muhâkemedede rü'yet ve tesviye ile netice-i kararı bâ-mazbata canib-i Nezârete ifade olunacaktır.

İkinci Madde- Hazine-i "Celilenin müdde'î veyahut müdde'â-aleyh sınıfında bulunacağı bir maddenin muhâkemesinde icabına göre varidat muhasebecisi veyahut tahsilât memuru müdde'î veya müdde'â-aleyh sıfatıyla hazır bulunacak ve sarraflar ketküdası ve yiğit başısıyla muteberan-ı mültezimin ve sarraflardan birer münasipleri bulundurulacaktır.

Üçüncü Madde- Mültezimin ve müteahhidinin bade'l-iltizam ve müteferri'âtına dair birbirlerinden veyahut taht-ı iltizamlarında bulunan mahaller memurin ve ahalisinden ve efrâd-ı eşhasın aslı emval-i hazineden münbais olan hukuk-u zatiyelerine dair yek diğerlerinden vukua gelen bi'l-cümle iddiaları ve bir de mültezim ve müteahhidin veyahut bazı memurin ve saire taraflarından Hazine-i Celile üzerine bir gûna dava edenlerin aklan-ı maliyede nizama kestirilemeyen mevadd-ı mütênâzaları Dâire-i mezkûrede rü'yet kılınacak ve bu misillü Hazine-i Celileye taallûk eder masalihten taşra meclislerinde ve buraca Komisyonlarda veyahut aklâm-ı maliyede rü'yet ve hükm olunan mevaddın istinafına Dâire-i mezkûre mezun olacaktır.

Dördüncü Madde- Her nev'i muhakemede müdde'î ve müdde'â-aleyhin vukubulacak ifadeleri zapt ve tahrir ile kendilerine temhir veyahut imza ettirilecektir.

Beşinci Madde- Esnay-i muhakemede icap eder ise vukufu haber verilen kimselerin celp ve istifası caiz olacak ve bunların dahi ifadelen kendilerine temhir veyahut imza ettirilecektir.

Altıncı Madde- Dâire-i Muhakeme esnay-i muhakeme ve murafaada birinin müttehem olduğunu ispat eder karâin-i yakiniyye görür ise vereceği ilâm üzerine Nezâret ve makuleleri hapis ve tevkif edeceği misillu işin tesviye ve rü'yet veyahut husul-i emniyeti ile tahliye-i sebili lâzım gelenler hakkında dahi iktizası Dâire-i mezkûreden canib-i Nezârete bildirilecektir.

Yedinci Madde- Dâire-i Muhakemeden davet olunacak kimse işbu davetten haberi olmadığını medar-ı itizar edememek üzere gönderilen celp pusulasını gördüğüne dair zahrına işaret edecek ve bu işareten sonra tâyin olunan gün ve vakitte gelmez ise bermucib-i kanun ceza-i nakdî ahziyle mucâzât olunacağı ve davet tekerrür ettikçe ceza-i nakdî dahi tezâ'uf edeceği gibi üçüncü defa da yine gelmez ise ol halde zaptiyyeye verilerek getirilecek ve bu ceza-i nakdî tahsilât memurini marifetiyle tahsil kılınacaktır.

Sekizinci Madde- Davet olunanlardan bir gûna özr-ü makbule mebni gelemiycek bulunduğu takdirde o misillular mazeret-i vakıalarını gönderilecek celp pusulasının zahrına yazarak ileride ne vakit geleceğini bildirecek ve maruf olmıyanlar dahi vaki olan özürlerini mensup oldukları mahalle imam ve muhtarları ile esnaf kethüdası veyahut han odabaşısı tarafından tasdik ettirecektir ve bunlardan özürlerinin sahih olmadığı muahheren tebeyyün edenlere yedinci maddede beyan kılınan adem-i icabet hükmü verilecektir.

Dokuzuncu Madde- Dâire-i Muhakemeye mahsus olarak tezkire ve tahrirat ve pusula hey'etinde üç nev'i evrak kesilip balâlarına yedinci bendin hûlasa-i hükmü tab* ettirilerek celbi lâzım gelenlerden Dersaadet'te bulunanlara icabı veçhile tezkere veyahut pusula ve dışarıda olanlara tahrirat gönderilip gelmek için tâyin olunacak gün ve saat o tezkere ve pusula ve tahriratta gösterilecek ve bu bapta dışarıya gönderilecek muharrerat Nezâret mührü ile ve tezkereler Divan Reisi imzası ile irsal ve tesyir ve adi celp pusulaları Kitabet Mührü ile temhir kılınacaktır.

Onuncu Madde- Muâmelât-ı maliyece icap edenler rütbe-i vezarete kadar rütb-i askeriye ve saireyi haiz olsa dahi bi'lâ-istisna bu kaide üzerine davet ve celp olunabilecektir.

Onbirinci Madde- Müdde'inin talebi üzerine ihzar olunacaklar haksız olarak celp olundukları halde taraflarına terettüb edecek masarif ve ziyânı tazmin edeceğine dair müdde'î mütemerrit kaidesine tevfikân kefâlete raptolunacaktır.

Onikinci Madde- Beher gün muhakemeye celp ve davet olunacak eshab-ı mesalihin esamî ve sebeb-i celpleri muhtasar ve müfitçe ve Dâirenin mürettep olan kayıt defterinin numarası tertibince defter-i mahsusuna kayıt ile ona göre evrak-ı resmiye-i celbiyyesi yazılarak ve balâlarına dahi sırasıyla numaraları atılarak mübaşiri yedine verilecek ve zinhar bir günde rü'yeti kabil olamaz rütbede eshab-ı mesalih davet edilemeyecektir ve Dâire kapısı önünde daima bir nöbetçi kavas beklettirilerek herkes nöbetini müş'ir numarası sırasıyla içeriye alınmak kaide-i mer'iyesine riayet olunup fakat bazı madde-i mühimme-i müsta'cele zımnında celp kılınmış olanlar işbu nöbet sırasından müstesna tutulacaktır.

Onüçüncü Madde- Davet olunan kimseler tahsis olunan günden üç gün evvel haberdar olmak lâzım geleceğinden mübaşir olanlar verilen davet tezkerelerini aldıkları günde mahallerine isal edecekler ve eğer aradığı kimseyi bulamaz iseler ertesi günü ales-seher ifay-ı memuriyete müsâra'a ve avdetinde beyan-ı keyfiyet eyleyeceklerdir.

Ondördüncü Madde- Şahseyn beyninde bir dava için Dersaadet'te celbi lâzım gelenlere gönderilecek mübaşir deniz aşırı bir mahalle gidecek olduğu takdirde kayık ve vapur ve berren bir çeyrekten ziyade mahalle gider ise beygir ücreti müdde'î tarafından ve müdde'â-aleyh birinci gidişte gelmeyip te mübaşirin azimeti tekerrür eder ise işbu ücretler müdde'â aleyh canibinden tesviye olunacak ve mübaşirler Dersaadet'de şu kayık ve beygir ücretini ve dışarıdan celb olunacakların ücret-i mübaşiriyelerini tâyin ve tahsis kılınan miktardan ziyade alamıyacaktır.

Onbeşinci Madde- Mübaşir davetine memur olduğu adamdan para alıp bulamadım diye avdet eder veyahut tezkereyi vaktiyle yerine götürmeyip nezdinde tehir ettirir veyahut müdde'î olan kimsenin vakt-i davetde gelememesine kendisi sebep olur veya gittiği kimseye bed-muamele eder ve sair gûna namusuna dokunacak harekette bulunur veyahut kayık ve beygir ücretinden ve taşraca memuriyetinde Dâire-i muhakemece katolınacak mübaşiriyesinden ziyade akça alır ise me'huzat-ı zâidesi istirdat kılındıktan sonra tart cezası ile mücâzât olunacaktır.

KISM-1 RÂBİ<
Divanın Vezâif-i Kalemiyesidir

Birinci Madde- Dîvân-ı Muhasebat iki Dâireye münkasem olduğu gibi her Dâirenin Umur-u Tahririyesi dahi ayrılacağından Divânın ketebe-i mevcudiyesinden Mâliye ve Muhakeme Dâirelerine lüzumu miktar ketebe tefrik ve tahsis kılınacaktır.

İkinci Madde- Her Dâire ketebesinin odası ve defâtir ve kuyudu ayrılacak ve şimdiki mazbata ve tahrirat odaları mümeyyizleri ile ketebesinden maliye ve muhakeme Dâireleri kalemlerine birer mümeyyiz-i evvel ve birer mümeyyiz-i sani ve birer mukabeleci ve birer defterci intihap ve tayin kılınacaktır.

Üçüncü Madde- Her Dâireden re'yi zapt ve tahrir olunan evrak o Dâirenin mazbata odasına geldikte vakit geçirilmeksizin müsvevvelerinin kaleme aldırılması birinci derece başkâtiplerin derece-i saniyede muavin ve kalem mümeyyizlerinin esas vazifeleri olduğu gibi tebyiz olunan evrak müsveddatının yoluyla ve günü gününe defatir-i mahsusasına kayıt ve her ayda teraküm eden müsveddatın takım takım bi't-tefrik torbalarına vaz ile hıfzettirilmesine nezâret ve dikkat dahi bunların vezaif-i mahsusalarından olacaktır.

Dördüncü Madde- Her Dâireden kaleme alınacak kâffe-i müsveddat başkatibinin imzası tahtında olmak üzere makam-ı Riyasete ita ile görülüp yazıla denildikten sonra tebyiz olunacaktır.

Beşinci Madde- Dîvân-ı Muhâsebât'a havale olunmakta olan evrakın cümlesi usul-ü kadime-i mevzuası veçhile iptida evrak odasına geldikte Mâliye ve Muhakeme Dâirelerine müteallik olanları bi't-tefrik müceddeden tertip ve tanzim olunacak cetvellerine numara ve tarih-i vürudları ve hülâsetül hülâse mealleri kayıt olunduktan ve her kâğıdın zahrına numarası konulduktan sonra cetvelleri ile beraber beher gün canib-i Riyasete ita kılınacaktır.

Altıncı Madde- İşbu evrak Canib-i Riyâsetten bade'l-mütalâa cereyan-ı tabî'isine mebni kalemlere havalesi iktiza eden veyahut bir maddenin keyfiyet-i vukuunu hikâyeden ibaret olup hiçbir hükmü kalmıyan kâğıtları bi't-tefrik müteallik olduğu kalemlere lüzumu havaletleri ve müzâkere ve muhâkemeye taallük edenlerin icapları cetvelleri haney-i mahsuslarına işaret kılınarak mezkûr cetveller ile beraber Dâirelere verilmek üzere iade edecektir.

Yedinci Madde- İşbu evrak zikrolunan evrak odasından Dâirelere verildikte başkâtipler derakap cetvellerinde olan işaretleri mucibince kalemlere havale ve itaları icap edenlerin buyurdıklarını yazarak ve müzâkere ve muhâkemeye taallük eyliyenlerin dahi cetvellerinde münderiç numara ve tarihleriyle fezleke-i meallerini her Dâirenin mahsusen tertip olunan müzâkere defterlerine ayniyle nakil ve kayıt ederek mezkûr cetvelleri evrak odasına iade edecek ve evrak odasında dahi cetvellerinde işaret olunan muameleleri iki Dâire için başka başka tutulacak defterlere geçirilecektir.

Sekizinci Madde- Dâirelerde müzâkere ve muhâkemeye müteallik olarak tevkif olunacak evrakta müzâkere ve muhâkemesi hükümleri kararlaştırıldıktan başkâtipler o evrakı tahrir ve imza edecekleri karar pusulaları ile beraber Dâirelerine merbut olan

mazbata odalarına verecekler ve kâğıdın kararını ve kime ve nereye verildiğini yedinci maddede zikri geçen defterin hane-i mahsusuna ber-veç-i hülâsa tahrir ederek o kararlar aynıyle Dâirelerin kayıt defterine naklolunmak için mezkûr defteri evrak odasına ita ile kayıtlar tesviye edildikten sonra yine bi'l-ahz nezdinde hıfzeyliyeceklerdir.

Dokuzuncu Madde- Her Dâireden yapılacak mazbata ve müzekkere ve zeyiller tebyiz ve tahrir olundukta müzâkerât evrakının kaydına mahsus olarak Dâirelerde tutulacak müzâkere defterlerinde ve evrak odasında olan asıl defterde karar müzâkere hanesi nezdine mazbata veya müzekkere veyahut zeyli mühürlendi ve makam-ı Nezâretten olarak Dîvân'dan yazılacak tahrirat ve tezkereler dahi tebyiz olundukta yine hane-i mezkûr nezdine tezkere veya tahriratı yazıldı deyû işaret olunarak ondan sonra makam-ı Nezârete takdim kılınacaktır.

HATİME

Dîvânın ileride cereyan-ı maslahatla edeceği tecrübeler göre işbu nizamnamenin icabı veçhile tâdil ve tertibi caiz olacaktır.

Fi 3 Zilhicce Sene 1281 (29 Nisan 1865)¹

1 Düstur, I. Tertip, c. II, sh. 135-144

1281/1865 tarihli Divân-ı Muhâsebât Nizâm-nâmesi'nin Düstur'da
Neşredilen İlk Maddeleri

﴿ ۱۲۵ ﴾

(دیوان محاسبات نظامنامه‌سی)

(قسم اول)

دیوان محاسباتك صورت اشكافله وظائف عومیه سی)
برنجی ماده دیوان محاسبات بر رئیس و اون ایکی اعضا ایله ایکی باش کاتب
و ایکی محاسبه میزلی و ایکی باش کاتب معاوندن مرکب اوله چقدر

ایکنجی ماده دیوان محاسباتك هیئت عومیه سی بزی مالیه و دیگرلی عاقله
دائرة سی هنو ایله ایکی دائرة به منقسم اوله رقی بهر دائرة الی نفر اعضا
و بر باش کاتب و بر محاسبه میزلی و بر کاتب معاون اوله چق و بودارلرک
و یاسق دیوان محاسبات رئیس بولانلر عهده سنده او اوب باشا و چه اولان
مذاکرات و محاکات بالذات حاضر اولدیغی حالده اجرا اوله چق و بولنه مدینی
مذکره و محاکمه لده دائرة ای اعضا سندن کندی انتخابله بریسی وظیفه
زیاسق بالوا کاله اجرا ایله چک و قرار حکمی حاوی بایله چق مضبوطلرک
چله سی دیوان محاسبات ریاسق طرفندن دخی مهرانه چکدر

اوجقنی ماده دیوان محاسباتك ایجابی سائنده دائرة لری بیلنکه اعضا چه
بجایش اصولک اجرا سق رئیس بولانلر جناب نظرندن استیذان ایله چک
و اعضا تک تجدد و تبدلاری رفوعنده عملیه لری اجرا ایله چکدر

در دنجی ماده دیوان محاسبات رئیس و اعضا سی بالاراده سنیه نصیب
و تعیین بولدیلوب استعفا ایله چک و بانمود قانونا انفصال لری لازم کلدیکه
جز اوله اولغیه چق و استعفا لری حسبیه دولجه بر دیگر ایشه مأموریت لری
ایجاب ایله چک حالده نقلاری جاز اوله چقدر
بشنجی ماده دیوان محاسباتك بر اعضا مجلی ایجاد قده باش کاتبلر ایله محاسبه
میز لری ایچنده مناسب بولدیغی حالده اناردن بری و بولاندیغی صورتده
خارجدن اهلیت اور بر دیگرلی انتخاب اولنهرق طرف ریاستدن مقام نظارته
اقاده و بیان ایله اراده علیه به عملیه باب عالی به عرض واستیذان اوله چقدر

انجی ماده باش کاتبلر و محاسبه میزلی اعضا دن معدود و اوصیفی سائر
اوله چقدر

4) Dördüncü Safha; 3 Cemâziyelevvel 1296/27 Nisan 1879 tarihli Divân-ı Muhasebat Kararnâmesi Ve Divân-ı Muhâsebât'ın Yeniden Teşkili (Zilhicce 1295/Aralık 1878-1923)

Osmanlı Devletinde 1281/1865 tarihli Nizâmname ile yoluna giren Divân-ı Muhasebat Müessesesinin önüne yeni engeller çıkmıştır. Hatta bir kısım araştırmacılara göre, Divân-ı Muhasebat ilga olunmuştur. Ancak Devlet Salnamelerinden anlaşıldığına göre, Divân-ı Muhasebat tamamen ilga olunmasa da, fonksiyonları önemli ölçüde azalmıştır.

Tekrar ifade etmek gerekirse, Divân-ı Muhasebat, Selh-i Zilka'de 1278/29 Mayıs 1862 tarihinde kurulmuş ise de teşkili ve bilfiil vazifeye başlaması uzun sürmüştür. Hatta Ahmed Vefik Paşa'nın başkanlığından sonra bir süre askıya alınmış gibidir.

Divân-ı Muhasebat, Muharrem 1280/Nisan 1863 tarihinde yeni başkan ve tayin edilen bütün üyeleri ile fiilen göreve başlamıştır. Kaynaklardan elde ettiğimiz malumata göre, 18 Muharrem 1280/6 Mayıs 1863 tarihinde Mehmed Emin Efendi, Divân-ı Muhâsebât'ın ikinci reisi olarak vazifeye başlamış bulunmaktadır¹.

Divân-ı Muhasebat, 1295/1878 tarihinde yeniden canlandırılmış ve Ohannes Efendi'nin başkan tayin edilmesiyle fonksiyonunu tam olarak ifa etmeye başlamıştır. 1280/1863 ila 1295/1878 yılları arasında tam fonksiyon ifa edemediği zamanlarda, vazifelerinin bazan muvakkat meclislere havale edildiği bile vâki'dir. Gerçekten, 1288/1871 yılında Meclis-i Vâlâ'dan ayrılarak kurulan ve başına Sadrazam Mahmud Paşa'nın getirildiği Islâhât-ı Maliye Meclis-i Muvakkat'ı bu maksatla kurulan Meclislerdendir. 1292/1875 yılında ise Meclis-i Âli-i İcrâât adıyla bir Meclis kurulmuş ve başına da Mehmed Emin Paşa getirilmiştir. 1293/1872 yılında da vazifesine devam eden bu Meclis, daha sonra ilga olunmuştur. 1295/1878 yılında evvela Hayreddin Paşa'nın başkanlığındaki Islâhat Komisyonu devreye sokulmuştur ve daha sonra da kısmen âtil duran Divân-ı Muhasebat tekrar aktif hale getirilmiştir. Bu aktif dönemdeki başkanı Ohannes Efendi'dir².

1 Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye. Dersâadet 1280, sh. 40; Mehmed Süreyya, Sicill-i Osmânî, c. I, sh. 434

2 Mehmed Süreyya, Sicill-i Osmânî, c. IV, sh. 825-826

Divân-ı Muhâsebât'ın ikinci kuruluşu demek olan bu durum, hey'et-i umumiyyenin birinci kararına da yansımıştır. Şöyle ki;

"Birinci defa olarak Hazine-i Celile'de Islâhat Maliye Komisyonu Masârifât Şu'besi Odasında bil-ictimâ⁴ saat 5.30'da Meclis açıldı.

İbtidâ Divân-ı Muhâsebât'ın sûret-i teşkiline dair 23 Zilka'de 1296 ve 27 Teşrin-i evvel 1295 tarihiyle müverrahan şeref-sâdır olan tezkire-i sâmiye-i Hazret-i Vekâletpenâhî kırâaat olundu.

Reis Efendi a'zanın tebrîk-i memuriyet ve temenni-i muvaffakiyetlerine dair bazı kelimât îrâd eyledikten sonra Divân-ı Muhasebat Hey'et-i A'yân Dâiresinin bir kaç odası muvakkaten muvakkaten tahsis buyurulmuş olduğunu ve bu odaları heman bugün tehye olunacağından yarınki Salı günü orada tecemmu' olunacağını ve Divan'ın vezâifine dair elde bir nizâm veya talimat mevcut olmadığından ne sûretle hareket olunmak lâzım geleceği hakkında şifahen vuku bulan istizana cevaben bu hususa dâir mukaddema Şûrây-ı Devletçe bit-tanzim Hey'et-i Meb'ûsân'a itâ olunan Kanun Lâyihasının Meclis-i Umûmi'nin in'ikadında kanuniyeti talep olunmak üzere Kararnâme-i Mahsûsa ile neşr ve ilan olunması der-dest-i akd olduğu taraf-ı sâmi-i Hazret-i Vekâletpenâhîden beyân buyurulmuş olduğunu ifade eylediğinin üzerine Lâyiha-i Matbû'a-i mezkûrenin kıraat olunmasına karar verildi.

Mündericâtı ma'lûm olduktan sonra Divan'ca işe nereden ve ne yolda başlanmak lâzım geleceği meselesi meydana konuldukda kangı senelerden bed' ile Cânib-i Hazine-i Celileden hesâb verilebileceği sual olunmak üzere Maliye Müsteşarı Sâadetlü Münir bey ^Efendi Hazretleri davet olundu. İşbu sualin cevaben bazı tahkikat istihsâline mütevakkıf olmağla neticesini Perşembe günü tafsîlen bildireceğini ve devâri-i âliyenin her biriyle Hazine-i Celile beyninde en son defa olarak kangı senelerde rü'yet ve kat'-ı hesâb olunmuş olduğunu mübeyyin hîn-i müzâkerede talep olunan pusulayı dahi beraberce getüreceğini ifade ile avdet eyledi.

Bâlâda muharrer Kanun Lâyihası hükmünce Hey'etin iki daireye inkısamı iktizâ edeceğinden birincisi Reis-i evvelin taht-ı riyasetinde olmak üzere Hacı Akif Efendi ve Rif'at Efendi ve Edvars Efendi'den ve ikincisi Hafız Said Efendi'nin taht-ı riyâsetinde olarak Kadri Bey ve Hudaverdi Ohannes'Efendi ve Kastro Bey'den Terkîb olundu.".

Divân-ı Muhasebat'ın geçirdiği bu serüvenleri, Osmanlı Devleti Salname-lerinden de takip etmek mümkündür. Aktif olmadığı dönemlerde hep vekâletle yürütülmüştür.

Şimdi Divân-ı Muhasebat'ın bir nevi yeniden teşkili demek olan bu dördüncü devreyi daha yakından inceleyebilmek için, konuyla ilgili Anayasa ve Kanun hükümlerini daha yakından görelim:

A) 7 Zilhicce 1293/1878 tarihli Kanun-ı Esâsi, 105 ila 107. Maddeleri arasında Divân-ı Muhasebat'ın hukukî statüsünü biraz önce verdiğimiz tarihteki bilgileri teyid edercesine şöylece özetlemektedir:

"Yüz Beşinci Madde: Emvâl-i Devletin kabz ve sarfına memur olanların muhasebelerini rü'yet ve devâirden tanzim olunan sâl muhasebelerini tetkik ederek hülâsa-i tetkikat ve netice-i mutala'âtını her sene bir takrir-i mahsus ile Hey'et-i Meb'ûsân'a arz eylemek üzere bir Divân-ı Muhasebat teşkil olunacaktır. Bu Divan, her üç ayda bir kerre ahvâl-i maliyeyi riyâset-i vükelâ vasıtasıyla bâ takrir taraf-ı Hazret-i Padişahîye dahi arz eder.

Yüz Altıncı Madde: Divân-ı Muhasebat'ın a'zası 12 kişiden müretteb olacak ve her biri Hey'et-i Meb'ûsân'dan ekseriyetle azlinin lüzûmu tasdik olunmadıkça memuriyetinde kayd-ı hayat ile kalmak üzere bâ trâde-i seniyye nasb olunacaktır.

Yüz Yedinci Madde: Divân-ı Muhasebat a'zasının evsâfi ve vezâifinin tafsilâtı ve sûret-i istifa ve tebdil ve terakki ve tekaüdü ve aklâmının keyfiyet-i teşkili bir nizâm-ı mahsûs ile tayin olunacaktır."¹

1293 tarihli Kanun-ı Esâsi'nin mezkûr maddelerinden de anlaşılacağı üzere, Anayasa yürürlüğe girdiği günlerde Divân-ı Muhasebat, bir nevi ilga olunmuş vaziyettedir ve yeniden teşkil edilmesi emr olunmaktadır.

B) İşte 1293 tarihli Kanun-ı Esâsi'sinin bu emrini yerine getirmek üzere 19 Zilka'de 1296/5 Kasım 1879 tarihinde Divân-ı Muhasebat yeniden teşkil olunmuş ve başkanlığına da Ohannes Efendi tayin edilmiştir. Konuyla ilgili İrade-i Seniyye aynen şu şekildedir:

"Atûfetlü Efendim Hazretleri

Devâir-i mülkiye ve sâirede bulunan defterdar ve muhasebeci ve mal me'mûru ve sandık emimleri ve kuvve-i cünûdiyye idare me'mûrları gibi emvâl-ı devleti kabz ve sarfa me'mûr ve idare-i maliyeden mes'ul olan bi'I-cümle me'mûrîni ve umumen idare-i belediye ve hastahane ve ıslahhane ve mekâtib-i sanayi ve menâfi sandıkları gibi te'sîsât-ı umûmiyye mal ve

me'murlarının rü'yet-i muhasebat ve lede'l-hâcce icrâ-yı muhâkemetına me'mûr olmak ve müstakilü'r-rey olup karar ve hükümlerine gerek Maliye Nezâreti'nden ve gerek hiçbir taraftan müdahale olunmamak ve üç ayda bir kerre devletin ahvâl-i umûmîyye-i mâliyyesini taraf-ı eşref-i hazret-i pâdişâhîye li-ecli'l-arz başvekâlet makamına bildirmek üzere bir Dîvân-ı Muhasebat teşkili mukarrer ve elzem olduğundan ehliyet ve umur-ı maliyede malûmatı cihetiyle atufetlu Ohannes Efendi Hazretlerinin dîvân-ı mezkûr riaysetine Şûrâ-yı Devlet azasından atûfetlü Said Efendi ve Maliye Nezâreti muavini saadetlü Kadri Bey Efendi ve rüsumat işlerinde me'mûriyeti mesbuk saadetlü Edwars Efendi ve tetkâkat-ı maliye komisyonu azasından saadetlü rifat Efendi ve Erzurum defterdarı saadetlü Hacı Akif Efendi Hazerâtı ile Hüdâverdî oğlu saadetlü Ohannes efendi ve saadetlü Kastro Bey'in azalığma ve saadetlü Sakız Ohannes Efendînin dîvân-ı mezkûr müdde'î-i umumîliğine ta'yinleri ve bunlardan Hüdâverdi oğul Ohannes Efendi Kastro Bey ve Sakız Ohannes Efendi'nin ıslahât-ı mâliye varidat kısmı komisyonuna dahi muvakkaten devam eylemeleri ve ilerüde dîvân-ı mezkûr azası adedinin ta'yîn olunacak hadd-ı nizamisine iblâğı hakkında irâde-i seniyye-i cenâb-ı şehriyârî ne merkezde şeref-müte'allık buyurulur ise ana göre hareket olunacağı beyâniyle tezkire-i senâveri terkîm kılındı efendim.

Fî16 Za[Zilka'de] sene 1296/Ekim 1878."

"Ma'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki

Reside-i dest-i ta'zîm olan işbu tezkire-i samiyye-i vekâlet-penâhîleri manzûr-ı Hümâyûn-ı hazret-i pâdişâhî buyurulmuş ve ber-müceb-i istizan vezaif-i mezkûre ile mükellf olmak üzere bir Dîvân-ı Muhasebat teşkiliyle riaysetine Ohannes Efendi'nin ve azalığıyla müdde'î-i umumîliğine müşâr ve mûma-ileyhimin ta'yînleri ve mu'âmele-i müteferi'anın îfâsı müte'alhk ve şeref-sudûr buyurulan irâde-i seniyye-i cenâb-ı mülûkâne mantûk-ı münîfinden bulunmuş olmağla ol bâbda emr ü ferman hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî19 Za[Zilka'de] sene 1296/Ekim 1878".

C) Ortaya çıkan eksiklikleri gidermek, Kanun-ı Esâsinin 107. Maddesinde ifade edilen kanunî boşluğu doldurmak ve Divân-ı Muhâsebât'ı daha özerk hale getirmek için yeni bir Kanun Lâyihası hazırlanmıştır. Gurre-i Zilhicce 1296/1879 Esbâb-ı Mucibesi hazırlanan Kanun Lâyihası, Meclis-i Umûmî'nin toplanması mümkün olmadığından 3 Zilhicce 1296/19 Kasım 1879 tarihli İrade-i Seniyye ile "**Divân-ı Muhâsebât'ın Sûret-i Teşkil ve Vezâifine Dâir Kararname**" adı altında yürürlüğe konulmuştur¹.

Kanun Kuvvetindeki Kararnameye göre, Divân-ı Muhasebat, yine 12 a'za, ilâve olarak bir müddeiumumi, bir başkâtib, on mümeyyiz ve on mülâzımdan tereküb edecektir (Md.1). Divân-ı Muhasebat, Maliye ve Muhâkemât Dâiresi olmak üzere iki Dâireye ayrılır (Md.5). Divân-ı Muhasebat başkan ve üyeleri, 3. madde ile yargı bağımsızlığına kavuşturulduğu gibi, 63. ve son madde ile de Divân-ı Muhâsebât'ın hiç bir nezârete bağlı olamayacağı ve müstakil hareket edeceği vurgulanacaktır. Kararname, 63 madde ve Sekiz Fasil'dan meydana gelmektedir².

Önce Gurre-i Zilhicce 1296/1879 Esbâb-ı Mucibe Mazbatası'nı aynen nakledeyim:

"Ma'lûm-ı âlî buyurduğu vechle devâir-i mülkiyye ve sâirede emvâl-i devleti kabz u sarfa me'mûr ve idâre-i maliyyeden mes'ûl olan bi'l-cümle me'mûrinin ve umumen idare-i belediye ve hastahâne ve mekâtib-i saniyye ve menâfi sandıkları gibi te'sîsât-ı umûmîyye mal me'mûrlarının rü'yeti muhâsebat ve lede'l-hâcce muhâkemâtına me'mûr olma ve müstaklîlîr-re'y olup karar ve hükümlerine gerek Maliye Nezâreti'nden ve gerek hiçbir taraftan müdâhale olunamamak üzere mukaddemce bi'l-istîzân müte'allık buyurulan İrade-i seniyye mucibince Divân-ı Muhasebat teşkil ve re'îs ve azaları ta'yîn kılınmış idi. İşbu Divân-ı Muhâsebât'ın vezaifini mübeyyin kanun lâyihasının dahi bi't-tanzîm heman mevki-i icraya konulması ez-her cihet muktazî idüğünden bunun için Şûrâ-yi Devlet Tanzimat Dâiresinden kaleme alınup hey'et-i umûmîyyesinden ta'dîl ve tasdîk olunarak mukaddema bâ-mazbata Bâb-ı Âlî'ye gönderilmiş olan kanun lâyihasının hâvî olduğu mevâddın cümlesi evvelce Mecis-i Vükelâca kırâet ve tetkîk olunup icra idilmiş olan ta'dilât ve tashîhât üzerine mezkûr lâyiha tab⁴ ve temsil itdirilmiş ve nüsha-ı musahhaha-ı matbû'ası bu kerre dahi meyâne-i âcizânemizde kırâet ve mütalaa olunarak hâvî olduğu mevâd cümleten muvâfık-ı maslahat görünmüş olmasıyla nüsha-ı

1 BOA. DUİT-37-2/13-3 vd.

2 BOA. DUİT-37-2/13-3

matbû'a-ı mezkûre şura-yı mezkûrun evvelki mazbatası ile beraber leffen arz ve takdîm kılındı. İşbu lâyiha-ı matbû'anın mevâdd-ı münderecesi nezd-i hakayık-fevd-i cenâb-ı mülkdârîde dahi karîn-ı tasvîb buyurulduğu halde bu misillü kavânîn Ve nizâmât hakkında câri olan kaideye tevfikân meclis-i umûmînin hini ictimamında oraya hi'l-irâe kanuniyeti tasdik itdirilmek üzere şimdiden kararname şeklinde ilanı ila ahkâmının icrââtına teşebbüs idilmesi tezekkür ve tensib olunmağla ol bâbda ve kâtibe-i ahvâlde emr ü ferman hazret-i veliyyü'1-emr efendimizindir.

Fî Gurre-i Z [Zilhicce] sene 1296/Kasım 1878

(Mühür)	(Mühür)	(Mühür)
İbrahim Edhem	Abdullatif Subhi	Es-Seyyid Ali Sâib
(Mühür)	(Mühür)	(Mühür)
Kadri	Ahmed Cevdet	Sava
(Mühür)	(Mühür)	(Mühür)
Mehmed Rasim	es-Seyyid AhmedArifi	Mahmud Nedim
Ahmed Es'ad	Said	Es-Seyyid Mustâfa Vehbi
(Mühür)	(Mühür)	
Hasan Fehmi	Mehmed Zahir Münif ¹	

Daha sonra 3 Zilhicce 1296 tarihinde buna uygun İrâde-i Seniyye sâdır olmuştur:

"Atûfetlü Efendim Hazretleri

Bu kerre teşkil olunan Dîvân-ı Muhâsebât'ın vezaifini mübeyyin kanun lâyihasının dahi bi't-tanzîm hemen mevki-i icraya konulması ez-her cihet muktazi idüğünden bunun için Şûrâ-yı Devlet Tanzimat Dâiresinden kaleme alınıp hey'et-i umûmîyesinden bi't-ta'dil tasdik olunarak Bâb-ı Âlî'ye gönderilmiş olan kanun lâyihasının mukaddema Meclis-i Hâss-ı Vükelâda ta'dilât ve tashihâtı icra idilerek tab've temsil itrilmiş olan nüsha-ı musahhaha-ı matbû'ası bu defa dahi encümen-i mahsûs-ı

meşveretde kıraetve mütalaa olunarak ol bâbda kaleme alınan mazbata ile zikr olunan nüsha-ı matbu'a leffen arz ve takdim kılınmış olmağla bermûceb-i mazbata nüsha-ı, matbu'a-i mezkûrenin şimdiden kararname şeklinde i'ânîyle münderecâtının icrâ'atına mübâderet olunması hakkında her ne vehle emr ü fermân-ı cenâb-ı pâdişâh! müte'amlık ve şeref-sudûr buyulur ise icrâ-yı hükm-i âlisine ibtidâr idileceği beyânîyle tezkire-i senâverî terkîm olundu efendim.

Fî Gurre-i Z [Zilhicce] sene 1296/Kasım 1878

Sa'id"

"Ma'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki

Resîde-i dest-i ta'zîm olan işbu tezkire-i sâmiyye-i vekâlet-penâhîleriyle melfûf mazbatalar ve nüsha-ı matbu'a manzûr-ı âfi-i hazret-i pâdişâhî buyurulmuş ve tezekkür ve istîzân olduğu vechle nüsha-ı mezkûrenin şimdiden kararnâme şeklinde i'lânîyle mazbata-ı mezbûre münderecâtının icrâ-yı mukteziyât müte'allık ve şeref-sudûr buyurulan irâde-i seniyye-i cenâb-ı mülûkâne mantûk-ı münîfinden olarak nüsha-ı mezkûre nezd-i âlide tevkif buyurulduğundan sâlifü'l-beyân mazbatalar savb-i sâmi-i hidivilerine iade kılınmış olmağla ol bâbda emr ü ferman hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 3 Z [Zilhicce] sene 1296/Kasım 1878"

"DÎVÂNİ MUHASEBATIN SURETİ TEŞKİL VE VEZÂİFINE DAİR KARARNÂME

BİRİNCİ FASIL

Dîvân-ı Muhâsebât'ın Teşkili

Madde 1- Kanun-u Esasınin yüzbeşinci maddesinde muharrer olduğu üzere, emval-i Devletin kabz ve sarfına memur olanların muhâsebelerini riTyet ve devâirden tanzim olunan sâl muhâsebelerini tetkik etmek ve her üç ayda bir kere usûl-ü maliyeyi ba takrir tarat-ı Hazret-i Padişahiye arz ve mal memurlarının emvâle ve muhâsebata ait muhâkemelerini icra eylemek üzere bir Dîvân-ı Muhâsebât teşkil olunmuştur.

Madde 2- Dîvân-ı Muhâsebât Hey'eli mâa Reis oniki âza ve bir Müdde-i umumi ve bir başkâtip ve on mülâzimden ibarettir.

Madde 3- Dîvân-ı Muhâsebâtın Reis ve âzası Hey'et-i Meb'ûsandan ekseriyetle azlinin lüzumu tasdik olunmadıkça kayd-ı hayat ile kalmak üzere bâ irade-i seniyye nasb olunur.

Madde 4- Reis ile âza ve Müdde-i umumi huzur-u Sadâret-Penâhi'de ve başkâtip ile mümeyyiz ve mülâzimler Divan-ı mezkûrda Kanun-u Esasinin 46'ncı maddesi mucibince tahlif kılınır.

Madde 5- Dîvân-ı Muhasebat iki Dâireye münkasemdir.

Madde 6- Reis tarafından Dâirelere azadan biri Reis-i Sani tâyin olunur. Reis-i Evvel dahi lüzum gördükçe Dâirelerden birine bizzat riyaset eyler.

Madde 7- Reis-i Evvel ve Saniler bulunamadığı vakitte Dâirelerde azanın en kıdemlisi riyaset eyler.

Madde 8- Âzanın iki Dâireye taksimi ve icabında birinin veya bazılarının bir Dâireden diğer Dâireye nakli Reis-i Evvelin vezaifindedir.

Madde 9- Azadan birinin mani-i zuhurunda Dâirece vücudu muktazî olan aded-i azayı ikmâl için diğer Dâireden bir âza celbedilir ve bu suret mümkün olamazsa Dâireden bulunan mümeyyizlerden biri âza vekâleti eder.

Madde 10- Dâirelerde müzâkere olunan mevâdda ekseriyet-i ârâ ile karar verilir ve tesâvi-i ârâ vukuunda Reisin bulunduğu tarafın reyini tercih olunur.

Madde 11- Her bir Dâirede Reis-i Saniden başka dört âza mevcut olmadıkça hükme selâhiyet olamaz ve hüküm mazbataları mühr-ü zati ile temhir olunur. Muhalif bulunanların reylerini zabıt ceridesine dere ettirmeye selâhiyeti vardır.

Madde 12- 30 yaşını tekmil etmemiş olanlar Reis-i Evvel ve Sâni ve Â'za ve Müdde-i umumi olamaz.

Madde 13- Mümeyyizler birinci ve ikinci olmak üzere iki sınıfa münkasemdir. Bir mümeyyiz ikinci sınıfta iki sene bulunmadıkça ve bi'l-ımtihan ibraz-ı liyakât etmedikçe birinci sınıfa geçmeğe kesb-i iştikak edemez ve sınıf imtilanında ehliyetde müsavatta bulunanların kıdemlileri tercih olunur.

Madde 14- 25 Yaşını tekmil etmemiş olan başkâtip ve mümeyyiz olamaz.

Madde 15- Mümeyyiz ve mülâzimler mütesâviyen iki Dâireye taksim olunur ve mümeyyizlerden biri bulunduğu Dâirenin başkitabet hizmetini ifâ eder. Lede'l-hace bir Dâire mümeyyizi ve mülâzimleri diğer Dâire mümeyyiz ve mülâzimlerine muavenet eyler.

Madde 16- Reis-i Evvel lüzum gördükçe iki Dâire birleşip Hey'et-i Umumiye teşkil olunur ve Hey'et-i Umumiyeye Reis-i Evvel riyaset eder. Gıyabında Reis-i Sanilerden Reis-i Evvelin tensip eylediği zat vekâlet eyler.

Madde 17- Âzâ'dan birinin yeri münhal oldukça mümeyyizlerden en ehliyetlisinin münhal olan âzalığa nasb ve tâyinini Reis-i evvel bâ takrir Bâb-ı Âli'ye arz ederek bâ-irade-i seniyye o mümeyyiz âzâ nasbolunur.

Madde 18- Müâzimler iki sınıfa münkasem olup mümeyyizlerin icrasına memur oldukları tahkik ve tetkik mu'âmelâtında kendilerine muavenet ederler.

Madde 19- Dîvân-ı Muhasebatın zabıt ve idare-i dahiliye ve Nezâret-i umurniyesi Reis-i evvele aittir.

İKİNCİ FASIL

Dîvân-ı Muhasebatın Vezâifi

Madde 20- Dîvân-ı Muhasebatın umumen devair-i mülkiye ve askeriyede bulunan defterdar ve muhasebeci ve mal rîfemuru ve sandık eminleri ve askerî idare memurları gibi emval-i Devleti kabz ve sarfa memur ve idare-i Mâliye'den mes'ul olan bi'l-cümle memurînin ve umumen idare-i belediye ve hastahane ve islâhhane ve mekteb-i sanayi ve menafî sandıkları gibi tesisat-ı umumiye mal memurlarının rü'yet-i muhasebat ve lede'l-hace icra-i muhâkemâtına memurdur. Dîvân-ı Muhasebat müstakil bi'r-rey olup karar ve hükümlerine hiçbir taraftan müdahale olunamaz.

ÜÇÜNCÜ FASIL

Müddeiumumî

Madde 21- Müddeiumumi vazife-i memuriyetine müteallik iddia ve ifâdatı tahriren Reis-i Evvele ifade eder.

Madde 22- Müddeiumumi Dîvân-ı Muhasebata hesaplarını ita etmesi lâzım gelen memurların bir kıt'a defter-i umumisini tanzim ettirir. Ve evkat-ı muayyenesinde memurların bilâ tehhür hesaplarını teslim edip etmediklerini tahkik ve tehhürde bulunanlar aleyhinde icray-ı mücâzât olunmasını bâ takrir talep eyler.

Madde 23- Müdde-i Umumi Dîvân-ı Muhasebât Dâirelerinde suret-i muntazamada akd-i içtima olup olmadığını ve mümeyyiz ve mülâzimlerin vazifelerini hüsn-ü suretle ve devam üzere ifâ edip etmediklerini tahkik ve tesâmüh ve ihmâl vukuunda keyfiyeti Reis-i Evvele tahriren beyan eder.

Madde 24- Müdde-i umumi Dîvân-ı Muhasebatın hüküm ilâmlarının suretlerini Mâliye Nezâretine tebliğ eder. Ve Hazine-i Devlet ve tesisat-ı umumiye ve devâir-i belediyenin zararını mucip bir sehiv vuku bulmak veya bir kalem hesaba dahil edilmemek veya mükerrer yazılmak veya mahall-i sarfının gayriye sarf olunmak sebeplerinden dolayı hesaplarının yeniden tetkik ve muayenesine dair vaki olan istid'aların Dîvân-ı Muhasebat huzurunda tetkik ve muhakemesinde hazır bulunur.

Madde 25- Deyne mukabil satılmak üzere kayd-ı resmî düşürülen emlâkin terkin-i kaydına ve taklil miktarına veya bu kaydın ahâr emlâk üzerine nakline dair olan istidalar hükm olunmazdan evvel Müdde-i umumiye tebliğ olunur ve mal ve hesap memurları hakkında mümeyyizler tarafından sahtekârlık ve irtikâp isnat olunur ise kablel hüküm müdde-i umumi Dâireye davet olunarak netice-i re'y ve efkârı istimâ edilir.

Madde 26- Müdde-i umumi memuriyetine ait bir cihetten dolayı tetkike lüzum gördüğü hesabât defâtir ve evrakını mütalâa için ahzeder ve bu misillü defatir ve evrakın mütalâasını Dîvân-ı Muhâsebât dahi kendisine res'en emir ve havale edebilir.

Madde 27- Müdde-i umuminin bir maniden dolayı bulunamadığı zamanda Dîvân-ı Muhasebat âzasından olmak üzere Maliye Nazırının tâyin edeceği zat muvakkaten o memuriyeti ifâ eder.

Madde 28- Hüküm ilâmlarının icrasına ve mahcuz olan emvalin fekk-i hazine ve deyne mukabil satılmak üzere kayd-ı resmî düşürülen emlâkin terkin-i kaydına ve bu iki nevî emval ve emlâkin takliH miktarına ve hususat-ı saireye dair vükâlay-ı Devlet tarafından istenilen malûmat ve izahatı itaya Müdde-i umumi mecburdur.

DÖRDÜNCÜ FASIL

Başkâtâbet

Madde 29- Hey'et-i Umumiyenin içtimainda hazır bulunup cereyan edecek müzâkerâtı zaptetmek başkâtibin vazifesindedir.

Madde 30- Başkâtîp Dîvân-ı Muhasebat'ın bil-cümle umur-u tahririye ve muamelât-ı kaydiyesinin hüsn-ü ceryanı ile anların ve müsevvedatın ve sair evrak-ı muktaziyenin muhafazasına nezâret eyler. Başkâtîp her ayın âhırında mümeyyizlerde ve Dâirelerde derdest-i tetkik ve müzâkere olan hesâbat ve Divana müteallik sair hususâtın tesri⁴-i ikmâli zımında bir defterini tanzim ile Reise ita eder. Ve bu defterin bir sureti müddeiumumiye dahi verilir.

Madde 31- Dîvân-ı Muhasebat'ın umur-u dahiliye ve tahririyesi bir nizamname-i dahilî ile tayin olunacaktır.

BEŞİNCİ FASIL

Muhasebatın Tetkiki

Madde 32- Tetkik olunacak muhasebatı mümeyyizlere Reis-i Evvel tevzi eder.

Madde 33- Bir mümeyyize birbirini müteakip iki defa bir memurun tetkik-i hesabâtı havale olunamaz.

Madde 34- Mümeyyizler kendilerine havale olunan hesabâtı bizzat tetkik etmeğe mecburdur.

Madde 35- Mümeyyizler her bir hesap için ilel ve esbab-ı muktaziyeyi ve iki nevî mütalâayı havi bir hulâsa tanzim ederler. İşbu iki nevî mütalâadan birisi sırf ciheti hesabiyyeye ait olup hesabın müteallik olduğu Dâire memurları tarafından her bir kalem için ibrazı muktazi olan senedat-ı lâzime ve evrak-ı müsbite gösterilemediği halde bu gibi masrafın icray-ı mahsup ve kabulünü senedat ve evrak-ı müsbitesinin ibrazına talikan reddi lüzumunu göstermekten ve ikincisi hesapta muhavvel enva-i varidatın kavanin-i mevzuasına mutabık olup olmadığını ve sarfiyatın tahsis olunduğu şeyler için vuku bulup bulmadığını ve tahsisatı Dâiresinde bulunup bulunmadığını ve gerek varidat ve gerek masârifât yakt-ü zamanıyla istifa ve ifa olunup olunmadığını ve mal memurlarının meriyyü'l-icra olan kavanin ve nizamata tevfikân vezaif-i memuriyetlerini hakkiyle ve tamamıyla ifâ edip etmediklerini ve sarfiyat ile tahsisat arasında fark u tefavüt olduğu halde miktarını irae eylemekten ibarettir.

Madde 36- Mümeyyizler hesabatça icray-ı tetkikat için mal memurlarını veya vekil ve murahhaslarını isticvap etmeğe ve tahriren muhabere eylemeğe mezundur. Bu bapta olan evrak hülâsanın kıraat olunacağı Dâire Reis-i Sanisine verilir.

Madde 37- Bir hesabın tetkiki için birkaç mümeyyiz tâyinine ihtiyaç görüldüğü halde Reis-i evvel sair mümeyyizlerin mütalâatını celp ve tertip ve hülâsayı tanzim etmek üzere birinci sınıf mümeyyizlerden birini memur eyler. Hesabın tetkikiyle meşgul olan mümeyyizler hülâsanın kıraat ve müzâkere olunduğu içtimalarda Dâirede hazır bulunur. Fakat bunlar hülâsa tanzimine memur olup sahib-i re'y değildirlir.

Madde 38- Bir hesaba müteallik hülâsa ve kâffe-i evrak-ı müteferria müracaat olunmak üzere hin-i müzâkerede Dâirede bulundurulur.

Madde 39- Her Dâirenin reisi mümeyyizlerin verdiği hülâsa evrakını azaya tevzi eder. A'za dahi evvelen mümeyyizin tetkikatı bizzat ifa edip etmediğini ve hülâsada dermeyeran olunan meselelerin esaslı şeyler olup olmadığını tahkik ve saniyen mümeyyizin hesabın her bir cihetini tetkik etmiş olduğuna kanaat gelmek için o hesaptaki fasıllardan birkaçının evrak-ı müsbitisini bizzat tetkik etmeğe mecburdur.

Madde 40- Azadan birine birbirini müteakip iki defa bir memur hesabının hülâsası havale olunamaz.

ALTINCI FASIL

Hesabâtın Suret-i Muhakemesi

Madde 41- Bir hülâsanın tetkikine memur olan âza o hülâsayı tanzim eden mümeyyizlerin cihet-i hesabiye ve saire hakkında vâki olan mülâzahatı üzerine kendi re'yini ilel ve esbabı ile beraber Dâireye beyan ve Dâire dahi hülâsay-ı mezkûre hakkında hüküm ve kararını ita ile Dâirece lüzûm görülür ve Reis-i Evvel tarafından dahi tensip edilir ise bir kat daha tetkik olunmak üzere hey'et-i umumiyyeye havalesini gösterir.

Madde 42- Bir hesabın tetkikatı hitam bulduktan sonra evvel emirde hülâsayı tanzim eden mümeyyiz kendi mütalâasını ve saniyen hülâsayı tetkik eyliyen âza kendi reyini beyan edip bâdehu sair âza sırasıyla reylerini ifade ederler. Reis-i Sani ittifak veya ekseriyet ile hasıl olan karar hülâsanın kenarına tahrir ve zirini imza ve Meclis mühürüyle temhir eder.

Madde 43- Dâirece hasıl olan bir karar üzerine tanzimi lâzım gelen ilâmın müsveddesini hülâsayı tanzim eden mümeyyiz kaleme alarak kendisi ve Dâirenin Reis-i Sanisi imza eder. Bu müsvedde evrak-ı müteferriasiyla beraber Başkâtibe verilir.

Başkâtip dahi Reis-i Evvele imza ettirdikten sonra tebliğ olunacak suretlerini yazdırıp imza ve Dîvân-ı Muhâsebât mühürüyle temhir ve icap edenlere tebliğ eyler.

Madde 44- Dîvân-ı Muhâsebâtın hüküm ve kararları ya muvakkat veya kat'îdir.

Madde 45- Her bir hesap üzerine hüküm ve karar verilip ilâmı tanzim olunduktan sonra hesap ile evrak-ı müteferriasi hülâsayı tanzim eden mümeyyiz tarafından başkâtibe verilir. Ve Başkâtip dahi hüküm ve kararı hesabın aslına işaret ile cümlesini evrak odasına teslim eder.

Madde 46- Dîvân-ı Muhâsebât kendisine takdim olunan hesabı tesviye ve kar ve mal memurlarının ber'üzzimme veya alacağı veya vereceği olduğunu hükm-i kat'i ile tayin eyler. Evvelki iki şıkta yani mal memurunun ber'üzzimme veya alacağı çıktığı halde beraatına hüküm ile kendisinin veya kefilinin memuriyetini terketmiş bulunduğu

takdirde hüküm ve kararı verilen hesaptan dolayı mahcuz bulunan emvali ve deyne mukabil satılmak üzere kayd-ı resmi düşürülen emlakının fekk-i haciz ve terkin-i kaydını dahi Dîvân-ı Muhasebat emreder. Şıkk-ı saliste yani mal memurlarının zimmeti zuhurunda kanunen muayyen olan mehil içinde tediyeye etmesi hususu hükm olunur ve her halde hazine memurları aleyhinde vaki olan böyle bir hükmü icra ettirmek için ilâmatın bir sureti Mâliye Nazırına ve tesisat-ı umumiye mal memurları aleyhinde verilen ilâmat dahi icrasına takayyüt için tesisat-ı mezkûrenin en büyük memurlarına tebliğ olunacaktır. Ve ilâmatın vaktiyle icrasına adem-i takayyütten Nezâret-i müşarünileyha ile tesisat-ı mezkûre büyük memurları mes'ul tutulacaktır.

Madde 47- Dîvân-ı Muhasebat bir hesap hakkında katiyyen hüküm ve karar vermiş olsa bile hükümden sonra ele geçirilen evrak-ı müsbiteye istinaden mal memurlarının istidası veyahut Dîvân-ı Muhasebat'ın re'sen kararı veya hesabat-ı sairenin esnayı tetkikinde hüküm ve karar altına alınan hesapta bir sehiv vaki olduğu veya bir kalemin hesaba dahil edilmediği veya mükerrer yazıldığı veya mahall-i sarfinin gayriye sarf olduğu tebeyyün etmesiyle müddeiumuminin vukubulan takriri üzerine o hesabın yeniden muayene ve tetkikine ibtidar olunabilir.

Madde 48- Dîvân-ı Muhasebat memuriyette bulunan veyahut memuriyette bulunmadığı halde hesapları katiyyen tesviye olunmamış olan memurların veya kefillerinin deyinlerine mukabil satılmak üzere kayd-ı resmi düşürülen emlaklarının taklil-i miktarına veya kayd-ı mezkûrun ahar emlak üzerine nakline dair vukubulan istidalar üzerine hukuk-u hazinenin muhafazasına kâfi teminatlar almak şartıyla hükmeder.

Madde 49- Dîvân-ı Muhasebat hesapların tetkiki sırasında sahtekârlık veya irtikâp gibi bir cürmün vukuuna vakıf olursa keyfiyeti Mâliye Nezâreti'ne iş'ar ile beraber eshab-ı cerâyimin Şûrâ-yı Devlet ve Mecalis-i İdarede muhakemelerini icra ettirmek üzere Makâm-ı Sedâret'e müracaat eder.

Madde 50- Dîvân-ı Muhâsebât'ın mal memurları aleyhinde olan hüküm ilâmları her halde icra olunur. Bir mal memuru Dîvânın usûlü muhakemenin veya kanunun ihlâl olunmuş olmasından dolayı verilen ilâmın nakzına sebep ve mahal gördüğü halde, ilâmın tebliğ olduğu tarihten itibaren 3 ay zarfında temyiz davasını ikâme etmesi lâzımdır. Mâliye Nâzır ve Dâirelerine ait mevâddan dolayı Vükelay-ı Devlet dahi mehl-i mezkûr zarfında Makâm-ı Sadâret'e takrir takdimi ile usul-ü muhakemeye veya kanuna mugayeretinden ve selâhiyet ve mezuniyet-i nizamiyesi haricinde iş rü'yet etmiş olmasından ve bir madde hakkında vermiş olduğu ilâmların yekdiğerine mübayin bulunmasından dolayı nakzını lâzım gördükleri ilâmatın nakzolunmak üzere Şûrâ-yı Devlet'e havalesini talep ederler.

Madde 51- 50'nci maddede beyan olunan ahvalden dolayı Dîvân-ı Muhasebatın bir ilâmı nakzedildikten sonra zat-ı davanın muhakemesi Dîvân'a havale olundukta ilâmı vermiş olan Dâirede görülmeyip diğeri Dâirede rü'yet olunur.

Madde 52- İlâm-ı evveli veren Dâirenin bir veya birkaç A'zası için rü'yet olunacağı Dâireye geçmiş buldukları halde o davanın rü'yetinde bulunamayıp yerlerine muvakkaten diğer aÖza tâyin olunur.

Madde 53- Dîvân-ı Muhasebat'ın tetkikat ve muhâkemâtı emvali kabz ve sarf eden mal memurları hakkında carî olup Vükelâ ve vülât ve mutasarrıfın gibi i'ta emri verenlere şümulü olamaz. Bu misillü memurların inde'l-iktiza sıfatlarına göre muhakemeleri Dîvân-ı Âli veya Şûrâ-yı Devlet'de icra olunur. Mal memurlarının dahi kaidesine muvafık ve muamelât-ı muktaziyesi ikmâl kılınmış olan ita emirleri üzerine makbuz senedi ve evrak-ı saire-i müsbitiye ahzederek sarf ettikleri mebalîğın kabulü ile icray-ı mahsubunda dahi tereddüt olunamaz.

YEDİNCİ FASIL

Devâir-i Devletin Sâl Muhasebeleri

Madde 54- Her Nezâret ve Dâire sâl muhasebesini müteallik olduğu senenin hitamından itibaren nihayet bir senede tanzim ve ikmâl ile tab' ettirerek Mâliye Nezâret-i Celilesine takdime mecburdur.

Madde 55- Mâliye Nezâret'i devairden aldığı sâl muhasebelerini bâde't-tetkik Kanun-u Esasî'nin 103.üncü maddesinde muharrer olduğu veçhile Muhâsebe-i Kat'iyeye Kanunu Lâyihasını ve ona merbut olması muktazi olan Muhâsebat-ı Umumiye Cetvellerini müteallik olduğu senenin hitamından itibaren nihayet iki sene zarfında tanzim ve ikmâl ederek Dîvân-ı Muhasebatı ita eder ve her Dâireden almış olduğu sâl muhasebelerinin birer nüshalarını dahi beraber irsal eyler.

Madde 56- Dîvân-ı Muhasebatı Maliye Nezâretinden gelen Muhâsebe-i Kat'iyeye Kanunu Lâyihasıyla ona merbut olan Muhâsebat-ı Umumiye Cetvellerini ve her Dâirenin sâl muhasebelerini sırasıyla mevki-i müzâkere ve tetkike vaz' ile her Dâirenin mal memurlarını ve sandık eminlerini celp ve muhasebelerini müfredat veçhi üzere rü'yet ve yedlerinde bulunan sarfiyat senedatını ve evrak-ı müsbitiye saireyi ve adî ve fevkalade masârifâta ve edilen istikrâzâta dair Makâm-ı Celil-i Sedâret'ten Maliye Nezâretine yazılan buyruhdular ile sair mezuniyet evrakını yegân yegân mütalâa ederek hülâsa-i tetkikat ve netice-i mütalâatını Maliye Nezâretinden Muhasebat-ı Umumiye'ye aldığı tarihten itibaren nihayet iki sene yani Muhasebatın müteallik olduğu senenin hitamından itibaren nihayet dört senede ikmâl ederek Hey'et-i Meb'usana ita eder.

Madde 57- Dîvân-ı Muhasebat'ın sâl muhasebeleri hakkında muamelât-ı tetkikiyesi iki kısım olup birincisi emval-i Devleti kabz ve sarfa memur olanların muhasebatını ayrı ayrı tetkik ve rü'yet ile hilâf-i nizam ve kaide sarfiyatından dolayı icap edenleri bi'l-muhâkeme muktazây-ı maslahatı hüküm ve ilâm etmek ve ikincisi Mâliye Nezâretinden verilen Muhasebat-ı Umumiye Cetvellerini ve davairin sâl muhasebelerini Muvazene-i Maliye Kanununa merbut muhasset cetvellerine tatbik ile tefavüt olup olmadığını ve olduğu halde esbab ve icabını ve vâridât ve masârifâtın istifa ve sarfi kavanin ve nizamat-ı mevzuata muvafık olup olmadığını tetkik ve beyan eylemektir.

Madde 58- Dîvân-ı Muhasebât mal memurlarının ve sandık emînlerinin münferiden rü'yet-i muhasebelerini Mâliye Nezâretinden gelecek Muhâsebat-ı Umumiye Cetvellerinin vüruduna talik etmeyip her sene hitamında tetkik ve rü'yete mezundur. Bu halde memurîn-i muma-ileyhin ne suretle ve ne vakitlerde hesap vermeleri lâzım geleceği Mâliye Nezâreti ile bi'l-muhabere Dîvân-ı Muhasebatça kararlaştırılacaktır. İdare-i belediye ve tesisat-ı umumiye mal memurları muhasebatı behemahal hesabın müteallik olduğu senenin hitamıyla beraber tetkik ve rü'yet olunacaktır.

Madde 59- Dîvân-ı Muhasebat mal memurlarının ayrı ayrı hesapları hakkındaki hüküm ve kararlarının neticeleri Mâliye Nezâreti tarafından gelen devair sâl muhasebeleri neticesine mutabık olduğunu hususi kararnameler ile ve umumen hesapları hakkındaki hüküm ve kararlarının Muliâsebe-i Kat'ıye Kanunu Lâyihasına merbut Muhâsebat-ı Umumiye Cetvelleri neticesine mutabık olduğunu umumi kararname ile beyan ve tasdik eder. Hususi Kararnameler hangi hesaplara müte'allik olursa o hesapların tetkik olduğu Dâireler tarafından ve umumi kararnameler Dîvân-ı Muhasebat'ın Hey'eti Umûmiyesi Canibinden ita olunur.

Madde 60- Dîvân-ı Muhâsebat'ın her iki Dâiresinden verilen hususi kararnameler netice-i umumiyesinin Muhâsebat-ı Umumiye cetvelleri ile devairin sâl muhasebelerine mutabakatını meydana çıkarmak üzere hususi kararnameleri ve anların müstenit olduğu bi'l-cümle evrakı cem etmek üzere Reis-i Evvel tarafından bir mümeyyiz memur edilir. Mümeyyizin hülâsası Dîvân-ı Muhasebatın Hey'eti Umumiyesine verilip Müdde-i umûmiye tebliğini Reisi Evvel emreder. Azadan mümeyyizin hülâsasını tetkik edecek zatı dahi Hey'et-i Umumiye tâyin eder.

Madde 61- Mümeyyizin hülâsası ve azadan tetkik eden zatın mütalâatı Dîvân-ı Muhasebatın Hey'et-i Umumiyesinde müzâkere olunur. Dâirelerden verilmiş olan hususi kararnamelere müteallik tetkikatı icra eden mümeyyiz Hey'et-i Umumiyeye celbedilir. Müdde-i umuminin netice-i re'y ve efkârı istimâ olunduktan sonra Dîvân-ı Muhasebatın hüküm ve kararlarının Mâliye Nezâretinden gelen Muhâsebat-ı Umumiye cetvelleriyle sâl muhasebelerine mutabakatını müş'ir umumi kararname kıraat ve tetkik olup icap eden mazbatası tanzim ve temhir olunur.

Madde 62- Dîvân-ı Muhasebat mazbatası tanzim ve temhir olunan umumi kararnameyi tab' ile derakap Hey'et-i Meb'usana ita eder.

SEKİZİNCİ FASIL

Makâm-ı Sadâret'e İ'tâ Olunacak İhtârât Lâyihaları

Madde 63- Dîvân-ı Muhasebat Devletın umur-u mâliyesi muhasebatının tetkikat ve muhasebat'ından başka muamelât-ı hesabiyle İslâhatına dair Makâm-ı Sadâret'e ihtârâta dahi mezundur. Ve muamelât-ı hesabiye usulünce Mâliye Nezâreti tarafından tadilat icra olunacak olduğu halde Dîvân-ı Muhasebata malûmat itası lâzımdır.

Madde 64- Her sene Reis-i Evvel tarafından Reis-i Saniler ile Müdde-i umumi ve Dâirelerin intihap ettiği iki azadan mürekkep bir encümen teşkil olunarak varidatın envai kavanin-i mahsusasıyla ve masârifâtın envainın mürettep ve mukannen olan muhasesatı

ile tatbikinde hasıl olan mütalâat ve Dîvân-ı Muhasebatın tetkikat ve tecarüb-ü vakıası üzerine umur-u hesabiyenin aksam-ı muhtelifesince tasavvur olunan ıslâhatı havi evvelce tehyi'e ve tanzim kılınmış olan lâyiha müsveddesi o encümende tetkik olunduktan ve badehu Dîvân-ı Muhâsebât'ın Hey'et-i Umumiyesinde ve Müddeiumumi huzurunda bi'l-müzâkere kararlaştırıldıktan sonra lâyiha Makâm-ı Sadaret'e takdim kılınır. İşbu lâyiha Meclis-i Vükelâ'da dahi bi't-tetkik Hey'et-i Vükâla'nın mütalâatı ile beraber tab' ettirilerek Hey'et-i Meb'usana ita olunur.

HATİME

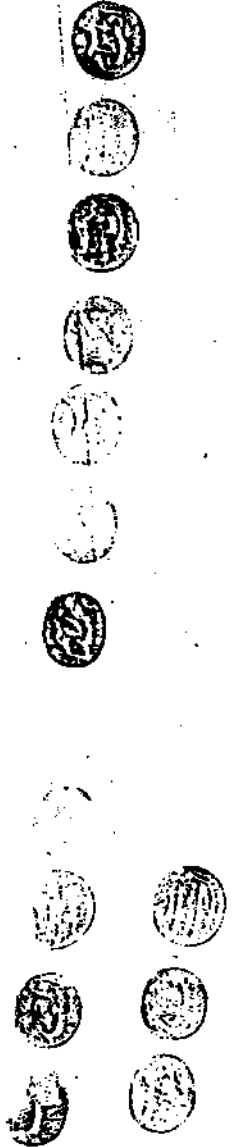
Madde 65- Dîvân-ı Muhasebat hiçbir Nezârete tabi ve merbut değildir. Hey'eti bir Dâire-i Mahsusa ve müstakillede ikâmet edecektir.

3 Zilhicce Sene 1296/5 Teşrîn-i sâni 1295¹

1 BOA. DÜİT-37-2/13-3. sh. 1-12: Ayrıca bk/. Düstur, I. Tertip, c. IV. sn. 602-613

1296/1879 Tarihli Divân-ı Muhâsebât'ın Sûret-i Teşkil ve Vezâifine Dâir
Kararnâme'sinin Esbâb-ı Mucibe Mazbatası, BOA. DÜİT-37-2/13-3

معلوم علامت جوڑی نہیں ہوگا۔ دواڑہ ملکہ رسا نہ دو ایصال دینی فقہ و مہر و مکر۔ دواڑہ ملکہ رسا نہ سوک اولیٰ بگو ملکہ رسا نہ و عرونا اولیٰ ملکہ رسا نہ و عرونا اولیٰ ملکہ رسا نہ
 وکالت مصالح و ساخن و فری کی تا نسبت ملکہ ملکہ رسا نہ ملکہ رسا نہ ملکہ رسا نہ ملکہ رسا نہ ملکہ رسا نہ ملکہ رسا نہ ملکہ رسا نہ ملکہ رسا نہ ملکہ رسا نہ ملکہ رسا نہ ملکہ رسا نہ ملکہ رسا نہ
 ملکہ رسا نہ ملکہ رسا نہ ملکہ رسا نہ ملکہ رسا نہ ملکہ رسا نہ ملکہ رسا نہ ملکہ رسا نہ ملکہ رسا نہ ملکہ رسا نہ ملکہ رسا نہ ملکہ رسا نہ ملکہ رسا نہ ملکہ رسا نہ ملکہ رسا نہ ملکہ رسا نہ ملکہ رسا نہ
 ایسے دواڑہ ملکہ رسا نہ ملکہ رسا نہ ملکہ رسا نہ ملکہ رسا نہ ملکہ رسا نہ ملکہ رسا نہ ملکہ رسا نہ ملکہ رسا نہ ملکہ رسا نہ ملکہ رسا نہ ملکہ رسا نہ ملکہ رسا نہ ملکہ رسا نہ ملکہ رسا نہ ملکہ رسا نہ ملکہ رسا نہ
 قلم العیہ جسٹ حکیم رسا نہ ملکہ رسا نہ ملکہ رسا نہ ملکہ رسا نہ ملکہ رسا نہ ملکہ رسا نہ ملکہ رسا نہ ملکہ رسا نہ ملکہ رسا نہ ملکہ رسا نہ ملکہ رسا نہ ملکہ رسا نہ ملکہ رسا نہ ملکہ رسا نہ ملکہ رسا نہ ملکہ رسا نہ
 قزاق و ترقیہ ارضیہ ابرار ایلیج اولیٰ ملکہ رسا نہ ملکہ رسا نہ ملکہ رسا نہ ملکہ رسا نہ ملکہ رسا نہ ملکہ رسا نہ ملکہ رسا نہ ملکہ رسا نہ ملکہ رسا نہ ملکہ رسا نہ ملکہ رسا نہ ملکہ رسا نہ ملکہ رسا نہ ملکہ رسا نہ ملکہ رسا نہ
 اولیٰ ملکہ رسا نہ اولیٰ ملکہ رسا نہ اولیٰ ملکہ رسا نہ اولیٰ ملکہ رسا نہ اولیٰ ملکہ رسا نہ اولیٰ ملکہ رسا نہ اولیٰ ملکہ رسا نہ اولیٰ ملکہ رسا نہ اولیٰ ملکہ رسا نہ اولیٰ ملکہ رسا نہ اولیٰ ملکہ رسا نہ اولیٰ ملکہ رسا نہ
 مولانا رسا نہ
 اولیٰ ملکہ رسا نہ اولیٰ ملکہ رسا نہ اولیٰ ملکہ رسا نہ اولیٰ ملکہ رسا نہ اولیٰ ملکہ رسا نہ اولیٰ ملکہ رسا نہ اولیٰ ملکہ رسا نہ اولیٰ ملکہ رسا نہ اولیٰ ملکہ رسا نہ اولیٰ ملکہ رسا نہ اولیٰ ملکہ رسا نہ اولیٰ ملکہ رسا نہ
 ابر و قزاق ملکہ رسا نہ اولیٰ ملکہ رسا نہ اولیٰ ملکہ رسا نہ اولیٰ ملکہ رسا نہ اولیٰ ملکہ رسا نہ اولیٰ ملکہ رسا نہ اولیٰ ملکہ رسا نہ اولیٰ ملکہ رسا نہ اولیٰ ملکہ رسا نہ اولیٰ ملکہ رسا نہ اولیٰ ملکہ رسا نہ

1296/1879 Tarihli Divân-ı Muhâsebât'ın Sûret-i Teşkil ve Vezâifine Dâir Kararnâmesi, BOA. DÜİT-37-2/13-3

دیوان محاسبانک صورت تشکیک ووظائفه دار فراراندند

(برخی فصل)

دیوان محاسبانک تشکیک

برخی ماه قانون اسلیتک یوزیشیمی مادهسند، محرز اولدینی اوزره اموال دولتک قیض ومرتفعه مأمور اولتارک محاسبانینی رویت ودرآردن تنظیم اولتان سالان محاسبانینی تفتیش ایشک وهر اوج آید یکره اصول مالیهی بابتی طرف حضرت پادشاهی به عرض وصال مأمورلیتک امواله ومحاسبانه هلدجهاکلری ایجا ایشک اوزره بر دیوان محاسبانک تشکیک اولتند

ایکی ماه دیوان محاسبانک هیتی مع رئیس اون ایکی اعضا و بر مدعی عمومی و بر ییش کاتب اون ییز و اون ملازمین عبارتند
اوچینچی ماه دیوان محاسبانک رئیس واهضاسی هیئت هیوتانک اکثرینه مرتکب لوی تصدیق اولتند قیدحیات ایله طاقق اوزره بارآرد

سینه نصب اولتور
دودنچی ماه رئیس ایله اعضا ومدعی عمومی حضور صدورتیناها، ویش کاتب ایله ییز و ملازملر دیوان مذکوره قانون اسلیتک قرق التیمی مادیسی موجبیه تحلیف قلدور

سیینچی ماه دیوان محاسبانک ایکی دازه مشهور
التهیمی ماه رئیس طرفدن مأمور اعضا دن ری رئیس تالی تعیین اولتور رئیس اول مدعی کوریکه داتورین برته بالذات ریاست ایله

ییشی ماه رئیس اول و تالی بر یولتدینقی وکند داتوره اعضا ک
اک قدسیسی ریاست ایله
سکرتهچی ماه اعضا ک ایکی دازه تقسی وایسایس بر یانک ویا بعضی لریک بر آردن دیگر دازه نخی رئیس اولک و تالی تصدیق

۲

قانونی ماه اعضا دن بریک مانی مشهوره داتوره وروی مشتی اولان عدد اعضا یی اگال ایچون دیگر داتورین یا اعضا چلب ایلدور و بر صورت عکس ایسمن ایسه داتوره بولتان بجزدن ری اعضا وکالی ایله

اوینچی ماه داتوره مذاکر اولان مواد اکثریت آرا ایله قرار و بر یوزر و تالی آرا و توجده رئیس بولدی بقی طرفتک رأی زنجیح قلدور

اون برینچی ماه هر بر داتوره رئیس تالین بشته دوت اعضا موجود اولد قید حکم صلاحیت اولمن و حکم مشیملری مهر ذاتی ایله تمهیر اولتور مخالف بولتارک رأیلرینی ضبط جرید سست درج ایشیرمک صلاحتی وارد

اون ایکی ماه اوتوز یاشی تکمیل ایشاش اولانلر رئیس اول و تالی واهضا ومدعی عمومی اولمن

اون اوچینچی ماه بجز برخی وایکی اولتی اوزره ایکی سنده مشهور برخی ایکی سنده ایکی سه بوجوقیه و تالی ایشان ایزان لایق ایشدی بجه برخی سنده تکیمک کسب ایشقاق ایدمن و سلف ایشاندن ایشینه مساواته بولتارک قدسیلری زنجیح اولتور

اون دودنچی ماه بکری بش یاشی تکمیل ایشاش اولان یاش کاتب و بجز اولمن

اون ییشی ماه ییز و ملازملر مساوا یا ایکی دازه تقسیم اولتور و بجز دن ری بولدی بقی تالی بک یاش کتایب خدمتی ایجا ایله لدی الحاقه بر آرد ییز و ملازملری دیگر داتوره ییز و ملازملر ته مساوت ایله

اون التیمی ماه رئیس اول زیم کوریکه ایکی داتوره ریاست هیئت عمومی تشکیک اولتور و هیئت عمومی به رئیس اول ریاست ایله هیئته رئیس تالیردن رئیس اولک تئیب ایلی بقی خان وکالت ایله

اون ییشی ماه اعضا دن بریک ییز و تالی اولد قید بجز دن اک اهلیتولستک مصل اولان اعضا لکه نصب و تئیبی رئیس اول یا تریه باب عالی به عرض ایبرک بار آرد سینه او بیز اعضا نصب اولتور
اون سکرتهچی ماه ملازملر ایکی سنده تقسیم اولوب بجز ک اجرا سته مأمور اولد قلی تحقیق و تدقیق صلاحیتله کیشور ته مساوت ایلد

IV- 1296/1879 SONRASI MEYDANA GELEN TA'DİLLER

1296/1879 yılında Divân-ı Muhâsebât'ın yeniden kurulmasından sonra da Osmanlı Devleti'nin yıkılmasına kadar, bazı hukukî düzenlemeler yapılmıştır. Biz bunlardan çok önemli olanları hakkında bazı bilgiler vermek istiyoruz:

A) Önemle ifade edelim ki, en son Divân-ı Muhâsebât Kararnamesinden 1908 yılına kadar ciddi bir değişiklik olmamıştır. Ancak Maliye Teftiş Heybetinin Divân-ı Muhâsebât'a bağlanması ile Divân-ı Muhasebat içinde Mekteb-i Fünûn-ı Maliye'nin açılmasını burada kaydetmeliyiz. Bütçe Kanunlarını bir tarafa bırakırsak Divân-ı Muhâsebât'ın hukukî yapısını ilgilendiren ciddi bir düzenleme sözkonusu değildir.

B) 6 Teşrinievvel 1332 (6 Ekim 1916) tarihinde Divân-ı Muhâsebat Müddeiumumiliği Hakkında Nizâmname adlı hukukî düzenleme, doğrudan doğruya Divân-ı Muhasebat'ı ilgilendiren bir husustur. Bu sebeple bu Nizâmnameyi aynen almak istiyoruz.

"DİVÂN-I MUHÂSEBÂT MÜDDE'İ-İ UMUMİLİĞİ HAKKINDA NİZAMNAME

Madde 1- İdare hesâbâtı hakkında mümeyyizler tarafından tanzim olunan hülâsalar tahriren beyan-ı mütalâa olunmak üzere evrakın muhavel olduğu dairenin Reisi Sanisi canibinden Müdde-i-i Umumiye tevdi olunur.

Madde 2- Müdde-i-i Umumi kendisine tevdi' olunan hülâsaların **İmluk** ettiği hesâbâtın defâtir ve evrakından lüzum gördüklerini Makam-ı Riyaset vasıtasıyla celp ve tetkik eder.

Madde 3- Müdde-i-i Umumi idare hesaplarının Divân-ı Muhâsebât dairelerinde tetkik ve ri'fyeti esnasında hazır bulunarak şifahen dahi beyanı mütalâa eyler. Dairelerde mümeyyizin hülâsası ve a'za takririnin re'ye müteallik kısmından mâadası kıraat ve Müdde-i-i Umumi'nin mütalâası isinâ olunduktan ve Riyasetçe gerek re'sen, gerek iVzanın ihtarına binaen tavzihe ihtiyaç görülecek nokta istizah edildikten sonra müdde-i umuminin L'ivabmda bi'l-müzâkere ita\i karar olunur. Eisna-yı müzâkerede herhanzi bir

sebepten dolayı müdde'i-i umumi'den tekrar izahat ahzına lüzum görüldüğü takdirde davet ve mütalâası istimâ' olunur.

Madde 4- Esna-yı tetkik ve müzâkerede herhangi bir sebepten dolayı hülâsa tanzimi lüzumuna karar verildiği halde Reisin emriyle mümeyyiz tarafından tanzim olunacak hülâsa dahi müdde'i-i umumiye tevdi' ve muamelât-ı mütebakiye mevadd-ı sabıkada muharrer ahkâm dairesinde ifâ olunur.

Madde 5- Mâliye Nezâretince Divân-ı Muhâsebat Müdde'i-i Umumisi nezdine lede'l-hace lüzumu kadar muavin tayin olunur.

Madde 6- İşbu Nizamname tarihi neşrinden muteberdir.

Madde 7- Bu nizamnamenin icrasına Hey'et-i Vükela memurdur.

6 Teşrinievvel 1332 (6 Ekim 1916)"

C) Bunu aynı tarihte kabul edilen Mî'âdında Hesap vermeyen Muhâsib-i Mes'ûller Hakkında olunacak Muameleye Dâir Nizâm-nâ takip etmiştir. Bu Nizâm-nâmeyi de doğrudan Divân-ı Muhasebat'yi ilgilendirdiğinden buraya almak istiyoruz:

"MÎ'ADINDA HESAP VERMEYEN MUHÂSİB-İ MESULLER HAKKINDA OLUNACAK MU'ÂMELEYE DAİR NİZAMNÂME

Madde 1- Merkez ve taşrada müstahdem ve Divân-ı Muhasebat'a hesap itaşıyla mükellef olan muhâsib-i mes'ûller her seneye ait idare hesabını müddet-i mahsubiyenin inkizasından itibaren nihayet iki mah zarfında tanzim edeceklerdir. Bu müddet Mâliye Nezâreti Vezne-i Umumisi hesabı için altı aydır.

Madde 2- Birinci maddede tâyin olunan müddet zarfında merkezde Divân-ı Muhasebat'a hesap vermeyen ve taşrada hesabını ihzar eylediğini telgrafla kezalik Divân-ı Muhâsebat'a ihbar etmeyen muhasiplerin hitam-ı miadı takip eden ayın ilk günü nısıf ve 15'inci gününe kadar hesaplarını vermedikleri veya ihzar eylediklerini ihbar etmedikleri takdirde 16'ncı günü tam maaşları kat⁴ olunur. Bu cezalar Divân-ı Muhasebat Müdde-i Umumi'sinin talebi üzerine Divân-ı Muhasebatça tetkikat icra ve esbab-ı teehhür muhasiplerden sorulduktan sonra taht-ı karara alınır ve devâir-i aidesince derhal infâz olunur. Tam maaşlarının kat'ına karar verilen muhasipler hakkında başkaca muameley-i kanuniye ifâ olunmak üzere Divânca derhal mensup oldukları nezâretlere iş'ar-ı keyfiyet edilir. Hesabını hazırladığını ihbar eylediği halde tetkike mübâşeret bulunduğu zaman hesabının hazır olmadığı tebeyyün eden muhasipler hakkında dahi muameley-i kanuniye ifâ olunmak üzere kezalik mensup oldukları nezâretlere keyfiyet iş'ar olunur.

Madde 3- Bir devre-i hesabiye zarfında vefat veya infikâk eden muhasib-i mes'uller muamelâtı, o devre-i hesabiyyeye ait hesabat meyanında rü'yet edilir.

Madde 4- İdare hesâbâtının tanzimi mükellefiyeti miad-ı muayyeninde ve evrak-ı müsbitenin irâesi vazifesi idare -hesaplarının zaman-ı tetkikinde muhasip mevkiinde bulunan zata aittir.

Müdde 5- Na kabil-i tetkik hesap veren yahut verdiği hesabın tetkik ve intacı emrinde ikâ-ı müşkilât eden muhasiplerin müdde-i umumilikten mütalâa alındıktan sonra Dîvân-ı Muhâsebât'ça bi't-tetkik evvelâ nısf maaşının ve yine müşkülât ikamda İsrar ettiği takdirde tam maaşının kat'ı ile beraber hakkında muamele-i kanuniye ifa olunmak üzere mensup olduğu nezarete iş'ar-ı keyfiyet olunur.

Madde-i Muvakkate- İşbu nizâmnâme ahkâmı sinîn-i sabıka hesabâtı hakkında dahi caridir. Şu kadar ki birinci maddede tâyin olunan müddetler sinîn-i sabıka hesabâtı için nizâmnâmenin tarih-i mer'iyetinden hesap olunur.

Madde 6- İşbu nizâmnâme tarih-i neşrinden muteberdir.

Madde 7- İşbu nizâmnâmenin icrasına Hey'et-i Vükela memurdur.

İşbu nizâmnâme lâyihasının mevkii mer'iyete vaz'ını ve nizâmât-ı Devlete ilâvesini irâde eyledim.

6 Teşrinievvel 1332-21 Zilhicce 1334 (6 Ekim 1916)'"

D) 2 Mart 1334/1918 tarihinde Divân-ı Muhasebât Kararnamesine Müzeyyel Kanun kabul edilmiştir. Bu Kanun, Divân-ı Muhâsebat'in hem teşkilâtında ve hem de yetkilerinde bazı önemli değişiklikler meydana getirdiğinden buraya aynen alıyoruz:

"DÎVÂNİ MUHÂSEBÂT KARARNÂMESİNE MÜZEYYEL KANUN

Madde 1- Dîvân-ı Muhâsebât üç daireye münkasemdir. Dairelerde Reis-i Saniden mâ'ada iki aza mevcut olmadıkça hükme selahiyyet olamaz. Reis-i Evvel tarafından intihap olunacak mümeyyizler hin-i hacette dairelerde azaya vekâlet edebilirler. Şu kadar ki, her dairede aza sıfatıyla ancak bir mümeyyiz bulunabilir. Hesabatın derece-i saniyede icrâ-yı tetkikatı dahi bu mümeyyizlere tevdi olunabilir. Bir mümeyyiz hülâsa ettiği hesabın esnâ-yı tetkikinde dairede aza sıfatıyla hazır bulunamaz.

Madde 2- Dîvân-ı Muhasebat Reis ve aza ve mümeyyizleri bir kanunla kendilerine tevdi edilmeksizin Devlete ait herhangi bir vazife-i munzammayı kabul edemezler. Ettikleri takdirde müstafi addolunurlar. Ancak işbu kanunun mevki-i mer'iyete

konulduğu tarihten mukaddem uhdesinde muallimlik bulunanlar bu muallimlikler devam ettikçe işbu madde ahkâmından müstesnadır.

Madde 3- Divân-ı Muhâsebât Kararnamesinin işbu mevadd-ı müzeyyeleye muhalif ahkâmı mülğadır.

Madde 4- İşbu kanun tarih-i neşrinden itibaren mer'iyül-icrâdır.

Madde 5- İşbu kanunun icrasına Hey'et-i Vükelâ memurdur.

2 Mart 1334 (1918)^{1tf}

V - SONUÇ

Bugüne kadar anlatıldığıının tersine, bizim tarihimizde Sayıştay Müessesesi, 1862'de kurulan Divân-ı Muhâsebaât ile başlamamıştır. Belki aynı müessese, diğer devlet teşkilâtlarında olduğu gibi, Selçuklu, Anadolu Selçukluları ve Memlûklüler gibi Türk Devletlerinde, Divan'ül-İşrâf başlığı altında asırlarca hizmet görmüştür.

Osmanlı Devletinin klasik döneminde ve 1800'lü yıllann başlamasına kadar ise, Başbaki Kulluğu Makamı Sayıştay'ın vazifesini ifa etmiştir.

1838 tarihinde Maliye Nezâretinin kurulmasından sonra, mesele önce Maliye Müfettişlerine havale edilmiş; ancak yürümediği ve müstakil bir müessese tarafından yürütülme zarureti görülünce, 1840 tarihinde Meclis-i Muhâsebe-i Maliye'ye ve bir kısım görevleri de 1851 tarihinde kurulan Zimemât Komisyonu'na devredilmiştir. Bu da yürümeyince, mesele 1858 tarihinde kurulan Meclis-i Muhasebece havale olunmuştur. Meclis-i Muhasebe, Divân-ı MuhâseBât kuruluncaya kadar bu vazifeyi ifa etmiştir.

Meclis-i Muhâsebe'den sonra devletin gelir ve giderlerini denetleme vazifesi, Divân-ı Muhasebat adı altında kurulan müesseseye devredilmiştir. Belgelerle isbât edildiği üzere, Selh-i Zilka'de 1278/29 Mayıs 1862 tarihinde Divân-ı Muhasebat kurulmuş ve aynı tarihte de Ruheddin Efendi oğlu Ahmed Vevfik Paşa, ilk Divân-ı muhasebat reisi olarak tayin edilmiştir. Daha önce açıklanan tezkire ve İrâde-i Seniyye'den anlaşılacağı üzere, Divân-ı Muhasebat, Selh-i Zilka'de 1278/29 Mayıs 1862 tarihinde kurulmuş; bu Divân'a Meclis-i Vükelâ yani o zamanın Bakanlar Kurulu Üyeliği verilmiş ve protokoldeki yeri de Maliye Nezâretinden sonra tesbit edilmiştir. "Mahkeme-i Kübrâ-yı Tetkik" unvanıyla kurulan Divân-ı Muhasebatın ilk

resisinin maaşı da aynı iradeyle 30.000 kuruş olarak tesbit edilmiştir¹. Bu bilgiler, 5 Ramazan 1279/24 Şubat 1863 tarihli îrâde-i Seniyye'den de resmen ve açıkça anlaşılmaktadır; ancak teşkili ve icray-ı vazife edişi şeklen tehir edilmiş bulunmaktadır.

Daha evvel Ahmed Vefik Paşa başkanlığında kurulan Divân-ı Muhasebat, Muharrem 1280/Nisan 1863 tarihinde yeni başkan ve tayin edilen bütün üyeleri ile fiilen göreve başlamıştır. Kaynaklardan elde ettiğimiz malumata göre, 18 Muharrem 1280/6 Mayıs 1863 tarihinde Mehmed Emin ~~Efendi~~, Divân-ı Muhasebat'ın ikinci reisi olarak vazifeye başlamış bulunmaktadır³.

1 BOA. İrâde-Dâhiliye, No: 33.173; Mehmed Süreyya. Sicill-i Osmânî, c. I. sh. 308-309

2 BOA. DUİT-37-2/13-2

3 Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye, Dersaadct 1280, sh. 40; Mehmed Süreyya, Sicill-i Osmânî, c. I, sh. 434

Ş. 4 - CUMHURİYET SONRASI DİVÂNI MUHÂSEBÂT'DAN SAYIŞTAYA GEÇİŞ¹

/ . 1920-1923 DÖNEMİ

Ankara'da Büyük Millet Meclisi'nin açılması ile kurulan yeni Türk Devleti ve onun Hükümeti, büyük ölçüde malî sıkıntılar ve problemlerin içinde bulunuyordu. I.inci Cihan Harbinden yenik çıkmış; İmparatorluk topraklarından büyük kısmı kaybedilmişti. Anadolu'nun birçok yerleri işgal altındaydı. İnsan (işgücü) kaynağı savaşlar sonunda büyük kayıplara uğramıştı. Ülke her yönden fakir düşmüştü. Bu durumun doğurduğu sonuçlardan biri de, gelir kaynaklarının hemen hemen kalmamış olmasıydı. Bu ortam içinde Ulusal Kurtuluş Savaşı başlatılmıştı. Millî Hükümetin gelir kaynağı yoktu; buna karşılık kurulan yeni Devletin görevleri ve özellikle savaş için büyük çapta gelire ihtiyaç vardı. Bu durum ise malî işlemlerin önemini gidererek artırıyordu. Gelir kaynakları bulmak kadar, bulunabilenlerin de en iyi biçimde kullanılması gerekiyordu. Bu nedenle, savaş sırasında ve savaştan sonraki ekonomik ve sosyal hamleler süresince, malî konuların programlanmasına, düzenli bir bütçe sisteminin kurulmasına ve bütçenin denetlenmesine önem verilmiştir. 1920-1923 döneminde Sayıştay hizmetleri şöyle yürütülmüştür :

İlk olarak, Ankara'da B.M.M. nin açılmasından bir süre sonra, gider belgelerini ödenek açısından kontrol etmek üzere, Mâliye Bakanlığına bağlı bir "kalem" kurulmuş fakat bu ünite çok kısa süre görev yapmıştır. Kurtuluş Savaşının ve yeni Devletin masrafı arttıkça, malî işlemlerin daha iyi denetlenmesine gerek duyulmuş; bu nedenle 28 Şubat 1338 (1922) tarihli Avans Kanununa 5 No.lu madde eklenerek, Meclis içinden bir komisyon seçilmesi ve Sayıştay kurulana kadar bütçe denetiminin komisyon tarafından yürütülmesi öngörülmüştür. Millî Savunma ve Mâliye Bakanlıkları için üçer, diğer bakanlıklar için birer üyeden oluşan bu komisyon, Devlet gelirlerinin toplanması ve giderlerinin yapılması hakkında Meclise her üç ayda bir rapor ver-

¹ Bu kısım, önemli ölçüde "Cumhuriyetin Ellinci Yılında Sayıştay" adlı Kitaptan ilaveler yapılarak alınmıştır; bkz. Sh. 23 vd.

mekle görevlendirilmiş; bütçe denetimi görevini bir yıldan fazla süreyle yürütmüştür. Konu ile ilgili Beşinci Madde aynen şöyledir:

"Varidat ve masârifât-ı Devletin muvâzene muhâsebe-i umumiye kanunlarına ve bütçe fusûl ve mevâddına muvafık olarak cibâyet ve sarfının temini için gerek kabl'es-sarf ve gerek ba'd'es-sarf Meclis namına murâkebe memur olmak üzere Divân-ı Muhâsebât'ın teşekkülüne kadar Müdâfâ-i Milliye ve Maliye Vekâletleri için üçer ve diğer vekâletler için birer mütehasıs a'za Hey'et-i Umumiyece intihâb ve tefrik olunur. Murâkıbların heyet-i mecbuası Murâkabe Encümenini teşkil eder. Murâkebe heyet ve azaları netâyic-i tefîşiyelerini ba-rapor Meclise arza ve Murâkebe Encümeni umum varidat ve masârifâ-ı Devletin cibâyet ve sarfiyatına mütedair netâic-i tefîşiyeler hakkında üç ayda bir defa fezleke tevdi'ne mecburdur. Murâkıblar ile vekiller arasında mütehaddis ihtilâfât Hey'et-i Umumiyece hal olunur."¹

Bu arada 6 Temmuz 1338/9 Zilka'de 1340/5 Kasım 1922 tarihli 242 Sayılı Zirâat Bankası Bütçe Kanununun 3. Maddesinde Zirâat Bankası Meclis-i idaresine Şûrây-ı Devlet ve Divân-ı Muhâsebât'tan birer üye seçileceğini hükme bağlaması, Divân-ı Muhâsebât'ın resmen ve kanunen ayakta olduğunu ve sadece devlet değişikliği sebebiyle fiilen mevcut olmadığını göstermektedir².

Millet Meclisinin, 16 Nisan 1339 (1923) tarihinde seçimlerin yenilenmesine karar vermesiyle, denetleme komisyonunun görevi de sona ermiştir. Ancak, Millet Meclisinin seçimleri yenileme kararına rağmen, bütçenin denetimini yapan komisyonun görevlerine ilişkin olarak daha önce çıkarılmış bulunan Divan Kararnamesi yürürlükten kaldırılmamış ve Sayıştay için de bütçeye ödenek konulmuş olduğundan, eski mevzuat içinde görev yapmak üzere, 29 Nisan 1339 (1923) tarihinde Hükümet tarafından bir Sayıştay kurulmuştur. Bu Sayıştay'ın yeniden kurulmasına kadar, yaklaşık olarak yedi ay süreyle görev yapmıştır.

Yine de Cumhuriyet dönemi Sayıştay'ını Osmanlı Döneminin Divân-ı Muhâsebât'ının bir devamı olduğunu söylemek mümkündür. Zaten ismi de Divân-ı Muhasebat olarak kalmıştır.

1 28 Şubat 1338/30 Cemâziyelâhir 1340/28 Şubat 1922 Senesi Avans Kanunu, md 5; Meclis Zabıt Ceridesi, c. 17, sh. 103,170,191

2 Zirâat Bankası Bütçe Kanunu, md. 3

//- SAYIŞTAY'IN YENİDEN KURULUŞU

Milletvekili seçimleri yapıp Meclis toplandıktan bir süre sonra, Sayıştay Heyetinin Hükümetçe atanmış olması sakıncalı görülmüş; 24 Kasım 1923 (24 Teşrinisani 1339- 15 Rebiülahir 1342) tarihinde, 374 sayılı ile "**Divân-ı Muhasebatın Suret-i İntihabına Dair Kanun**" çıkarılarak, Cumhuriyet döneminde Sayıştay yeniden kurulmuştur¹.

Bu kanunun birinci maddesinde:"Divân-ı Muhasebat, B.M.M.'ne merbut, varidat ve masârifatı Devleti, onun namına murakabe ile mükelleftir." denilmiştir. Kanunun ikinci maddesine göre, Sayıştay, bir Birinci Başkan, üç ikinci başkan ve sekiz üyeden oluşacak; başkan ve üyeler B.M.M. Genel Kurulunca gizli oy ve salt çoğunlukla, Meclis dışından ve uzman kişilerden seçilecektir. Kanunun üçüncü maddesinde, Millet Meclisi onaylamadıkça Başkan ve üyelerin azledilmeyeceği belirtilmiştir.

Bu kanunla, sadece Sayıştay'ın kuruluşu ile başkan ve üyelerinin seçimi, atanması ve güvenceleri hakkında hüküm getirilmiş; Sayıştay'ın işleyişine ve denetleme görevine ilişkin hususlar için eski mevzuata atıf yapılmıştır. Anılan kanunun dördüncü maddesiyle, bu kanunla aykırı düşmeyen eski kararname hükümleri yürürlükte bırakılmıştır².

374 Sayılı Kanunla getirilen en önemli özellik, Sayıştay Başkan ve üyelerinin, Meclis üyelerinin gizli oylarıyla ve Meclis dışındaki kişilerden seçilmek suretiyle, Sayıştay'ın bağımsız bir kuruluş niteliğini kazanmış olmasıdır. Yukarıda belirtildiği üzere, 374 sayılı kanun çıkarılmadan önce, 29 Nisan 1923 tarihinde Hükümet tarafından bir Sayıştay Kurulmuşsa da; Sayıştay bir kanuna dayanmaksızın kurulmuş, Başkan ve üyelerinin Hükümetçe seçilmiş olması ve geçici bir dönem için görev yapmış bulunması nedeniyle, Cumhuriyet döneminde, bugünkü anlamıyla ilk Sayıştay'ın 374 sayılı kanunla 24 Kasım 1923 tarihinde kurulduğunu kabul etmek daha doğru olur.

"DİVÂN-I MUHASEBATIN SÛRET-İ İNTİHABINA DÂİR KANUN

Madde 1- Divân-ı Muhasebat, B.M.M.'ne merbut, varidat ve masârifat-ı Devleti, onun namına murakabe ile mükelleftir.

1 **Düstur 3. Tertip** Cilt 5, S. 423

2 Feyzioğlu, B. N., **Bütçe Hukuku**, Cilt 1, Sh. 122

Madde 2- Bu hey'et bir reis-i evvel ile üç reis-i sâni ve sekiz a'zadan mürekkebe olup işbu rüesâ ve aza erbâb-ı ihtisâs meyânından Meclis Hey'et-i Umûmiyesince re'y-i hafi ve ekseriyet-i mutlaka ile hânedan intihâb olunur.

Madde 3- Divân-ı Muhasebât rüesâ ve azası lüzûm-ı azilleri Meclis-i Millînin ekseriyetince tasdik olunmadıkça azl olunmazlar.

Madde 4- İşbu Kanuna muhâlif ahkâm mülgâdır.

Madde 5- İşbu Kanun tarih-i neşrinden itibaren mer'iyye'ül-icradır.

Madde 6- İşbu Kanun B.M.M. tarafından icra olunur.

24 Teşrîm-i Sâni 1339/24 Kasım 1923^h

III-1923-1934 DÖNEMİ

Cumhuriyet döneminde, 374 Sayılı kanun ile bağımsız kuruluş niteliğini kazanan Sayıştay, 20 Nisan 1340 (1924) tarihli Anayasanın 100'üncü maddesinde yer almakla Anayasal kuruluş niteliğini korumuş; bu madde ile Sayıştay'ın Büyük Millet Meclisine bağlı olduğu, görev ve yetkileri belirlenmiştir. Hemen belirtelim ki Sayıştay'ın 1924 Anayasasında yer alması, Anayasa görüşmelerinin sona ermek üzere olduğu bir oturumda, tartışmalı geçen Meclis görüşmeleri ile mümkün olmuştur.

1924 Anayasasının ilk halinde ve 1945 tarihli dil değişikliğinden sonraki halinde Sayıştay ile ilgili 100 ve 101. Maddeler aynen şöyledir:

1924 Anayasasına göre;

"**Madde 100-** Büyük Millet Meclisiğe merbut ve Devletin varidat ve masarifatını kanun-u mahsusuna tevfikân murakebe ile mükellef bir Divan-ı Muhasebat müessesidir.

Madde 101- Divan-ı Muhasebat mutabakat beyannamesini, taallük ettiği hesab-ı kat'i kanununun Maliyece Büyük Millet Meclisine takdimi tarihinden itibaren niyayet altı ay zarfında Meclise takdim eder."

15.1.1945 Tarih ve 4695 sayılı Yasa ile Türkçeleştirilen Metnine göre:

Madde 100- Büyük Millet Meclisine bağlı ve Devletin gelirlerini ve giderlerini özel kanuna göre denetlemekle görevli bir Sayıştay kurulur.

Madde 101- Sayıştay, genel uygunluk bildirimini ilişkin olduğu kesin hesap kanununun maliyece Büyük Millet Meclisine verilmesi tarihinden başlayarak en geç altı ay içinde Meclise sunar."

374 Sayılı Kanunun çıkarılması ve Anayasa'da yer alması üzerine, Cumhuriyet'in ilk yıllarından 2514 Sayılı "Divân-ı Muhasebat Kanununun" çıkarıldığı 1934 yılına kadar Sayıştay'ın kuruluşunda ve görevlerinde devamlı gelişmeler olmuştur. Sayıştay'ın kuruluşuna ilişkin bulunan konuları aşağıdaki noktalarda toplamak mümkündür.

A- 1295. (1878) tarihli Kararnamenin, 1911 tarihli Muhasebe-i Umumiye Kanununun ve Osmanlı Devleti dönemine ait diğer bazı mevzuatın 374 sayılı kanuna aykırı düşmeyen hükümlerinin yürürlükte olduğunun açıklığa kavuşması üzerine, Türkiye'nin 28 yerinde harcamadan önce vize örgütleri kurulmuştur.

B- 1.6.1927 tarihinde 1050 sayılı Muhâsebe-i Umumiye Kanunu yayınlanmış ve bu kanunla Sayıştay'ın görevlerine ilişkin bazı esaslar getirilmiştir. Kanunun denetlemeye ilişkin hükümleri, hesapların Merkezde incelenmesini ve harcamadan önce vize işlerinin yalnız Merkez hesaplarına uygulanmasını öngördüğünden, bu tarihten itibaren Sayıştay'ın taşralardaki vize örgütleri kaldırılmıştır.

Bu konu 1050 sayılı kanunun gerekçesinde geniş bir şekilde açıklanmıştır.

C- Taşradaki vize kuruluşlarının kaldırılması ve hizmetlerin Merkezde toplanması nedeniyle, 1931 yılında, Sayıştay'ın mevcut üç dairesi dörde çıkarılmış; kadrosuna bir daire başkanı ile üç üye eklenmiştir.

D- 15 Mayıs 1928 tarihinde çıkarılan 1249 sayılı "Divân-ı Muhasebat İlâmlarının İcrasına Dair Kanun" ile, Sayıştay'ın verdiği zimmet veya tazmin hükümlerinin, daha önceki yıllara ait Sayıştay ilâmlarını da kapsamak üzere, İcra Kanunu hükümleri gereğince yerine getirilmesi öngörülmüştür.

IV- 1934-1960 DÖNEMİ

1) 1934-1960 Dönemi'nin Özeti

1.6.1934 tarihinde yürürlüğe giren 2514 sayılı Divân-ı Muhasebat Kanunu ile Sayıştay'ın kuruluş ve işleyişi yeniden düzenlenmiş; bu tarihe kadar uygulanan dağınık Sayıştay mevzuatı yürürlükten kaldırılmıştır.

Bu dönemde, Sayıştay'ın personel durumunun da esaslara bağlandığını, kadrolarını saptayan kanunların çıkarıldığını görüyoruz. Sayıştay'ın kadroları hakkındaki ilk kanun 18.4.1934 tarih ve 2523 numaralı Divân-ı Muhasebat Teşkilât Kanunu adını taşıyan kanundur. Bu kanun 25 Mayıs 1938 tarih ve 3397 sayılı kanunla kaldırılmış ve Sayıştay memurlarının kadrosu ile teadül dereceleri bu 3397 numaralı kanuna bağlı cetvelde gösterilmiştir. Bilâhare 3656 Nolu kanun ve son defa 5999 Nolu kanunla Divanın kadrosunda bazı değişiklikler yapılmıştır¹.

Önemle ifade edelim ki, 31.12.1952 tarih ve 8297 sayılı kanunla Teşkilât-ı Esasiye Kanunu, 1945'de sokulan yeni şeklinin terkiyle 1924'deki eski haline çevrilmiştir ve dolayısıyla Sayıştay adı tekrar Divân-ı Muhasebat haline dönüşmüştür. Divân-ı Muhasebat adı, 1961 Anayasası'na kadar aynen devam etmiştir.

Yine bu dönemde 5 Ocak 1953 tarihinde çıkarılan 5999 sayılı kanunla, 2514 sayılı kanunun bazı maddeleri değiştirilmiş ve aynı kanuna bir madde eklenmiştir. 5999 sayılı kanunun getirdiği yenilik, Sayıştay'ın işleyişine ilişkin bulunmaktadır. Bu kanunla, Sayıştay'ın denetimine giren saymanlık hesaplarının yerinde incelenebilme imkânı sağlanmıştır.

2) 1934 tarihli ve 2514 Sayılı Kanunun Özellikleri Ve Getirdiği Yenilikler

2514 sayılı kanuna göre Sayıştay, 1924 Anayasasının 100'üncü maddesine göre Büyük Millet Meclisine bağlı Devletin bütün gelir ve giderleriyle mallarını ve hesaplarını Meclis adına denetleme ve Devlet mallarını alan, harcayan, idare ve muhafaza edenlerin hesaplarını inceleme ve yargılama ile görevli bir heyettir.

2514 sayılı kanun ile Sayıştay'a iki esas görev verilmiştir. Bu görevlerden birincisi, Devletin bütün gelir, gider ve mallarını denetlemek; ikincisi ise, Devletin mallarını idare edenlerin hesaplarını incelemek ve yargılamaktır. Sayıştay bu görevleri Büyük Millet Meclisi adına yapmaktadır.

2514 sayılı kanuna göre, Sayıştay başkan ve üyeleri, kanunda yazılı nitelikleri taşımak şartıyla, Büyük Millet Meclisi Bütçe, Sayıştay ve Maliye Komisyonlarının birleşerek göstereceği adaylar arasından Büyük Millet

1 Fezioğlu B. NL Bütçe Hukuku, Cill 1. S. 122

Meclisince gizli oy ve çoğunlukla seçilir. Başkan ve üyelerin değişmesi ancak Büyük Millet Meclisinin kararı ile mümkündür.

2514 sayılı kanuna göre Sayıştay, bir Birinci Başkan ile ihtiyaca göre kuruluş kanunda sayısı gösterilen daire başkan ve üyelerinden ve bir de umumî kâtipten (Genel Sekreterden) oluşmaktadır. Hazine temsilcisi sıfatıyla Maliye Bakanlığınca seçilen bir Savcı da Sayıştay kuruluşuna dahildir. Kuruluş kanununa göre daire sayısı dördtür.

2514 sayılı kanun ile Sayıştay'ın kuruluşuna dahil görevliler ve organlar aşağıda gösterilmiştir.

aa- Birinci Başkan: Sayıştay'ın en büyük âmiridir. Sayıştay'a ilişkin tüm görevlerin iyi yapılmasını sağlamakla yükümlüdür. Genel Kurula Başkanlık etmek, bu kurula verilecek işleri düzenlemek ve görüşmeleri yönetmek; üyelerin dairelere ayrılmasını, işlerin dairelere dağıtılmasını sağlamak; idareye ilişkin diğer tedbirleri almak, Birinci Başkanın görevidir.

bb- Daireler: Üç üye ve bir başkandan kurulmuş olan daireler hesap mahkemesidirler. Daireler, bir başkan ve iki üye ile de hüküm verebilirler. Kararlar oy çoğunluğu ile verilir. Birinci Başkan, gerek görürse, herhangi bir daireye başkanlık edebileceği gibi, dairelerce alınan kararlara da katılabilir.

Dairelere, hesapların yargılanmasından başka idari görevler de verilmiştir.

Dairelerde, herhangi bir nedenle üye eksik olursa, Birinci Başkan, başdenetçilerden birini üye vekilliğine atayabilir. Ancak, her dairede üye sıfatıyla bir başdenetçi bulunabilir.

cc- Genel Kurul: Birinci Başkanın başkanlığı altında, daire başkanları ile üyelerin birleşiminden oluşur. Haftada en az bir kez, ayrıca Birinci Başkanın gerek gördüğü zamanlarda toplanır. Savcı, ya doğrudan doğruya veya Başkanın çağırışı üzerine, oy sahibi olmaksızın Genel Kurulda bulunabilir. Genel Kurulun yazı işlerini Genel Sekreter (Umumî Kâtip) yürütür.

Genel Kurul, kanunla verilen görevleri yapar; Birinci Başkanın havale edeceği konuları görüşüp karara bağlar. Dairelerin kararları veya bir dairenin iki kararı arasında aynı konuda aykırılık bulunur veya kararlaştırılmış bir içtihadın değiştirilmesine gerek görülürse, konu Genel Kurulda karara **bağlanır.**

Sayıştay'ın dairelerince verilen kararları temyizen inceleme görev ve yetkisi Genel Kurula aittir.

Görüşmelere, Genel Kurul üye sayısının en az üçte ikisinin katılımıyla **başlanır; bu miktarın** oy çokluğu ile karar verilir.

dd- Genel Sekreter (Umumî Kâtip): Yazı işlerine bakar, idare işlerinde Birinci Başkana yardım eder ve Birinci Başkanın vereceği diğer işleri yapar.

Genel Sekreter, Sayıştay Başkan ve üyelerinde aranan niteliklere sahip olmak şartıyla, Birinci Başkan tarafından atanır.

ee- Savcılık: Savcılar Maliye Bakanlığınca atanırlar. Hazine temsilcisi sıfatıyla, hesapların incelenme ve yargılanması sırasında iddia ve düşünce bildiriminde bulunurlar; Saymanların hesap vermelerini izlerler ve kanunda yazılı öteki görevleri yaparlar.

ff- Denetçiler: Saymanlık hesaplarını, kesin hesapları inceleyip raporlarını düzenlemek ve vize işlerine bakmakla görevlidirler. Denetçilerin bu işlerden hangilerinde görevlendirileceklerini Birinci Başkan tayin eder.

Bunların dışında kalan idari üniteler, Birinci Başkan veya bağlı oldukları daire başkanları ve amirleri tarafından, Sayıştay'ın "**Kalem**" işlerini yürütmekle görevlidirler.

Sayıştay'ın kuruluş ve işleyişi, 1967 yılına kadar 2514 sayılı kanun ile buna ek olarak 1953 yılında çıkarılmış olan 5999 sayılı kanuna göre yürütülmüş; 1967 yılında 832 sayılı Sayıştay Kanununun çıkarılması ile 2514 sayılı kanun ekleriyle birlikte yürürlükten kaldırılmıştır.

V- 1961 ANAYASASI VE 1967 TARİHLİ 832 SAYILI SAYIŞTAY KANUNU İLE GETİRİLEN YENİLİKLER

Konuya 1961 Anayasasının Sayıştay ile ilgili maddelerini aktararak başlamak gerekir:

"Madde 127- Sayıştay, genel ve katma bütçeli dairelerin bütün gelir ve giderleri ile malların TBMM adına denetlemek ve sorumluların hesap ve işlemlerini kesin hükme bağlamak ve kanunlarla verilen inceleme, denetleme ve hükme bağlama işlerini yapmakla görevlidir.

Sayıştayın kuruluşu, işleyişi, denetim usulleri, mensuplerinin nitelikleri, atanmaları, ödev ve yetkileri, hakları ve yükümleri ve diğer özlük işleri, Başkan ve üyelerinin teminatı kanunla düzenlenir.

Silâhlı Kuvvetler elinde bulunan Devlet mallarının TBMM adına denetlenmesi usulleri, millî savunma hizmetlerinin gerektirdiği gizlilik esaslarına uygun olarak kanunla düzenlenir.

Kamu İktisadi Teşebbüslerinin TBMM'nce denetlenmesi kanunla düzenlenir.

Madde 128- Kesin hesap kanunu tasarıları, kanunda daha kısa bir süre kabul edilmemiş ise, ilgili oldukları malî yılın sonundan başlayarak en geç bir yıl sonra, Bakanlar Kurulunca, TBMM'e sunulur. Sayıştay, genel uygunluk bildirisini, ilişkin olduğu kesin hesap kanunu tasarısının verilmesinden başlayarak en geç altı ay içinde TBMM'e sunar/

Ülkemizde şartların değişmekte olması, ekonomik ve mali konuların giderek önem kazanması, Devlet bütçesinin nitelik ve yapısal yönden gelişmeler göstermesi karşısında, 1934 yılında çıkarılmış olan 2514 sayılı Divân-ı Muhasebât Kanunu ihtiyaçları karşılayamaz olmuş; sözü edilen toplumsal gelişmelere Sayıştay'ın uyumunu sağlamak amacıyla ve Anayasamızın 127 nci maddesindeki hüküm uyarınca, 21.2.1967 tarihinde 832 sayılı kanun çıkarılarak, Sayıştay yeni bir kuruluşa ve işleyişe kavuşmuştur.

832 sayılı kanunun, iki yıldan fazla uygulanması sonunda, bazı maddelerinin değiştirilmesine ve bu kanunya bazı maddeler eklenmesine gerek duyulmuş; 21/5/1970 tarihli ve 1260 sayılı kanun ile bu husus sağlanmıştır.

Sayıştay'ın bugünkü kuruluş ve işleyişi, 832 sayılı Sayıştay Kanuniyle tesbit edilmiştir.

832 sayılı kanuna göre yeniden düzenlenen Sayıştay in kuruluşu ve görevleri, ayrı bir bölümde incelenecek kadar uzundur. Burada, 832 sayılı kanun ile Sayıştay'ın kuruluş ve işleyişine getirilen yeniliklerin belli başlılarına değinmek suretiyle tarihçe bölümü bitirilecektir. Bu yenilikleri şöylece sıralamak mümkündür :

a- Sayıştay'ın görev ve yetkileri, 832 sayılı kanunda, 1961 Anayasasının ruhuna uygun olarak yeniden ve açık bir şekilde belirlenmiştir.

b- Daire sayısı dörtten sekize çıkarılmıştır.

c- Sayıştay dairelerinin kararları temyizen Genel Kurulda incelenirken, bu görevi yürütmek üzere Sayıştay'ın kendi bünyesi içinde ayrı bir Temyiz Kurulu kurulmuştur. Bu suretle Genel Kurul sadece ana görevini yapma olanağına kavuşmuştur.

d- Birinci Başkan, daire başkanları, üyeler ve denetçilik mesleğine gireceklerde aranan nitelikler; bunların seçim ya da atanma usulleri yeni esaslara **bağlanmıştır**.

e- Bütçelere konan ödeneklerin, gösterilen hizmete harcanıp harcanmadığının incelenmesi görevi verilmekle daha etkin bir denetim usulü öngörülmüştür.

f- Sayıştay denetimine giren idare ve kurumların, harcamaya ilişkin sözleşmelerinin tescili, ülke çapında yaygınlaştırılmış; böylece yatırım harcamalarına ait büyük tutarların, daha yüklenim (taahüt) döneminde kanunlara uygunluğunun araştırılması sağlanmıştır.

g- Denetimine giren idare ve kurumların işlemleriyle ilgili kayıtları, malları, işleri ve hizmetleri, yerinde ve olayın her kesiminde inceleme yetkisi verilmiş; buna bağlı olarak, yapılan hizmetle belgelerin uygunluğunu görebilme olanağı sağlanmıştır.

h- inceleme sırasında, Hazine yararını zarara uğraticı nitelikte olduğu görülen kanun, tüzük ve yönetmelikleri Türkiye Büyük Millet Meclisine bildirme yetkisi tanınmıştır, mevzuatın denetlenmesi anlamını taşıyan bu yetki, Sayıştay'ın etkinliğini artırmayı sağlayacak yolların en önemlilerinden biri olması bakımından, bir aşama teşkil etmiştir.

ı- Genel ve katma bütçeli idareler için düzenlenen genel uygunluk bildirimlerinden ayrı olarak; bu idarelerin dışında kalan ve çalışma konuları itibariyle iktisadi işletme nitelikleri bulunan diğer kurumların hesap ve işlemlerini, ekonomi, maliye ve işletmecilik kuralları açısından inceleme görev ve yetkisi verilmiştir. Sayıştay, bu kurumların yıllık hesap sonuçları üstünde, özellikle konsolide bilançolar aracılığı ile, bu yönde görev yapmaya başlamıştır.

VI-1982 ANAYASASI VE GETİRDİĞİ YENİLİKLER

1982 Anayasasının Sayıştay ile ilgili 160. Maddesine yazılan ve ancak sonradan MGK tarafından ciddi bir değişikliğe uğrayan Madde Gerekçesi aynen Şöyledir: "Sayıştay, genel ve katma bütçeli dairelerle sermayesinin yansı veya daha fazlası bu dairelerce verilerek kurulan sabit veya döner sermayeli ya da fon şeklindeki idarelerin gelir ve mallarını TBMM adına denetlemek, sorumluların hesap ve işlemlerini kesin hükme bağlamak ve kanunlarca verilen belli işleri yapmakla görevli bir hesap mahkemesidir. Bunun yüksek mahkemeler arasına alınması konusu uzun tartışmalara ve Danıştayla Anayasa Mahkemesinin çelişkili birçok kararları çıkmasına neden olmuştur. Ancak kuruluşu yüksek mahkemelerin kuruluşuna benzemekle beraber bazı hesap konularında kesin hüküm verdiği için yüksek mahkeme olarak kabul edilmiştir. Silahlı Kuvvetlerin elinde bulunan devlet mallarının TBMM adına denetlenmesi hizmetin gerektirdiği gizlilik gözönüne alınarak ayn bir usule tabii tutulmuştur."

1961 Anayasasının yerine getirilen 1982 yılı Anayasa taslağı'nın Danışma Meclisinde görüşülmesi sırasında; Sayıştay'ın 1961 Anayasasında olduğu gibi yürütme bölümünde düzenlenip düzenlenmemesi, yüksek mahkeme olup olmaması, Hukuki sorumluluk kararlarının Danıştay'da incelenip incelenmemesi konularını tartışıldı; Danışma Meclisine ilk gelen metindeki denetim kapsamı Milli Güvenlik Konseyi Anayasa Komisyonunda daraltıldı, "**İlk ve son derece hesap mahkemesi**" ibaresi metinden çıkarıldı. Sayıştay Yüksek Mahkemeler arasında gösterilmemesine rağmen, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu gibi Yargı Bölümü içerisine alındı.

Bugün Sayıştay; Anayasasının 160. maddesinde;

Madde 160- Sayıştay, genel ve katma bütçeli dairelerin bütün gelir ve giderleri ile mallarını TBMM adına denetlemek sorumluların hesap ve işlemlerini kesin hükme bağlamak ve kanunlarla verilen inceleme, denetleme ve hükme bağlamak ve kanunlarla verilen inceleme, denetleme ve hükme bağlama işlemi yapmakla görevlidir. Sayıştayın kesin hükümleri hakkında ilgililer yazılı bildirim tarihinden itibaren onbeş gün içinde bir kereye

mahsus olmak üzere karar düzeltilmesi isteminde bulunabilirler. Bu kararlar dolayısıyla idarî yargı yoluna başvurulamaz.

Vergi, benzerî malî yükümlülükler ve ödevler hakkında Danıştay ile Sayıştay kararları arasındaki uyumsuzluklarda Danıştay kararları esas alınır.

Sayıştayın, kuruluşu, işleyişi, denetim usulleri, mensuplarının nitelikleri, atanmaları, ödev ve yetkileri, hakları ve yükümlülükleri ve diğer özlük işleri, Başkan ve üyelerinin teminatı kanunla düzenlenir.

Silahlı Kuvvetler elinde bulunan Devlet mallarının TBMM adına denetlenmesi usulleri, Millî Savunma hizmetlerinin gerektirdiği gizlilik esaslarına uygun olarak kanunla düzenlenir.^M

şeklinde yer alan hükümlerle kendisine verilen görevleri yerine getirmeğe çalışmaktadır. Ancak 1967 yılında çıkarılan 832 sayılı Sayıştay Kanununun bazı maddelerinde değişiklik olmuş, bazı maddeler ilave edilmiştir.

2534 sayılı yasa ile Daire Başkanlarının 4 yılda bir seçilmesine ilişkin 832 sayılı yasaya Ek Madde getirilmiş, 3162 sayılı yasayla daire üye sayıları artırılmış ve üyelik seçiminin bir defaya mahsus olmak üzere doğrudan doğruya TBMM. Plân ve Bütçe Komisyonunca seçilmesi imkânı sağlanmıştır.

3677 sayılı yasayla getirilen yeni düzenlemelere ilişkin bazı maddeler de Anayasa Mahkemesince iptal edilmiştir.

26.6.1996 Tarih 4149 sayılı yasayla başkan ve üyelerin seçimleri, görevlerinden alınmaları, Genel Kurulun toplanma ve karar verme nisabı, başkan ve üyeler dışındaki meslek mensuplarının sicil konuları üzerinde yeni düzenlemeler getirilmiş, Kısmi Denetim, Verimlilik ve Etkinlik Değerlendirmesi konuları ilk kez Sayıştay'ın görev alanına alınmıştır.

§. 5- DİVÂN-I MUHASEBÂT VE SAYIŞTAYIN HİZMET BİNALARI

/- DİVÂN-I MUHASEBÂTIN HİZMET BİNALARI

Tanzimat'tan önceki dönemde Sayıştay'ın vazifesini ifa eden Başbâki kulluğu Ağalığın Topkapı Sarayı'nda ve Bâb-ı Hümâyûn'dan girince birinci avlunun solunda yer aldığı daha evvel zikretmiştik.

Divân-ı Muhasebat ilk kurulduğu günlerde, aynı yerde ve birinci avludan girişde sağda yer alan Maliye Nezâreti Binasında bir süre vazife ifa ettiği tahmin olunmaktadır.

M I

| DİVÂN 211 0 14 |

Divân-ı Muhasebat'ın ilk teşkil ve vazifesini tam olarak ifaya başladığı günden beri, Meclis-i Meb-ûsân Dairesinde A'yân'a mahsus odalan hizmet binası olarak kullandığını aşağıdaki belelerden öğreniyoruz. Gerçekten 1296 tarihli Zabıt Cerîdesindeki ilk karardan şunları okuyoruz:

"Birinci defa olarakta Hazinei Celile'de Islâhat Maliye Komisyonu Masârifât Şu*besi Odasında bil-içtimâ saat 5.30'da Meclis açıldı.

İbtidâ Divân-ı Muhâsebât'ın suret-i teşkiline dair 23 Zilka'de 1296 ve 27 Teşrin-i evvel 1295 tarihiyle müverrahan şeref-sâdır olan tezkire-i sâmiye-i âzret-i Vekâletpenâhî kıraat olundu.

Reis Efendi a'zanın tebrîk-i memuriyet ve temenni-i muvaffakiyetlerine dair bazı kelimât îrâd eyledikten sonra Divân-ı Muhasebat Hey'et-i A'yân Dâiresinin bir kaç odası muvakkaten tahsis buyurulmuş olduğunu ve bu odalan heman bugün tehye olunacağından yarınki Salı günü orada tecemmu' olunacağını ve Divan'ın vezâifine dair elde bir nizâm veya talimat mevcut olmadığından ne sûretle hareket olunmak lâzım geleceği hakkında şifâhen vuku bulan isizâna cevaben bu hususa dâir mukaddema Şûrây-ı Devletçe bit-tanzim Hey'et-i Meb'ûsân'a i'tâ olunan Kânun Lâyihasının Meclis-i Umûmi'nin inikadında kanuniyeti talep olunmak üzere Kararnâme-i Mahsûsa ile neşr ve ilan olunması der-dest-i akd olduğu taraf-ı sâmi-i Hâzret-i Vekâletpenâhîden beyân buyurulmuş olduğunu ifade eylediğinin üzerine Lâyiha-i Matbû'a-i mezkûrenin kıraat olunmasına karar verildi.

Mündericâtı ma'lûm olduktan sonra Divan'ca işe nereden ve ne yolda başlanmak lâzım geleceği meselesi meydâna konuldukda kangı senelerden bed' ile, Cânib-i âzine-i Celileden hesâb verilebileceği sual olunmak üzere Maliye Müsteşarı Sâadetlü Münir Bey Efendi Hazretleri davet olundu. İşbu sualin cevaben bazı tahkikat istihsâline mütevakkıf olmağla neticesini Perşembe günü tafsilen bildireceğini ve devâri-i âliyenin her biriyle Hazine-i Celile Beyininde en son defa olarak kangı senelerde rü'yet ve kat'-ı hesaâb olunmuş olduğunu mübeyyin hîn-i müzâkerede talep olunan pusulayı dahi beraberce getüreceğini ifade ile avdet eyledi.

Bâlâda muharrer Kanun Lâyihası hükmünce Hey'etin iki daireye inkısamı iktizâ edeceğinden birincisi Reis-i evvelin taht-ı riyasetinde olmak üzere Hacı Akif Efendi ve Rifat Efendi ve Edvars Efendi'den ve ikincisi

Hafız Said Efendi'nin taht-ı riyasetinde olarak Kadri Bey ve Hudaverdi Ohannes Efendi ve Kastro Bey'den Terkîb olundu."¹

14 Receb 1326/13 Ağustos 1908 tarihli ve Divan başkanı Râsih bey'in imzasını taşıyan bu belge aynen şöyledir:

"Divân-ı Muhasebat 73

Ma'rûz-ı Çaker-i keminelidir ki,

Divân-ı Muhasebat heyeti bidâyet-i teşekkülünden beri Meclis-i Mebû'san dairesinde a'yâna mahsûs odalarda ikâmet etmekte olduğundan ve karîben ini'kâd edecek olan Meclis-i Mebûsan yine dâire-i mezkûrede ini'kâd edecek olduğu halde mezkûr odaların lüzum-ı tahliyesi tabi⁴i bulunduğundan bahisle kararnamesi hükmünce hiç bir nezârete tabi⁴ ve merbut olmayan ve bir dâire-i mahsûsa ve müstakillede ikâmet edecek olan Divân-ı Muhasebat için vüs'at-ı kâfiyede bir dâire-i mahsûsa ve müstakille ta⁴yini Makam-ı Sami-i Sedâret-penâhî'lerine 24 temmuz 1324 tarih ve altmış dokuz nûmrolu tezkere ile işa⁴r kılındığı halde henüz bir daire tahsis olunmamış ve Meclis-i A'yana yine mezkûr Dâirede ini'kâd etmek üzere dairenin tahliye ve ta⁴mirine teşebbüs olunmuş ve bu gûnâ berâ-yı keşf gelen me'mûriyet ve kalfalar tarafından bir kaç güne kadar ta⁴mirâta başlanacağı ifade ve beyan edilmiş ve dâirenin heman tahliyesi tabi⁴i bulunmuş olduğundan tahliye olacağı istihbar kılman mülkiye tekâ⁴üd sandığı hey'et-i idaresinin ikâmet etmekte oldukları • dairenin veya bu babdaki istihbarat mukarin-i hakikat olmadığı takdirde tensib buyurulacak diğer bir dairenin Divâna tahsis buyurulması hususunda icâb edenlere ve taraf-ı çakerâneme emr ve irâde ve yahut bu sûret-mümkün olmadığı halde münasib bir dâirenin isticârı zımında taraf-ı çakarâneme me'zûniyet i⁴tâ buyurulması babında emr ü ferman Hazret-i Veliyyü'l- emrindir.

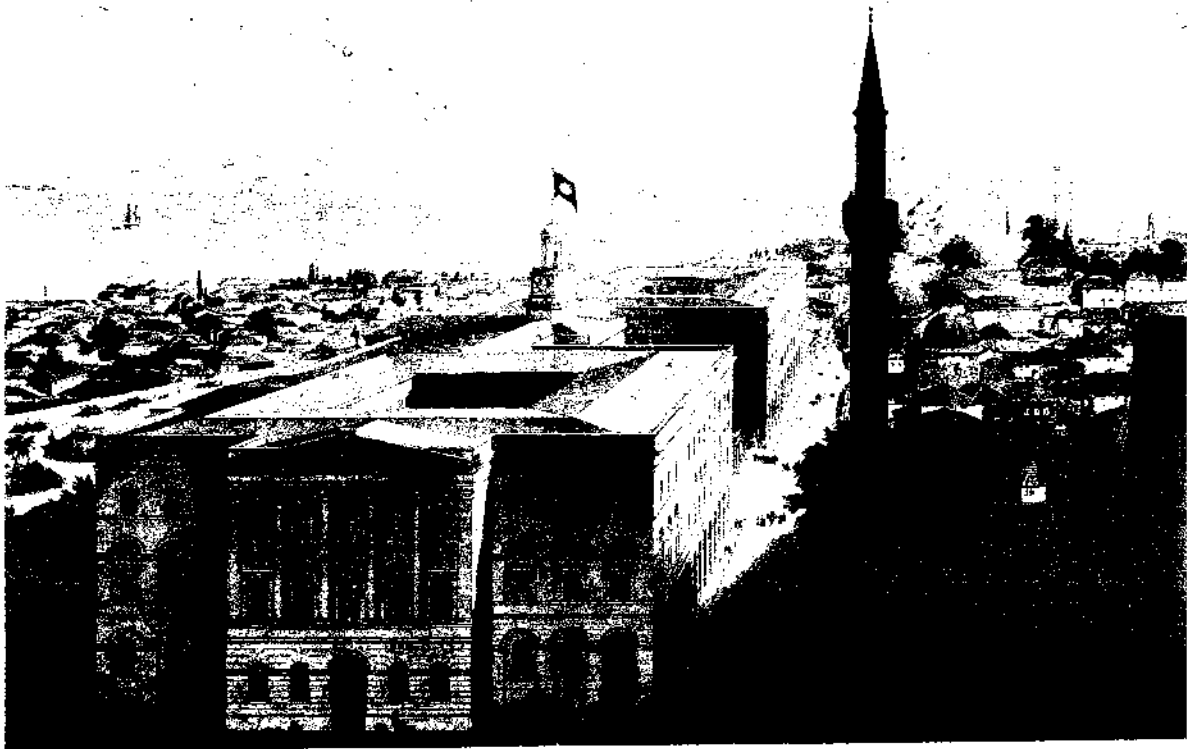
Divân-ı Muhasebat Reisi
Râsih

Fi. 1326 Receb 14 ve Fi. 30
Temmuz 1324"².

1 1296 Tarihli Divân-ı Muhasebat Zabıt Ceridesi, Karar No: 1

2 BOA, BEO, No: 253094

**Divân-ı Muhâsebât'm 1326/1908 Yılına Kadar Hizmet Binası Olarak
Kullanılan Medis-i Mebûsân A'yân Bölümü
Cağaloğlu - İSTANBUL**

Daha sonra ikinci taşındığı hizmet binası ise, yine Osmanlı Arşivindeki belgelerden anladığımızı göre Cağaloğlu'da bulunan Şerif Ali Efendi Konağı'dır. Bunu da şu belgelerden anlıyoruz:

"Bab-ı A'li Daire-i Umur-ı Dahiliye Mektûbi Kalemi 3690

Huzur-ı Â'li-i Hazret-i Sadâret Penâhiye

Müsta'cel

Ma'ruz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki

Divân-ı Muhasebat heyetinin şimdi bulunduğu Şerif Ali Efendi Konağı askeri klübü ittihâz olunacağından orasının tahliyesiyle heyetin Musul Vali-i Esbakı Merhum Â'rif Paşa'nın Sultan Mahmud türbe-i şerifesi karşısındaki konağına nakli münasib olup olamayacağına anlaşılması için mezkûr konağı gezüb görmesi ve mütala'asını bildirmesi lüzumunu telakki eylediğim emr-i sâmi-i fehîmâneleri mücebince Divân-ı Muhasebat Reisi â'tûfetlü Bey Efendi Hazretlerine tebliğ etmişdim. Müşârün-ileyhin leffen takdim kılınan tezkere-i cevâbiyesi mütala'asından muhat-ı ilm-i â'li-i Sadâret-penâhî'leri olacağı üzere zikr olunan konak Divân-ı Muhasebat Dairesi ittihazına sâlih olduğundan mübâya'ası ve evrak ve defatir-i resmiyenin mesârif-i nakliyesi vesâir için istenilen beşbin kuruşun da tesviyesi husûsunun Meclis-i Mahsûs-ı Vükelâ'ca müzâkeresi menut-ı müsa'ade-i Celile-i Vekâlet- penâhî'leridir. Ol babda emr-ü ferman Hazret-i Veliyyü'l-emrindir.

Nâzır-ı Umûr-ı Dâhiliye
Hüseyin

Fi 18 Zilka'de 1326 ve Fi 29
Teşrin-i Sâni 1324¹

18 Zilka'de 1326/12 Aralık 1908'de Meclis-i Mebûsânın yeniden açılması üzerine evvela Şerif Âli Paşa Konağına taşınan Divân-ı Muhasebat, buraya da sığışmamış ve yeniden Sultan Mahmud'un türbesinin karşısındaki sokak içinde bulunan Musul Valisi Arif Paşa'nın Konağı'na taşındığını ve müstakil olarak buranın Dîvân-ı Muhasebat Hizmet Binası olarak kullanıldığını görüyoruz. Trablusgarb Valiliği de yapan Ârif Paşa'nın konağı, sokak içerisinde bir zamanlar Belediye Zabıta Müdürlüğü olarak ta kullanılan büyük bir ahşap binadır¹. Bunu isbat eden belgeler ve konakla ilgili fotoğraflar ise şöyledir:

"Dâhiliye Nezâret-i Celilesine;

Devletlü Efendim Hazretleri,

Dîvân-ı Muhâsebat Dâiresi ittihâz olunmak üzere mübaya'ası karar-gir olan Musul Vâli-i Esbakı Arif Paşa'nın Sultan Mahmud Türbe-i Şerifi karşısındaki sokak içinde bulunan konağı telakki etdiğim emr ve irâde-i aliyye-i Nezâret-penâhîleri üzerine bizzat muâ'yene olunarak konağın vüs'ati ve taksimatı Divân Dairesini istîâba ma'a teferruat kâfi olmasına ve şimdiki dairenin tesrî-i' tahliyesiyle cihet-i askeriyeye teslimi için, şimdi Harbiye Nezâret-i Celilesinden ba's ve isrâ buyurulmuş olan, yâver-i mahsûs marifetiyle ta'cil olunmakta olup, Divâna ait eşya ve mefrûşatın ve bi'l-hassa mevki'-i tedkikatda bulunan devâir-i merkeziye zât ve zemân hesâbatı evrak-ı hesabiye ve müsbitesiyle Dîvânın bunca evrak ve defâtirinin müstaceliyet maslahatla mütenâsib bir sūra'tle mezkûr konağa nakli ve mefrûşat-ı mevcûdenin yerlerine konulması şimdilik beşbin kuruş nisbetinde bir paraya lüzum göstermesine mebni mezkûr konağın ayrıca bir sened ile tasarruf olunduğu mervî bulunan ahur cihetiyle beraber mübâya'asına müterettib. muâ^kmelenin icrâsıyla derhal nakle teşebbüs ve ibtidar olunmak üzere mezkûr beşbin kuruşun sūra't-i itâsı hususunun Mâliye Nezâret-i Celilesiyle iş'âr ve tebliği menût-ı müsâa'de ve irâde-i aliyye-i Nezâret-penâhîleri olmağın olbabda emr ü ferman Hazret-i men lehül'emrindir.

Divân-ı Muhâsebat Reisi
zühdi

Fi. 18 Zilka'de 1326 Fi. 29
Teşrinî sâni 1324²

1 İslâm Ansiklopedisi, İstanbul Maddesi, c. V/II. sh. 1214

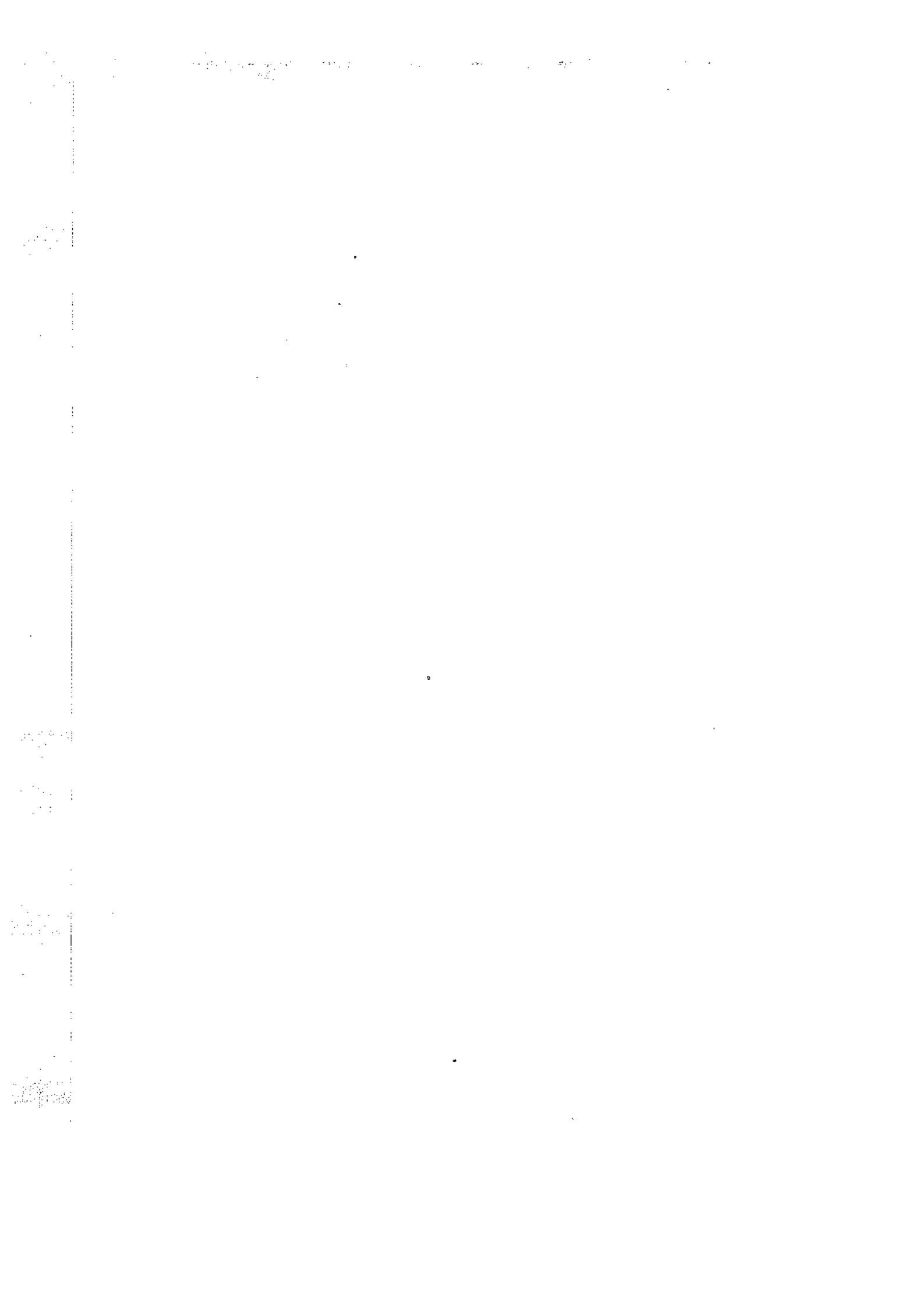
2 BOA, BEO. No: 259008

Divân-ı Muhâsebât'ın Şerif Ali Paşa Konağın'dan Sonra Hizmet Binası Olarak Kullunadığı Ârif Paşa Konağına Dâir Belge (BOA, BEO, No: 259008)

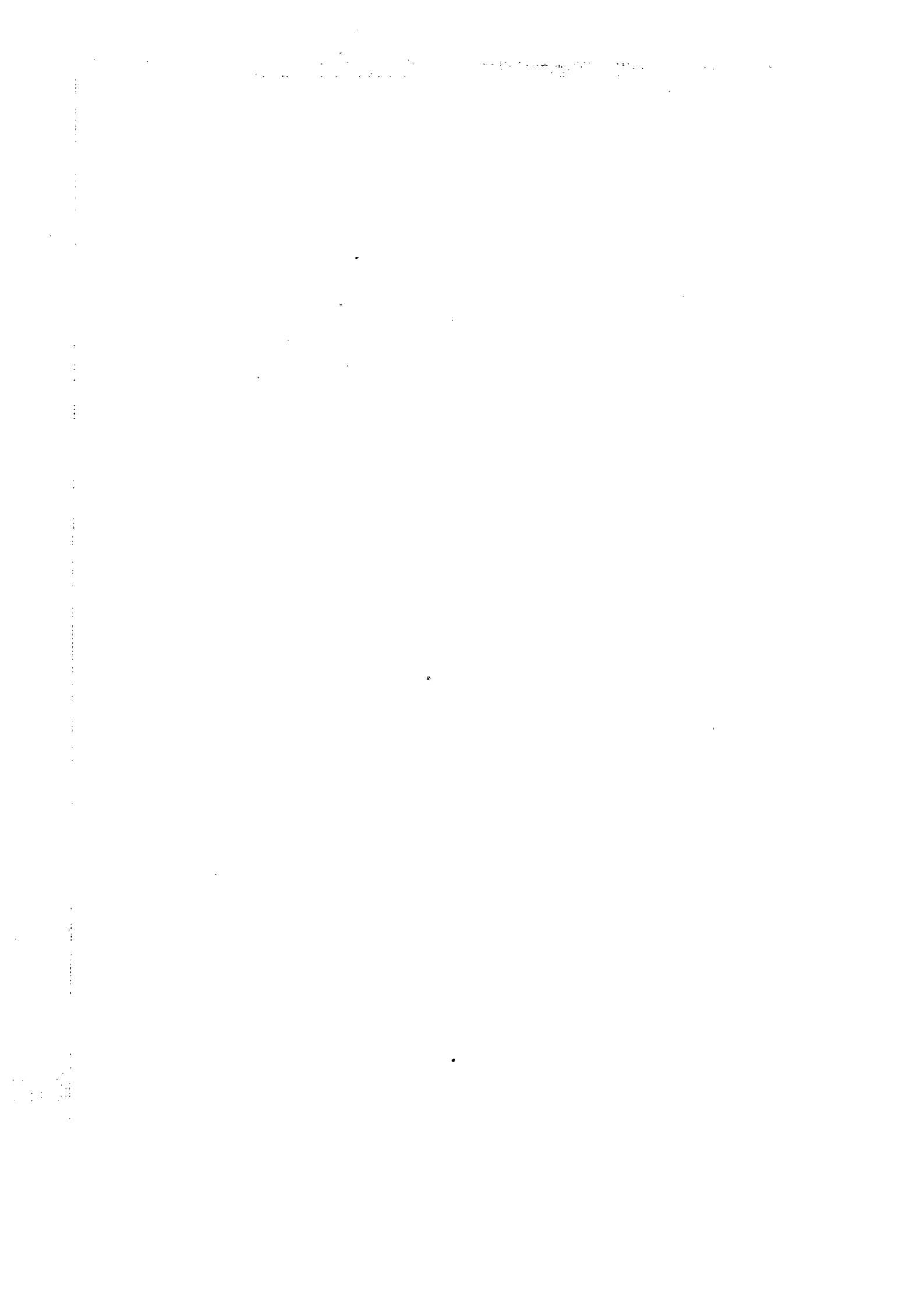
داعیه نقل سے منسوب ہے

دولتہ اعلیٰ حضرتی
 دیوانہ کاشانہ از مین قمار اولیاد و زورہ جانیس قرانیک اولاد
 غفرلہ بیگم اولاد اولاد علیہ نقل سے منسوب ہے اولاد
 شریح علیہ جانیس قرانیک اولاد شریح علیہ جانیس قرانیک اولاد
 دیوانہ صوبہ ترقیہ اولاد دیوانہ صوبہ ترقیہ اولاد
 سکر دیوانہ نقلی و صوبہ کوشی دیوانہ کوشی موجودہ ملک برتیر ترقیہ سکر دیوانہ کوشی
 نصر دیوانہ کوشی دیوانہ کوشی دیوانہ کوشی دیوانہ کوشی دیوانہ کوشی
 دیوانہ کوشی دیوانہ کوشی دیوانہ کوشی دیوانہ کوشی دیوانہ کوشی

İKİNCİ BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİ'NDEN
CUMHURİYET'E BÜTÇE HUKUKU
VE BÜTÇENİN DENETİMİ

§. 1- BÜTÇE, BÜTÇE HAKKI VE SAYIŞTAY MÜNÂSEBETİ¹

insanlar, toplumlar ve kurumlar, her zaman sınırlı kaynaklarla ihtiyaçlarını karşılamak zorundadırlar. Bu durum, ihtiyaçlarla bunları gerçekleştirecek kaynakların karşılaştırılmasını, kaynaklarla giderlerin denkleştirilmesini ve bu denkleştirme sırasında ihtiyaçların sıraya konulmasını gerektirir. Sözkonusu çalışma, fert, aile ve bütün kurumlar için geçerlidir. Kaynaklarla ihtiyaçların karşılaştırılması ve ihtiyaçların sıraya konulması, gelirden fazla gider yapılmaması şeklindeki çalışma, düzenliliğin ve istikrarı şartıdır.

Diğer yandan gelirlerle giderlerin karşılaştırma ve denkleştirilmesi önceden yapıldığı zaman bir anlam taşır ve gelecekteki sınırlı bir zaman süresi için sözkonusu olur. Bütçenin özel ekonomik sükeleri için yaran inkar olunamamakla birlikte devlet yönetimindeki önemi çok daha fazladır. Bir düzen ve istikrar unsuru olduğu için herşeyden önce Devletlerin bütçe yapmaya başlaması bile uygarlık tarihinde önemli bir safha sayılır.

Sosyal ihtiyaçları karşılamak amacıyla oluşan sosyolojik bir varlık olan devlet, amacının gerektiği hizmetleri yapmak için kaynak bulmak, ihtiyaçlarla kaynakları karşılaştırıp sıraya koymak ve denkleştirmek zorundadır. Özel ekonomi sükeleri ve onların maliyeti için bütçe, gelirlere göre giderlerin ayarlandığı bir tahmindir. Kamu alanında ise, Kamu hizmetlerinin gerektirdiği giderler ile bunları karşılayacak gelirleri tahmin etmekle kalmaz, aynı zamanda onları toplama ve sarfetme yetkisini verir. Bu zamanımız devletlerinde "bütçe hakkı" terimi ile ifade edilmektedir. Tarihi seyri itibariyle, bütçe hakkı parlamentoların veya parlamento fonksiyonunu ifa

¹ Bu başlığın yazılmasında yardımcı olan Uzman Denetçi Sayın Atilla İnan'a teşekkürlerimi arz ediyorum.

eden müesseselerin kamu gelirleri ve kamu giderleri üzerindeki yetkilerinin tanınması ile meydana çıkmış ve bu hakları kavrayan bir şekilde yerleşerek gelişmiştir.

Bütçe hakkının tarihi bakımdan doğuşu ve gelişimini üç aşamada incelemek mümkündür¹.

A) Vergilerin ve diğer gelir kaynaklarının parlamento tarafından onaylanması.

b) Giderlerin parlamento tarafından onaylanması.

c) Devlet gelir ve giderlerine ait onaylama işleminin her yıl parlamento tarafından yenilenmesi.

Çeşitli milletlerin tarihi gözönünde tutulduğunda, önce milletin nzası olmaksızın vergi alınmaması prensibi gerçekleştirilmiştir. Daha sonra kamu giderlerinin onaylanması sağlanmış; daha sonraki aşmada ise gerek gelirlerin gerek giderlerin yeni baştan yapılması, bir başka deyişle bütçenin yıllık olarak onaylanması ilkesi kabul görmüştür. Bütçelerin hazırlanması yetmez. Hazırlanan bütçelere uyulması ve uygunluğu sağlamak için de denetlenmesi gerekir, işte bu denetim işini yerine getiren kuruluşların adı Sayıştay'dır. Sayıştay kamu gelirlerinin yasalara uygun olarak elde edilip edilmediğini, giderlerin amacına ve yasalara uygun olarak kullanılıp kullanılmadığını denetler. Kurallardan sapmalar olduğunda bunları tesbit ederek ya kendi koydukları müeyyideleri uygular ya da gerekli müeyyidelerin uygulanması amacıyla sorunu yetkili organlara iletir.

İşte bu bütçe-sayıştay ilişkisinden dolayı, Türk Hukuk tarihinde bütçe hukuku ile alakalı bir kısım gelişmeleri, belgeler ışığında incelemeyi, çalışmanın tamamlanması açısından zaruri gördük.

I Bedii. N. f-evziojlu. Nazari. Taibiki. Mukayeseli Binçe. 3.B. 1969. sh 15.

Ş. 2-GENEL OLARAK İSLÂM HUKUKUNDA VE OSMANLI TATBİKATINDA BÜTÇE HUKUKUNUN ESASLARI

/- İSLÂM HUKUKUNDA BÜTÇE KAVRAMI VE BÜTÇE HUKUKUNUN TEMEL ESASLARI

İslâmın ilk dönemlerinden beri devlet hazinesi yani beytülmal vardı ve beytülmalın gelir ve gider fasıllarını tanzim eden esaslar yani bütçe hukuku biliniyordu. Asr-ı sa'âdetde bir beytülmal vardı ve gelir (*dahi*) ve giderine (*hare*) bizzat Hz. Peygamber ve Hz. Ebubekir bakıyordu. Devletin başındakiler, *âmil* (vergi memuru), *âşir* (gümrük memuru), *sâî, câbî* (harâc ve cizye memurları) ve benzeri görevlilerin topladığı zekât nev'inden vergilerle diğer şer'î vergileri, Kur'an'ın emrettiği gider fasıllarına harcıyorlardı. Beytülmalın gelir-giderleri ile bunlarla ilgili muameleler çoğalınca, Hz. Ömer devletin mallarını korumak gayesiyle Divan te'sis etmiş ve başına getirdiği beytülmal eminine yardımcı olmak üzere kâtipler ve muhâsibler görevlendirmiştir.

İslâm devletinin sınırları genişledikçe beytülmalın ve buna bağlı olarak gelir-gider fasıllarının da sayısı artmış ve İslam hukukçuları, beytülmalın sayısını dörde çıkarmışlardır. Aslında bunları ayrı ayrı beytülmal olarak görmek yerine beytülmalın fasılları olarak da değerlendirmek mümkündür. Şimdi beytülmalın bu dört ayrı sandığını gelir ve gider fasılları ile birlikte kısaca özetleyelim:

1. Sandık (Yahut 1. Dâire, Beytül-Mal'iz-Zekât)

Gelirler (Mevârid)	Giderler (Masarif)
1. Hayvanların zekâtı	1. Fakirler
2. Öşürler	2. Miskinler

3. Müslüman tüccardan alınan gümrük vergileri	3. Âmiller (zekat memurları) ve Kur'an'da sayılan sekiz gurubun tamamı
---	--

II. Sandık (Yahut II.Dâire, Beytül-Mali'I-Harâc)

Gelirler	Giderler
1. Harâc	1. Mükâteb köleler
2. Cizye	2. Borçlular
3. Emaretlerden alınan vergi	3. Gazi ve muhtaçlar
4. Gayr-ı müslim tüccardan alınan gümrük vergileri	4. Garibler
	5. Ordu
	6. Bütün memurlar
	7. Kadılar ve âlimler

III. Sandık (Beytül-Mali'l-Ganâim)

Gelirler	Giderler
1. Ganimetler	1. Müftiler
2. Ma'denler	2. Eğitim hizmetleri
3. Definelerden alınan beşte bir pay (hums)	3. Sınır koruyucuları ve askerler Yani askerî harcamalar
	4. Hayır müesseseleri
	5. Bayındırlık hizmetleri
	6. Yetimler
	7. Miskinler
	8. Fakirler
	9. Yolda kalanlar

IV. Sandık -(Yahut IV. Dâire Beytülmal'iz-Zıyâ')

Giderler	Giderler
1. Lukata (Buluntu mallar)	1. Hastahâneler
2. Yave (Kaçkun)	2. Hastalar ve muhtaçların masrafları
3. Tereke	3. Çalışmayanların iâsesi
	4. Bunların masrafları(yavelerin)

İşte bu sandıkları birer fasıl olarak kabul eder ve rakamla işaret olunanları da madde sayarsanız, tam bir şeriat bütçesi meydana gelir.

Emeviler, Abbasiler ve hatta Osmanlı Devletine kadar gelmiş bulunan müsüman Türk devletlerinde, bu esaslar, aynen uygulanmıştır. Ayrıca bu bütçenin madde ve fasıllarındaki görevleri ifa etmek üzere çeşitli divanlar kurulmuştur. Şer'î hükümlere uygun olarak, her sandığa ait gelirler, karşılığı olan gider fasıllarına ödenir. Beytülmal'dan alınan herşey, *hüccet-i kabz* denilen bir belge ile te'yit edilirdi. İlk dönemlerde durum bu olmasına rağmen, zamanla bu gelir gider fasıllarının birbirine karıştırıldığı ve her devletin kendisine has yaptığı bütçelerde, ba'zan şer'î hükümlere aykırı hareket ettiği de bir gerçektir.

Osmanlı Devletinden önce *bütçe hukukunun* temel esaslarını kısaca özetledikten sonra, şimdi de Osmanlı Devletindeki duruma kısaca temas edelim.

//- OSMANLI HUKUKUNDA TANZİMAT ÖNCESİ BÜTÇE HUKUKUNUN TEMEL ESASLARI

Osmanlı Devletinde de yukarıda zikredilen şer'î bütçenin esasları muhafaza edilmiştir. Ancak uygulamada devlete, kendi tasarrufunda bulunan gelirler için hususî bütçeler hazırlamıştır. Bu noktada bütçe hukuku açısından, Osmanlı Devletindeki kamu hizmetlerinin finansman şekillerini kısaca bilmekte yarar vardır. Aksi takdirde Osmanlı bütçelerini tam anlamak

mümkün değildir. Daha sonra bütçe ile ilgili genel esasları zikretmek gerekir. Ancak finansman şekillerine geçmeden önce şunu önemle belirtelim ki, Osmanlı Devleti, ister eyâletlerdeki ve ister merkezdeki gelir ve gider fasıllarında, yukarda anlatılan şer'î bütçe esaslarına, temelde riâyet etmeye çalışmıştır. Hatta konuyla ilgili olarak, hem Fatih'in kazaskeri Molla Hüsrev'in, hem de Kanunî devri âlimlerinden Dede Halife'nin iki risalesi elimizde mevcuttur.

Dede Efendi'nin Risalesi, islâm bütçe hukukunda zikredilen dört beytülmalın ayrı ayrı gelir fasıllarını tetkik ettiği gibi, daha sonra da bunların meşru⁴ harcama fasıllarını anlatmaktadır. Bu risalede gelir ve giderler ayrıntılı bir şekilde izah olunduktan sonra. Padişahın bu bütçelerin gelir ve gider fasılları üzerindeki yetkileri ve bu yetkilerinin meşru⁴ sınırlan açıklanmaktadır. (I) Bizim tesbitlerimize göre, daha sonraki dönemlerde hazırlanan Osmanlı Bütçeleri ve daha doğrusu bu dört bütçe içinde devlet yetkililerine tanınan salahiyetler çerçevesinde hazırlanan hesap cetvelleri ve icmâller bu esaslara uygun bir şekilde yürümüştür.

I- Elimizdeki nüshada, bu Risalenin, Muhammed bin Ebi Ahmed tarafından 1-10 Şevval 1072 yılında istinsah edildiği kaydedilmektedir.

فمدونة عاروزها ما لا يورثه ولا يورثه ويورثه عاروزها
 نالها الوارثون من بيت مدينة من غير انما لا يورثون
 الوارثون من بيت مدينة لانها مدينة لا يورثون
 ومدينتها من بيتها الا ان يورثها من بيت مدينتها
 بما انما انما الملك وورثها من بيت مدينتها
 وشيخا ومدينتها ومدينتها من بيت مدينتها
 والوارثون من بيت مدينتها من بيت مدينتها
 فالقصر من بيت مدينتها من بيت مدينتها
 فخرج من بيت مدينتها من بيت مدينتها
 فلا تفرق يا اخوتي من بيت مدينتها من بيت مدينتها
 صلواتهم ولا ماله من بيت مدينتها من بيت مدينتها
 والارواح التي فيها من بيت مدينتها من بيت مدينتها
 والارواح التي فيها من بيت مدينتها من بيت مدينتها
 والاستغناء بالارواح التي فيها من بيت مدينتها من بيت مدينتها
 الالواح التي فيها من بيت مدينتها من بيت مدينتها
 الشيخ شهاب الدين الذي فيها من بيت مدينتها من بيت مدينتها
 من بيت مدينتها من بيت مدينتها من بيت مدينتها
 خراسان من بيت مدينتها من بيت مدينتها من بيت مدينتها
 من بيت مدينتها من بيت مدينتها من بيت مدينتها
 والارواح التي فيها من بيت مدينتها من بيت مدينتها
 المال والبيت والارواح التي فيها من بيت مدينتها من بيت مدينتها

من بيت مدينتها من بيت مدينتها

السلطان من ماله حال المال الذي يريد جازته منقذ كان
 او عشارا اذ انه من ماله السلطان الذي كان علم كونه من
 حتى يقدد وضده من ماله وان كان يجهل لا يعلم حاله
 من بيت مدينتها من بيت مدينتها من بيت مدينتها
 ان تركت بيت او غنمية بغيره من بيت مدينتها من بيت مدينتها
 او من الخس وكان من بيت مدينتها من بيت مدينتها
 فانه كالغفلة يصرف الى الغفلة ولا ينفقه له لا غيب
 ما هو من ماله من بيت مدينتها من بيت مدينتها
 باورث او الكس او غيره من ماله السلطان وهو يدركه
 او بالاحد او بطريق من ماله السلطان من بيت مدينتها
 على بعض الاحوال كان من ماله السلطان من بيت مدينتها
 الا ان يكون من الزمان ايضا ما ينفق فيه ويضع جيشه
 هذا انما انتهت اليه الكتابة من ترتيب الرسالة من ماله
 اللقي بان يلحق من بيت ماله السلطان ووقع في بيت ماله السلطان
 من بيت ماله السلطان من بيت ماله السلطان
 ولذا انتقلت الرسالة
 على اسمه وانتقلت
 على اسمه ثم

/// - OSMANLI BÜTÇE HUKUKUNDA FİNANSMAN ŞE- KİLLERİ VE BÜTÇE>NİN TARİHİ GELİŞİMİ

Konuyu tahlil etmeden bu sahanın çok değerli uzmanı olan bir bilim adamının tesbitini aynen aktarmak istiyoruz:

"Osmanlı Devletinin yıllık gelir ve giderleri bazan icmal denen (özet) rakamlarla gösterilirdi. Bunlar genellikle yıl sonunda tutulan kesin hesap cetvelleridir. Ancak çağdaş bütçe kavramına benzeyen bir şekilde yıllık gelir ve harcama tahmini olan bütçeler de vardır. Osmanlı bütçeleri gelir önceliklidir. Çağdaş bütçeler ise gider önceliklidir.

Aslında İslâm ve Batı dünyalarında bütçe kavram ve uygulamaları farklıdır. Batı'da bütçe uygulaması sınıfsal bir yapının ürünüdür ve halkın devlete ne kadar vergi vereceğini bilme ihtiyacından kaynaklanmaktadır. 1215 Magna Charta'sı bu konuda bir başlangıç olarak verilebilir. İslam dünyasında ise bütçeler devletin tek taraflı irade beyanlarıyla hazırlanmıştır.

İslâm devletlerinde bütçe uygulaması daha ilk devirlerde başlamıştır. Osmanlılarda da her yıl bütçe düzenlenmesi bir kural olarak benimsenmiştir. 24 Bugün elimizde otuz kadar bütçe vardır.

Bütçeler genellikle bir malî yıl içinde elde edilen gelir ve yapılan harcamaları gösterir. Yine bütçelerin başında yer alan icmal sözü bunun muhasebe kayıtlarından faydalanılarak hazırlanan bir özet olduğunu ifade eder.

XV-XVI. yüzyıla ait bütçeler birbirini izleyen iki Nevruz (21 Mart) ara-, sındaki bir güneş yılı için düzenlenmekteydi. Yine bu bütçeler gelir bölümlerinde eyaletlere göre, eklektik bir tasnif verir.

XVII ve XVIII. yüzyıl bütçeleri ise ay yılı bütçeleridir. Yine bunlar (1079/1669-70 bütçesinden itibaren) eyaletlere göre değil merkezî-fonksiyonel ve sentetik bir tasnif göstermeye başladılar. Zira artık eyaletlerin gelir ve gider hesapları maliye teşkilatının bürolarına dağıtılmış bulunuyordu. İşte bu bütçeler genellikle bu bürolardan gelen bilgilerin Baş Muhasebede değerlendirilmesiyle hazırlanırdı. Bunun yanında ruznamçe defterlerinden faydalanılarak hazırlanan bütçeler de vardı. XVI-XVIII. yüzyıllar bütçelerinin gelir kısımlarında iki tür tasnife rastlıyoruz. Birinci tür tasnif, maliye

bürolarına göredir. İkinci tür tasnif ise, daha gelişmiş olup mukataa, cizye ve avarız gibi gelir türlerine göredir.

Bütçelerimizde eyaletlerin gelirleri maliyenin çeşitli bürolarına dağılmış ve çoğunlukla Baş Muhasebe'de toplanmıştır. Bu yüzyılın bütçelerinde taşra eyaletlerinin gelirleri başlı başına bir rakam olarak görünmemekle birlikte Maliye bürolarının kurulması ve islemesinde coğrafi faktörler dikkate alınmış olmalıdır. Kefe, Bursa, Avlonya-Ağrıboz ve İstanbul Mukataası gibi bazı büroların adları dahi bunların öncelikle belli yörelerin hesaplarını tuttuklarını gösterir. Anadolu, Rumeli ve diğer eyaletlerin bütçelerinden oluşan genel bütçelerden Maliye bürolarına göre tasnif edilen ve kısmen coğrafi karakter taşıyan dönemimiz bütçelerine geçiş vetiresi, bütçe tekniğinde bir gelişme olarak yorumlanabilir.

1691'de devlet gelirlerinin bütçelere fonksiyonel bir şekilde yansıtılması için önemli bir adım atılmış ve hemen bütün cizye gelirleri tek bir kalemden toplanmıştı. 1716'da mesele daha kapsamlı bir şekilde ele alındı ve gümrük, maden, kıbtıyan cizyesi gibi gelirlerin belli kalemlerde toplanması çabası gösterildi. Ancak bu teşebbüs, Maliye memurlarının aldıkları resim ve harçların düşmesinden doğacak hoşnutsuzluk göze alınamayarak başarılı olamadı.

Giderler kısmında ise genellikle gider türlerine göre bir tasnif vardır. Bazan Maliye bürolarına göre tasniflere rastlanır. Öte yandan gelir ve giderlerin düzenlenmesinde iki yanlı muhasebe tekniği değil çıkarma mantığı hakimdir. Buna göre önce gelirler kaydedilir, sonra giderler gelirlerden çıkartılarak 'fazla' belirtilir. Bütçe gelir ve gider rakamları XVI. yüzyıldan itibaren sürekli bir artış göstermiştir.--Bütçe rakamları XVI.yüzyılda 100-200 bin akçe iken, XVII. yüzyılın başlarında devletin sürekli olarak artan askerî harcamalarının baskısı altında, nominal olarak yarım milyar akçeye, XVIII. yüzyılın başlarında milyara, ortalarına doğru ise 2 milyar akçeye yaklaşmıştır. 1523-1784 arasındaki 261 yılda bütçe gelirlerindeki nominal artış % 1532, giderlerindeki nominal artış 1898 olmuştur. Para birimi olan akçedeki değer kayıplarını hesaba katarsak reel gelir ve gider artışları ise % 352 ve % 436 olmuştur.

Mesela 1104/1692-3 bütçesi doğrudan doğruya ruznamçe defterlerinden faydalanılarak hazırlanmıştı. Ayrıca ruznamçe defterlerinin ayrıntılarının incelenmesi bütçelerin kaydetmediği bir çok hususu aydınlatır. Devletin nakit giriş-çıkışlarını, para türlerini belirterek yansıtan ruznamçeler uzak bölgelerde oluşan gelirleri yerinde harcamaya dönüştürerek, mahsup işlemleri de yaparlardı.

Bunların bazıları çok ayrıntılı bir döküm verdiği halde (1110/1698-9) birçoğunda yalnız gider fasıllarında ayrıntılara gidiliyordu. Bazı bütçeler de çok özet bilgileri kapsıyor, Maliye kalemlerinin toplam gelir ve toplam giderlerini vermektense öte gitmiyordu (1102/1690-1). Bu arada 1118/1706-7 bütçesi de gelirleri coğrafi açıdan ayrı bir tasnife tabi tutmuştur.

1523-1788 Arasında Bütçe Gelir Ve Giderlerinin Reel Ve Nominal Seyirleri

Yıllar	Endeks	Gelir Nominal			Reel			Gider Nominal			Reel		
929-30/1523-4	100	116	888	385	116	888	385	118	783	849	118	783	849
973-4/1565-6	100	183	088	000	183	88	000	189	657	000	189	657	000
974-5/1566-7	93	348	544	150	324	703	730	221	532	453	206	379	630
1001/1592-	53	293	400	000	154	173	020	363	400	000	190	894	020
1017/16 8	44	503	691	446	225	530	870	599	191	446	264	723	370
1064/1654	42	537	356	433	225	635	960	658	358	459	276	444	770
1077/1666-7	35	553	429	229	194	530	370	631	861	656	222	099	3 6
1099/1687-8	35	700	357	065	246	175	500	901	003	350	316	702	670
1103/1691-2	26	818	188	665	210	274	480	929	173	910	238	797	690
118/1696-7	26	938	672	901	241	238	930	1096	178	240	281	717	790
1116/1704-5	19	1254	856	289	238	422	670	1150	927	314	218	676	180
1122/1710-	23	1295	82	370	299	164	310	1000	684	957	231	158	210
1163/1748	23	1648	953	780	380	9 8	300	1710	656	400	395	161	620
1175/1761-2	23	1744	792	500	401	302	160	1701	094	900	391	251	620
1198/1784	23	1777	159	900	418	746	770	2240	433	1000	515	299	590
1202/1788	23	1590	540	1000	365	824	200	2196	840	1000	505	273	200

Not: Endeksler akçe değerindeki düşüşlerden hareketle düzenlenmiştir. Bu konuda bkz. Sahillioglu, 1978 Tablo S.

XVIII. yüzyıl başlarındaki iktisadî genişleme devletin gelir ve giderlerine de yansımıştır. Yüzyılın birinci bölümünde. 1747-1768 yılları arasında, uzun süreli bir barış dönemi yaşanmıştır. Bu dönemde devletin gelirleri 1700-1765

arasında 10 milyon kuruştan (1 milyar 200 milyon akçe) 14.5 milyon kuruşa (1 milyar 740 milyon akçe) yükselmiştir. Gelirlerdeki bu artışın bir bölümü tımar sistemi içinde bulunan bir çok vergi kaynağının mukataa haline getirilmesinden yani bütçeye nakdî gelir getirecek kalemlere dönüştürülmesinden, ve yeni bazı vergilerden kaynaklanmış olmalıdır. Ancak önemli bir para operasyonunun olmadığı bu yarım yüzyıllık süre içinde % 50'ye yaklaşan bu gelir artışı iktisadî genişlemenin göstergelerinden biri olarak yorumlanmalıdır.

Yüzyılın ikinci yarısındaki iktisadî daralma ise, devlet gelir ve giderlerine de yansımıştır. 1768 yılından XIX. yüzyılın başlarına ve hatta 1820'lerin sonuna kadarki dönemde uzun, masraflı ve yenilgilerle sonuçlanan savaşlar yapılmış, Devlet harcamaları önemli oranda artmıştır. 1760-1785 arasında yıllık harcama miktarı % 30 civarında artar, bu artış savaş yıllarında % 100 e kadar yükselir. Gelirler ise yeni vergi kaynaklarına ve tarifelerin yükseltilmesine rağmen durgundur ve bütçe açıklan giderek büyümüştür. Bu süreç içerisinde yüzyıl sonlarında Nizam-ı Cedid, XIX. yüzyıl ortalarında ise Tanzimat hareketleri ortaya çıkacaktır. Batı anlamında ilk bütçe ise 1863 yılında oluşturulmuştur."*

Osmanlı Devletinde de yukarıda zikredilen şer'î bütçenin esasları muhafaza edilmiştir. Ancak uygulamada devlet, kendi tasarrufunda bulunan gelirler için hususî bütçeler hazırlamıştır. Bu noktada, bütçe hukuku açısından, Osmanlı Devletindeki kamu hizmetlerinin finansman şekillerini kısaca belirtmekte yarar vardır. Aksi takdirde Osmanlı bütçelerini tam anlamak mümkün değildir. Daha sonra bütçe ile ilgili genel esasları zikretmek gerekir. Ancak, finansman şekillerine geçmeden önce^şunu önemle belirtelim ki, Osmanlı Devleti, hem eyaletlerdeki ve hem de merkezdeki gelir ve gider fasıllarında, yukarıda anlatılan şer'î bütçe esaslarına, temelde riâyet etmeye çalışmıştır. Şimdi de kamu hizmetlerinin önce finansman şekillerini görelim ve sonra da bütçe hukukunun tarihî gelişimini özetleyelim.

1) Kamu Hizmetlerinin Finansman Şekilleri

1 Tabakoğlu, Ahmet, Türk İktisat Tarihi, İstanbul 1994, sh. 173-176

Osmanlı Devletinde kamu hizmetleri üç ayrı şekilde finanse ediliyordu. Bunları kısaca ve şer'î bütçe esaslarına uygun olarak açıklayalım:

A) Tımar Usûlü

Devlet, ordusunun belkemiğini teşkil eden eyâlet askerleri ile eyâletlerin idaresini, çoğunluk itibariyle, özerk ve mahallî bir nitelik taşıyan tımar sistemi vasıtasıyla merkezî hazinenin dışında tutmuştu. Dolayısıyla askeri harcamalarının çoğunu ve taşradaki idarî harcamaları, tımar sistemi yoluyla ayrı bir finansman şekline bağlamıştı, şer'î bütçenin ikinci faslındaki esaslara uygun olarak tımar sahiplerine yapacakları askerî görev karşılığında haraç gelirlerinin tamamı devredilmişti. Dolayısıyla harâc-ı muvazzafî karşılayan vergiler, harâc-ı mukâsemeyi karşılayan vergiler ve devletçe tayin edilen rûsûm-ı örfiyeyi, tımar sahipleri ve mahallî idareciler tahsil edecek ve bunun karşılığında, mahallindeki askeri ve idari hizmetleri finanse edeceklerdi¹.

B) Vakıf Usulü

Bilindiği gibi, şer'î bütçenin dördüncü sandığındaki gelirler, başta eğitim, sağlık hizmetleri olmak üzere kamuya yararlı hizmetlere tahsis edilebiliyordu. Bu şer'î müsaadeden hareket eden Osmanlı devlet adamları, eğitim, sağlık ve bayındırlık gibi çeşitli kamu hizmetlerini ifa etmek üzere vakıflar kurmuşlar (tahsisat kabilinden vakıflar) ve bu vakıflara gelir olarak da, mirî arazinin tekâlif-i şer'îye ve rûsûm-ı örfiyesini tahsis etmişlerdir. Her vakfın bütçesi ayrıdır ve mütevellisi ile nâzın tarafından yürütülür. Yıllık bütçesi mutlaka yapılır. Merkezî bütçede bunlara yer verilmez. Burada arazinin, bazan da sadece rûsûm-ı örfiyesinin, bazan sadece tekâlif-i şer'îyesinin ve bazan da her ikisinin tahsis edildiğini kısaca belirtelim². Halkın yaptığı sahih vakıfları da kamu hizmetlerine katkısı açısından unutmamak gerekir.

1 Akdağ 11/301 vd.: Tahaköglü. **İktisat Tarihi**. 346 vü.

2 Akgündü/.. Vaki!. 431 vd.: Akdağ. 11/313 vd.

C) Merkezî Bütçe Usulü

Merkezî hükümetin, daha doğrusu Divan'ın ve onun reisinin, kendine düşen kamu hizmetlerini yerine getirmek için gereken masrafların karşılanmasıdır. Bunların başında kapıkulu askerleri ile saray görevlilerinin finansmanı gelir. Ulufe denilen maaşlar, en önemli masraflardır. Elbette ki, merkezî hükümetin kendine düşen hizmetleri ifa etmesi için paraya ihtiyaç vardır ve bu para da merkezî bir bütçe ile harcanacaktır. Ancak bu finansman şekilleri günümüzdeki bütçenin fasıllarıyla mukayese edilirse, durum daha iyi anlaşılır ve merkezî bütçenin günümüzdeki kadar önemli olmadığı hemen anlaşılır¹.

İşte biraz sonra kısaca muhtevastından bahsedeceğimiz Osmanlı bütçelerini, bu anlatılanların ışığında değerlendirmek gerekir.

2) Osmanlı Bütçelerinin Tarihî Gelişimi

Bu başlık altında tetkik edeceğimiz bütçelerden kasıt, merkezî idarenin finansmanını düzenleyen bütçedir. Tımar usulü ile finansmanı temin edilen kamu hizmetlerinin bütçesi bunun dışındadır. Merkezî bütçenin malî durumunu ve gelişme safhalannı ana hatlarıyla, birer asırlık dilimler halinde aktaralım.

Osmanlı Devletinde merkezi idamenin yıllık gelir ve giderlerini gösteren bütçelere icmal denirdi. Aslında her çeşit hesap hülâsalarına bu ad veriliyor idiye de, hazinenin yıllık gelir ve giderlerini gösteren icmallere bütçe demek malî anlamda en azından yanlış değildir². Son dönemde ise bütçeyi karşılamak üzere mizan veya muvâzene tabiri kullanılmaya başlandı.

a) I. asırda yani 699-805/1299-1402 yılları arasındaki dönemin özellikleri kısaca şöyledir:

İlk dönemlerde devletin gelirleri, tekâlif-i şer'iyeden ibarettir. Bunun önemli bir kısmı dirlik sahipleri eliyle askerî harcamalara ayrılmıştır. Hazineye giren gelirler, cizye, gayr-i müslim meliklerden alınan maktu vergiler, padişah haslarının aşan, gümrükler ve memleha = tuzlalar gelirleri ve ganimetlerin

1 Akdağ, H/294 vd.

2 Tabakoğlu, İktisat Tarihi, 263 vd.

İSO

beşte biridir. O dönemde gider gelire göre çok cüz'dür. Zaten şeriat bütçesine göre muamele yapılmaktadır¹.

b) II. asırda (805-918/1402-1512) ise, malî teşkilâta genişleme sözkonusudur. Fâtih Kanunnâmesindeki "yılta bir kerre rikâb-ı hümâyunuma defterdarlarım irad ve masrafımı okuyalar" ifadesi her yıl bütçe düzenlendiğinin açık şahididir. Bütçenin gelir diliminde, keyfiyet itibariyle önemli bir değişiklik yok ise de, miktar itibariyle önemli artışlar kaydedilmiştir. II. Beyazid döneminde avarız vergilerinin ortaya çıktığını da burada kaydetmeliyiz. Böylece tekâlif-i şer'îyeye bir de tekâlif-i örfiye eklenmiştir. Bu döneme ait bütçelerden elimizde bir örnek mevcut değildir.

c) III. asır (918-1003/1512-1594), Osmanlı maliyesinin en haşmetli devridir. Daha önceki yıllara göre şekil itibariyle değişmemiş olsa bile, hazine gelirleri ve giderleri, bunların her konuda olduğu gibi yeni kanunlarla tanzimi bu devrin yani Kanunî'nin de içinde bulunduğu bu dönemin en önemli özelliğidir. Elimizdeki ilk Osmanlı bütçesi, bu döneme yani 930-931/1524-1525 yıllarına aittir. Başlığı "icmâl-i muhâsebe-i varidat ve masârifât-ı hazine-i âmire" dir. Bu döneme ait 10 kûsur bütçe elimizde mevcuttur. Bunların bir kısmı sene sonu gelir-gider cetvelleri şeklinde, bir kısmı ise malî yılbaşına göre düzenlenen bütçeler tarzındadır. İki nevruz arasındaki bir güneş yılı için düzenlenirler. Gelirler, eyâletlere göre tasnif edilmiştir ve bu yüzden eklektik bir karakter arzederler. Bu dönemin sonuna doğru israflar artınca, bütçelerin de dengeleri bozulmaya başlamıştır. Bozulan dengeyi kurtarmak için askerinin sayısında indirim yapılmış, cizyeye zam yapılmış, müskirata resm konulmuş, bazı şahısların malını müsadere gibi suistimale açık bir uygulamaya başlatılmış; kısaca tedbirler de sarsılan muvâzeneyi iyice sarsmıştır³.

d) IV. asır (1003-1099/1594-1687) daki en önemli gelişme bazı araştırmacıların yanlış bir değerlendirme ile ilk Osmanlı bütçesi olarak takdim ettikleri, 1064/1654 tarihli Tarhuncu Ahmed Paşa'nın hazırladığı muvâzene defteridir ki, Tarhuncu Lâyihası veya Tarhuncu Muvâzenesi diye bilinir. Bu dönemin bütçeleri, merkezîyetçi bir gidişin sonucu olarak sentetik bir özellik taşırlar. Zira eyaletlerin gelir ve gider hesapları maliye teşkilâtının bürolarına dağıtılmıştır. Tarhuncu lâyihasında gelir 14503 kese, gider 16400 kese ve açık da 3000 kûsur kasedir. Tekâlif-i Örfiyenin özellikle tekâlif-i divâniye kısmı

1 A. Vefik, 1/310-312.

2 Fâtih Kanunnâmesi. TDEM. 1330 sh. 222: A. Vefik 1/313-314.

3 A. Vefik 1/317-322: Tahakkölu, **İktisat Tarihi**, 264-265.

ISI

çoğunlukla bu dönemde ihdas edilmiştir. Yine bu dönemde de, devlet gelirlerinin %90'ı vakıf, tımar veya benzeri yerlere tahsis edildiği için bütçe hesaplarına girmemiştir¹.

e) V. asır (1099-1187/1687-1773) da, daha önceki asırdan bozuk ve açık veren bir bütçe devralınmıştır. Bütçeler, maliye bürolarından gelen bilgiler ışığında Baş Muhasebece hazırlanıyordu. Gelirler, ya maliye bürolarına göre veya mukâtaa, cizye ve avarız gibi gelir türlerine göre tasnif ediliyordu. 1691 yılında, devlet gelirlerinin fonksiyonel bir bütçede toplanması için önemli bir adım atılmış ve bütün cizye gelirleri tek bir kalemden toplanmıştır. Giderler de, genellikle gider türlerine göre gruplandırılmıştır. Bu dönemin önemli malî olayları arasında, cizyedeki reformu mutlaka zikretmeliyiz².

f) VI. ve son asırda (1185-1255/1774-1839) ise maliyetin gelirlerinde önemli bir değişiklik yoktur. Sadece tekâlif-i örfiye alabildiğine çoğalmıştır. Gelirler faslında önemli değişiklik söz konusudur. III. Selim, ıslahını düşündüğü askerî işler için İrad-ı Cedid hazinesini teşkil etti. Şehid edilince, hazine de kapandı. II. Mahmud, 1241/1825'de Yeniçeri teşkilâtını lağvetti ve yeni askerî harcamalar için Mansûre Hazinesi kurdu. Geliri, belli eyaletlerin mukâtaa gelirleri idi. Tekâlif-i örfiyenin tek bir vergi haline getirilmesi için gayretler gösterildi ve 1254/1838 tarihli fermanla Tanzimat'tan sonraki malî ıslahata zemin hazırlandı³.

XVI. yüzyıl ile XVII. yüzyılın sonlarına kadarki bütçe rakamlarında devamlı bir artış görülmektedir. XVI. yüzyılda 100-200 bin akçe olan bütçe rakamları, XVII. yüzyılın başlarında nominal olarak yarım milyara akçeye ve XVIII. yüzyılın başlarında bir milyara, yüzyılın ortalarına doğru ise iki milyara yaklaşmıştır. 1523-1784 yılları arasındaki nominal artış, gelirlerde % 1532, giderlerde %1898; reel artış ise gelirlere % 352, giderlerde ise % 436 olmuştur.

Şimdi de bütçenin gelir ve giderlerini daha yakından görelim:

3) Bütçe Gelirleri

1 A. Vefik, 1/322-334; Tabakoğlu, *İktisat Tarihi*, 265.

2 A. Vefik, 1/334-342; Tabakoğlu, 265-266

3 A. Vefik, 1/334-342; Tabakoğlu, 265-266

Osmanlı bütçelerinde devletin normal gelir kaynakları "vâridât-ı mukarrere"; avarız başlığı altında toplanan gelir kaynakları ise "vâridât'ı gayr-ı mukarrere" adı altında toplanmıştır. Biz bu gelir kaynaklarının bir çoğunu vergiler bölümünde incelediğimizden burada sadece özetleyeceğiz, Genellikle Osmanlı bütçelerindeki gelirleri şu guruplar altında toplayabiliriz:

A) Mukâtaa Gelirleri

Bu genel bir tabirdir ve bir çok gelir kaynaklarını ihtiva eder. Bilindiği gibi, padişah hâsalarının (havâss-ı hümâyûn) hem tekâlif-i şer'îye ve hem de rüsûm-i örfiyesi; madenlerden devlete ait olan beşte bir pay (hums) ve mirî arazideki madenlerin tamamı; definelere devlete ait olan hisseler; tuzlalar (memlahalar)ın gelirleri; kara ve deniz gümrüklerinin gelirleri; darphanede para darbından hazineye kalacak darp hakkı; şaphane gelirleri ve devlete ait işletmelerden elde edilen gelirler doğrudan merkezî hazineye aittir. Bu gelirler, başlangıçta kethüdâ ve eminler marifetiyle tahsil ettiriliyordu. Sonradan maliyede sıkıntı baş gösterince mukâtaa yoluyla tahsil edilmeye başlandı. Mukâtaa, kesime verme demektir. Malî hukuk terimi olarak ise, devlete ait gelirlerin, iltizam, emânet veya XVII. yüzyılın sonlarından itibaren malikâne usulü ile tahsil edilmesi demektir. Bu usulleri, vergi toplama usulleri başlığı altında inceleyeceğimizden burada kısaca kesiyoruz¹.

1255/1839 yılında Tanzimat ilân edildikten sonra mukâtaa ile gelirleri tahsil olunan devlet işletmeleri, doğrudan Maliye Hazinesince zaptedilmiştir².

B) Cizye Gelirleri

Tekâlif-i şer'îye içinde yer alan cizye gelirleri, Osmanlı Devletinde kuruluşundan itibaren, merkezî hazinenin en önemli gelirleri arasında yer almıştır. Bütçe gelirleri arasındaki payı %23-48 arasındadır. Hatta 1691 tarihli cizye reformundan sonra, cizye gelirleri, mukâtaa gelirlerini geçmiştir³.

1 A. Vefik, 1/61-62; Tabakoğlu. **Osmanlı Maliyesi**, 120 vd.; Akdağ, 11/352 vd.

2 A. Vefik, 1/62.

3- A. Vellk. 1/45-47; Tabakoğlu, **İktisat Tarihi**, 274-275; **Osmanlı Maliyesi** 136-152.

C) Avarız Gelirleri

Tekâlif-i divaniye ismiyle daha önce açıkladığımız bu gelirler, Osmanlı bütçelerinde "vâridât-ı gayr-ı mukarrere" adı altında toplanmıştır. Savaş zamanlarında yükseldiği ve barış dönemlerinde ise düştüğü görülmektedir¹.

D) Fey ve Ganimetler

Bütün müslüman devletlerin ve bu arada Osmanlı Devletinin bütçe gelirlerinden biri de özellikle yükselme devri için fey ve ganimetlerdir. Devletler umumî hukuku bahsinde kısaca gördüğümüz gibi fey, savaş yapılmadan elde edilen ganimetlere denir. Ganimet ise, savaş yolu ile gayr-i müslimlerden elde edilen menkul ve gayr-i menkul mallara denir. Ganimetlerin beşte biri. (hums) hazinenin hakkıdır. Arazide ise, devlet gazilere veya yerli ahaliye temlik ile tamamını beytûlmala alıkoyup mirî arazi haline getirmekte serbesttir. Osmanlı Devletinde son şık tatbik edilmiş ve mirî arazi tumar şeklinde yine gazilere taksim olunmuştur².

E) Müteferrik Gelirler

Yukarıda zikredilenlerin dışında ve müteferrik gelirler gurubunda toplanabilecek başka gelir kaynakları da vardır. Belediye tarafından tahsil edilen ihtisap resmi³; emanetlerden alınan maktu vergiler⁴; mirasçısı bulunmayan şahısların terekeleri, ki beytûlmal hasılatı denilir ve benzeri gelirleri misal olarak zikredebiliriz.

1 Tabakoğlu, **Osmanlı Maliyesi**, 153-164

2 Damad, 1/647 vd.

3 A. Vefik, 1/43-44

4 A. Vefik, 1/51 vd.

F) Müsâdere Sonucu Elde Edilen Gelirler

Bilindiği gibi Kapıkulu askerlerinin bir kısmı köle asıllıdırlar. Bu yolla devletin askeri sınıfının en -yüksek makamına kadar ulaşmışlardır. Ancak devletin kölesi durumundadırlar. İslâm hukukuna göre, efendi kölesinin mirasçısı olduğundan bunlar öldüklerinde veya devlet tarafından öldürüldüklerinde, servetleri efendileri olan devlete kalmaktadır. Devlet, bunların muhallefat denilen malvarlıklarına el kor. Özellikle nakitler, kıymetli eşya ve saire hazineye alıkonur. Mirasçılarının geçinebilecekleri kadar mal bırakılır. Bu yolla sözkonusu şahısların mallarına hazine namına el konmasına müsâdere denilmektedir. Maalesef uygulamada bu meşru usule uyulmamış ve devşirme olmayan devlet adamları ve hatta servet sahibi bazı re'âyâya aynı usûl tatbik edilmiştir ki, bu açık bir zulümdür. İlk müsâderenin 941/1534 yılında defterdar İskender Çelebi'nin malvarlığında uygulandığını araştırmacılar kaydetmektedir. Müsâderelerin çoğunluğu Yanya, Selanik ve Manastır vilâyetlerinde gerçekleştirilmiş ve Bektaşî dergâhları da bu uygulamadan nasibini almıştır¹.

4) Bütçe Giderleri

Osmanlı bütçeleri, devletin tımar ve tahsisât kabilinden vakıf sisteminin dışında kalan nakdî harcamalarını kaydeder. Bunların bir kısmı mahsup işlemleri yapılırken bir kısmı da hazineden nakit çıkışlarını ifade eder. Ruznâmçe denilen defterlerde gelir-gider olarak kaydedilen mahsuplar, hazineye girmeden belli bir harcama alanına ayrılan gelirlerdir. Tahsis ilkesi, devletin harcama politikasının esasını teşkil ettiğinden, mahsuplar bütçelerde önemli bir yer tutmaktadır².

Osmanlı maliyesinde tımar ve tahsisat kabilinden vakıf dışındaki nakdî harcamalara el-masârifât denilir ve harcama alanlarına göre dört ana bölüme ayrılırdı:

1 Krş. Yenişehirli Ahullah Efendi, Behcet'ül-Fetâvâ. İstanbul, 1266: Tabakoğlu. Osmanlı Maliyesi. 295-298: Mustafa Nuri Paşa. Netâic'ül Vukuât. 11/102; A. Vef'ik, 1/59-60, 320-321.

2 Tabakoğlu. İktisat Tarihi. 27X vü': Osmanlı Maliyesi. 177-İSİ.

A) El-Mevâcibât (Maaşlar)

Bunlar, merkezî ordu ile devlet görevlilerine yapılan nakdî ödemelerdir. Bütçelerin en önemli gider kalemini mevâcib harcamaları teşkil eder. Tımarlı sipahiler dışında kalan askeri birliklerle diğer bazı saray ve devlet görevlilerine üç ayda bir yapılan ödemelere mevâcib veya ulufe denir. Bunlara padişahların tahta çıkışlarında dağıttıkları cülus bahşişleri de dahildir. Bütçe giderleri içinde payı % 50 ila % 70 arasında değişir¹.

B) Et-Teslimât (Saray Ve Ordunun Levâzım Giderleri)

Bunlar sarayın ve ordunun çeşitli mühimmat ihtiyaçlarına ayrılan harcamalardır. Genel giderlerin % 30-18'ini bulmaktadır. Teslimat bölümünde kimi harcamaların önceki yıllar emsal alınarak tahmin yoluyla bütçeye kaydedildiği dikkati çekmektedir².

C) Haslar ve Salyâne Giderleri

Haslar, vezir, beylerbeyi, valide şultan vs. lere hasları karşılığında ayrılan gelirlerdir. Salyâne ise, deniz komutanlarına, Kırım hanlarına, Çerkez beylerine ve benzeri yerlere tahsis edilen yıllık giderlerdir XVII. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Bütçedeki payı % 5 ila % 15 arasındadır³.

D) İhracât

Hazineden yapılan küçük carî harcamalara ihracât denir. Bütçe giderleri arasında % 5 ila % 14.5 arasında bir yer tutmaktadır. Hac giderleri, surre harcamaları ve benzeri münferid harcamalar bu gurupta yer alır⁴.

1 Tabakoğlu, **Osmanlı Maliyesi**, 183-193.

2 Mustafa Nuri, III/104-105; Tabakoğlu, **Osmanlı Maliyesi**, 193-196.

3 Tabakoğlu, **Osmanlı Maliyesi**, 196-197.

4 Tabakoğlu, **Osmanlı Maliyesi**, 197-198.

İşte Tanzimat öncesi bütçelerin gelir ve gider fasılları kısaca bunlardan ibarettir.

IV - VERGİ VE BÜTÇE GELİRLERİNİN TAHSİL USULLERİ

Vergi ve bütçe gelirlerinin en önemli tahsil yolları kısaca şunlardır:

1) İltizâm Usulü

İltizâm, devlet gelirlerinin (genellikle mukâtâ'ların) belli bir bedel karşılığında özel teşebbüs tarafından tahsil edilmesi ve işletilmesi demektir. Bu işi üstlenen müteahhitlere mültezim denilir. Mültezimler, devlet gelirlerinden birini, bedelini taksitli olarak vereceğine kefil göstererek kendi üzerine alır. İltizâm usulü, başlangıçta birkaç kalem gelire has olarak başlamış ise de, kısa zamanda şer'î ve örfî tekâlifin çoğunluğu bu yolla tahsil olunur hale gelmiştir. Devlet gelirleri, iltizâma genellikle üç yıllık süreler için açık artırma ile verilir. Ancak, üç yıllık süre dolmadan devlet gelirlerinde olağan dışı bir artış gözlenirse, daha yüksek bedel teklif edene devredilebilirdi. Mültezimler, mutlaka yeteri kadar kefil göstermek zorundaydı. Bu kefillerin hazinece kefil kabul edilen kuyruklu sarraflardan olması gerektiği sonradan nizama bağlanmıştır. Kuyruklu sarraflar, hazine tarafından kendilerine kuyruklu denilen imtiyazlı senetler verilen sarraflardır. Hazine, taksitlerin vadesi gelince mültezimleri değil, bu sarrafları tanıyordu'.

Osmanlılarda iltizâm usulünün Fâtih zamanında sistemleştirildiği kabul edilmektedir. XVII. yüzyılın başlarından itibaren sanki ikinci bir iş olarak askeri sınıfın da bu işe el attığını görüyoruz. Ayrıca, özellikle savaş zamanlarında elverişsiz konjonktür şartları sebebiyle iltizam usulü işleyemez olunca, devlet mukâtaa gelirlerini iltizâm yarı emanet (emanet ber vech-i iltizâm) yoluyla işlemeye başlamıştır. Yani memurlara iltizam ihale olunmuştur. Emin sıfatını haiz olan şahıs memur olarak maaşını alıyor ve mültezim olarak da belli meblağı ödüyordu. En önemlisi de, tımar sistemi bozulmaya başlayınca tımar topraklarının da iltizâmla işletilmesi sözkonusu

1 A. Vciik. 1/62-63; Tabıkoğlu. **Osmanlı Maliyesi.** 122 vd.: Akdağ, 11/352-353.

olmuştur ve neticede mültezimler kendilerine ihale olunan örfi ve şer'i tekâlifi tahsil ve takip işinde o derece ileri gitmişlerdir ki, hükümet içinde hükümet olmaya başlamışlardır. Tanzimat Fermanı, kendinden bekleneni vermeyen iltizâm usulünü lağvetmeyi en büyük bir va'd olarak ilân etmektedir¹.

2) Emânet Usulü

Devlet gelirlerinin emin denilen memurlar tarafından tahsil edilmesine emânet usulü denir. Yani mukâtaalar emin denilen memurlar tarafından işletilir. Emin denilen şahıs, devletten maaş veya dirlik alır, başında bulunduğu işletmenin kâr ve zarar etmesinden herhangi bir sorumluluk yüklenmezdi. Emânet usulünün konusu, genellikle mültezimlere çekici gelmeyen veya madenler gibi stratejik durumundan dolayı devletçe işletilmesi zaruri olan işletmelerdir. Özellikle padişah hasları (havâss-ı hümâyûn) denen ve devlete önemli nakdî gelir sağlayan arazilerin gelirleri, kethüda, voyvoda ve muhassıl gibi çeşitli unvanlar taşıyan eminler tarafından tahsil ediliyordu. Devletçe emânet usulü, iltizâma tercih olunuyordu².

3) Malikâne Usulü

Malikâne, ömür boyu olarak verilen iltizâmlara denir. XVII. yüzyılın sonlarına doğru (1695'de) iltizâmla işletilen bazı mukâtaalar malikâne haline getirilerek bu sistem başlatılmıştır. Malikâne sisteminde, devlet gelirleri, peşin ödenecek belli bir meblağ (mu'accele) ve her yıl ödenecek belli taksitler (müeccele) karşılığında özel kesime adeta satılmaktadır. 1695'ten başlayarak 100-150 yıllık Osmanlı malî hukukunda önemli bir durum haline gelen malikâne sistemi, zamanla eyaletlerin bile malikâne olarak verilmesine kadar gitti. Meselâ 1746 senesinde Adana ve Trablusşam eyaletleri malikâne olarak verildi. Malikâne sistemi ile elde edilen muacceleler, devletin âcil nakdi ihtiyaçlarını karşılıyordu. Meselâ ilk uygulama yılı olan 1695'te devlete muaccele olarak 20 milyon akçe geçmiştir. Madenlerden esnaf kethüdalığına, tuzlulardan damga resmine kadar, devletin önemli gelir alanlarına yayılan

1 Tabakoğlu, **Osmanlı Maliyesi**, 126 vd.; A. Vefik, 1/63-65.

2 Akdağ, 11/335 vd.; Tabakoğlu, **Osmanlı Maliyesi**, 128-129.

malikâne, sistemi, tımar kesimindeki güvenceyi artırmak ve iltizâm usulünün sakıncalarını yok etmek şeklinde tasarlanan sonuçlarını tam olarak veremedi¹.

4) Tımarlarda Vergi Tahsil Usulü

Yukarıda açıklandığı gibi, Osmanlı Devletinde askeri ve idarî hizmetlerin taşradaki finansmanı tımar adı verilen sistemle halledilmişti. Tımar sahipleri demek olan sipahiler, tasarruf hakkını elde ettikleri arazinin şer'î vergilerini (tekâlif-i şer'îye) kendileri topluyorlardı. Tımar sahibinin dirliğindeki vergileri toplama yetkisi elindeki tımar berâtının kendisine tımarın tevcih edildiğini kaydettiği tarihten başlamaktadır ki, buna tahvil tarihi denir. Sipahilerin tahsil ettikleri vergiler açısından tımarları iki ana bölüme ayırmak mümkündür.

Birincisi, âdi tımarlar yani normal tımarlardır. Adi tımarlarda sipahilerin hakkı re'âyânin rüsûm-ı şer'îyesidir. Bunun için harâc-ı muvazzafı karşılayan resm-i çift, bennak ve mücerred gibi şahıs üzerinden alınan nakdi vergiler dahil olduğu gibi, harâc-ı mukâsemeyi karşılayan ağnam, a'şar ve benzeri ürün olarak alınan vergiler de dahildir. Nakdî vergiler, Mart mahsûlü sayılır; ürün olarak alınan vergiler ise Ağustos mahsûlünü oluşturur. Vergi miktarları kanunnâmelerde yazılıdır. Vergi ihtilâflarını ise toprak kadıları çözümlerler. Tımarlarda temel vergi toplama usulü bu olmakla beraber, zamanla dirlik sahipleri toplayacakları gelirleri mukâtaaya yani kesime de vermeye başlamışlardır. Hatta tasarruf* hakkını kira akdi münâsebeti içinde re'âyâya devredenler de çıkmıştır. Son zamanlarda ise, tımar kesiminde bile iltizâm usulü uygulanmaya başlamıştır.

İkincisi, serbest tımarlardır. Bu çeşit tımarlarda tekâlif-i şer'îyenin yanında rüsûm-ı örfiye diye bilinen bâd-ı hevâ vergileri de sipahinin hakkıdır. Adi tımarlarda rüsûm-ı örfiye adı verilen bâd-ı hevâ vergilen ehl-i örf adı verilen ve icra organı makamında bulunan subaşılardan, voyvodalar, sancakbeyleri veya kethüdalar tarafından tahsil olunmaktadır. Serbest tımarlarda ise, rüsûm-ı örfiyeyi de sipahiler tahsil etmektedirler. Bu çeşit tımarlardaki tahsil usulleri de normal tımarlardakinden farksızdır.

1 Genç, Mehmet, **Osmanlı Maliyesinde Malikâne Sistemi**. TİTS. sh. 236 vd.: Tahakoğlu. **Osmanlı Maliyesi**. 129-135.

2 Akdağ. 11/372 vd. ve Krş. Kanunnâmelerin ilgili hükümleri.

İşte devlet gelirlerinin %80'ini teşkil eden ve bütçeye dahil olmayan tımar gelirlerinin tahsil usulü de kısaca bundan ibarettir. Vakıf gelirleri de tıpkı tımarlarda olduğu gibi, vakıf mütevellileri tarafından tahsil edilmektedir ve bu açıdan tımar usulüne benzemektedir.

Ş. 2 - 933-934/1527-1528 MA'Lİ YILINA AİT OSMANLI BÜTÇE KANUNNÂMESİ

/- GENEL OLARAK OSMANLI HAZİNESİ VE BÜTÇE KAVRAMI

Evelâ şunu ifade edelim ki, Osmanlı *Bütçe Kanunnâmesi* deyince, bugünkü bütçe kanunlarına kıyaslayarak, en küçük bir köy öğretmeni ve hatta bir köy bekçisinin dahi maaşını ihtiva eden geniş bir belge hayalinize gelmesin. Zira bugün devletin ifa ettiği fonksiyonların çoğunu, Osmanlı Devletinde vakıflar ve tımâr sisteminin tesiriyle mahallî teşkilâtlar ifa ediyor ve dolayısıyla finanse etmeyi de bu müesseseler yükleniyordu. Ayrıca merkezî otoritenin yani devletin tasarruf hakkı ve salâhiyeti olan malî gelirler de belli ve şer'î hükümlerle çerçeveliydi.

Osmanlı Devletinde, şer⁴-i şerifin harcama konusunda devlete yetki verdiği gelirlerin toplanması için iki ayrı hazine vardı;

Birincisi; *İç hazineydi.* Buna *Hazine-i Enderûn* ve *Hazine-i Hâssa* da denirdi. İç hazine sarayda muhafaza edilen bir kaç alt hazineden müteşekkildi; Bodrum hazinesi, İfraz hazinesi, Çilhâne hazinesi, Has Oda hazinesi, Hâs Ahur hazinesi ve Ceyb-i Hümâyûn (Harem-i hümâyûn) hazinesi. Bu hazinenin gelirleri, Padişaha hâs olarak tahsis edilen havâss-ı hümâyûn gelirleri, değişik memleketlerden gelen caize ve hediyeler ve kısaca dört beytûlmal bahsinde gördüğümüz ve doğrudan devlet reisinin yetkisine tahsisi edilen gelirlerdi. Bunlar, hazine isimlerinden de anlaşılacağı gibi, sarayın hususi masraflarına harcanırdı¹. Bu hazineye ait gelir ve giderler, çoğu kez bütçe kanunnâmelerinde yer almazdı.

İkincisi; Dış hazine, Mîrî hazine, Divân-ı Hümâyûn hazinesi, Hazine-i Bîrûn ve Taşra hazinesi diye adlandırılan asıl hazineydi. Bu hazinenin kayıtları

1 Tabakoğlu, *Osmanlı Maliyesi*, 35 vd.; Topkapı Sarayı Arşivi, E.3329, 8027; D.2184, 3112, 4108.

rûznameçiler tarafından tutulurdu, mesuliyeti sadrazam ve defterdarın üzerinde olurdu. Osmanlı devletinin asıl hazinesi bu olmakla beraber, Dede Efendi'nin Risale'sinden hatırlanacağı üzere, İslâm devletinin gelirleri tam olarak bu hazinede de toplanmamaktaydı. Zira, dört beytümâl'a ait bütün gelirler üzerinde devletin ve yetkilerinin tasarruf hakkı yoktu. Bir kısım gelirlerin sarf yerleri, zaten Kur'an ve sünnet tarafından açıklanmıştı. O halde, bu hazineye gelen gelirler, haraç ve cizye beytümâline ait gelirler ile diğer beytümâlin gelir grupları arasından bazılarıdır diye özetlemek mümkündür. Zaten Osmanlı bütçe kanunnamelerinde görüleceği üzere, bu bütçelerin gelirleri arasında da en büyük yeri, doğrudan merkezî hükümet tarafından tahsil olunan cizye gelirleri, zekât-ı sevâim denilen âdet-i ağnam gelirleri, bazı harâcî arazilerin iltizâm, emânet, malikâne veya mukâta'a ile tahsil olunan gelirleri işgal etmektedir ki, bunlar, devletin tasarruf hakkı bulunan beytümâl'il-harâc veya diğer beytümâl dilimlerine ait gelirlerdir¹. Gider alanları da, aynen Dede Efendi'nin tesbitlerine uygun olarak, merkezi ordu ile devlet görevlilerine yapılan ödemeler demek olan el-mevâcibât; sarayın ve merkezî ordunun mühimmat ihtiyaçlarına ayrılan et-teslîmât ve muhtelif âmme maslahatı için yapılan harcamalar demek olan ihracât bölümlerinden teşekkül etmektedir².

Neşredeceğimiz Bütçe Kanunnâmesi, İstanbul'da *Topkapı Sarayı Arşivinde D.3442* numarada kayıtlı bulunan 33x7.5 eb'adında ve 20 varaklı meşin ciltli bir defter şeklinde muhafaza edilmiştir. Hangi yıla ait olduğu kesin kayıtlı değilse de, içindeki bazı kayıtlardan 933-934 yıllarına ait olduğu anlaşılmaktadır³. Bu bütçe, 365 günlük **Güneş Yılı bütçesidir*. Çoğunlukla ilk dönem bütçeleri, birbirini izleyen iki yılın 11 Martları (1582'deki Gregorien düzeltmelerinden sonra 21 Mart) arasında kalan bir süre için yani Nevruz'dan Nevruz'a düzenlenmekteydi. Bu da öyledir. Sonradan Muharrem'den başlayan hicrî yıl bütçeleri hazırlanmıştır⁴. Neşredeceğimiz bu bütçenin hazırlandığı dönemin Osmanlı Devleti için bir sulh yılı olduğunu da kaydedelim. Bu bütçenin zikredilmesi gereken en önemli özelliği ve diğerlerinden farkı, tîmâr nizâmının ehemmiyetinin zirvede olması hasebiyle, bütçenin tîmâr gelirlerini de ihtivâ etmesi ve bu belgede kaydedilen tîmâr gelirlerine ait rakamların, Başbakanlık Osmanlı Arşivinde bulunan Tapu-

1 Tabakoğlu. **Osmanlı Maliyesi**, 120 v<±; Bu eser, konuyla alakalı çok ciddi bir araştırmadır. Ayrıntılı bilgi edinmek isteyenler mürâcaat edebilirler.

2 Tabakoğlu, **Osmanlı Maliyesi**, 182 vd.

3 Barkan, 253

4 Tabakoğlu. **Osmanlı Maliyesi**, 22

Tahrir Defterlerindeki kayıtlarla benzerlik arzetmesidir. Bu, yapılan araştırmalar sonucunda anlařılmıřtır¹. Bazı araştırmacılar tarafından, vakıf ve mülk sahiplerinin gelirlerinin bu bütçede yer almamasının bir eksiklik olarak gösterilmesi, Dede Efendi'nin açıkladığı şer'i hükümlerden haberdâr olmamadan kaynaklanan bir hatadır².

Bütçenin varidat kısmında, şer'i bütçenin esasları çerçevesinde, mukâta'a gelirleri, cizye gelirleri (harâc gelirleri tîmâr yoluyla tefvîz edildiğinden zikredilmemiştir), tezkire ve berât resimleri, beytülmale kalan mallar ve terekeler, tîmarlardan mâbeyn ve mevkuf mahiyetinde olan gelirler ve müteferrik başka gelirler. Bu gelirleri, dört beytülmal gelirleri arasında ararsanız, Sultânın tasarrufa yetkili olduğu gelir fasılları arasında bulursunuz. Bu nokta çok önemlidir. Ve en önemlisi, de İslâm Bütçe hukukunun kabul ettiği gelir fasılları arasında, devletin bütçesine girenlerin, gelir fasılları itibariyle fazla yer işgal etmediğidir. Bu sebeple, Dede Efendi'nin Risale'si tetkik edilmeden, Osmanlı bütçe kanunlarının anlaşılması çok zordur.

//- KANUNÎ DEVRÎ BÜTÇE KANUNNÂMESİ

"MUHÂSEBE-İ İCMÂL-İ MAHSULÂT VE İHRACÂT MA'A TÎMÂRHÂ

1. *Muhâsebe-i icmâl-i mahsulât ve ihrâcât-i* Vilâyet-i Rumeli ve Anadolu ve Karaman ve Rûm ve Zülkadriyye ve Mısır ve şam ve Haleb ve Diyârbekir ber vech-i tahmin ma'a mahsûiât-ı hâshây-ı vüzerâ ve mîr-i mîrân ye defterdârân-ı *Hizâne-i Âmire* ve şâir erbâb-ı tîmâr ve tîmâr-ı müstahfizân-ı kılâ⁴ der vilâyethây-ı mezkûre.

ASL-İ MAL FÎ SENE-İ KÂMİLE

4.774 hıml³ ve 31.168 (477.431.168)

2.

1 Barkan, 254 vd.

2 Barkan, 264 vd.

3 **Hıml**: Bir deve yükü, 300 menn yani yetmiş sekiz bin dirhemlik bir mikdâr. Çoğulu, ahmâl şeklindedir (**Türk Hukuk Lügati**, 125). Osmanlı Kanunnâmelerinde kullanılan hıml kelimesi, ba'zân yük olarak da geçer. **Yük** ise, Osmanlı malî hukukunda 100.000 akçeye verilen isimdir ve yarısına kese tabir olunur (Sertoğlu, **Osmanlı Tarih Lügati**, 371). Bu izaha göre, yukardaki mikdâr, rakamlarla ifade edilirse, 477.431.168 akçe eder. Bundan sonra parantez içlerine rakamları da ya'zâcağız.

'An Vilâyet-i Rumeli ve Anadolu ve Karaman ve Rûm ve Zülkadriyye	Fî Sene 2.948 hıml ve 48.899 (294.858.899).
'An Vilâyet-i Mısır ve Şam ve Haleb ve Diyârbekir	Fî Sene 1.825 hıml ve 72.669 (182.572.269).
3.	
'An Vilâyet-i Rumeli Fî sene	1.873 hıml ve 19.348 (187.319.348)
'An mahsûl-i cizye-i gebrân ve mukâta'at ve iskelehâ ve gayrihimâ	Fî sene 947 hıml ve 84.238 (94.784.238).
'An mahsûl-i hâshâ-i vüzerâ ve ümerâ ve defterdârân-ı Hizâne-i Âmire ve gayrihî ve tîmâr-ı sipahiyân ve müstahfızân-ı kılâ'-ı vilâyet-i mezkûre	Fî sene 925 hıml ve 35.110 (92.535.110).
4.	
'An Vilâyet-i Anadolu ve Karaman ve Rûm ve Zülkedriyye	Fî sene 1.075 hıml ve 39.551 (107.539.551).
'An mahsûl-i cizye-i gebrân ve mukâta'at ve gayrihî	Fî sene 340 hıml ve 18.281 (34.018.288).
'An mahsûl-i hâshâ-i mir-i mîrân ve ümerâ ve zu'amâ ve gayrihî ma'a timâr-ı müstahfızân-ı kılâ'	Fî sene 735 hıml ve 21.264 (73.521.264)
5.	
'An Vilâyet-i Mısır ve Şam ve Haleb	Fî sene 1.611 hıml ve 11.407 (161.111.407).
'An mahsûl-i mukâta'at ve iskelehâ ve gayrihî	Fî sene 1.412 hıml ve 73.057 (141.273.057).
'An mahsul-i hâshâ-i mir-i mîrân ve ümerâ-i liva ve tîmâr-ı sipahiyân ve müstahfızân-ı kılâ'	Fî sene 198 hıml ve 38.350 (19.838.350).
6.	
'An Vilâyet-i Diyârbekir	Fî sene 214 hıml ve 60.862 (21.460.862).
'An mahsûl-i mukâta'at ve gayrihî	Fî sene 71 hıml ve 69.190 (7.169.190).
'An mahsûl-i hâshâ-i mir-i mîrân ve ümerâ-i liva ve tîmâr-ı sipahiyân	Fî sene 142 hıml ve 91.670 (14.291.670).

MİNHA İHRACAT Fİ SENE-İ KÂMİLE
4033 Hıml ve 88.321 (403.388.321)

'An Vilâyet-i Rumeli ve Anadolu ve Karaman ve Rûm ve Zülkadriyye		Fîsene 3.221 hıml ve 34.755 (322.134.755).
Teslîmât be Padişâh-ı Âlem-penâh - hullide mülkühû- gayr-ı ez 'mahsûl-ı Mısır		34 hıml ve 76.452 (3.476.452).
Mevâcib-i cemâ'at-i mü-lâzımân-ı Dergâh-ı Âlî	27.049 Neferen Fîyevm 106.110 8.	Fî sene 658 hıml ve 87.940 (65.887.940).
Be cihet-i hâshây-ı vüzerâ ve mîr-i mîrân ve ümerâ ve defterdârân-ı Hizâne-i Âmire ve kehüdâ ve defterdârân-ı tîmâr ve zu'amâ ve tîmâr-ı sipahiyân-ı vilâ-yethâ-i mezkûre	Neferen 24.625	FîSene-i Kâmile 1.521 hıml ve 64.838 (152.164.838).
'An Vilâyet-i Rumeli Hâshây-ı vüzerâ ve ümerâ ve defterdârân ve şâir erbâb-ı tîmâr	Neferen 10.668	Fî sene 824 hıml ve 52.427 (82.452.427).
'An Vilâyet-i Anadolu Hâshây-ı mîr-i mîrân ve ümerâ ve şâir erbâb-ı tîmâr	Neferen 7.536	Fî sene 357 hıml ve 35.733 (35.735.733).
'An Vilâyet-i Karaman ve Rûm ve Zülkadriyye Fî sene	Neferen 6.318 9.	Fî sene 339 hıml ¹ ve 76.678 (33.976.678).
Be cihet-i mevâcib-i cemâ'at-i müstahfizân ve rü'esâ ve 'azebân ve ulû-feciyân-ı süvari ve martolosân der kıla ⁴ ve gayrihî	Kıla' 122 bâb Neferen 23.017	Fî sene 401 hıml ve 104.662 (40.134.662).
'An Vilâyet-i Rumeli	Kıla' 75 bâb Neferen 17.487	Fî sene 303 hıml ve 2.358 (30.302.358).
'An Vilâyet-i Anadolu ve Karaman ve Rûm ve Zülkadriyye	Kıla ⁴ 47 bâb Neferen 5.530	Fî sene 98 hıml ve 32.304 (9.832.304).

1 Bu kelimenin hami veya hıml okunması mümkündür. Hıml, fasîh olandır; Bkz. El-Müncid, H-M-L maddesi

	10.	
Be cihet-i tûmâr-ı müs- tahfîzân-ı kılâ'-ı vilâyet-hâ- i mezkûre Fî Sene	Kılâ ^k 170 bâb Neferen 9.634	Fî sene 138 hıml ve 91.535 (13.991.535).
'An Vilâyet-i Rumeli	Kılâ' 125 bâb Neferen 6.620	Fî sene 100 hıml ve 82.683 (10.082.683).
'An Vilâyet-i Anadolu ve Karaman ve Rûm ve Zülkadriyye	Kıla' 45 bâb Neferen 2.614	Fî sene 38 hıml ve 20.853 (3.808.852).
	11.	
Be cihet-i ihracâtı hâssa der İstanbul ve Galata ve Edirne ve Selanik ve Gelibolu ve Avlonya ve Buruşa ve Kefe ve Trabzon ve Konya ve Rodos ma'a ihracât-ı ebniye- i nev-sâhte		Fî sene 192 hıml ve 36.292 (19.236.292)
	12.	
Be cihet-i in'âmât ve tasaddukât ve teşrifât ve nevgerye'-i ümerâ ve gayrihî		Fî sene 30 hıml ve 5.544 (3.005.544)
	13.	
Be cihet-i mübâya'ât-ı akmişe-i müte- nevvî'a		Fî sene 49 hıml ve 34.127 (9.934.127).
	14.	
Be cihet-i ihracât-ı Matbah-ı Âmire		Fî sene 23 hıml ve 79.505 (2.379.505).
	İS.	
Be cihet-i İstabl-ı Âmire		Fî sene 56 hıml ve 40.000 (5.640.000).
	16.	
Be cihet-i ihracât-ı çuka-i yeniçeriyân		Fî sene 29 hıml ve 55.348 (2.955.348).
	17.	
Be cihet-i âdet-i kemân-bahây-ı yenice- riyan ve tûr-keş-bahâ ve di râzî-i bâzdârân ve âdet-i nev-müslümânî ve gayrihî		Fî sene 855.120
	18.	
Be cihet-i ihracât-ı cânehây-ı hiTat		Fî sene 70.909.

1 Nevgerye: Ncv yeni demektir ve gerye ise, sağdıçlık denilen bir hediye çeşididir. Burada da maksûd olan bu olsa gerektir. Diğer taraftan Nivger de okunabilir. Bu durumda kul ve çâker manalarını ilâde eder (Bk/. **İUirhân-ı Kâtrî**⁴, c.II, Nun maddesi).

19.	Be cihet-i ihrâcât-ı Cebehâne-i Âmire ma'a Tophane	Fî sene 339.838
20.	Be cihet-i ihrâcât-ı fedola-i harcî	Fî sene 517.421
21.	Be cihet-i ihrâcât-ı Otakhâ-i Hâssa	Fî Sene 124.456.
22.	Be cihet-i vazife-horân-ı cevâmi' ve mesâcid-i kıla ⁴ ve girâye-i cizye-i gebrân ma'a ihrâcât-ı şâire	Fî sene 390.828.
23.	Be cihet-i mevâcib-i nâzrân ve ümenâ ve vazife-i sulahâ ve meşâyih ve zâviye- dârân-ı mesâcid-i müteferrika ve in'âm- hânân ve ihrâcât-ı ağnâm-ı İkiizceler ve tu'me-bahây-ı mürgan-ı şikârî ve ba'zı mütekâ'idân ve gayrihî	Fî sene 10 hml ve 94.849 (1.094.849).
24.	Be cihet-i salyâne-i ba'zı ümerâ-i liva ve amâir ve salyâne-i zâviye-dârân ve bâz- dârân ve gayrihimâ	Fî sene 650.434.
25.	Be cihet-i ihrâcât-ı ebniye-i müteferrika ve meremmet-i kıla* ve sahten-i keştihâ-i cedîde der Tuna ve gayrihî ma'a ihrâcât-ı şâire	Fî sene 30 hml ve 57.727 (3.057.727).
26.	Be cihet-i ihrâcât-ı küre-i ma'mûre	Fî sene 13 hml ve 26.930 (1.326.930).
27.	'An Vilâyet-i Mısır ve Şam ve Haleb	Fî Sene-i Kâmile 611 hml ve 43.784 (61.143.784).
28.	Be cihet-i salyâne-i mûr-i mûrân-ı Mısır ve nâzır-ı emval ve gayrihî	Fî sene 51 hml ve 5.000 (5.105.000).
29.	Be cihet-i müşâhere-hârân ma'a çavuşân	Fî sene 783.928.
30.		

Be cihet-i mevâcib-i cemâ'at-i gönüllü- yân-ı Mısır ve tüfekçiyân ve Çerâkise-i süvari ma'a Çerâkise-i mütekâ'idîn	Neferen 3761 Fîsene 102 hıml ve 11.192 (10.211.192).
31.	
Be cihet-i mevâcib-i cemâ'at-i müs- tahfızân ve rü'esa ve azebân der Vilâyet-i mezkûre	Neferen 2.742 Fî sene 80 hıml ve 88.177 (8.088.177).
32.	
Be cihet-i tîmâr-ı merdân-ı Kılâ' 14 bâb kılâ'-ı Vilâyet-i Arab Neferen 419	Fî sene 669.054.
33.	
Be cihet-i hashây-ı mîr-i mîrân-ı Şam ve ümerâ-i liva ve kethüda ve defterdar ve zu'amâ ve şâir erbâb-ı tîmâr	Neferen 2.275 Fîsene 191 hıml ve 69.296 (19.169.296).
34.	
Be cihet-i ihrâcât-ı Ka'bet'üllârf iş-Şerife - Şerrafeha'llâhuTe'âlâ-	Fî sene 42 hıml ve 86.475
35.	
Be cihet-i ihrâcât-ı sükker-i hâssa	Fî sene 500.000.
36.	
Be cihet-i ihrâcât-ı Barut-ı hâssa ve cebeh- âne	Fîsene 12 hıml (1.200.000).
37.	
Be cihet-i ihrâcât-ı câmeihâ-i hiTat	Fî sene 154.360.
38.	
Be cihet-i ihrâcât-ı hıyâr-şenber ¹	Fî sene 300.000.
39.	
Be cihet-i icârât der Haleb	Fî sene 56.826.
40.	
Be cihet-i mevâcib ve ihrâcât-ı hâssa der Cidde-i Ma'mûre ma'a harc-ı keşîhâ-i hâssa	Fî sene 619.476.
41.	
Be cihet-i ihrâcât-ı şerâkî ve boz ve âtil ve çarîk ²	Fî sene 100 hıml (10.000.000).

1 Tıpta kullanılan hır çeşit ilaçlı bitki.

197

	42.	
'An Vilâyet-i Diyârbekir	Fî sene 201 hıml ve 9.782 (20.109.782).	
	43.	
Be cihet-i mevâcib-i müşâhere-horân	Neferen 15	Fîsene 176.644
	44.	
Be cihet-i mevâcib-i gilmân der Vilâyet-i mezkûre	Neferen 446	Fîsene 18 hıml ve 16.020 (1.816.020).
	45.	
Be cihet-i mevâcib cemâ'at-i müstahfızân ve rü'esâ ve azebân-ı kılâ'-ı Vilâyet-i mezkûre	Neferen 1.858	Fîsene 38 hıml ve 1.948 (3.801.948).
	46.	
Be cihet-i ihrâcât-ı câmehây-ı hil'at ve hayme-bahây-ı azebân-ı Vilâyet-i mezkûre		Fî sene 23.500.
	47.	
Be cihet-i hashây-ı mîr-i mîrân ve ümerâ-i liva ve zu'amâ ve tîmâr-ı sipahiyân der Vilâyet-i mezkûre	Neferen 1.071	Fî sene 142 hıml ve 91.670 akçe (14.291.670).
	48.	
El-Bâkî be Hizâne	740 hıml ve 42.847 (74.042.847).	

MUHÂSEBE-İ İCMLİ MAHSULÂT VE İHRÂCÂT GAYRI EZ-TÎMÂRHÂ¹

2 -**Şerâkî**; Güneş çarpan ekin veya insan yahut da güneşsizlik musibeti manalarını ifade etmektedir.

-**Boz**; Manası bellidir.

-**Âtl**; Boş bırakılan toprak demektir.

-**Garîk**; Nil nehrinin gadabına uğrayan ve su altında kalan araziye denir. Bu anlatılanlar sebebiyle zarara ma'rûz kalanlara, hazineden yardım yapılır. Bütçenin bu faslı, mezkûr yardımı tanzim etmektedir (Krş.El-Müncid, İlgili maddeler).

1 Bu kısım, merkezî bütçenin, tîmâr gelirleri denilen vüzerâ hasları ve tîmâr mahsûlleri hâriç tutularak ve gelir kaynaklarıyla masraf fasılları daha fazla tafsil edilerek verilmiş olan ikinci şeklidir

49. Muhâsebe-i icmâl-i mahsûlât ve ihrâcât-i Vilâyet-i Rumeli ve Anadolu ve Karaman ve Rûm ve Zülkadriyye ve Mısır ve Şam ve Haleb ve Diyârbekir ber vech-i tahmîn gayr-
ı ez mahsûlât-ı tîrnârhây-ı vüzerâ ve ümerâ ve gayrihimâ.

ASLI MAL FÎ SENE-İ KÂMİLE

İkibîn yediyüz yetmiş iki kerre yüzbin ve 44.775 (277.277.775)

50.

'An mahsûlât-ı Rumeli ve Anadolu ve Karaman ve Zülkadriyye ve Rûm Fî Sene Bin iki yüz seksen sekiz kerre yüz bin ve iki bin beşyüz yirmi altı (128.802.526).

51.

Vn Vilâyet-i Rumeli Mahsûl Fî sene 947 kerre yüzbin ve 84.238 (94.784.238).

'An mukâîa'ât-ı Vilâyet-i mezkûre der Fî sene 459 kerre yüzbin ve 20.383
uhde-i ummâl (45.920.383).

'An mahsûl-i cizye-i gebrân-ı Vilâyet-i Rumeli ve rûsûm-ı Eflâkân ve yağcıyân ve küreciyân ve rûsûm-ı bâğât ma'a is-
penç Fî sene 422 kerre yüzbin ve 91.364
(42.291.364).

*An rûsûm-ı berevât 13 kerre yüzbin ve 51.925 (1.351.925).

'An rûsûm-ı tezkire-i tîrnârhâ-i Vilâyet-i Rumeli 445.700

'An bey'ül-mal-i hâssa ve usûbet 29 kerre yüzbin ve 39.869 (2.939.869).

⁴An mahsûl-i ze'âmet-i Akkermâniyân der İstanbul 61.243

'An mahsûl-i bağçehâ-i hâssa 146.998

'An mahsûl-i mevkûfat ve mâbeyn 11 kerre yüz bin ve 16.925 (1.116.925).

'An mahsûl-i emvâl-i müteferrika 509.831

'An bahâ-i akmişe-i mütenevvi'a 141.229

'An âdet-i peşkeş-i rüesây-ı enhâr-ı çeltük ve memleha ve mahsûlât-ı müteferrika 368.600

52.

'An Vilâyet-i Anadolu ve Karaman ve Rûm ve Zülkadriyye Fî sene 340 kerre yüzbin ve 18.288
(34.018.288).

'An mukâta'ât-ı Vilâyet-i mezkûre 256 kerre yüzbin ve 3.672 (25.603.672).

'An mahsûl-i cizye-i gebrân-ı Vilâyet-i Anadolu ve Trabzon ve Rize ve Rûm ve Bayburd ve Kefe ve Karaman ve cizye-i ümerâ-i Sakız Fî sene 37 kerre yüzbin ve 64.941
(3.764.941) '

An cizye-i Anadolu ma'a ispenç	32 kerre yüzbin ve 14.941 (3.214.941)
'An cizye-i ümerây-ı Sakız	550.000.
'An mahsûl-i Küre-i ma'mûre	25 kerre yüzbin ve 7.400 (2.507.400).
'An mahsûl-i ağnâm-ı İkizceler	261.582.
'An mahsûl-i hâshâ-i Mihaliç	522.326.
'An mahsûl-i mevkûfât ve mâbeyn	811.332.
'An mahsûl-i Beytilmal	447.035.
'An mahsûl-i rûsûm-ı tezkirehây-ı tîm-ârhây-ı Vilâyet-i Anadolu	100.000.

MÎNHÂ İHRÂCÂT 'N VİLÂYETİ RUMELİ VE ANADOLU VE KARAMAN VE RÛM VE ZÛLKADRİYYE BER VECH-İ TAHMÎN FÎ SENE 1502 KERRE YÛZBİN VE 28.227 (150.228.227)

53.

Mevâcib-i mülâzımân-ı	27.049 neferen	Fî sene 658 kerre yüzbin
Dergâh-ı Âlî -Lâ zâle	Fî yevm 186.110	ve 82.940 (65.882.940).
âliyen-		

54.

În'âmât ve tasaddukât ve teşrifat ve nevgerye ¹	30 kerre yüzbin ve 5.544 (3.005.544).
--	---------------------------------------

55.

El-mübâya'ât: akmişe-i mütenevvi'a ve gayrihî	49 kerre yüzbin ve 34.127 (9.934.127).
---	--

56.

Âdet-i kemân-bahâ ve tîr-keş-bahâ ve dirâzî-i atmacacıyân ve âdet-i nev-müs-lümânî ve gayrihî	855.120
---	---------

57.

Be cihet-i ihrâcât-ı hâssa-i İstanbul	144 kerre yüzbin ve 55.759 (14.455.759)
Be cihet-i ihrâcât-ı hâssa	101 kerre yüzbin ve 84.678 (10.184.678)
Be cihet-i sahten-i divân-hâne-i Âlî ve ba'zı ebniye-i müteferrika ve 'an bahâ-i top ve gayrihî	42 kerre yüzbin ve 71.081 (4.271.081).

1 Nevgerye; Nev yeni demektir ve gerye ise, sağdıçlık denilen bir hediye çeşididir. Burada da maksûd olan bu olsa gerektir. Diğer taraftan Nivger de okunabilir. Bu durumda kul ve çâker manalarını ifade eder (Bkz. **Burhân-ı Kâti'**, c.II, Nun maddesi).

200

	58.	
Be cihet-i ihrâcât-ı hâssa der Galata	! 0 kerre yüzbin ve 5 1.212 (1.051.212)	
Be cihet-i ihrâcât-ı hâssa	844.720	
Be cihet-i mühimmât-ı şâire"	256.492.	
	59.	
Be cihet-i ihrâcât-ı hâssa der 'Edirne	10 kerre yüzbin 994 (1.000.994).	
	60.	
Be cihet-i ihrâcât-ı Matbah-ı Âmire	23 kerre yüzbin 79.505 (2.379.505).	
	61.	
Be cihet-i ihrâcât-ı İstabl-ı Âmire	56 kerre yüzbin ve 40.000 (5.640.000).	
	62.	
Be cihet-i harc-ı çukahây-ı Yeniçeriyân-ı Dergâh-ı Âlî	29 kerre yüzbin 55.348 (2.955.348).	
	63.	
Be cihet-i ihrâcât-ı câmeihâ-i hâssa	79.109.	
	64.	
Be cihet-i ihrâcât-ı cebehâne-i âmire	135.762.	
	65.	
Be cihet-i ihrâcât-ı Tophane	204.076.	
	66.	
Be cihet-i ihrâcât-ı tbdula-ı Sekbânân	517.421.	
	67.	
Be cihet-i ihrâcât-ı Otakhâ-i Hâssa	124.456.	
	68.	
Be cihet-i ihrâcât-ı hâssa der Gelibolu	450.000.	
	69.	
Be cihet-i ihrâcât-ı hâssa der Selanik	61.336.	
	70.	
Be cihet-i ihrâcât-ı hâssa der Avlonya	46.549.	
	71.	
Be cihet-i vazife-horân-ı mesâcid-i kıla' ve cevâmi' ve girâye-i cizye-i gebrân ma'a ihrâcât-ı şâire	390.828.	
	72.	

201

Be cihet-i mevâcib-i ümenâ ve küttâb ve nazırîn ve vazife-i sulahâ ve meşâyih (mesâcid) ve zâviye-dârân-ı mesâcid ve gayrihî der Vilâyet-i Rumeli	968.526
73.	
Be cihet-i salyâne-i mîrlivâ-i İzvornik ve karlı İli ve Kara Dağ ve amâyir ve gayrihî der Vilâyet-i Rumeli	208.416.
74.	
Be cihet-i salyâne-i meşâyih ve zaviye-dârân ve bâbdârân ve gayrihî der Vilâyet-i Anadolu	442.018.
76.	
Be cihet-i ihrâcât-ı ebniye-i müteferrika ve meremmât-ı kıla ⁴ ve sâhten-i keşîhâ-i cedîde ve gayrihî 'an mukâta'ât	25 kerre yüzbin 96.260 (2.596.260).
77.	
Be cihet-i ba'zı ihrâcât-ı müteferrika 'an mukâta'ât-ı Rumeli ve Anadolu	461.467.
78.	
Be cihet-i ihrâcât-ı hâssa der Buruşa ve Kefe ve Trabzon ve Konya ve Rodos ve Küre-i Ma'mûre ve Ağnâm-ı İkizceler ve Mihaliç	36 kerre yüz bin 23.695 (3.623.695).
Be cihet-i ihrâcât-ı hâssa der Buruşa ve Kefe ve Trabzon ve Konya ve Rodos	21 kerre yüz bin 75.442 (2.170.442)
Be cihet-i mevâcib-i sulehâ ve in'âm-hanân an ağnâm-ı ikizceler ve ba'zı mütekâidîn ve tu'me bahâ-i mürgân-ı şikârf 'an hâshâ-i Mihaliç	126.323
Be cihet-i ihrâcât-ı Küre-i Ma'mûre	on üç kerre yüz bin 26.930 (1.326.930).
79.	
Teslimat be Padişâh-ı âlem-penâh -hullide mülkühû- gayrı ez mahsûl-i Mısır	34 kerre yüz bin 76.452 (3.476.452).
80.	
Ez-ziyâde-i ihracât 'an'il-asıl	214 kerre yüz bin 25.701 (21.425.701).

VİLÂYET-İ MISIR

	81.	
'An mahsûlât-ı Vilâyet-i Mısır		Fî sene 1165 kerre yüz bin 38.994 (116.538.994).
	82.	
'An mukâta'ât-ı Vilâyet-i mezkûre		Fî sene 849 kerre yüz bin 43.250 (84.943.250).
	83.	
'An mahsûi-i iskelehây-ı Mısır ma"a is- kele-i Cidde-i Ma'mûre		Fî sene 177 kerre yüz bin 31.964 (17.731.964).
*An iskele-i Mısır		133 kerre yüz bin 93.860 (13.393.860).
'An iskele-i Cidde-i Ma'mûre ma'a Sevâkin		43 kerre yüz bin 38.104 (4.338.104).
	84.	
'An bahâ-i gallât-ı Vilâyet-i mezkûre		Fî sene ber vech-i tahmîn 138 kerre yüz bin 63.780(13.863.780).
Hintâ		Fî sene 90.929 erdeb; kırkar akçeden 36 kerre yüz bin ve 37.160 (3.637.160).
Şair		511.331 erdeb; yirmibeşer akçeden 102 kerre yüz bin 26.620 (10.226.620).
	85.	
Minhâ ihrâcât 'an vilâyet-i mezkûre		Fî sene 258 kerre yüz bin ve 43.304 (25.843.304).
	86.	
Be cihet-i salyâne-i mîri-mîrân-ı Mısır ve ümerâ ve gayrih		Fî sene 50 kerre yüz bin ve 35.000 (5.035.000).
	87.	
Be cihet-i müşâhere-horân-ı Vilâyet-i Mısır Fî sene		Neferen 262 Fîsene 314.000.
	88.	
Be cihet-i mevâcib-i cemâ't-ı Çavuşân-ı Mısır		Neferen 61 Fîsene 288.156.
	89.	
Be cihet-i mevâcib-i cemâ't-ı gönül lü- yân-ı Mısır		Neferen 1624 Fî sene 44 kerre yüz bin 15.392 (4.415.392).
	90.	

Be cihet-i mevâcib-i cemâ'at-i Çerâkise	Neteren 1282 Fî sene 29 kerre yüz bin 3.9.728 (2.939.728).
91.	
Be cihet-i mevâcib-i cemâ'at-i Çerâkise-i mütekâ'idîn	Neteren 330 Fî sene 235.764.
92.	
Be cihet-i mevâcib-i cemâ'at-i Tüfenkçiyân-ı Mısır	Neteren 927 Fî sene 26 kerre yüz bin ve 2.308 (2.602.308).
93.	
Be cihet-i mevâcib-i cemâ'at-i müs- tahfizân-ı kal'a-i Mısır	Neteren 734 Fî sene 17 kerre yüz bin ve 1320 (1.701.320).
94.	
Be cihet-i mevâcib-i cemâ'at-ı müs- tahfizân-ı kal'a-i İskenderiye	• Neteren 219 Fî sene 542.328.
95.	
Be cihet-i mevâcib-i cemâ'at-i müs- tahfizân-ı kal'a-i Dimyât	Neteren 37 Fî sene 89.560.
96.	
Be cihet-i mevâcib-i cemâ'at-i müs- tahfizân-ı Kal'a-i Reşid	Neteren 63 Fî sene 161.088.
97.	
Be cihet-i mevâcib-i cemâ'at-i riiesâ ve azebân-ı Mısır	Neteren 795 Fî sene 14 kerre yüz bin 87.800 (1.487.800).
98.	
Be cihet-i mevâcib-i rüesâ ve azebân-ı keştihâ-i hâssa der Mısır	Neteren 106 Fî sene 243.324.
99.	
Be cihet-i ihrâcât-ı Ka'betıllah-ı Şerife - Şerratehal'âhuTe*âlâ-	Fî sene 32 kerre yüz bin (3.200.000).
100.	
Be cihet-i mevâcibât ve ihrâcât der Cidde-i Ma'mûrc ber vech-i lahmîn	Fî sene 619.476.
101.	

204

Be cihet-i ihracât-ı sükker-i hâssa Fî sene 500.000.

102.

Be cihet-i ihracât-ı cebehâne-i Mısır ma*a Fî sene 10 kerre yüz bin (1.000.000)
bârut-ı hâssa

103.

Be cihet-i bahâ-i hiyâr-şenber Fî sene 300.000.

104.

Be cihet-i ihracât-ı hâshâ-i urbân-ı Fî sene 150.000.
meşâyih ve küşşâf ve gayrihi

105.

El-Bâki Fî sene 906 kerre yüz bin ve 95.690
(90.695.690).

106.

Vuzi'a 'an'il-bâki 200 kerre yüz bin (20.000.000).

Be cihet-i şerâki ve boz ve âtil ve garfk Fî sene yüz kerre yüz bin (10.000.000).

Şöyle ki, reyy-i kâmil ola zikr olan yüz yük akçe şerâki için aşığa varılmaz. Heman
boz ve âtil için yılda ber vech-i tahmîn yirmibeş yük aşığa varılır.

Be cihet-i zimem-i nâss ki baki mî maned Fî sene yüz kerre yüz bin (10.000.000).
ber vech-i tahmîn

107.

Bakiyyet'ül-bâki be hızâne 706 kerre yüz bin ve 95.690 akçe
(70.695.690).

VİLÂYET-İ ŞÂM

108.

Mahsulât 'an Vilâyet-i Şâm Fî sene-i 109 kerre yüz bin 25.970 (10.925.970).
kâmile

109.

'An mukâta'ât-ı Vilâyet-i mezkûre 104 kerre yüz bin 85.970 (10.485.970).

110.

'An cizye-i mîrimîrân-ı Cezîre-i Kıbrus Hasene-i Efrenciyye 8.000 sikke; ellibeşer
akçeden 440.000.

111.

Minhâ ihracât Fî sene 27 kerre yüz bin 74.436 (2.774.436).

112.

Be cihet-i mevâcib-i Yeniçeriyân-ı KaPa- i Ş ^a m -	612 neteren Fî sene 15 kerre yüz bin 28.216 (1.528.216).
113.	
Be cihet-i müşâhere-horân der Şam	Fî sene 81.580.
114.	
Be cihet-i mevâcib-i cemâ'at-i müs- tahfizân-ı KaPa-i Kerek	63 neteren Fî sene 73.805.
115.	
Be cihet-i ihrâcât-i Ka'bet'ullârîş-Şerife - Şerratehallâhu Te'âlâ-	Fî sene 10 kerre yüzbin 86.475 (1.086.475).
116.	
Be cihet-i hiPat-bahâ-i Fmîr-i Şam	4.360.
117.	
El-bâkî Fî sene	81 kerre yüz bin 51.534 (8.15 1.534).

VİLÂYET-İ HALEİİ

118.	
Mahsûlât-ı Vilâyet-i Haleb ber müceb-i Defter-i Vilâyet	Fî sene 138 kerre yüz bin 8.102 (13.808.102).
119.	
Minhâ ihracât	Fî sene 956.530.
120.	
Be cihet-i mevâcib-i cenuVat-i müs- tahfizân-ı KaPa-i Haleb	212 neteren Fî sene 529.512.
121.	
Be cihet-i salyâne	Fî sene 70.000.
122.	
Be cihet-i icârât	56.826.
123.	
Be cihet-i harc-ı banıl ve tophâne	Fî sene 200.000.
124.	
Be cihet-i müşâhere-horân	Fî sene 100.192.
125.	
El-bâkî Fî sene	128 kerre yüzbin 51.572 (12.581.572).

VİLÂYET-İ DİYÂRIİFKİR

206

126.

Mahsulât 'an Vilâyet-i Diyârbekir ber mûceb-i Defter-i Vilâyet Fî sene 71 kerre yüzbin 69.192 (7.169.192).

127.

Minhâ ihracât Fî sene-i kâmile 58 kerre yüzbin 18.112 (1.851.112).

128.

Be cihet-i müşâhere-horân 15 neferen Fî sene 76.644.

129.

Be cihet-i mevâcib-i cemâ'at-i müstahfızân ve rü'esâ ve azebân-ı kılâ⁴ der Vilâyet-i mezbûre On yedi bâb] .858 neferen Fî sene 38 kerre yüz bin ve 1 -948 (3.801.948).

130.

Be cihet-i mevâcib-i cemâ'at-i gilmân-i Diyârbekir 446 neferen pî sene 18 kerre yüzbin 16.020 (1.816.020).

131.

Be cihet-i câme-bahâ ve hayme-bahâ-i azebân Fî sene 23.500.

132.

El-bâkî Fî sene 13 kerre yüz bin ve 51.080 (1.351.080).

133.

Cem'ul-bâkî gayr-ı ez ihracât-ı ziyâde-i an'ıl-asl ki; der Vilâyet-i Rumeli ve Anadolu ve Karaman ve Rûm ve Zülkadriyye vâkî' şüde Fî sene 930 kerre yüzbin ve 49.866 (93.049.876).

MUHÂSEBE-İ İCMÂL-İ MUKÂTA'ÂT-I RUMELİ VE ANADOLU FÎ SELÂSİ SİNİN

134. Muhâsebe-i mukâta'ât-ı Vilâyet-i Rumeli ve Anadolu:

Asl-ı mal fî selâsi sinîn 1.144 aklâm Fî sene 879 kerre yüz bin der uhde-i ummâl 2.637 kerre yüzbin 44.261 14.753 (87.914.753). (263.744.261)

⁴An mukâta'ât-ı Rumeli fî selâsi sinîn 542 aklâm Fî sene 563 kerre yüz bin 1689 kerre yüz bin 35.279 « 1 1.759 (56.311.759). (168.935.279)

'An mukâta'ât-ı Vilâyet-i Anadolu Fî selâsi sinîn	602 aklâm 948 kerre yüz bin 8.982 (94.808.982)	Fî sene 316 kerre yüz bin 2.994(31.602.994).
135.		
Vuzı'a 'an zâlike fı selâsi sinîn	781 kerre yüz bin ve 82.705 (78.182.705)	Fî sene 260 kerre yüz bin ve 60.897 (26.060.897).
136.		
Be cihet-i müstahfızân ve rü'esâ ve azebân-ı kılâ'-ı Vilâyethâ-i mezkûre	Fî selâsi sinîn 690 kerre yüz bin 76.483 (60.976.483)	Fî sene 203 kerre yüz bin 25.494 (20.325.494).
'An mukâta'ât-ı Vilâyet-i Rumeli	Fî selâsi sinîn 328 kerre yüz bin 57.420 (32.857.420)	Fî sene 109 kerre yüzbin 52.473 (10.952.473).
'An mukâta'ât-ı Vilâyet-i Anadolu	Fî selâsi sinîn 281 kerre yüzbin 19.063 (28.119.063)	Fî sene 93 kerre yüz bin 73.021 (9.373.021).
137.		
Be cihet-i mevâcib-i ümenâ ve nâzırın ve küttâb ve ehl-i vezâif ve gayrihî	Fî selâsi sinîn 60 kerre yüzbin 81.731 (6.081.731)	Fî sene 20 kerre yüz bin 27.242 (2.027.242).
'An mukâta'ât-ı Vilâyet-i Rumeli	Fî selâsi sinîn 29 kerre yüzbin 5.581 (2.905.581)	Fî sene 968.526.
'An mukâta'ât-ı Vilâyet-i Anadolu	Fî selâsi sinîn 31 kerre yüzbin 76.150 (3.176.150)	Fî sene 10 kerre yüz bin 58.716 (1.058.716).
138.		
Be cihet-i meremmât-ı kılâ' ve sahten-i keşîhâ-i Tuna ve ba'zı ihrâcât-ı müteferrika	Fî selâsi sinîn 77 kerre yüz bin 88.784 (7.788.784)	Fî sene 25 kerre yüzbin 96.260 (2.596.260).
'An mukâta'ât-ı Vilâyet-i Rumeli	Fî selâsi sinîn 33 kene yüz bin 34.794 (3.334.774)	Fî sene 11 kerre yüzbin 11.590 (1.111.590).
'An mukâta'ât-ı Vilâyet-i Anadolu	Fî selâsi sinîn 44 kerre yüz bin 54.010 (4.454.110)	Fî sene 14 kerre yüz bin 84.670(1.484.670).
139.		

Be cihet-i salyâne-i Kasım Paşa ve mîrlivâ-i İzvornik ve Karlı İli ve Kara Dağ ma'aCâmi'-i Sultan Muhammed Hân -Tâbe serâh- der İstanbul ve gayrihî	Fî selâsi sinîn 19 kerre yüz bin 51.304 " (1.951.304)	Fî sene 650.434.
An mukâta'ât-ı Vilâyet-i Rumeli	Fî selâsi sinîn 625.250 akçe	Fî sene 208.416.
'An mukâta'ât-ı Vilâyet-i Anadolu	Fî selâsi sinîn 13 kerre yüz bin 26.054 (1.326.054)	Fî sene 442.018.
140.		
Be cihet-i ihrâcât-ı şâire	Fî selâsi sinîn 13 kerre yüz bin 84.400 akçe (1.384.400)	Fî sene 461.467.
'An mukâta'ât-ı Vilâyet-i Rumeli	Fî selâsi sinîn 761.738	Fî sene 253.912.
'An mukâta'ât-ı Vilâyet-i Anadolu	Fî selâsi sinîn 622.665	Fî sene 207.555.
141.		
Elbâkîderuhde-i...	Fî selâsi sinîn 1855 kerre yüzbin ve 61.556 (185.561.556)	Fî sene 618 kerre yüz bin 53.852 (61.853.852).

MEVÂCİB-İ CEMÂ'AT-İ MÛLÂZİMÂN-I DERGÂHI ÂLÎ

142.		
Mevâcib-i mûlâzımân-ı Dergâh-ı Âlî vâcib-i Şevval ve Zülka'deteyn sene 933	24.146 Neferen Fî yevm 186.110	Fî sene 658 kerre yüz bin 82.940 (65.882.940).
143.		
Cemâ'at-imüşâhere-horân	424 neferen Fî yevm 12.377	Fî sene 43 kerre yüz bin 81.458 (4.381.458).
144.		
Cemâ'at-i Yeniçeriyân-ı Dergâh-ı Âlî	7.886 neferen Fî yevm 43.569	Fî sene 154 kerre yüz bin 23.426(15.423.426).
145.		

Cemâ'at-i ebnâ-i sipâhiyân	1990nefere B yevm 40.987 146.	Fî sene 145 kerre yüz bin 9398(14.509.398).
Cemâ'at-i silâhdârân	1593 nefere Fî yevm 28.446 147.	Fî sene 100 kerre yüz bin 9884(10.069.884).
Cemâ'at-i ulûfeciyan tâbi'- i yemîn	589 nefere Fî yevm 6620 148.	Fî sene 23 kerre yüz bin 43.480 (2.343.480).
Cemâ'at-i ulûfeciyan tâbi'- i yesâr	498 nefere Fî yevm 5359 149.	Fî sene 18 kerre yüz bin 97.086(1.897.086).
Cemâ'at-i gurebâ-i tâbi'-i yemîn	211 nefere Fî yevm 312 î 150.	Fî sene 11 kerre yüz bin 4834(1.104.834).
Cemâ'at-i gurebâ-i tâbi'-i yesâr	204 nefere Fî yevm 29 î 7 151.	Fî sene 10 kerre yüz bin 32.618(1.032.618).
Cernâ'at-i bevvâbîn-i Dergâh-ı Âfî ve teberdârân	319 nefere Fî yevm 2.143 152.	Fî sene 758.622.
Cemâ'at-i cebeciyan-ı Dergâh-ı Âfî	524 nefere Fî yevm 2.872 153.	Fî sene 10 kerre yüz bin 16.688 (1.016.688).
Cemâ'at-i topçuyân	695 nefere Fî yevm 2756 154.	Fî sene 975.624.
Cemâ'at-i hayyâtîn-i hâssa ve hil'at	30 î nefere Fî yevm 181 î 155.	Fî sene 641.094.
Cemâ'at-i tabbâhîn	277 nefere Fî yevm 1850 156.	Fî sene 654.900.
Cemâ'at-i mehterân-ı alem	185 nefere Fî yevm 1318 157.	Fî sene 466.570

210

Cemâ'at-i mehterân-ı hayme ve sakâyân-ı dîvân	277 neyein H yevm i 590 158.	Fî sene 562.860
Cemâ'at-i ehî hıref	585 neferen " H yevm 4019 159.	Fî sene 14 kerre yüz bin 22.726 (1.422.726).
Cemâ'at-i arabacıyân-ı top	943 neferen H yevm 2785 160.	Fî sene 985.890
Cemâ'at-i şahinciyân	177 neferen Fî yevm 998 161.	Fî sene 353.292
Cemâ'at-i çakuciyân	61 neferen Fî yevm 352 162.	Fî sene î 24.608.
Cemâ'at-i atmacacıyân	21 neferen Fî yevm 90 163.	Fî sene 31.860.
Cemâ'at-i İstabî-i Âmire	2830 neferen Fî yevm 14.500	Fî sene 51 kerre yüz bin 33.000(5.133.000).

Ş. 3 -TANZİMATTÂN SONRA MALİ HUKUKU- MUZDA MEYDANA GELEN GELİŞME VE DEĞİŞMELER

Gülhane'de okunan 1839 tarihli Tanzimat Fermanı'nın yeniden tanzimi ve daha iyi bir sisteme kavuşturulacağını vadettiği disiplinlerden birisi de malî hukuk alanıydı. Vergilerin yeniden düzenleneceği ve bunların tek bütçe halinde tanzim edileceği fermanında ilân ediliyordu. Nitekim bunu doğrular mahiyette 1256/1840 tarihinde vergi ile ilgili olarak Muhassıllar Talimatı yürürlüğe girdi ve bunu diğer yeni hukukî düzenlemeler takip etti. Bu talimatname, vergi konusunda ilk defa mükelleflerle devletin doğrudan doğruya temasta bulunmasını gerektiren esaslar vaz'ediyor ve asırlardır uygulanan eski vergi esasları tamamen terkedilmeye başlanıyordu¹.

Zikredilen talimat ve diğer hukukî düzenlemelerden anlaşıldığına göre, Tanzimat sonrası malî hukukumuzdaki temel değişiklikleri özetle şöyle sıralayabiliriz;

1- Her çeşit kamu gelirleri, doğrudan doğruya hazineye gelecek ve giderler de doğrudan karşılanacaktır. Dolayısıyla merkez bütçesi, tımar düzeni ve hatta vakıfların bile malî durumu kısmen de olsa tek hazinede toplanmıştır. Yani kamu hizmetleri tek kaynaktan finanse edilecektir.

2- Tımar, padişah hasları, malikâneler ve özetle her çeşit araziden, nisbeti ve ismi değişik olan her çeşit vergi, a'sâr vergisi adı altında birleştirilmiş ve nisbeti ismine uygun olarak onda bir olarak tayin edilmiştir. Böylece mirî arazi anlayışı, yerini öşür arazisi anlayışına terketmiştir denilebilir.

3- Tekâlif-i örfiye ve ihtisâb resimleri ilga edilmiş ve yerine herkesin mali gücüne göre miktarı tesbit edilecek bir çeşit vergi kabul edilmiştir.

4- Müsadere usulü tamamen kaldırılmıştır.

5- Devlet mukâtaaları dışında kalan haslar, malikâneler, zeamet, tımar ve ocaklık gibi sahiplerine ait arazilerin üçer yıllık gelirlerinin üçte biri bedel tayin edilerek, seneden seneye hazineden sahiplerine verilmesi kararlaştırılmıştır.

1 A. Vefik, Tekâlif Kavâidi. c.11, sh. 3-48: Düstur, I.Tertip. 1/3-4.

6- Bütün devlet memurlarına maaş usulü getirilmiş ve çeşitli adlarla vatandaşlardan hiçbir şey alınmaması esası kabul edilmiştir.

7- Cizyenin tarih ve tevzii ıslah edilmiş, ruûs cizyesi kaldırılarak yerine patrikhaneler aracılığıyla toplu vergi esası kabul edilmiştir.

8- Çeşitli isimler altındaki ağnam ile ilgili vergiler kaldırılmış ve sadece ağnam rüsumu eski usûlde devam ettirilmiştir.

Bu yeni esaslar çerçevesinde, bütün kamu hizmetlerinin finansman kaynaklarını tanzim eden bütçedeki gelir fasılları şu şekilde ortaya çıkmıştır.

1- Vasitasız Vergiler (Bilâ vâsita alınan tekâlif) 2- Vasıtalı Vergiler (Bil Vâsita alınan tekâlif) 3- Devletin tekelinde olan işletmeler (inhisarlar) 4- Devlete ait sınaî ve ticarî müesseselerin gelirleri 5- Maktu vergiler 6- Diğer gelirler

Biz özellikle sistem açısından değişikliğe uğrayan vergi çeşitlerinin üzerinde kısaca duracağız. Bütün bu malî görevlerin yeniden teşkilâtlanan ve 1253/1838'de kurulan Maliye Nezâreti tarafından yürütüldüğünü de kısaca belirtelim. Osmanlı maliyesinin esasını teşkil eden Bütçe Lâyihasını da bu nezaret hazırlayacaktır. Maliye teşkilâtı, yeni şartlar muvacehesinde, 1256/1840, 1269/1879, 1304/1888 ve 1324/1908 tarihlerinde yeniden tanzim yoluna gidilmiştir¹.

Tanzimat'tan sonra malî hukukumuzda yeni ve çok sayıda önemli değişikliklerin yapıldığı ortadadır. Bunları bütçe demek olan müvâzene-i umumiye açısından özetleyerek konuyu bitireceğiz:

Tanzimatın ilânından sonra devlet kendi gelirlerinin doğrudan mâliki olmaya başlamış ve hazine "muvâzene" adıyla ve bütçe kavramına daha yakın bir şekilde seneden seneye defterler tanzimine gayret etmiştir. Daha önce örfî ve şer'î vergiler diye ikiye ayrılan devlet gelirleri, unvansız olarak ikiye ayrılmış ve birinci kısmına her çeşit vergilerle cizye ve maktu' gelirler, ikinci kısmına ise ağnam, a'şar, gümrük ve diğer resimler sokulmuştur.

1860 tarihine kadar durum böyle gitmiştir. Bu tarihte birinci kısma bilâ vâsita alınan tekâlif, ikinci kısma ise bil-vâsita tahsil olunan rüsumat ve hasılat unvanları verilmiştir. 1876 tarihinde Meclis-i Meb'usan'a takdim olunan Bütçe Lâyihası da aynı özelliklere sahipti.

1879 bütçesinde gelirler dört kısma ayrıldı: 1) Doğrudan doğruya alınan tekâlif; 2) Bil-vâsita alınan tekâlif ve rüsumat; 3) Çeşitli gelirler ve 4) Maktû'

¹ A. Vefik, 11/48-49, 1/7; Karal, **Osmanlı Tarihi**, V/175-177; Pakalın, **Maliye Teşkilâtı Tarihi**, Ankara 1977, 1/25 vd.

gelirler, 1'.ye vergi ve bedel-i askerî, 2'.ye a'sâr, ağnam ve rüsumat, 3'.ye mahkeme harçları, kaydiyeler ve 4'.ye maktû vergiler sokulmuştur. 1886 bütçesinde gelirlerin aksamı 10 kısma çıkarılmış, sonra 1900 bütçesinde tekrar dörde indirilmiştir. Sonraları beşinci kısım gelirler başlığında diğer gelirler eklenmiş ve bu durum 1906 bütçesine kadar aynen devam etmiştir.

II. Meşrûtiyetin ilânından sonra, hem malî teşkilâtımızda ve hem de malî kanunlarımızda önemli değişiklikler olmuş ise de, sistem aynı devam etmiştir. Biz bu konuda ayrıntıya girmiyoruz¹.

Ş. 4 - CUMHURİYET DÖNEMİNDE BÜTÇE DE-NETİMİ VE İLGİLİ ANAYASA HÜKÜMLERİ

Bütçe açısından Cumhuriyet döneminin en kesin özelliği, bütçeyi görüşme ve uygulama yetkisinin anayasa ile Büyük Millet Meclisine verilmiş olmasıdır.

1924 Anayasası, bütçeye ilişkin açık ve kesin hükümler getirilmiştir. Örneğin :

96 ncı maddede: "Devlet malları bütçe dışı harcanamaz."

24 üncü maddede: "Bütçe kanununun geçerliliği bir yıldır."

98 ve 99 uncu maddelerde: "Kesin hesap kanunu, ilişkin olduğu yıl bütçesinin hesap dönemi içinde elde edilen gelirler, gene o yılki ödemelerin gerçekleşmiş tutarını gösterir kanundur. Bunun şekli ve bölümleri bütçe kanunu ile tam karşılıklı olacaktır. Her yılın kesin hesap kanunu tasansı o yılın sonunda başlayarak en geç ikinci yıl Kasım ayı başına kadar B. M. M. ne sunulur." denilmiştir².

9 Temmuz 1961 tarihli ve 334 sayılı yeni Anayasamızda ise, bütçe hakkının daha modern bir anlayışla yer aldığını görmekteyiz. Anayasamızın bütçe ile ilgili hükümleri 94, 126 ve 128 inci maddelerindedir.

Devlet bütçemizin görüşülmesi, kabulü ve diğer birtakım özellikleri, Anayasamızın bu hükümleri içinde yürütülmekte olduğundan üstünde durulmayacaktır. Ancak, bu hükümlerden aşağıdaki sonuçları çıkarabiliriz.

1 A. Vefik. 11/445-459; Pakalın, Maliye Teşkilâtı Tarihi. 1/52 vd.

2 Ercin Cezmi, Bütçe Nazariyat ve Tatbikatı. Yii : 1938 S. 16-21

a- 1961 Anayasası, 1293 tarihli Teşkilât-ı Esasiye Kanunundakinin aksine, bütçenin tanımını yapmamıştır.

b- Bütçenin yıllık olacağı; diğer deyimle Devlet harcamalarının yıllık bütçelerle yapılabileceği ve bu harcamalara ilişkin müsaadenin Büyük Millet Meclisince verileceği prensibi esas alınmıştır.

c- Bütçenin yıllık olma prensibi esas olmakla birlikte kalkınma planları ile ilgili yatırımlar veya bir yıldan fazla sürecek iş ve hizmetler için özel bir süre veya usûl konulması, kabul edilecek bir yasayla mümkün olabilmektedir.

d- Kesin hesap kanunu süresi yeni esaslara bağlanmıştır.

e- 1961 Anayasa'sının bütçe ile ilgili olarak getirdiği en önemli diğer yenilikleri de 94'üncü maddesinde görmek mümkündür. Gerçekten, bu madde ile evvelâ Bakanlar Kurulunca her malî yılbaşından üç ay önce T.B.M.M. ne sunulacak bütçe tasarısına bir de -Millî Bütçe Tahminleri- ilâve edilmek suretiyle, klâsik bütçe hakkı, modern iktisat ve maliye görüşlerine muvazi olarak millî ekonominin bütününe ait millî (iktisadî) bütçeye doğru geliştirmek istenmiştir.

1982 Anayasasındaki Bütçe ile ilgili hükümler ise daha ayrıntılı olarak ve **Malî Hükümler** başlığı altında tanzim edilmiştir ve aynen şöyledir:

"Madde 161- Devletin ve kamu iktisadî teşebbüsleri dışındaki kamu tüzel kişilerinin harcamaları, yıllık bütçelerle yapılır.

Malî yıl başlangıcı ile genel ve katma bütçelerin nasıl hazırlanacağı ve uygulanacağı kanunla belirlenir.

Kanun, kalkınma planları ile ilgili yatırımlar veya bir yıldan fazla sürecek iş ve hizmetler için özel süre ve usuller koyabilir.

Bütçe kanununa, bütçe ile ilgili hükümler dışında hiçbir hüküm konulamaz.

Madde 162- Bakanlar Kurulu, genel ve katma bütçe tasarıları ile millî bütçe tahminlerini gösteren raporu, malî yıl başından en az yetmişbeş gün önce, TBMM'ne sunar.

Bütçe tasarıları ve rapor, kırk üyeden kurulu Bütçe Komisyonunda incelenir. Bu komisyonun kuruluşunda, iktidar grubuna ve gruplara en az yirmibeş üye verilmek şartıyla, siyasî parti gruplarının ve bağımsızların oranlarına göre temsili göz önünde tutulur.

Bütçe Komisyonunun ellibeş gün içinde kabul edeceği metin, TBMM'nde görüşülür ve malî yıl başına kadar karara bağlanır.

TBMM üyeleri, Genel Kuralda, bakanlık ve daire bütçeleri ile katma bütçeler hakkında düşüncelerini, her bütçenin tümü üzerindeki görüşmeler sırasında açıklar; bölümler ve değişiklik önerileri, üzerinde ayrıca görüşme yapılmaksızın okunur ve oya konur.

TBMM üyeleri, bütçe kanunu tasarılarının Genel Kurulda görüşülmesi sırasında, gider artırıcı veya gelirleri azaltıcı önerilerde bulunamazlar.

Madde 163- Genel ve katma bütçelerle verilen ödenek, harcanabilecek miktarın sınırını gösterir. Harcanabilecek miktar sınırının Bakanlar Kurulu kararıyla aşılabileceğine dair bütçelere hüküm konulamaz. Bakanlar Kuruluna kanun hükmünde kararname ile bütçede değişiklik yapmak yetkisi verilemez. Carî yıl bütçesindeki ödenek artışını öngören tasarılarında ve carî ve ileriki yıl bütçelerine malî yük getirecek nitelikteki kanun tasarı tekliflerinde, belirtilen giderleri karşılayabilecek malî kaynak gösterilmesi zorunludur.

Madde 164- Kesin hesap kanunu tasarıları, kanunda daha kısa bir süre kabul edilmemiş ise, ilgili oldukları malî yılın sonundan başlayarak, en geç yedi ay sonra, Bakanlar Kurulunca TBMM'e sunulur. Sayıştay, genel uygunluk bildirimini, ilişkin olduğu kesinhesap kanunu tasarisının verilmesinden başlayarak en geç yetmişbeş gün içinde TBMM'e sunar.

Kesin hesap kanunu tasarı, yeni yıl bütçe kanunu tasarisıyla birlikte Bütçe Komisyonu gündemine alınır. Bütçe Komisyonu, bütçe kanunu tasarisıyla kesin hesap kanunu tasarisını Genel Kurula birlikte sunar. Genel Kurul, kesinhesap kanunu tasarisını, yeni yıl bütçe kanunu tasarisıyla beraber görüşerek karara bağlar.

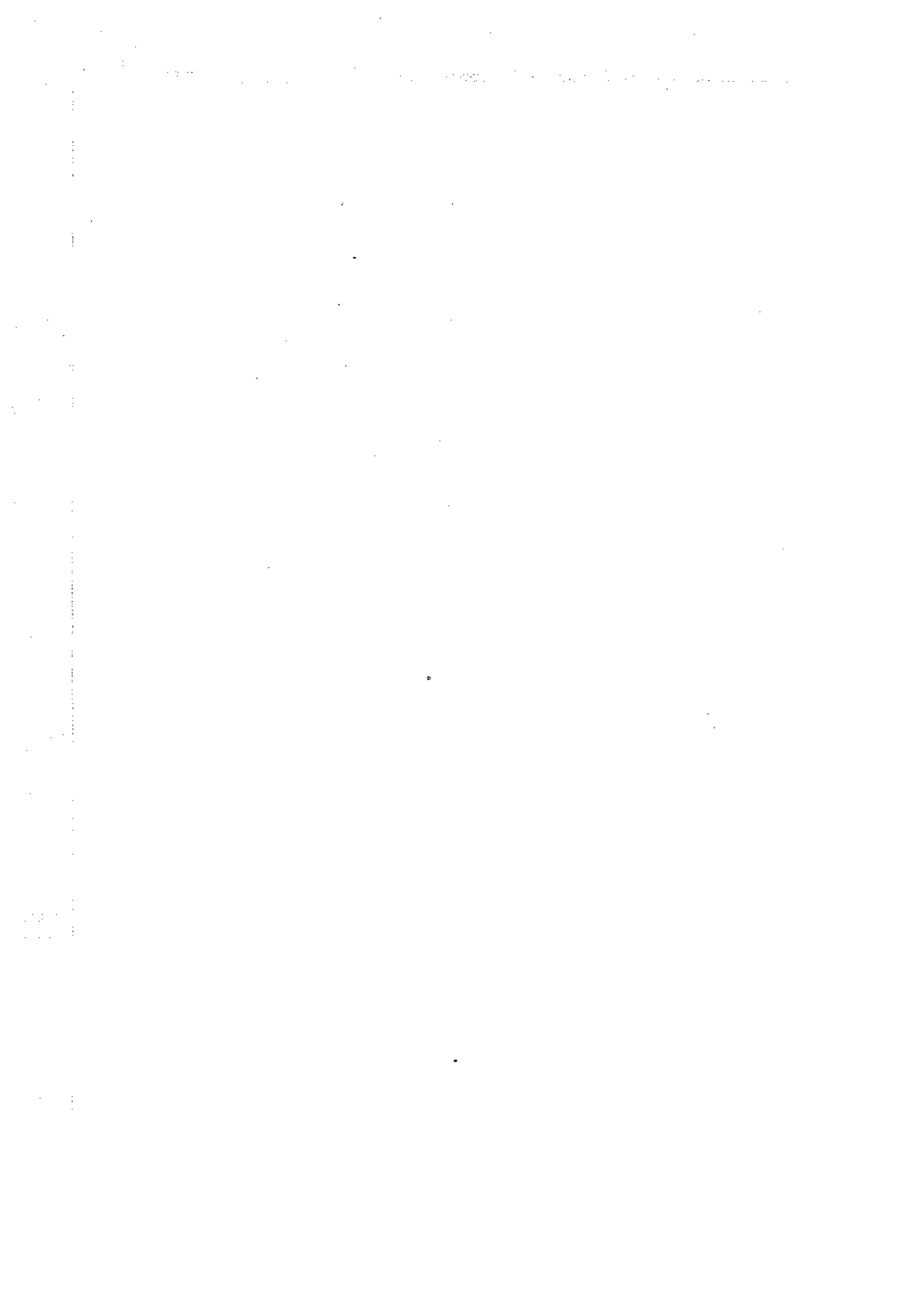
Kesinhesap kanunu tasarı ve genel uygunluk bildiriminin TBMM'e verilmiş olması, ilgili yıla ait Sayıştayca sonuçlandırılmamış denetim ve hesap yargılamasını önleme/ ve bunların karar bağlandığı anlamına gelmez.

Madde 165- Sermayesinin yarısından fazlası doğrudan doğruya veya dolaylı olarak Devlete ait olan kanıtı kuruluş ve ortaklıklarının TBMM'nce denetlenmesi esasları kanunla düzenlenir."

Konu ile ilgili diğer ayrıntılar, bütün yönleriyle 832 tarihli Kanunda bulunduğundan burada daha fazla tafsilata girmeye gerek görmedik'.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TANZİMAT'TAN GÜNÜMÜZE
SAYIŞTAY BAŞKANLARI

§. 1- KONUNUN TAKDİMİ

Bu zamana kadar Sayıştay tarihi ile alakalı yapılan çalışmalarda, arşiv vesikalarına ve konuyla ilgili periyodiklere tam müracaat edilemediğinden, özellikle başlangıçtan bu yana Divan-ı Muhâsebât ve Sayıştay Başkanlarının tam bir isim listesi dahi kaynaklarda doğru düzgün bulunmamaktadır. Halbuki, başlangıçtan bu zamana kadar mezkûr müessesede görev yapmış insanların bilinmesi, hem müessese tarihinin daha doğru bir şekilde bilinmesine ve hem de o makama gelen insanların Osmanlı Bürokrasisindeki yerini gösterme açısından çok önem arz etmektedir.

Bu konuda, başta Osmanlı Devleti Sâlnâmelerinin tamamı, Osmanlı Arşivindeki Sicill-i Ahvâl Defterleri, konuyla ilgili kaynak kitaplar durumunda bulunan Sicill-i Osmânî, Osmanlı Sadrazamları, Tanzîmat Maliye Nâzırları ve Maliye Teşkilâtı Tarihi gibi bibliyografya ile ilgili temel eserler bu kısmın en önemli kaynakları arasındadır. Biz, Sayıştay Başkanlarının evvela, bulabilmek kaydıyla resmini, sonra hayal hikâyesini ve nihâyet kendi dönemindeki Sayıştay Üyelerini aktarmaya çalışacağız.

Önemle ifade edelim ki, bazı araştırmacıların Divân-i Muhâsebat'ın reisi olarak gösterdikleri Halit Bey, ismi yanlış okunan Halet Mehmed Paşa*dır. Hakkında yeterli bilgi bulunmuştur. Bu arada 1867 tarihinde Divân-ı Muhasebat'ın reisi olarak gösterilen ve hakkında bilgi verilemeyen Ahmed İzzet Efendi de Divân-ı Muhâsebât reisi değildir. Zira riyaset tarihi olarak gösterilen 1867 yılında Hâlet Mehmed Paşa Divân-ı Muhâsebât'ın reisidir. Hakkında tatmin edici bilgi bulamadığımız tek Divân-ı Muhasebat reisi 1902-1906 tarihleri arasında başkanlık yapmış olan Hilmi Hfendi'dir.

**Ş. 2- TANZİMAT'TAN GÜNÜMÜZE
SAYIŞTAY BAŞKANLARI**

AHMED VEFİK PAŞA

(1238/1823-1308/1892)

(Göreve Tayin : 30 Zilkade 1278/29 Mayıs 1862
Görevden istifa : 8 Ramazan 1279/28 Şubat 1863)

Hayatı : Ahmed Vefik Paşa, eski Divân-ı Hümâyûn tercümanlarından Yahya Naci Efendi'nin oğlu Ruheddin Efendi'nin oğludur. 1823 yılında dünyaya gelen Ahmed Vefik paşa, küçük yaşta ilmî merhaleleri

tamamlayarak Fransa'da da Fransızca'yı öğrenmiştir. Önce tercümanlık vazifesiyle devlet hizmetine başlamıştır. Sırasıyla;

- 1264/1848'de Bükreş'e memur;
- 1267/1851'de Encümen-i Dâniş A'zalığına;
- 1267/1851'de Tahran Sefirliğine;
- 1271/1855'de Meclis-i Valâ Amalığına;
- 1273/1857'de eski görevine ilâveten Devâvî Nazırlığına;
- 1276/1860'da Paris Sefirliğine;
- 1277/1861'de tekrar Meclis-i Valâ A'zalığına;
- 1278 Cemâziyelevvelinin 23 ünde Evkâf-ı Hümâyûn Nazırlığına;
- Selh-i Zilka'de 1278/29 Mayıs 1862 tarihinde ise Divân-ı Muhâsebat Reisliğine getirilmiştir. Kısa süre sonra yani 8 Ramazan 1279/28 Şubat 1863 tarihinde istifa edince, yeniden Meclis-i Valâ Azalığına dönmüştür.
- 1279/1863'de Anadolu Cânib-i Yemîni Müfettişi;
- 1288/1871'de Rüsûmâ Emîni ve aynı yıl Sadâret Müsteşarı;
- 1289/1872'de Maârif Nazırı ve aynı yıl Şûrây-ı Devlet Azası;
- 1294/1877'de Meclis-i Ayân A'zası ve Meclis-i Mebûsân Resi ve aynı yıl Vezirlik Pâyesi ve Edirne Valiliği;
- 1295/1878'de ikinci defa Maârif Nâzın ve 25 gün sonra Başvekil ve aynı yıl görevden ayrılma;
- 1300/1882'de ikinci defa Başvekil ve bir iki gün sonra ayrılıp Rumeli Hisarındaki Konağında ilmî çalışmalar yapmaya başlamıştır. 1308/1892 yılında ise vefat etmiş ve Kayalar Mezarlığına defnedilmiştir. Önemli eseçleri vardır. Lehce-i Osmânî, Fezleke-i Târihi ve Makamât-ı Harîrî bunlardan bazılarıdır¹.

Zamanında Divan-i Muhâsebât Teşkilatı Ve Üyeleri :

Reis : Ahmet Vefik Efendi

Aza : Enverî Eferdi

¹ Mehmet Süreyya, **Sicill-i Osmânî**, c. I, sh. 308-309; İbnül-Emîn Mahmûd Kemal İnal, **Son Sadrazamlar**, İstanbul 1982, c. II, sh. 651-738; Burada sonradan Sadra'zâm olan Ahmed Vefik Paşa hakkında çok geniş malumat vardır. Ayrıca bkz. İbniil Emîn Mahmud Kemal, Evkaf-ı Hümâyûn Nezâretinin Tarihçe-i Teşkilâtı ve Nüzzârın Terâcim-i Ahvâli, İstanbul 1335, sh. 114-122.

Ali Beğ
 Haşmet Efendi
 Ağaton Efendi
 Faik Efendi
 Ali Bey
 Ali Bey.
 Arastidi Bey

Kâtib-i Evvel: Rıza Bey.

Kâtib-i Sâni: Emîn Efendi

Muhasebe Kâtibi: Refik Bey'.

Önemle ifade edelim ki, Ahmed Vefik Paşa'dan sonra Divân-ı Muhasebat Reisliğine İbrahim Edhem Paşa'nın getirildiği iddia edilmekte ise de, doğrusu böyle bir tayinin olduğuna dair bir belgeye rastlayamadık². Edhem Paşa'ya verilen sadece Ahmed Vefik Paşa'nın Belgrad'a gitmesi sebebiyle iki aylık bir vekâletdir³. Devlet Salnamesinde de Divân-ı Muhasebat Reisi olarak 1279/1863 yılında hala Ahmed Vefik Paşa görünmektedir. Vekillerin hayat hikâyelerini almayacağız ve sadece Kitabın sonunda listesini vereceğiz.

Ahmed Vefik Paşa'nın Abdülhamid Hân ile iyi anlaşan bir devlet adamı olduğu ve mevcut haliyle Meşrutiyetin Osmanlı Devletini sona erdireceği fikrinde bulunduğu da kaydedilmelidir. Ayrıca iki aylık Edhem Paşa'nın vekâleti hesaba katılırsa, Divân-ı Muhasebat'ın iki defa başkanlığını üstlenen bir kaç kişiden biridir.

1 Sâ'nâme-i Devlet-i Aliyye. Dersaadet 1280, sh. 40; Mehmed Süreyya, Sicill-i Osmânî, c. I, sh. 434; Ağaton Efendi için bkz. SiciII-i Osmânî, c. IV, sh. 873. 1280 Muharrem'inde üye tayin edildiği ifade ediliyor ki. diğer kaynaklar da bunu doğrulamaktadır.

2 Krş. İbnül-Emîn Mahmûd Kemal İnal, Son Sadrazamlar, İstanbul 1982. c. II, sh. 600-650;

3 Pakahn, Mehmed Zeki, Ahmed Vefik Paşa, 1942, sh. 16 vd.; Bkz. Cumhuriyetin 50'nci Yılında Sayıştay, Ankara 1973, sh. 13

EMİN EFENDİ

(-1285/1868)

(Göreve Tayin : Muharrem 1280 Nisan 1863
Görevden Ayrılma : Rebülâhir 1281/Eylül 1864)

Hayatı : Emin Efendi, Çavuşbaşı Uzun Salih Efendi'nin büyük mahdumudur. Meclis-i Vâlâ Mazbatası hülcetâsından olup sonradan ser-halile olmuştur. Sırasıyla sonradan şu vazifelen' deruhde eylemiştir;

- Rebülâhir 1266/Şubat 1850'de Meclis-i Vâlâ Kâtib-i Sânisî;
- Safer 1269/Kasım 1852'de Dumcli Kısmı Kâtib-i Sânisî;
- Reccb 1270/Mart 1854'de Meclis-i Vâlâ Başkâtibi;
- Receb 1274/Şubat 1858'de Meclis-i Vâlâ A'zası;
- Rebülâhir 1277/Ekim 1860'da Dcâvî Nâzın;
- Rcecb 1278/Ocak 1862'de Meclis-i Vâlâ A'zası;
- Zilhicce 1278/Mayıs 1862'de Maliye Müsteşarı;
- Muharrem 1280/Nisan 1863 tarihinde ise **Divân-ı Muhasebat Reisliğine** getirilmiştir.
- Rcbülâhir 1281/AŞustos 1864'de Meclis-i Vâlâ A Vasi;

- 6 Zilka'de 1283/Mart 1867'de Umûr-ı Bahriye Nezâreti Muâvinliği;
 - Muharrem 1285/Nisan 1868'de Ahkâm-ı Adliye Azası;
- 1285 yılının Cemâziyelevvel/Ağustos 1868 ayında ise Dâr-ı Bekaya irtihâl eylemiştir¹.

Zamanında Divan-ı Muhâsebât Teşkilâtı Ve Üyeleri: Osmanlı Devleti Salnamelerinden edindiğimiz bilgilere göre 1280 Muharrem'-inde/1863 Mayıs'ında tam kadro halinde göreve başlayan Divan-ı Muhasebat'ın teşkilâtı şöyledir:

Reis: Emîn Efendi

Aza: Emîn Bey

Tahsin Efendi

Haşmet Efendi

Ağaton Efendi

Emîn Efendi

Ali Bey

Arastidi Bey

Aziz Efendi

Kâtib-i Evvel: Rıza Bey.

Muhasebe Kâtibi: Refik Bey².

1 Mehmed Süreyya, Sicill-i Osmânî, c. I, sh. 434.

2 Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye, Dersâdet 1281, sh. 39-40.

HÂLET MEHMED PAŞA

(?-1296/1279)

(Göreve Tayin : Rebûlâhir 1281/Eylül 1864
Görevden Ayrılma : Muharrem 1285/Nisan 1868)

Hayati : Hâlet Mehmed Paşa, Kaptan-ı derya Abdülkadir Paşa'nın oğludur. Bâb-ı Ali'de yetişmiş ve bir ara Tersane'de görev yapmıştır. Sırasıyla şu vazifeleri deruhde eylemiştir:

- Zilka'de 1261/Kasım 1845'de Bahriye Mektûbcusu:
- 1264/1847'de Şam Defterdarı:
- Receb 1270/Mart 1854'de Anadolu Harb Ordusu Defterdarı:
- 1280/1863'de Kıbrıs Mutasarrıfı:
- Rebiiilâhir 1281/Eylül 1864'de Divân-ı Muhâsebât Reisi:
- Muharrem 1285/Nisan 1868'de Serasker Müsteşarı:
- 17 Zilhicce 1286/Mart 187(Vde Ve/ir ve Trablus Garb Valisi:
- Oenâ/.iyefahir Edirne ve sonra da Sivas Valisi:

- Şaban 1292/Eylül 1876'da Şûrây-ı Devlet Azası;
- 28 Ramazan 1293/Ocak 1877'de Ticâret Nâzın;
- Muharrem 1294/Eylül 1877'de Mecis-i A'yân Azası;
- Ramazan 1294'de Cidde valisi ve
1296/1878 yılında ise Dâr-ı Bekaya irtihâl eylemiştir¹.

Zamanında Divan-i Muhâsebât Teşkilâtı Ve Üyeleri:

Reis: Hâlet Bey

Aza: Agâh Elendi

Emîn Bey

Tahsin Efendi

Haşmet Efendi

Ağaton Efendi

Emîn Efendi

Arif Efendi

Hacı Abdüllatif Efendi

Deyran Bey

Ali Bey

Sami¹ Efendi

Kâtib-i Evvel: Sürûrî Bey²,

Divân-ı Muhasebât

1281/1865 tarihinde Divân-ı Muftâsebât'ın Maliye ve Muhâkemât Dâirelerine ayrılmasından sonraki teşkilâtı ise 1284/1867 yılı itibariyle şöyledir:

Reis: Halet Bey.

I) Maliye Dâiresi:

Hacı Emin Bey

Enverî Efendi

Agâh Efendi (26 Muharrem 1284'de rütbesi sökülmiştir)

Emîn Efendi

1 Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*. c. **Jl**. sh. 103.

2 *Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye*, Dersaadet 12X3, sh. 31.

Arif efendi

Aziz Efendi

Baş Kâtib: Es'ad Efendi

Başkâtib Muavini: Mazhar Bey

II) Muhakeme Dâiresi:

Ali Bey

Tahsin efendi

Deyran Bey

Mesrûr Bey

Salih Efendi

Baş Kâtib: Hacı Akif Efendi

Muhâsib Mümeyyizi: Nüzhet Efendi

Baş Kâtib Muavini: Cemal Bey.

Baş Kâtib-i Umûmî: Âsim Bey'.

ÂSİM MEHMED PAŞA

(1243/1827-1 Cemâziyelâhir 1303/1886)

(Göreve Tayin : Rebûlâhir 1285/ Temmuz 1868
Görevden Ayrılma : 17 Muharrem 1286/30 Nisan 1869)

Hayati : Âsim Mehmed Paşa, Devlet ricalinden Mehmed Nuri Efendi'nin oğludur. Tercüme kalemine girerek oradan Paris Sefâreti Başkâtibi olmuştur. Daha sonra sırasıyla şu vazifeleri deruhde eylemiştir;

- 1278/1861'de Ticaret Birinci Meclis reisi;
- Zilka'de 1280/Nisan 1864'de Karasi Mutasarrıftı;
- Cemâziyelevvel 1282/Eylül 1865'de Divân-ı Muhâsebât A'zası;
- Cemâziyelevvel 1284/Ağustos 1867 Divân-ı Muhâkemât Reisi;
- Rebûlâhir 1285/ Temmuz 1868'de Divân-ı Muhasebat Reisi;
- 17 Muharrem 1286/Nisan 1869'de Edirne Valiliği;
- Zilkade 1289'da Kastamonu Valisi;
- Rebiülevvel 1290'de Trabzon Valii, aynı yılın Zilhicce'sinde Tuna Valisi;

- 1292/1875'de Tuna Valisi;
- 21 Muharrem 1294/Ocak 1877'de Adliye Nâzını;
- Safer 1295/Şubat 1878'de Şûrây-ı Devlet Azası ve Hâriciye Nâzın Vekili;
- 7 Şevval 1297/Eylül 1880'de Hâriciye Nâzın;
- Muharrem 1299/Kasım 1881 'de Evkaf Nâzın ve tekrar Adliye Nâzın ve iki gün sonra Evkaf Nâzın;
- Rebiülâhîr 1303/Ocak 1886'da Trabzon Valisi; 1 Cemâziyelâhîr 1303/Mart 1886 tarihinde Trabzon'da Dâr-ı Bekaya irtihâl eylemiştir¹.

Zamanında Divan-ı Muhâsebât Teşkilâtı Ve Üyeleri:

Reis: Âsim Bey

Aza: Enverî Efendi

Hasan Bey

Tâhîr bey

Tahsin Efendi

Emîn Efendi

Latif Efendi

Mesrûr Bey

Ahmed Efendi

Aziz Efendi

Sami⁴ Efendi

Kâmil Efendi

Kâtib-i Evvel: Es^kad Efendi

Mümeyyiz: Eşref Efendi

Başkâtib Muâvini: Abdülkadir Efendi².

1 Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*. c. 1(1. sh. 285-286: . Ayrıca bkz. İbnîl-Emin Mahmud Kemal, *Evkaf-ı Hümâyûn Nezâretinin Tarihçe-i Teşkilâtı Ve Nüzzân Terâciim-i Ahvâli*. İstanbul 1335, sh. 182-184.

2 *Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye*, *Dersââdet* 1285, sh. 40; 1286, sh. 44: Burada bazı farklı üyeler vardır.

MUSTAFA NURİ PAŞA

(1240/1824-27 Cemâziyelâhir 1307/1889)

(Göreve Tayin : 17 Muharrem 1286/30 Nisan 1869
Görevden Ayrılma : 8 Receb 1288/24 Eylül 1871)

Hayatı : Mustafa Nuri Paşa, izmirlidir, izmir Baş A'yânı Mansurî-Zâde Mehmet Emin Efendi'nin mahdumu olup; 1238/1824'de dünyaya gelmiştir. Tahsil için Dersa'adet'e gelmiş ve ilk görevine Mektûbî-i Hariciye'de başlamıştır. Mektûbî-i Hariciye'de Said Efendi'nin kızı ile evlenmiş olup, Tanzimat Meclisi açılışında ser halife olmuştur. Daha sonra aldığı görevler şunlardır;

- Şaban 1275/Mayıs 1859'da Tanzimat Baş Katibi;
- Muharrem 1277/Temmuz 1860'da Meclis-i Vâlâ Baş Katibi;
- Rebiü'l-evvel 1277/Eylül 1860'da Muhâkemat Dâiresi Baş Katibi;
- 11 Receb 1279/Aralık 1862'de Mabeyn-i Hümâyûn Baş Katibi;
- 15 Rebiü'l-Evvel 1285/Haziran 1868'de Beylikçiliğe;
- Receb 1280/Aralık 1863'de ^kDeâ^kvi Nazırlığına;
- Safer 1281/Temmuz 1864'de Meclis-i Vâlâ Amalığına ;

- Muharrem 1285/Nisan 1868'da Divân-ı Mûhâkeme-i Mâliye Reisliğine;

-Muharrem 1286/Nisan 1869'da bâlâ rütbesiyle **Divân-ı Muhasebat Reisliğine** getirilmiştir. Recep 1288'de azl edilmiştir;

- Recep 1289/Eylül 1872'nin sonunda Ahkâm-ı Hukuk Reisliğine ;

- 7 Ramazan. 1289/Ekim 1872'de Sedâret Müsteşarlığına; Rebiü'l-Evvel 1290/Nisan 1873'de azl edilmiştir.

- Zilhicce 1292/Arahk 1875'de Ahkâm Müfettişi;

- 1293/1876 yılında vergü emini olmuştur.

- 9 Cemaziyel Ahir 1299/Nisan 1882'de Vezâret verildi;

- O sene ortasında Maâ'rif Nazır'ı oldu.

- Zilhicce 1302/Eylül 1885'de infisâl ile 1303 Rebiül Ahir'in ortasında Evkaf Nazır'ı oldu.

27 Cemâziye'l-Evvel 1307/Aralık 1889 Cuma günü vefat etmiştir. Süleymaniye Camii Haziresinde medfundur. Mustafa Nuri Paşa'yı asıl meşhur eden tarihle alakalı Netâyic'ül-Vukû'ât adlı kıymetli eseridir. Hayır sever, doğru, yumuşak huylu ve cömert bir zattı'.

Zamanında Divan-ı Muhâsebât Teşkilâtı Ve Üyeleri:

Reis: Mustafa Efendi

A'za: Hacı Hasan Bey;

Tâhir bey;

Hacı Tahsin Efendi;

Emîn Efendi;

Arif Efendi;

Mesrûr Bey;

Aziz Efendi;

Sami⁴ Efendi;

Emîn Efendi;

Muhtar Efendi

Kâtib-i Evvel: Es'ad Efendi

1 Mchmcd Süreyya, Sicill-i Osmânî. c. IV. sh. 486-487: . Ayrıca bkz. İbnül-Emin Mahmut! Kemal, Evkâi'-ı Hümâyûn Nezâretinin Tarihçe-i Teşkilâtı Ve Nüzzârın Terâcim-i Ahvâli, İstanbul 1335, sh. 190-192.

Mümeyyiz: Eşref Efendi

Başkatib Muavini: Râif Efendi¹.

1288 yılında şu değişiklikler olmuştur: Başkâtipliğe Mazhar Bey getirilmiş; Başkâtip Muavinliğine de Âli Efendi tayin edilmiştir. Bu arada Muhâsebât-ı Umûmiyye Müfettişi olarak da Ohannes Efendi tayin edilmiştir².

1 Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye, Dersâadet 1286, sh. 44; 1287, sh. 45; Burada bazı farklı üyeler vardır.

2 Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye, Dersâadet 1288, sh. 49

AHMED ZÜHDÜ PAŞA

(1294/1834-1320/1902)

(Göreve Tayin: 1. Defa: 8 Recep 1288/24 Eylül 1871

2. Defa: 16 Receb 1289/20 Eylül 1872

Görevden Ayrılma: 1. Defa: 15 Şaban 1288/31 Ekim 1871

2. Defa: 3 C. evvel 1290/2 Nisan 1873)

Hayatı: Ahmed Zühdü Paşa, İzmir'lidir. Süvari Binbaşısı Hacı Mehmed Rifat Bey'in oğludur. 23 Ramazan 1294/1834 yılında İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Mekteb-i Maârif-i Adliye'den sonra bir çok âlimden şer'î ilimleri tamamlamıştır/Londra ve Paris'teki memuriyeti sırasında da İngilizce ve Fransızca'yı öğrenmiştir. Daha sonra aldığı görevler şunlardır:

- Rebûlâhir 1263/1847'de Maliye Nezâreti Esham Muhasebecisi;
- Zilhicce 1279/1863'de Bank Muhasebesi Mümeyyizliği;
- Rebiü'l-evvel 1285/1868'de Bank-ı Osmânî Muhasebeciliği;
- Zilhicce 1287/187Tde Vâridât-ı Umumiyye Muhâsebecilği;
- 8 Receb 1288/24 Eylül 1871 tarihinde **Divân-ı Muhasebat Reisliği ile birlikte Maliye Nezâreti Müsteşarlığı**; 15 Şaban 1288'de aynı görevden azl;

- Ramazan 1288'de Saruhan Mutasarrıflığı;
 - 1289/1872'de Beyrut Mutasarrıflığı;
 - 16 Receb 1289/20 Eylül 1872'de **Divân-ı Muhasebat Reisliği**;
 - 3 Cemâziyelevvel 1290/1873'de ikinci defa Maliye Nezâreti Müsteşarlığı;
 - 3 Safer 1291/1874'de Orman ve Maâdin Müdürlüğü ilâveten;
 - 15 Rebülâhir 1295/1878'de Rûsumat Emîni;
 - 15 Ramazân 1295/1878'de Mâliye Nâzın;
 - 15 Zilhicce 1302/1884'de Nâfia Nazırlığı.
 - 1304/1886'da Bursa Valiliği ve aynı yıl tekrar Mâliye Nazırlığı;
 - 1305/1888'de infisâl;
 - 1309/1891'de Maârif Nazırlığı;
 - 1317/1899'da Umûr-ı Maliye Komisyonu Reisliği;
 - 1319/1901'de tekrar Maliye Nâzın;
- 3 Muharrem 1320/30 Mart 1902 tarihinde ise vefat etmiştir. Kızıltoprak'da medfundur¹.

Zamanında Divan-ı Muhasebât Teşkilâtı Ve Üyeleri:

Reis: Ahmed Zühdü Paşa

Aza: Hacı Hasan Bey; Mehmed Bey; Hacı Tahsin Efendi; Emîn Efendi; Arif Efendi; Latif Efendi; Mesrur Bey; Es'ad Efendi; Aziz Efendi; Sami' Efendi

Kâtib-i Evvel: Mazhar Bey

Mümeyyiz: Eşref Efendi

Başkâtib Muavini: Râif Efendi².

Bu arada Muhâsebât-ı Umûmiyye Müfettişi olarak da Ohannes Efendi tayin edilmiştir³. 1289-1290/1872-1873 tarihleri arasında ikinci defa reis olduğu zamanki heyeti burada kaydetmiyoruz⁴.

1 Pakahn, Mehmed Zeki, **Maliye Nezâreti Tarihi**, Ankara 1977, c. III, sh. 435-446.

2 **Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye**, Dersaâdet 1288, sh. 49

3 **Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye**, Dersaâdet 1288, sh. 49

4 **Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye**, 1290, sh. 46

YUSUF ZİYAPAŞA

(1242/1826-1300/1882)

(Göreve Tayin: 16 Şaban 1288/1 Kasım 1871
Görevden Ayrılma: 20 Ramazan 1288/4 Aralık 1871)

Hayatı: Yusuf Ziya Paşa, Gümrükçü Mehmed Akif Efendi'nin oğludur ve 1242/1826 yılında dünyaya gelmiştir. Sıbyan Mektebinden sonra hususî hocalardan riyaziyye ve tabiiyye okudu. Daha sonra aldığı görevler şunlardır:

- 1258/1842'de Masârifât Muhâsebesi Mülâzımı;
- 1269/1852'de Batum Ordusu Mümeyyizliği;
- 1284/1867'de Evkâf-ı Hümâyûn Muhâsebecilği;
- 1287/1870'de Serasker Müsteşarlığı;

-16 Şaban 1288/1 Kasım 1871 tarihinde Divân-ı Muhasebât Reisliği ile birlikte Maliye Nezâreti Müsteşarlığı;

- 3 Ramazan 1288/17 Kasım 1871'de Mâlîye Nâzın;**

- Zilhicce 1288/1871'de Rûsumat Emîni;
- 1289/1872'de Şuray-ı Devlet Azası;
- 1290/1875'de tekrar Maliye Nâzın;
- 1292/1875'de Defter-i hâkânî Nazırlığı;
- 1294/1877'de tekrar Maliye Nâzın;
- Meclis-i Mebûsân İstanbul Üyesi;
- 1295/1878'de Trabzon Valisi ve

13 Muharrem 1300/1882 tarihinde ise Trabzon'da vefat etmiştir¹. Darüşşafaka'nın kurucuları arasındadır ve her açıdan kurulmasına vesile olmuştur.

Zamanında Divan-ı Muhasebat Teşkilâtı Ve Üyeleri:

Reis: Yusuf Zıya Paşa

Aza: Hacı Hasan Bey

Mehmed bey

Hacı Tahsin Efendi

Emîn Efendi

Arif Efendi

Latif Efendi

Mesrur Bey

Es'ad Efendi

Aziz Efendi

Sami⁴ Efendi

Kâtib-i Evvel: Mazhar Bey

Mümeyyiz: Eşref Efendi

Başkâtib Muavini: Râif Efendi².

Bu arada Muhâsebât-ı Umûmiyye Müfettişi olarak da Ohannes Efendi tayin edilmiştir³.

1 Pakalın, Mehmed Zeki, **Maliye Nezâreti Tarihi**, Ankara 1977, c. III, sh. 366-386; **Tanzimat Maliye Nazırları**, c. II, sh. 204-223; Mehmed Süreyya, **Sicili-i Osmânî**, IV, sh. 675- 676 .

2 **Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye**, Dersaâdet 1288, sh. 49

3 **Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye**, Dersaâdet 1288, sh. 49

ABDULLAH GÂLÎB PAŞA

(1244/1829-1322/1905)

(Göreve Tayin : 20 Ramazan 1288/4 Aralık 1871
Görevden Ayrılma : 15 Zilkade 1288/27 Ocak 1872)

Hayatı : Abdullah Galip Paşa, Mısır tüccarlarından Ketenci-zâde Hacı Mehmed Sâdık Efendi'nin oğludur ve 28 Şaban 1244/1829 yılında İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Hususî eğitimle Arapça, Farsça, Fransızca öğrenmiştir. Daha sonra aldığı görevler şunlardır;

- 1269/1853'de Gümüşhâne Sancağı Maliye Kâtipliği;
- 1271/1855'de Kaymakam;
- 1280/1864'de Bank kalemine Müdür;
- 1281/1866'da Eshâm-ı Umumiye Türkçe Muhasebeci;
- 1282/1865'de Meclis-i Rûsumât A'zalığı;
- 1288/1872'de Makam-ı Seraskerî Müsteşarlığı;
- **20 Ramazan 1288/4 Aralık 1271 tarihinde Divân-ı Muhasebât Reisliği ile birlikte Maliye Nezâreti Müsteşarlığı;**
- **15 Zilkade 1288/27 Ocak 1272'de Rûsumât Enfîni;**

- 1288/1872'de Maliye Nâzın;
- 1289/1872'de Trabzon Valiliği
- 1290/1879'da Defter-i Hâkânî Nazırlığı;
- 1293/1876'da Maliye Nazırlığı;
- 1294/1877'de İstanbul Şehreminliği;
- 1296/1878'de Haleb Valiliği;
- 1299/1882'de Selanik Valiliği;
- 1302/1885'de Cezâyir-i Bahr-i Sefid Valiliği;
- 1309/1891'de Evkaf Nâzın;

6 Zilkade 1322/1905 yılında Dar-ı Bekaya irtihal eyledi¹.

Zamanında Divan-ı Muhasebat Teşkilâtı Ve Üyeleri:

Reis: Abdullah Gâlib Paşa

Aza: Hacı Hasan Bey

Mehmed bey

Hacı Tahsin Efendi

Emîn Efendi

Arif Efendi

Latif Efendi

Mesrur Bey

Es'ad Efendi

Aziz Efendi

Sami⁴ Efendi

Kâtib-i Evvel: Mazhar Bey

Başkâtib Muavini: Râif Efendi².

Bu arada Muhâsebât-ı Umûmiyye Müfettişi olarak da Ohannes Efendi tayin edilmiştir³.

1 Pakahn, Mehmed Zeki, **Maliye Nezâreti Tarihi**, Ankara 1977, c. III, sh. 386-408; **Tanzimat Maliye Nazırları**, c. II, sh. 224-235; . Ayrıca bkz. İbnül-Emin Mahmud Kemal, **Evkaf-ı Hümâyûn Nezâretinin Tarihçe-i Teşkilâtı Ve Nüzzârın Terâcim-i Ahvâli**, İstanbul 1335, sh. 197-200.

2 **Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye**, Dersââdet 1288, sh. 49

3 **Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye**, Dersââdet 1288, sh. 49

MEHMED EMİN PAŞA**(?-1296/1878)****(Göreve Tayin: 15 Zilkade 1288/27 Ocak 1872
Görevden Ayrılma: 16 Receb 1289/20 Eylül 1872)**

Hayatı: Mehmed Emîn Paşa, Kartallı Mehmed Emin Paşa diye de bilinir. Okuyup yazacak kadar tahsil yaptıktan sonra Maliye'de göreve başlamış ve kısa zaman içinde Vâridât Muhâsebecisi olmuştur. Daha sonra aldığı görevler şunlardır:

- 1280/1866'da Selanik Defterdârı;
- 1285/1868'de Bahriye Muhâsebeciliği;
- 1288/1871'de Masârifât Muhâsebecisi;
- **15 Zilkade 1288/27 Ocak 1872 tarihinde Divân-ı Muhâsebat Reisliği ile birlikte Maliye Nezâreti Müsteşârlığı;**
- 1289/1872'de Maliye Nâzırlığı;
- 1290/1873'de İzmir Valiliği;

- 1293/1876'da Haleb Valiliği;
- 1294/1877'de Muhâcirîn Komisyonu Reisi;

3 rebiülâhir 1296/1878 "yılmda Dar-ı Bekaya irtihal eyledi. Eyüp'te Bostan İskelesi Mezarlığında medfûndur¹.

Zamanında Divan-ı Muhâsebat Teşkilâtı Ve Üyeleri:

Reis: Maliye Müsteşarı Mehmed Emîn Paşa

Aza: Emîn Efendi

Mehmed Faik bey

Osman Efendi

Cemîl Bey

Mesrur Bey

Es'ad Efendi

Aziz Efendi

Salih Rifat bey

Cemal Bey

Kâtib-i Evvel: Mazhar Bey

Mümeyyiz: Eşref Efendi

Başkâtib Muavini: Ali Efendi².

1 Pakahn, Mehmed Zeki, **Maliye Nezâreti Tarihi**, Ankara 1977, c. III, sh. 408 vd.; **Tanzimat Maliye Nazırları**, c. II, sh. 236 vd..

2 **Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye**, Dersâadet 1289, sh. 52

İBRAHİM EDİB EFENDİ

(1284/1832-1306/1889)

(Göreve Tayin: 3 C.evel 1290/2 Nisan 1873
Görevden Ayrılma: Zilka'de 1292/Kasım 1875)

Hayatı: Edib İbrahim Efendi, İshak Nurettin Efendi soyundan 1284'de dünyaya gelmiştir. Mâliyemde yetişmiştir, Yemen Defterdarı, Vidin, Tuna Defterdarlığı yapmıştır. Daha sonraki görevleri;

-Rebiül-evvel 1284'de Tuna Defterdarlığına, sonra azl edilerek Yemen Defterdarlığına;

-Şaban 1289/1872'de Mâliye Müsteşarlığına;

- 1290/1873 yılında Şûrâ-yı Devlet Azalığına,

- **3 C.evel 1290/2 Nisan 1873 tarihinde** Divân-ı Muhasebat Reisliğine tayin edilmiştir¹;

¹ Kaynakların bir kısmı. 1294/1875 tarihinde bu göreve tayin edildiğini zikretmekteyse de. bütün Salnamelerde ve arşiv kayıtlarında 1290/1873 yılında bu göreve getirildiği belirtilmektedir ki. doğru olan da budur. Bk/. **Sâlnâme**, 1291, sh. 46: Krş.

-1296/1879 yılında Mâliye rûsumatına yükselerek birkaç ay Rûsumat emini oldu.

- Muharrem 1300/1882'de birkaç gün Mâliye Nazırlığı yaptı kendi isteğiyle yapamayacağını bildirerek yine Rûsumat Emini görevine geldi. 10 Şaban 1306/28 Mart 1899'da vefat etti. Sultan Mahmut Türbesi'nin yanına defn oldu. Hesap işlerini iyibilen, nizam-perver bir zattı'.

**Zamanında Divan-ı Muhasebât Teşkilâtı Ve Üyeleri
(1291/1874 Senesi Esas Alınarak):**

Reis: İbrahim Edib Efendi

Aza: Mehmed Faik bey

Osman Efendi

Âsım Paşa

Mustafa Efendi

Es'ad Efendi

Aziz Efendi

Cemal Bey

Atâ Efendi

Kâtib-i Evvel: Hilmi Efendi

Mümeyyiz: Eşref Efendi

Başkâtib Muavini: Râif Efendi².

Pakahn, Mehmed Zeki, **Maliye Nezâreti Tarihi**, Ankara 1977, c. III, sh. 408 vd.; **Tanzimat Maliye Nazırları**, c. II, sh. 236 vd..

1 Pakahn, Mehmed Zeki, **Maliye Nezâreti Tarihi**, Ankara 1977, c. III, sh. 446-454.; Mehmed Süreyya, **Sicill-i Osmânî**, I, 318

2 **Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye**, Dersââdet 1291, sh. 46

RIZÂ MEHMED BEY

(7-1302/1885)

(Göreve Tayin: Zilka'de 1292/Kasım 1875
Görevden Ayrılma:)

Hayatı: Rıza Mehmet Bey, Kapucu Başı İsmâî'l Ağa'nın oğlu olup Bergos'da dünyaya geldi. Mekteb-i Maâ'rif-i Adliye'den mezun oldu., Sonradan geldiği görevleri şöyle özetleyebiliriz:

-1247'de Mâliye Mektûbî Oda'sında Memur;

-Başarı göstererek Meclis-i Muhâsebe katipliğine yükseldi. Mâliye katipliğinde on sene kadar çalışmış, bununla beraber Posta Müdürü, sonra Ma^wrûzat-ı Mâliye Müdürü;

- Recep 1278'de tekrar Mâliye Katibi;

- Zilka'de 1292/Kasım 1875 tarihinde Divân-ı Muhasebat Reisliğine, sonra 21 Muharrem 1294/6 Şubat 1877 tarihinde azl edilerek tekrar Mâliye Reisi olmuştur. 1302/1884'de irtihal etmiştir. Ricalden

Hacı Sait Efendinin damadıdır.Oğulları mâliye me'murlarından Cemil ve Celâl Beylerdir.¹

**Zamanında Divan-ı Muhasebat Teşkilâtı Ve Üyeleri
(1293/1876 Senesi Esas Alınarak):**

Reis: Rızâ Bey

Aza: Mehmed Faik bey

Osman Efendi

Âsim Paşa

Es⁴ad Efendi

Aziz Efendi

Cemal Bey

Atâ Efendi

Tevfik Efendi

Kâtib-i Evvel: Hilmi Efendi

Mümeyyiz: Eşref Efendi

Başkatib Muavini: Râif Efendi².

1 Mehmed Süreyya, **Sicill-i Osmâni, II**, 400-401

2 **Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye**, Dersâadet 1293, sh. 51; 1294, sh. 125

OHANNES EFENDİ

(1288/1871-1302/1884)

(Göreve Tayin:

Birinci Defa: 21 Muharrem 1294/6 Şubat 1877

İkinci Defa: 23 Zilkade 1296/8 Kasım 1879

Görevden Ayrılma:

Birinci Defa: Zilhicce 1295/Kasım 1878

İkinci Defa: 12 Muharrem 1302/4 Kasım 1884)

Hayatı: Ohannes Efendi, Çamık diye meşhurdur. Şark lisanlarına vâkif olduğu gibi, Türkçe inşâda ad çok iyi bir usta idi. Bunun üzerine dikkatleri çeken Ohannes Efendi, şu devlet görevlerine gelmiştir:

- 1283/1866'da Bank-ı Osmânî'de Muhâsebeci;
- 1284/1867'de Maliye Muhasebât Müfettişi;
- 1286/1869'da Eshâm-ı Umûmiyye Emîni;
- 1292/1875'de İcrâât Meclisine Aza;
- Receb 1293/Temmuz 1876'da Şûrây-ı Devlet Azası;

- **21 Muharrem 1294/6 Şubat 1877** tarihinde Divân-ı Muhâsebât Reisi ve bu görevle birlikte Ticâret Nâzın; **Zilhicce 1295/Kasım 1878 tarihinde bu görevden infisâl**;

- Cemâziyellevvel 1294/Mayıs 1877'de ilâveten Nâfia Nezâreti Vekili;

- Zilhicce 1295/Kasım 1878'de Nâfia Nazın;

- Receb 1295/Temmuz 1878'de Islâhât-ı Maliye Reisi;

- **23 Zilkade 1296/8 Kasım 1879 tarihinde tekrar Divân-ı Muhâsebat Reisi ve 12 Muharrem 1302/4 Kasım 1884 tarihinde fevt olmuştur**¹. Hristiyanlardan ilk defa Bakanlar kuruluna girenlerdendir. Divân-ı Muhasebatın ikinci kuruluşundaki ilk başkanıdır. Gerçekten de Divân-ı Muhasebat Zabıt Ceridelerinde kayıtlar da verilen bu bilgileri teyit eylemektedir. Zira elimizdeki zabıt kayıtlarına göre Ohannes Efendi'nin başkanlık yaptığı Divân-ı Muhasebat Hey'et-i Umumiyesi, ilk toplantısını 25 Zilka'de 1296/29 Teşrîn-i evvel 1295 tarihinde yapmış; 10 Muharrem 1302/18 Teşrîn-i evvel 1300 tarihli toplantıda ise hasta olduğu belirtilmiştir².

Önemle ifade edelim ki, 1295/1878 ve 1296/1878 tarihlerinde Divân-ı Muhasebat Teşkilâtı önemli ölçüde zaafa uğramış ve bir nevi tatil-i eşgal eylemiş idi. Zira Islâhât-ı Maliye Komisyonu, Divân-ı Muhasebatı gölgede bırakmış idi. Ayrıca 1301/1883 tarihli Sâlnâme'de yine reis olarak Ohannes Efendi geçmektedir. Sebebi de, bu 1302 tarihinde fevt olmasından kaynaklanmaktadır³.

Diğer taraftan Divân-ı Muhâsebat'ın reisi olan Ohannes Çamiç Efendi ile bunun başkanlığındaki Divân-ı Muhâsebat'ın müddeiumami'si olan Sakız'lı Ohannes'i birbirine kaştır-mamak icabeder. Daha sonra Divân-ı Muhâsebat'ın Reisliğine gelen Armanak Efendi, Sakızlı Ohannes'in oğludur.

Bir sûretini verdiğimiz Karar Örneğinden de anlaşılacağı üzere, Ohannes Efendi'nin başkan olduğu ve ikinci kuruluş sayılan bu dönemdeki Divân-ı Muhâsebat'ın hizmet binası Hey'eti A'yân Dâiresidir. Konu birinci oturumda şöyle özetlenmektedir:

"Birinci defa olarak Hazine-i Celile'de Islâhat Maliye Komisyonu Masârifât Şu'besi Odasında bil-ictimâ' saat 5.30'da Meclis açıldı.

1 Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, IV, 873

2 **1296 Tarihli Divân-ı Muhasebat Zabıt Ceridesi**, Karar No : 1

3 *Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye*, Dersâadet 1301, sh. 339-341; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, IV, sh. 826

İbtidâ Divân-ı Muhâsebât'ın sûret-i teşkiline dair 23 Zilka'de 1296 ve 27 Teşrin-i evvel 1295 tarihiyle müverrahân şeref-sâdır olan tezkire-i sâmiye-i Hazret-i Vekâletpenâhî kırâat olundu.

Reis Efendi a'zanın tebrîk-i memuriyet ve temenni-i muvaffakiyetlerine dair bazı kelimât îrâd eyledikten sonra Divân-ı Muhasebat Hey'et-i A'yân Dâiresinin bir kaç odası muvakkaten tahsis buyurulmuş olduğunu ve bu odaları heman bugün tehye olunacağından yarınki Salı günü orada tecemmu⁴ olunacağını ve Divan'ın vezâifine dair elde bir mizan veya talimat mevcut olmadığından ne suretle hareket olunmak lâzım geleceği hakkında şifahen vuku bulan istizâna cevaben bu hususa dâir mukaddema Şûrây-ı Devleçe bit-tanzim Hey'et-i Meb'ûsân'a î'îâ olunan Kanun Lâyhâsının Meclis-i Umûmi'nin inikadında kanuniyeti talib olunmak üzere Kararnâme-i Mahsûsa ile neşr ve ilan olunması der-dest-i akd olduğu taraf-ı sâmi-i Hazret-i Vekâletpenâhiden beyân buyurulmuş olduğunu ifade eylediğinin üzerine Lâyiha-i Maîbû'a-i mezkûrenin kırâat olunmasına karar verildi.

Mündericât ma'lûm olduktan sonra Divân'ca işe nereden ve ne yolda başlanmak lâzım geleceği meselesi meydana konuldukda kangı senelerden bed' ile Cânib-i Hazine-i Celileden hesâb verilebileceği sual olunmak üzere Maliye Müsteşârı Sâadetü Münir bey Efendi Hazretleri davet olundu. İşbu sualin cevaben bazı tahkikat istihsâline mütevakkıf olmağia neticesini Perşembe günü tafsilen bildireceğini ve devâî-i âliyenin her biliyle Hazine-i Celîfe beyninde en son defa olarak kangı senelerde rü'yeî ve kat'-ı hesâb olunmuş olduğunu mübeyyin hîn-i müzâkerede îaleb olunan pusulayı dahi beraberce getüreceğini ifade ile avdet eyledi.

Bâlâda muharrer Kanun Lâyhâsı hükmünce Hey'etin iki daireye inkısamı iktizâ edeceğinden birincisi Reis-i evvelin îahî-ı riyasetinde olmak üzere Hacı Âkif Efendi ve Rifat Efendi'den ve ikincisi Hafız Said Efendi'nin taht-ı riyasetinde olarak Kadri Bey ve Hudaverdi Ohannes Efendi ve Kastro Bey'den Terkîb olundu."¹

1297/1879 Senesi Divân-ı Muhasebat Teşkilâtı:

Reis: Ohannes Efendi

Baş Kâtib: Es'ad Efendi

11296 Tarihli Divân-ı Muhâsebât Zabıt Cerîdesi, Karar No: 1

Müddeiumumi: Ohannes Efendi

Başkâtib Muavini: Zühdü Bey

I) Birinci Dâire:

Reis-i Sâni: Hafız Said Efendi

Kadri Bey

Ohannes Efendi

Kastro Efendi

Baş Mümeyyiz: Râğıb Efendi

Mümeyyiz: Zıya Bey

Mülâzım: Hakkı Efendi

Mülyâzım: Agob Efendi

Zabıt Kâtibi: Atâ Bey

II) İkinci Dâire:

Reis-i Sâni: Hacı Akif Efendi;

Rifat efendi;

Edvars Efendi

Baş Mümeyyiz: Hüsâmeddin Efendi

Mümeyyiz: Besim Bey

Mülâzım: Şemsi Bey

Mülyâzım: Tongur Efendi

Zabıt Kâtibi: Hâlid Bey¹.

1300/1882 Tarihinde Divân-ı Muhâsebat Teşkilâtı:

Reis: Ohannes Efendi.

Müddeiumumi: Ohannes Efendi

Başkâtib: Zühdü Bey

I) Birinci Dâire:

Reis-i Sâni: Hacı Akif Efendi

Tevfik Efendi; Edvars Efendi; Kastro Bey

Baş Mümeyyiz: Şâkir Efendi

Mümeyyiz: Zıya Bey

1 Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye, Dersâadet 1297, sh. 105.

Zabıt Kâtibi: Hâlid Bey

Mülâzımlar: Zühdi Efendi, Agob Efendi, Râif Bey, Tal'at Bey.

II) İkinci Dâire:

Reis-i Sâni: Rif'at Efendi

Hüsni Bey; Kadri Bey; Ohannes Efendi; Mücib Efendi

Baş Mümeyyiz: Fahri Efendi

Mümeyyiz: Besim Bey

Mülâzım: Şemsi Bey

Mülâzım: Nuri Bey

Mülâzım: Nazmi Efendi

Tahrirât Kalemi Mümeyyizi: Atâ Bey¹.

¹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye. Dersaadet 1300, sh. 161-162.

HACI AKİF EFENDİ

(?-1900 ?)

(Göreve Tayin: 14 Muharrem 1302/6 Kasım 1884
Görevden Ayrılma: 9 Zilhicce 1305/15 Ağustos 1888)

Hayatı: Hacı Âkif Efendi, Maliye'den yetişmiştir. Defterdarlık ve valilik yapmıştır. Sonradan Divân-ı Muhasebat üyeliğine ve Dâire Reislğine tayin edilmiştir. Ohannes Efendi'nin başkanlığında ikinci Daire Başkanındır ve daha sonra Birinci Daire Başkanlığına getirilmiştir. Divân-ı Muhasebat Resiliğine tayini 14 Muharrem 1302/6 Kasım 1884'de gerçekleşmiş ve bu görevden ayrılması 8 Zilhicce 1305/17 Ağustos 1888'de olmuştur. Sonradan Maliye Müsteşarlığına getirilen Akif efendi bir süre sonra da Şûrây-ı Devlet Dahiliye Dâiresi İkinci reisi olmuştur. Diğer taraftan Cemiyet-i Rûsûmiyye Reislği de yapan Hacı Akif Efendi'nin bütün ayrıntılarıyla hayat hikâyesini tesbit edememiş bulunuyoruz¹. 14 Muharrem'de bu göreve tayin edilen Âkif Efendi'nin 15 Muharrem 1302/13 Teşrîn-i evvel 1300 tarihinde Salı günü

¹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye, Dersaâdet 1302, sh. 362 vd.; Mehmed Süreyya, Sicill-i Osmânî, IV, sh. 826

yapılan toplantıda Hey'ete başkanlık ettiği 1302 tarihli Zabıt Ceridesinden anlaşılmaktadır. Bu konu ilk toplantıda şöyle gündeme gelmiştir:

"Divân-ı Muhasebat reisi Ohannes Efendi'nin vukû'-ı vefatına mebnî Hacı Akif Efendi Hazretlerinin riyasete ve Şûrây-ı Maliye riyasetinden munfasıl Said Efendi Hazretlerinin dahi açılan azalığa tahvil ve icrây-ı memuriyetleri hususu İrâde-i Seniyye-i Hazret-i Padişaha müte'alhk buyurulduğunu mübeyyin şeref-vârid olan 14 Muharrem 1302 ve 22 teşrîn-i evvel 1300 tarihli ve 74 numaralı Tezkire-i Sâmiye okunub hıfzına karar verildi."'. Hacı Akif Efendi'nin katıldığı son kararın da 5 Zilka'de 1305/2 Temmuz 1304 tarihli toplantı olduğu, Zabıt Ceridelerinden anlaşılmaktadır.

1303/1885 Tarihinde Divân-ı Muhasebat Teşkilâtı:

Reis: Hacı Akif Efendi.

Müddeiumumi: ^ Ohannes Efendi

Başkâtib: Zühdü Bey

I) Birinci Dâire:

Reis-i Sâni: Said Efendi

Hilmi Efendi

Edvars Efendi

Mücib Bey

Onik Bey

Mülâzımlar: Fennî Bey, İsmail Hakkı Bey, Hüsâmeddin Bey, Tal'at Bey.

II) İkinci Dâire:

Reis-i Sâni: Tevfik Efendi

Kâmil Efendi

Şâkir Efendi

Fahri Efendi

Cemal Bey

Tahrirât Kalemi Mümeyyizi: Zıyâ Bey³.

1 1302 Tarihli Divân-ı Muhâsebât Zabıt Ceridesi, Sayıştay Arşivi

2 1305 Tarihli Divân-ı Muhasebat Zabıt Ceridesi, Sayıştay Arşivi

3 Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye. Dersââdcl 1303. sh. 294-295; Ayrıca bkz. 1302, sh. 362-363; 1304, sh. 287; 1305, sh. 209.

İSMAİL ZÜHDÜ BEY

(1261/1845-1330/1911)

(Göreve Tayin :

Birinci Defa: 9 Zilhicce 1305/18 Ağustos 1888

İkinci Defa: 7 Şaban 1326/21 Ağustos 1304/5 Eylül 1908

Görevden Ayrılma:

Birinci Defa: 28 Cemâziyelâhir 1314/3 Aralık 1896

İkinci Defa: 29 Receb 1327/13 Ağustos 1324)

Hayatı : İsmail Zühdü Bey Efendi, Şûrây-ı Devlet ikinci Reislerinden Ali Şefik Bey'in oğlu ve Arif Paşa'nın torunudur. 1261 tarihinde İstanbul'da dünyaya gelmiş ve Mekteb-i Maârif-i Adliye yani Vâlide Rüşdiyesi'nde tahsilini tamamlamıştır. Geldiği devlet görevleri şunlardır:

- Cemâziyelülâ 1278'de Meclis-i Vâlâ Mazbata Odası Mülâzımı;
- 1296'da Şûrây-ı Devlet'e geçmiş ve orada yetişmiştir ve oraya aza olmuştur.

-Sonra da Divân-ı Muhasebat azası, Ohannes Efendi ve Akif Efendi zamanlarında Kâtib-i Umûmîsi ve nihayet

-9 Zilhicce 1305/18 Ağustos1888 tarihinde Divân-ı Muhasebat Reisi olmuştur. Konu ile ilgili Zabıt Ceridesinde şu kayıt bulunmaktadır:

"Divân-ı Muhasebat Riyasetinin Baş Kâtib Sa'âdetlü Zühdi Bey Efendi Hazretleri uhdelere tevcihi hakkında şeref-sânih olan İrâde-i Seniyye-i Hazret-i Padişahînin tebliğini havi 9 Zilhicce 1305/5 Ağustos 1304 tarihli Tezkire-i Sâmiye okunub hıfzı tezekkür olundu"¹. Bu birinci devrede ilk başkan olarak katıldığı toplantı 15 Zilhicce 1305/11 Ağustos 1304 tarihinde yapılırken, son toplantı tarihi ise 13 Şaban 1313/16 Kânun-ı Evvel 131 l'dir².

-Zühdü Be'înin reislik görevi, **28 Cemâziyelâhir 1314/3 Aralık 1896** tarihine kadar devam etmiştir. Bu tarihten 21 Receb 1314 tarihine kadar Birinci Daire Reisi Mücib Bey Efendi makama vekâlet etmiştir. Konu Zabıt Ceridesinde şöyle ifade olunmaktadır:

"Makam-ı riyaset münhal olduğundan Hey'et Birinci Daire Reis-i Sânişi Mücib Bey Efendi Hazretleri'nin taht-ı riyasetinde in'ikâd etmiştir."³

-Daha sonra Zûr Mutasarrıflığına tayin edilmiştir

- Meşrûtiyetin ilanına kadar sekiz sene sürgün olarak Haleb'de kalmış ve **7 Şaban 1326/5 Eylül 1908** tarihinde yeniden Divân-ı Muhasebat Reisliğine getirilmiş ve bir sene kadar bu vazifeyi yürütmüştür. Bu ikinci getirilişi, Divân-ı Âli'nin kararı ile olmuştur. Durum bu ikinci riyasetinde ilk olarak katıldığı 13 Şaban 1326/26 Ağustos 1324 tarihli Zabıt Ceridesindeki Karar'da şöyle ifade edilmektedir:

"Tebeddül-i Riyaset

Zühdi Bey efendi Hazretlerinin Divân-ı Muhasebat Riyasetine tayinleri hususuna Meclis-i Mahsûs-ı Vükelâ kararıyla İrâde-i Seniyye-i Cenâb-ı Hilâfetpenâhî şeref-sâdır olduğunu mübeyyin 9 Şa'ban 1326 tarihli ve 75 numaralı tezkire-i samiye okunarak müşarünileyhin tebrîk-i memuriyet ve temenni-i muvaffakiyetlerine dair bazı kelimât iradından sonra mezkûr tezkirenin Evâmir Defterine ba'del-kayd Sicil şubesine tevdi'ine karar verildi."⁴ 29 Receb 1327/13 Ağustos 1324 tarihli Karar'da reis olarak Râsih

1 1305 Tarihli Divân-ı Muhasebât Zabıt Ceridesi, Sayıştay Arşivi

2 1313 Tarihli Divân-ı Muhasebât Zabıt Ceridesi, Sayıştay Arşivi

3 1314 Tarihli Divân-ı Muhasebat Zabıt Ceridesi, Sayıştay Arşivi

4 1326 Tarihli Divân-ı Muhâsebât Zabıt Ceridesi, Sayıştay Arşivi

Efendi'nin imzası bulunmaktadır. O halde başkanlığı bir sene kadar ancak devam etmiştir¹.

Âlîm ve âbid bir zat olan İsmail Zühdü Bey, 22 Rebiülâhir 1330/Mart 191 Tde vefat eylemiştir².

1310/1892 Tarihinde Divân-ı Muhasebat Teşkilâtı:

Reis: İsmail Zühdü Bey.

Müddeiumumi: ^ Ohannes Efendi

Başkâtib: Abdurrahman Fehmi Efendi

I) Birinci Dâire:

Reis-i Sâni: Said Efendi

Hilmi Efendi

Mehmed Fahri Efendi

Mücîb Bey

Onik Bey

Mümeyyiz-i Evvel: Râif Bey

Mümeyyiz: İbrahim Bey, İsmail Fennî Bey

Zabıt Kâtibi: Cemal Bey

Mülâzımlar, Tal'at Bey, Nazmi Bey, Nedim Bey.

II) İkinci Dâire:

Reis-i Sâni: Edvars Efendi

Cemal Bey; Mehmed Şâkir Efendi; Cemal Bey

Mümeyyiz: Zühdi Efendi

Mümeyyiz: Halid Bey

Mülâzım: Nuri Bey³.

1326/1908 Tarihinde Divân-ı Muhasebat Teşkilâtı:

Reis: İsmail Zühdü Bey.

Müddeiumumi: Cemal Bey

1 1327 Tarihli Divân-ı Muhâsebât Zabıt Cerîdesi, Sayıştay Arşivi

2 Şeref, İsmail Zühdü bey, **Tarih-i Osmâni Encümeni Mecmuası**, Cüz, 14, sh. 862-864; **Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye**, Dersââdet 1302, sh. 362 vd.: Mehmed Süreyya, **Sicill-i Osmânî**, IV, sh. 826

3 **Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye**. Dersââdet 1310, sh.354-356; Ayrıca bkz. 1306, sh. 280-282; 1308, sh. 316-318.

Mücib Bey Efendi
Halil Rami Efendi
Mücib Bey
Râif Bey
İbrahim Bey,
Tarat Bey
Emin Efendi
Hamdi Beyefendi
Mahmud Beyefendi
Ahmed Beyefendi
Hakkı Beyefendi
Nuri Beyefendi,¹

1 Divân-ı Muhasebat Zabıt Cerîdesi, Sayıştay Arşivi.

HÜSEYİN TEVFİK PAŞA (VİDİNLİ TEVFİK PAŞA)

(1248/1832-1319/1901)

(Göreve Tayin: 21 Receb 1314/26 Aralık 1896
Görevden Ayrılma: 2 Cemâziyelâhir 1315/28 Ekim 1897)

Hayatı: Hüseyin Tefik Paşa (Vidinli Tefik Paşa), Vidin'de îmâm-zadeler diye bilinen Hasan Tahsin Efendi'nin oğludur ve 1248/1832 tarihinde Vidin'de dünyaya gelmiştir. Tahsilini tamamladıktan sonra Harbiye'ye girmiştir. Burayı bitirince devlet vazifeleri başlamıştır. Şöyle ki:

- 1275/1859'da Mülâzım;
- 1286/1869'da Kaymakam;
- 1291/1874'de Mirlivâ;
- 1295/1878'de Ferik;
- 1297/1880'de Tophane-i Âmire Meclisi Reisi;
- 1298/1880'de Maliye Nâzın;
- 1307/1889'da Ticaret ve Nâfia Nâzın;

-21 Receb 1314/26 Aralık 1896 tarihinde Divân-ı Muhasebat Reisi. Ve 2 Cemâziyelâhir 1315/28 Ekim 1897 tarihinde bu görevden ayrıldı. İlk katıldığı toplantı tarihi 21 Receb 1314/14 Kânunuevvel 1312 ve son katıldığı toplantı ise, 30 Zilhicce 1314/20 Mayıs 1312'dir¹.

- Aynı yıl ikinci defa Maliye Nâzın;

- 1316/1898 tarihinde Yaver-i Ekrem ve 27 Safer 1319/2 Haziran 1901 tarihinde irtihal eyledi ve Eyüp'te Hz. Halid civarında defn olundu².

1315/1897 Tarihinde Divân-ı Muhasebat Teşkilâtı:

Reis: Hüseyin Tevfik Paşa.

Başkâtib: Mehmed Atâ Bey.

Müddeiumumi Muavini: Cemal Bey.

I) Birinci Dâire:

Reis-i Sâni: Mücib Bey

Mehmed Ali Bey;

Nuri Bey;

Kerkur Hızır Efendi;

İbrahim Bey;

Karakaş Karabet Efendi

Baş Mümeyyiz: Nuri Bey

Zabıt Kâtibi: Abdülvâhid Efendi.

II) İkinci Dâire:

Reis-i Sâni: Hilmi Efendi

Onik Bey;

Cemal Bey;

Hüsnü Bey;

Besim Bey

Baş Mümeyyiz: Râif Bey

Zabıt Kâtibi: Zıya Efendi³.

1 1315 Tarihli Divân-ı Muhasebât Zabıt Ceridesi, Sayıştay Arşivi

2 Mehmed Süreyya, Sicill-i Osmânî, IV, sh. 826; Pakalın, Mehmed Zeki, Maliye Nezâreti Tarihi, c. III, sh. 470- 498

3 Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye, Dersaâdet 1315, sh.258-259.

Mümeyyizler: İsmail Fennî Bey, Fuad Bey, Ahmed Efendi, Mehmed Tal'at Bey, Hakkı Bey, Hafız İhsan Efendi, Nazmi Bey,

Mümeyyiz Mülâzımları, 7 Adet

Divân-ı Muhasebât Kalemî, 5 Kişi

Evrak Kalemî, 2 Kişi.

HASAN FEHMİ PAŞA

(1252/1836-1910)

(Göreve Tayin: 12 Cemâziyelâhir 1315/9 Kasım 1897
Görevden Ayrılma: 28 Muharrem 1320/7 Aralık 1902)

Hayatı: Hasan Fehmi Paşa., 1252/1836 senesi Muharrem'inde Batum'un Murâdiye-i Ulyâ Kasabasında dünyaya gelmiştir, tslâmî ilimlerin yanında Arapça, Farsça ve Fransızca gibi dilleri de öğrenen Hasan Fehmi Efendi, daha sonra şu önemli devlet görevlerinde bulunmuştur:

- 1275/1858 senesinde 23 yaşında iken Bâb-ı Âli Tercüme Kaleminde mülâzım;
- Ticâret mahkemesi Azalığına ve oradan da Ticâret mahkemesi Reisliğine yükselmiştir. 1298 senesinde Hukuk-ı Ticaret ve Hukuk-ı Düvel Hocası;
- 1299/1881 senesinde vezâret rütbesi verilen Hasan Fehmi Paşa, 1302'de Adliye Nâzın;
- 1307/1889'de Rüsûmat Eminliği;
- 1309/1891'da Aydın Valiliği; 1311 l'de Selanik Valiliği;

- 1314/1896 yılında tekrar Rûsumat Emînliği;
 - **12 Cemâziyelâhir 1315/20 Eylül 1313/9 Kasım 1897** tarihinde Divân-ı Muhasebat Reisliğine getirilen Paşa, bu görevini **28 Muharrem 1320/7 Aralık 1902 gününe kadar devam ettirmiştir.** Daha sonra fevkalade elçi sıfatıyla Londra'ya gittiği; Adliye Nazırlığı, Şûrây-ı Devlet Başkanlığı ve nihayet Meclis-i A'yân Azalığına getirildiği arşivdeki kayıtlardan anlaşılmaktadır¹. İlk katıldığı toplantı tarihi 12 Cemâziyelevvel 1315/27 Eylül 1313 ve son katıldığı toplantı ise, 17 Ramazan 1319/15 Kânunuevvel 1317'dir².

1317/1899 Tarihinde Divân-ı Muhasebat Teşkilâtı:

Reis: Hasan Fehmi Paşa.

Başkâtib: Mehmed Atâ Bey.

Müddeiumumi Muavini: Cemal Bey.

I) Birinci Dâire:

Reis-i Sâni: Mücîb Bey

Mehmed Ali Bey

Nuri Bey

Kerkur Hızır Efendi

İbrahim Bey

Baş Mümeyyiz: Nuri Bey

Zabıt Kâtibi: Abdülvâhid Efendi.

II) İkinci Dâire:

Reis-i Sâni: Ali Efendi

Hacı Cemal Bey;

Hâlid Bey;

Hüsni Bey;

RâifBey;

Karakaş Karabet Efendi

1 BOA., Sicill-i Ahvâl Defterleri, No: 4, sh. 176-177; Mehmed Süreyya, Sicili-i Osmânî, IV, sh. 819, 826; Pakalın, Mehmed Zeki. **Maliye Nezâreti Tarihi, c. IV, sh. 445 vd.**

2 **1315 ve 1319 Tarihli Divân-ı Muhâsehât Zabıt Cerfdesi**, Sayıştay Arşivi

Baş Mümeyyiz: Fennî Bey

Zabıt Kâtibi: Zıyâ Efendi.

Mümeyyizler: Fuad Bey, Ahmed Efendi, Mehmed TaPat bey, Hakkı Bey, Hafız İhsân Efendi, Nazmi Bey, Hasan Şükrü Efendi, Nedim Bey, Salih Bey.

MEHMED HİLMİ EFENDİ

(1258/1842-)

(Göreve Tayin: 29 Muharrem 1320/8 Aralık 1902
Görevden Ayrılma: 21 Rebiülevel 1324/16 Mayıs 1906)

Hayatı: Mehmet Hilmi Efendi, Zabıt kâtiblerinden Hafız Ali Efendi'nin oğludur ve 1258/1842 yılında Antalya'da dünyaya gelmiştir. Hususî tahsil hayatından sonra 1276/1869 tarihinde ruusu kazanarak mülâzım olmuş ve sonra da şu vazifeleri ifâ etmiştir:

1286/1872'de Divân-ı Muhasebat Başkâtibliğine; 1295/1878'de Meclis-i Maliye Aazalığına; 1298/1881'de Şûrây-ı Maliye azalığına; 1302/1884'de Ma'ârif Meclisi aazalığına; aynı yılın Cemâziyelevvelinde Divân-ı Muhasebat Azalığına tayin edilen Hilmi Efendi, 1307/1890 tarihinde Divân-ı Muhasebat Reis-i Sânilığına ve nihayet 29 **Muharrem 1320/8 Aralık 1902** tarihinde Divân-ı Muhasebat reisliğine getirilmiştir¹. **21 Rebiülevel 1324/16 Mayıs 1906**tarihinde reislikten ayrılmıştır². İlk katıldığı toplantı tarihi 29 Muharrem 1320/25 Nisañ 1318 ve son katıldığı toplantı ise, 16 Ramazan 1323/21 Teşfinievel 1321'dir³.

Hilmi Efendi'nin 13 Zilka'de 1323/25 Kânunuevvel 1321 tarihinde hacca gittiğini ve yerine Mücib Bey'in vekil tayin edildiğini ise, Zabıt Ceridesindeki şu kayıtlardan anlıyoruz:

"Riyaset Vekâleti Maddesi

İfay-ı farıza-i Hacc-ı Şerif için Cânib-i Hicaz'a azimet etmiş olan Reis Atûfetlü Hilmi Efendi Hazretlerinin avdetine değin vazifesinin Birinci Daire

1 Pakalın, Mehmed Zeki, Sicill-i Osmânî Zeyli. c. IX. sh. 2181-2182: BOA., Sicill-i Ahvâl Defterleri, No: 2, sh. 308.

2 Mehmed Süreyya, Sicill-i Osmânî, IV. sh. 819, 826: Pakahn, Mehmed Zeki, Maliye Nezâreti Tarihi, c. IV, sh. 445 vd.

3 1320 ve 1323 Tarihli Divân-ı Muhâsebât Zabıt Ceridesi, Sayıştay Arşivi

Reis-i Sâni Mucib Bey efendi Hazretleri tarafından vekâleten ifası şeref-sâni olan İrade-i Seniyye-i Hazret-i Padişahî muktazây-ı münifinden bulunduğu dair şeref-vârid olan 13 Zilka'de 1323/25 Kânunuevvel 1321 tarihli Tezkire-i Sâmiye okunarak Evâmir defterine bil-kayd hıfzı tezekkür olundu."¹.

1322/1904 Tarihinde Divân-ı Muhâsebat Teşkilâtı:

Reis: Hilmi Efendi.

Başkâtib: Mehmed Atâ Bey.

Müddeiumumi Muavini: Cemal Bey.

I) Birinci Dâire:

Reis-i Sâni: Mucib Bey

Emin Efendi

Hafız İhsan Bey

Kerkur Hızır Efendi

İbrahim Bey

Zabıt Kâtibi: Hıfzı Efendi ve Halit Bey.

II) İkinci Dâire:

Reis-i Sâni: Nâzır-zâde Hamdi Bey

Râif Bey

Mahmud bey

Cemal efendi

Ahmed Efendi².

1 1323 Tarihli Divân-ı Muhasebât Zabıt Ceridesi, Sayıştay Arşivi

2 Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye, Dersâadet 1322, sh. 460-461; Ayrıca bkz. 1323, sh. 504-506; 1321, sh. 442-444.

MEHMED RÂSİH BEY

(1284/1868-1927)

(Göreve Tayin:

Birinci Defa: 21 Rebûlevvel 1324/16 Mayıs 1906

İkinci Defa: 29 Receb 1327//17 Ağustos 1909

Görevden Ayrılma:

Birinci Defa: 07 Şaban 1326/5 5 Eylül 1908

İkinci Defa: 10 Şaban 1327/27 Ağustos 1909)

Hayatı: Mehmed Râsih Efendi, Cezâyir-i Bahr-i Sefid Valisi ve Mesnevî Şârihi Âbidin Paşa'nın oğludur. 1284/1867'de Preveze Kasabasında dünyaya gelmiş ve tahsilini kısa zamanda tamamladığı gibi Fransızca, Arnavutça ve Rumca'yı da öğrenmiştir. "Üç Mektup" adlı edebî bir eseri vardır.

- 1303/1885'de Adana Vilayeti Evrak Odasında mülâzım;
- 1307/1889'da Cem'iyet-i Rüsûmiyye Azası;
- Hasan Fehmi Paşa'nın Rûsumat Eminliği ve Divân-ı Muhasebat Reisliği zamanındaki tezkiyeleriyle değişik rütbeleri kısa zamanda kat'eden Râsih Bey;

- **21 Rebülevvel 1324/2 Mayıs 1322/16 Mayıs 1906** tarihinde Divânı Muhâsebat Reisliğine tayin olunmuştur.

- **7 Şaban 1326/5 Eylül 1908** tarihinde Zühdü Bey'in tekrar bu göreve getirilmesiyle Divan-ı Muhasebat Reisliğinden ayrılmıştır¹. Bu durum İsmail Zühdü Bey'in ikinci riyasetinde ilk olarak katıldığı 13 Şaban 1326/26 Ağustos 1324 tarihli Zabıt Ceridesindeki Karar'da şöyle ifade edilmektedir:

"Tebeddül-i Riyaset

Zühdü Bey efendi Hazretlerinin Divân-ı Muhasebat Riyasetine tayinleri hususuna Meclis-i Mahsûs-ı Vükelâ kararıyla İrade-i Seniyye-i Cenâb-ı Hilâfetpenâhî şeref-sâdır olduğunu mübeyyin 9 Şa'ban 1326 tarihli ve 75 numaralı tezkire-i samiye okunarak müşârünileyhin tebrik-i memuriyet ve temenni-i muvaffakiyetlerine dair bazı kelimât iradından sonra mezkûr tezkirenin Evâmir Defterine ba'del-kayd Sicil şubesine tevdi'ine karar verildi."²

29 Receb 1327/13 Ağustos 1324 tarihli Karar'da reis olarak Râsih Efendi'nin imzası bulunmaktadır. O halde Zühdü Bey'in ikinci başkanlığı bir sene kadar ancak devam etmiştir³. O halde Râsih Bey, sonradan kısa bir devre için de olsa, yeniden riyasete getirilmiştir. Nitekim 29 Receb 1327/13 Ağustos 1324/17 Ağustos 1909 tarihinde Divân-ı Muhasebat Reisidir. Bu görevi 10 Şaban 1327 yılına kadar devam ettirdiği anlaşılmaktadır⁴.

Bütün bunların yanında 10 Receb 1324/17 Ağustos 1322 tarihli toplantıda Reis-i Evvel Hazretlerinin emir ve tensibiyle Mücib Bey Efendi'nin⁵ Hey'ete riyaset eylediği ve 8 Şa'ban 1324/14 Eylül 1322 tarihindeki toplantıda ise Hamdi Bey Efendi Hazretlerinin Reis Vekili olduğu görülmektedir⁶.

1 BOA., Sicill-i Ahvâl Defterleri, No: 81, sh. 171; Mehmed Süreyya, Sicill-i Osmânî, IV, sh. 819, 826; Pakalın, Mehmed Zeki. **Maliye Nezâreti Tarihi, c. IV, sh. 445 vd.**

2 **1326 Tarihli Divân-ı Muhâsebât Zabıt Cerîdesi**, Sayıştay Arşivi

3 **1327 Tarihli Divân-ı Muhâsebât Zabıt Cerîdesi**. Sayıştay Arşivi

4 **1324 ve 1327 Tarihli Divân-ı Muhasebat Zabıt Cerîdesi**, Sayıştay Arşivi

5 **1324 Tarihli Divân-ı Muhasebât Zabıt Cerîdesi**. Sayıştay Arşivi

6 **1324 Tarihli Divân-ı Muhasebat Zabıt Cerîdesi**, Sayıştay Arşivi. Karar No: 1624, 1626

Meşhur ressam Âbidin Dino'nun babası olan Mehmed Râsîh bey, sağlık sebebiyle Sayıştay başkanlığını terketmiş ve 1927 yılında hayata gözlerini kapamıştır.

1326/1908 Tarihinde Divân-ı Muhasebat Teşkilâtı:

Reis: Râsîh Bey.

Başkâtib: Mehmed Atâ Bey.

Müddeiumumi: Cemal Bey.

I) Birinci Dâire:

Reis-i Sâni: Mücîb Bey

Emin Efendi

Halil Râmî Efendi

Kerkur Hızır Efendi

Hacı İbrahim Efendi

Nuri Efendi

Baş Mümeyyiz: Zıya Efendi

Zabıt Kâtibi: Mehmed Ali Bey.

II) İkinci Dâire:

Reis-i Sâni: Nâzır-zâde Hamdi Bey

Râif Bey

Mahmud Bey

Hakkı Bey

Ahmed Efendi

Baş Mümeyyiz: Talât Bey

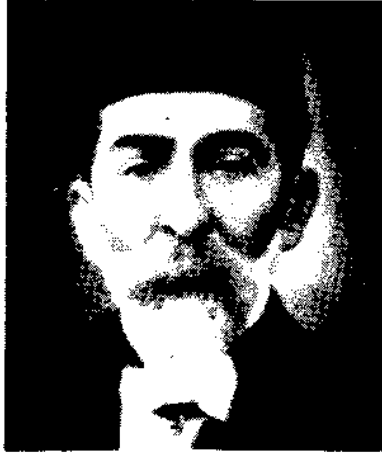
Mümeyyizler: Fuad Bey, Salih Efendi, Zıya TaFat Bey, Hasan Şükrü Bey¹.

¹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye, Dersâadet 1326, sh. 556-557; Ayrıca bkz. 1325, sh. 550-552.

MEHMET RİF'AT BEY (TOPAL)

(1273/1856-1932)

(Göreve Tayin : 10 Şaban 1327/27. 08. 1909
Görevden Ayrılma : 15 Sefer 1331/24. 01. 1913)

Hayatı : Mehmed Rifat Bey, Adana Derebeylerinden Menemenli-zâde Hacı Ahmed Bey'in oğlu olup 1273/1856 senesinde Adana'ya bağlı Kara İsalı Kazasının Çiçekli Köyünde dünyaya gelmiştir. İlk tahsilini memleketinde tamamlayan Rifat Bey, 1865 yılında babası ile birlikte İstanbul'a geldi. Divân-ı Muhâsebât'taki Usûl-i Defteri derslerini en iyi derece ile bitiren Rifat Bey, şu önemli devlet görevlerinde bulundu:

- 1290/1873'de Şûrây-ı Devlet Kalemî;
- 1297/1880'de Divân-ı Muhâsebât 2. Dâire Zabıt Kâtibliği;
- 1300/1887'de Divân-ı Muhâsebât Mümeyyizliği;
- 1305'de ve devamı yıllarda Ankara, Van, Edirne ve Selanik Defterdârlığı;
- 1316/1898 Maliye Müfettişliği;
- 1326/1908'de Vâridât Muhâsebeciliği;

- 1327/1909'da Maliye Nezâreti Müsteşarlığı;
 - **10 Şaban 1327/27.08.1909** tarihinde Divân-ı Muhasebat Reisliğine getirildiği görülmektedir. -İlk katıldığı toplantı tarihi 10 Ramazan 1327/12 Eylül 1325ve son katıldığı toplantı ise, 13 Zilhicce 1330 tarihindedir¹.

- 1328/1913'de Maliye Nazırlığı;

Sonradan Ayan Azalığı da yapan Mehmed Rifat Bey, 27.08.1932 tarihinde vefât eyledi².

1327/1909 Tarihinde Divân-ı Muhasebat Teşkilâtı:

Reis: Mehmed Rifat Bey.

Başkâtib: Mehmed Fuad Bey.

Müddeiumumi Vekili: Yusuf Ziya Efendi.

I) Birinci Dâire:

Reis-i Sâni: Armanak Bey

Naci Bey

Ahmed Nureddin Efendi

Mehmed Tal'at Bey

Mehmed Fuad Bey

Hacı Mehmed Said Efendi

II) İkinci Dâire:

Reis-i Sâni: Mehmed Nazîf Bey

İsmail Rifat Bey

İsmail Hakkı Bey

Yusuf Ziya Efendi

Hasan Tahsin Bey³.

1 1327 ve 1330 Tarihli Divân-ı Muhasebat Zabıt Cerîdesi. Sayıştay Arşivi

2 Pakalın, Mehmed Zeki. **Maliye Nezâreti Tarihi**, e. IV. sh. 212-230.

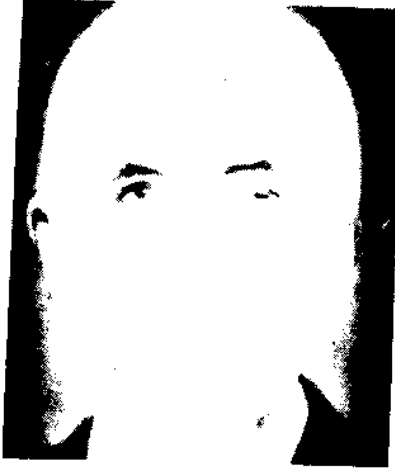
3 **Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye**, Dersaadet 1327, sh. 116-118.

Mehmed Rifat Bey'in Başkanlığındaki Divân-ı Muhâsebât Hey'etinin
Aldığı Kararlardan Bir Örnek Ve Hey'etin İmzaları (Divân-ı Muhâsebât
Zabıt Cerîdesi, Sayıştay Arşivi)

Maddeler	Divân-ı Muhâsebât	Mühür
<p>1. Muhâsebât hey'etinin teşkilatı hakkında...</p>	<p>Divân-ı Muhâsebât hey'etinin teşkilatı hakkında...</p>	<p>Mühür</p>
	<p>2. Muhâsebât hey'etinin görevleri hakkında...</p>	<p>Mühür</p>
	<p>3. Muhâsebât hey'etinin çalışma usulü hakkında...</p>	<p>Mühür</p>

MEHMED TEVFIK BEY (BİREN)
(1283/1866-1956)

**(Göreve Tayin: 17 Safer 1333/04.01.1915
Görevden Ayrılma: 3 Ce.âhire 1337/6 Mart 1919)**

Hayatı: Mehmed Tefik Bey, Osmanlı âlimlerinden Şîrvânî-zâde Ahmed Efendi'nin oğludur 1283/1866 yılında dünyaya gelmiştir. Tahsilden sonra aldığı görevler şunlardır:

- 1301/1885'de Mâben Kâtibi;
- 1313/1897'de Kudüs Mutasarrıfı;
- 1317/1901 'de ve sonraki tarihlerde Selanik Valiliği ve diğer valilikler;
- 1325/1909'da Şûrây-ı Devlet Azalığı;
- 19 Kanunuevvel 1330/14 Safer 1333/01.01.1915 tarihinde Divânı Muhâsebât Reislîği; elimizdeki zabıt ceridelerinden anladığımıza göre, ilk

katıldığı toplantı tarihi **19 Kanunuevvel 1330/14 Safer 1333/01.01.1915** ve son katıldığı toplantı ise, 15 Haziran 1334 tarihindedir¹.

- 14 mart 1335/1919'da Maliye Nazırlığı;

Ve daha sonra Ayan Azalığı ve benzeri yüksek makamlara gelen bu zat, 10 Şubat 1956 tarihinde vefat eylemiştir².

1333-1334 Tarihlerinde Divân-ı Muhasebat Teşkilâtı:

Reis: Mehmed Tevfik Bey.

Başkâtib: Mehmed Fuad Bey.

Müddeiumumi: Cemal Bey.

I) Birinci Dâire:

Reis-i Sâni: Armanak Bey

Naci Bey

Ahmed Nureddin Efendi

Mehmed Tal'at Bey

Mehmed Fuad Bey

Hacı Mehmed Said Efendi

II) İkinci Dâire:

Reis-i Sâni: Cemal Bey

İsmail Hakkı Bey

Yusuf Ziya Efendi

Abdülvâhid Bey

Petri Efendi³.

1 1333 ve 1334 Tarihli Divân-ı Muhasebat Zabıt Ceridesi, Sayıştay Arşivi

2 Pakahn, Mehmed Zeki, **Maliye Nezâreti Tarihi**, c. IV, sh. 132-134.

3 **Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye,** Dersââdet 1333-1334, sh. 116-118.

SAKIZLI ARMANAK EFENDİ

(1288/1872-1944)

(Göreve Tayin: Vekâleten: 3 Ce.âhire 1337/6 Mart 1919

Asâleten: 4 Receb 1337/5 Nisan 1919

Görevden Ayrılma ve Açıkta Kalma: 1 Kasım 1922)

Hayatı: Sakızlı Armanak Bey, Ermeni Katolik Milletinden olup Sakızlıdır ve Divân-ı Muhâsebât Müddeiumumilerinden Ohannes Efendi'nin oğludur. 13 Şevval 1288 tarihinde İstanbul'da dünyaya gelmiş ve Mekteb-i Sultânî'den mezun olmuştur. 1889'da tahsilini tamamlamak üzere Paris'e gitmiştir. İngilizce, Rumca, Fransızca ve Ermenice'yi bilen Armanak Efendi daha sonra da aşağıdaki görevleri ifa etmiştir:

1313'de Hazine-i Celile-i Maliye Düyûn-ı Umumiye Kalemine memur; 1318'de Maliye Nezâreti Müsteşâr Muâvinliği; 1324'de Düyûn-ı Umûmiye Muhâsebeciliği; 1325'de Divân-ı Muhâsebât Reis-i Sânilğine; 3 Cemâziyelâhire 1337/6 Mart 1919'de vekâleten ve 4 Receb 1337/5 Nisan 1919 tarihinde de asâleten Divân-ı Muhâsebât Reislğine getirilen Armanak Efendi, 1 Kasım 1922 tarihinde Milli Hükümetin kurulmasıyla açıkta kaldı.

Armanak Sakızlı, 19 Mayıs 1926 tarihinde Patris Vapuruyla Paris'e gitti. 1920-1942 yılları arasında Paris'de ikamet eden Armanak Bey, gazetecilik ve muharrirlik hayatını 1944 yılında vefat edinceye kadar devam ettirmiştir¹.

Kayıtlarda ismi, Armanak Sakızlı, Armenak Sakızlıyan ve Armenak Efendi diye geçen zat, Ermenice ve Fransızca'yı okur yazardı. Daha sonra cumhuriyet hükümetine emekli olmak üzere 25.12.1942 tarihinde müracaatı üzerine, Taşnak Komitesi Başkanı Noradonigyan ile sıkı ilişkisi olduğu gerekçesi ile red cevabı verilmiştir.

21 Eylül 1336/1920 Tarihinde Divân-ı Muhasebât Teşkilâtı:

Reis: Armanak Bey Efendi.

Naci Bey

Ahmed Nureddin Efendi

Mehmed Tal'at Bey

Mehmed Fuad Bey

Hacı Mehmed Said Efendi

Cemal Bey

İsmail Hakkı Bey

Abdülvâhid Bey

Petri Efendi

Abdülcelil Bey

Hacı Zıya Bey².

¹ BOA, Sicill-i Ahvâl Defterleri. No: 95. sh. 203

² Eylül 1336 Tarihli Divân-ı Muhâsehât Zabıt Ceridesi. Sayıştay Arşivi.

Divân-ı Muhâsebât 1. Daire Reisi Armanak Bey'in Tevfik Bey'den Boşalan Divân-ı Muhâsebât Riyâsetine Vekâleten Ve Asâleten Tayinine Dair Sadâret Yazıları

(96)

دائرة الحسابات التي تدره في ايامه بالخدمة المذكورة

امور ادارية مدبرية

١١ ١١٨٨٥٤ ١١

سند رقم ١١٨٨٥٤
دائرة الحسابات التي تدره في ايامه بالخدمة المذكورة
لأنه لا يوجد له مكان ايفاء تسوية
١١٨٨٥٤ ١١٨٨٥٤ ١١٨٨٥٤
مدبرية

توقيع

دائرة الحسابات التي تدره في ايامه بالخدمة المذكورة

امور ادارية مدبرية

١١ ١١٨٨٥٤ ١١

دائرة الحسابات التي تدره في ايامه بالخدمة المذكورة
لأنه لا يوجد له مكان ايفاء تسوية
١١٨٨٥٤ ١١٨٨٥٤ ١١٨٨٥٤
مدبرية

-28 Ağustos 1897 ile 20 Kasım 1899 tarihleri arasında 250 kuruş maaşla Elaziz Vilayeti Merkez Maarif Mütercimliği yaptı ve istifaen ayrıldı.

-27 Ağustos 1903'de Sadrazam mektubi Kalemî Mülazımlığına tayin olundu. 12.Şubat 1905'de Mâlîye Nezareti Meclisi Maliye Kalemî Kitabete ve 10 Ağustos 1908'de Maliye Nezareti Encümen Umuru Maliye Kalemî Kitabetine tayin olundu.

-14 Eylül 1909'da Maliye Nezareti Hesabat şubesi Devairi Hesabat Kalemî Kitabetine ve Vilâyet Hesap Kalemî Mümeyyiz Saniliğine de 1500 kuruş maaşla ve 20 Mart 1910'da tayin olundu.

-14 Şubat 1914 'de Muhasebe-i Umumiye Müdüriyeti Teftiş Kalemî Mümeyyiz Evellığıne 2000 kuruş maaşla tayin oldu.

-Daha sonra 18 Şubat 1915'de Diyarbakır, 23 Ağustos 1915'de Kastamonu, 30 Aralık 1916'da Halep Vilâyeti defterdarlıklarına tayin olundu.

-20 Eylül 1917'de Posta, Telgraf Nezareti Muhasebe Müdürlüğü, 7/5/1918'de de Bahriye Nezareti Muhasebe Müdürlüğüne tayin edildi. 13/3/1921'de Maliye Vekâleti Muhasebe-i Umumiye Müdür Umumiliğine tayin olundu.

-12 Aralık 1923'de (12 Kanunevvel 1339) 12.500 kuruş maaşla T.B.M.M.nin 12/12/1923 tarihli 66. içtima'sının 2. celsesinde vukubulan intihap sonucu 132 rey ile Divân-ı Muhasebat Reis-i Evellığıne intihap kılınmıştır. 31 Ekim 1927'de İstanbul Mebusluğuna intihap olunmakla Başkanlıktan istifa etmiştir. Mebusluktan 26 Mart 1931 'de istifa ettikten sonra B.M.M.nin 39. inikadının 2. celsesinde 229 reyle 27 Mart 1931 tarihinde tekrar Divân-ı Muhasebat Reislığıne intihap buyrulmuştur. 25.10.1933'de Elazığ Mebusluğuna intihap ve Nafia Vekâletine tayin buyrulmakla Başkanlıktan ayrılmıştır.

-Maliye vekilliği 13 Eylül 1944'e kadar devam etti. Vekilliği süresince Cumhuriyet Maliyesinin ıslahında, düyunu umumiyenin ödenmesinde, demiryolu politikası ile Türk parasının sağlam bir vaziyette kalmasında, Mülkiye mektebinin SBO olarak Ankara'ya nakledilmesinde önemli roller oynadı ve hizmet gördü. 1946'da mebusluktan ve siyasi hayattan tamamen ayrıldı. 11 Mayıs 1957'de Cumartesi günü ziyaret maksadıyla bulunduğu İzmir'de hakkın rahmetine kavuştu. Cenazesi İstanbul'da Zincirlikuyu'daki asri mezarlığa defnedildi. Evli ve bir kız babasıydı. Mesleği dışında en büyük merakı bahçe ve çiçek yetiştirmektir. Bu alanda çok geniş bilgisi vardı. Klâsik Türk Sanat müziğine ve klâsik batı eserlerine çok hayrandı ve bunlarla

yakından meşgul olurdu. Fransızca, bilhassa arapça ve farsçaya çok kuvvetle vakıftı. Vefatında Kızılay Daimi Üyesi idi.

Mütarekenin ilânından ve İstanbul'un itilâf devletleri tarafından işgalinden sonra İstanbul'dan kalkarak batı anadoluda başlayan Milli Mücadeleye katıldı. İzmir Akhisar cephesinde görev aldı. Bu sebeptendir ki T.B.M.M. nin kırmızı kurdelâlı İstiklâl Madalyası ile taltif edilmiştir. Basılmış eseri, Arapçadan tercüme (Tuhfet-ül Ezkiyâ Fi Tercemet-ül Ezkiyâ) dır.

Fuat Ağralı 1944 yılında eşinden ayrılmıştı. Kızı Zehra Ağralı ile 1961 yılında üçte bir yetim maaşı bağlanması vesilesiyle yapılan yazışmalarda adresi olarak; Teşvikiye, Şakayık sok. Zümrüt Apt. no: 32/4, Beşiktaş- İstanbul gözükmektedir¹.

1925-1926 Tarihlerinde Divân-ı Muhâsebat Teşkilâtı:

Reis: Fuad Bey.

İkinci Reis: Faik Bey.

Müddeiumumi: Faik.

A'za:

Celil Bey

Hasan Zeki Bey

Kâmil Bey

Yusuf Ziya Bey

Basri Bey

Müeyyed Bey

Hafız Fevzi Bey

Refik Besim Bey

Umûr-ı Tahririye Müdürü: Kemal Bey

Murâkıblar: Hacı Ziya Bey, Atıf Bey, Kâmil Bey, İsmail Bey, Hâlit Bey ve diğerleri².

1 Pakalın, **Maliye Nezâreti Tarihi**, IV. sh. 502

2 **Devlet Salnâmesi**, 1925-1926, sh. 85-87; Ayrıca bk/. 1926-1927. sh. 49-51; Bu tarihte Baş Kâtib olarak Ahmed Halici vekil tarzında zikredilmektedir.

Fuat Ayralt'ının Başkanlığındaki Divân-ı Muhâsebat Heyetinin Toplu Resmi
23 Teşrunevvel 1341 (1925) Taşhan

Başkan Vekili Faik Eke'nin Başkanlığındaki Toplantı.

MEHMET SEYFETTİN ORAN

(1884-1959)

(Göreve Tayin: 14.12.1933
Görevden Ayrılış: 20.04.1951)

Gümrük Muhafaza memurlarından Mahmut Efendinin oğludur. Annesi Fatma Hanımdır. Fatih (Soğuk çeşme) Askeri Rüştiyesinde orta, Mercan İdadisinde lise öğrenimini tamamladı. 8 Temmuz 1906'da Mülkiyenin yüksek kısmından iyi dereceyle mezun oldu. Eylül 1906' da Maliye Nezareti Muhasebat Umum Müdürlüğü Merkez hesaplan şubesi kâtipliğine tayin edilerek Devlet hizmetine girdi. 6 Ekim 1909'da Sayıştay 2.sınıf mülâzımlığına nakledildi. Bir süre sonra 2. sınıf mümeyyizliğe terfi etti. 20 Mart 1913'de tekrar Maliye Nezaretine döndü. Burada sırasıyla Muhasebat Genel Müdürlüğü şube Müdürlüğünde ek görev olarak Maliye Meslek memurları intihab komisyonu azalığında ve reislğinde, İstanbul Defterdarlık vekilliğinde, taahhütler murakıplığında, Muhasasat-ı Zatiye (Emekli İşleri) şubesi Müdür vekilliğinde, Ziraat Bankası İdare Meclisi Azalığında bulundu.

Büyük zaferden sonra TBMM hükümeti emrine girdi. Maliye Vekaleti malî müşavirliğine getirildi. 28 Haziran 1923'de Maliye Bakanlığı

Müşteşarlığına yükseldi. Bu arada da bir yıl kadar Tütün İnhisar İdaresi Umum Müdür Vekilliği de yaptı. 1/9/1926'da bu göreve asaleten getirildi. 13 Aralık 1927'de görevinden ve memuriyetinden istifa ederek ayrıldı. Kısa bir süre serbest çalıştıktan sonra Mart 1929'da Anadolu-Bağdat Demiryolları İdaresi Mersin, Tarsus, Adana hattı sirkeci, Haydarpaşa Rihtım şirketi İdare Meclisleri önce 2. sonra 1. reisliklerini, İstanbul Liman Şirketi Murakıplığına getirildi. 21 Temmuz 1931'de Sayıştay İkinci Reisliğine, 31/10/1933'de (Fuat Ağralı'nını Elazığ Mebusluğu ve Nafia Vekilliğine tayin buyrulması üzerine işbu vekâlete tayin buyrulmuştur) Birinci Başkan vekilliğine ve 14.12.1933'de TBMM'nin Umumuyi Heyetinin 13. in'ikadının 1. celsesinde yapılan intihap neticesi 177 reyle Divân-ı Muhasebat Reisliğine seçilmiştir. Bu görevinden 20/4/1951'de kendi isteği ile emekliye ayrıldı.

Daha sonra kısa bir süre Türk Ticaret Bankası İdare Meclisi Reisliğinde bulunduktan sonra İstanbul Milletvekilliğine seçildi. Milletvekilliği 10. Dönem sonuna kadar devam etti. Ekim 1957'de Vakıflar Bankası İdare Meclisi Reisliğine getirildi. Bu görevde iken 18 Temmuz 1959'da Cumartesi günü İstanbul'da vefat etti. 36 yaşında evlenmişti. Bir kız ve bir erkek evlât babası idi.

Fransızca, İngilizce bildiği sicilinde yazılıdır. Edebiyat ve şiirle uğraşmak hobisi idi. Fahri Maliye Müfettişliği ile Kızılay şeref üyeliği payeleri vardı. "Yeşil şeritli istiklâl madalyası" ile taltif kılınmıştır¹.

1 Bkz. Gönül, Oğun, Osmanlı İmparatorluğu Dönemindeki Sayıştay Başkanları.

Mehmet Seyfettin Oran'ın Başkanlığındaki Divân-ı Muhâsebât Hey'etinin
Aldığı Kararlardan Bir Örnek Ve Hey'etin İmzaları (Divân-ı Muhâsebât
Zabıt Cerîdesi, Sayıştay Arşivi)

858: No. (11/11/1934)

Hey'eti Umumiye saptı
1/K.Sani/1934 Pazartesi

Reisi Evvel Seyfi Ef. *Oran*

Reisi Sani Paik Ef. *Oran*

Reisi Sani İbrahim Ef. *Oran*

Reisi Sani Alim Ef. *Oran*

Reisi Sani Fevzi Ef. *Oran*

Aza : Celil Ef.

Aza : Yusuf Ziya Ef.

Aza : Kâmil Ef.

Aza : Basri Ef.

Aza : Müeyyet Ef.

Aza : Refik Ef. (bulunamadı)

Aza : İhsan Ef.

Aza : Halit Ef.

Aza : Nazım Ef.

Aza : Emin Rifat Ef. (hasta)

Aza : Fahri Ef.

Reisi Evvel Seyfi beyin riyaseti altında
toplantı evvelki içtimanın saptı okunarak kabul

Reisi Evvel *Seyfi* Reisi Sani *Tarık*

Reisi Sani *Alim* Reisi Sani *Paik* Reisi Sani *Fevzi*

Aza *Celil* Aza *U. H.* Aza *Basri* Aza

Aza *Müeyyet* Aza *Kâmil* Aza *İhsan* Aza *Halit*

Aza *Nazım* Aza *Emin Rifat* Aza *Fahri*

MEHMET MÜMTAZ TARHAN**(1906 • 1970)****(Göreve Tayin : 17.12.1951
Görevden Ayrılışı: 05.05.1954)**

1906'da İstanbul'da doğdu. Abdülhalim Bey ve Hatice Hanım'ın oğludur. Ankara Hukuk Mektebi mezunudur. Küçük memuriyetlerden sonra (ilk işe girişi 8 Ocak 1923'de İzmir Tütün İhisar idaresi Sevk memur muavinliğidir.) Kavanin Muamelât Müdürlüğü 2. ve 1. mümeyyizliği görevlerinde bulundu. Buradaki müdür muavinliği ve müdürlüğünden sonra 1.8.1939 da İstanbul Varidat Müdürü, 5/9/1939 da İzmir Defterdarlığına tayin edildi. Bu görevde iken yedeksubaylığını ikmal etti.

19.2.1943'de Vasıtalı Vergiler Umum Müdürlüğü, 20.11.1943'de Vasıtasız Vergiler Umum Müdürlüğünde göreve başladı ve 7/3/1946'ya kadar bu görevde kaldı. Aynı tarihte Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü görevine başladı. 21/12/1951'de bu görevi son buldu.

TBMM'nin 17/12/1951 tarihinde ve 18. birleşiminde yapılan seçim sonunda Sayıştay Birinci Başkanlığına seçildi. 21 Aralık 1951'de bu göreve başladı. 2 Mayıs 1954 tarihinde yapılan seçimlerde Ankara Mebusluğuna seçilmiş olmakla emekliye ayrıldı. Ayrılış tarihi 8 Mayıs 1954'tür.

Mümeyyizliği sırasında iki kez taktirname ile mükafatlandırılmıştır.

Arttırma Eksiltme ve İhale Kanunu Şerh ve İzahlan adlı eseri basılmış, 1939'da Fransızcaya tercüme edilmiştir.

Mümtaz Tarhan sonraları 20/11/1957 tarihli bir kararla İstanbul Valiliği ve Belediye başkanlığına tayin edildi. 15/5/1958'de emekliye ayrıldı. Daha sonra Özel Tarhan Lisesini kurdu. Diğer özel liselerde Yurttaşlık dersleri verdi. 19/1/1970 günü İstanbul'da vefat etti.¹

1. Bkz. Gönül, Olgun, Osmanlı İmparatorluğu Dönemindeki Sayıştay Başkanları.

**Mehmet Mümtaz Tarhan'ın Başkanlığındaki Divân-ı Muhâsebât
Hey'etinin Aldığı Kararlardan Bir Örnek Ve Hey'etin İmzaları (Divân-ı
Muhâsebât Zabıt Ceridesi, Sayıştay Arşivi)**

Birinci Başkan		
Mümtaz Tarhan		
29 Ocak 1952		
12.000.000		
D. 1. Başkanı	D. 2. Başkanı	
Faik Eke	Refik Bukuy	
D. 3. Başkanı	D. 4. Başkanı	
Muhiddin Gürün	Faruk Isak	
Uye	Uye	Uye
İhsan Erenli	Mazmi Daşuk	Fahri Özbudun
Uye	Uye	Uye
A. Âli Hemen	Ragıp Ügel	Kemalettin Arıçay
Uye	Uye	Uye
Fikret Aktulga (Münhal)	A. İbrahim Saveri	
Uye	Uye	Uye
Rahmi Uçkun	A. Rıza Toksöz	Hakkı Tuğral
Uye V.		
Hasit Örepcik		

MUHİTTİN GÜRÜN

(1914-)

(Göreve Tayın : 02.12.1954

Görevden Ayrılışı : 06.01.1961)

20 Mart 1914'de Çankırı'da doğmuştur, Babasının adı Şükrü, anasının adı Adviye'dir.

Orta öğrenimini Çankırı Ortaokulunda 1928 ve Ankara Erkek Lisesinde 1931 yıllarında pekiyi derece ile tamamladı. 18/7/1934 tarihinde de Mülkiye Mektebinin (Siyasal Bilgiler Fakültesi) mali şubesini pekiyi derece ile bitirmiştir.

Devlet hizmetine 28/7/1934 tarihinde Maliye Bakanlığı Bütçe Müdürlüğü Birinci sınıf Tetkik memurluğu namzetliğiyle başladı. Geçirdiği sınavlarla Maliye Müfettişliğine atanarak Fransa Maliye Teftiş Kurulunda yaptığı stajdan sonra bu meslekte Birinci sınıfa kadar yükselmiştir.

22/2/1946 yılında Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdür Yardımcılığına, 29/6/1949'da aynı Bakanlığın Müsteşar Yardımcılığına, 18/6/1950 yılında da Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğüne atanmıştır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından, 17/12/1951 tarihinde Sayıştay Daire Başkanlığına, 22/12/1954 tarihinde de TBMM'nin 20'nci birleşiminde Sayıştay Birinci Başkanlığına seçilmiştir.

Sayıştay Genel Kurulunca 22.12.1960 tarihinde Temsilciler Meclisine (Kurucu Meclise) üye seçilmesi üzerine, konuya ilişkin kanun gereğince 6 Ocak 1961 tarihinde görevinden izinli olarak ayrılmış, seçimler sonunda Türkiye Büyük Millet Meclisinin toplanması nedeniyle Kurucu Meclisin hukukî varlığı sona erdiğinden, 26/10/1961 tarihinde Sayıştay Birinci Başkanlığına tekrar dönmüştür.

Sayıştay Genel Kurulunca 30/4/1962 tarihinde Anayasa Mahkemesi Asıl Üyeliğine seçilen Gürün, 24 Mayıs 1962'de Sayıştay Başkanlığından ayrılmıştır. 17 yıl bu görevde çalıştıktan sonra, yaş sınırına ulaşması nedeniyle 19/3/1979 tarihinde Anayasa Mahkemesi Üyeliğinden emekliye ayrılmıştır.

Maliye Müfettişliğinde geçen hizmetleri nedeniyle tüzüğü gereğince tevcih olunan (Fahri Maliye Müfettişi) unvanına sahiptir. Anayasa Mahkemesi üyeliğinden önceki dönemde, İstanbul Defterdar Muavinliğini tedvir, Maliye Okulunda ve Maliye Meslek Kursunda öğretmenlik, Sayıştay Meslek Kursunda öğretmenlik, Maliye Kefalet Sandığı Başkanlığı, Elektrik İşleri Etüd İdaresi Murakıplığı ek görevlerinde de bulunmuştur. Sayıştay Meslek Kursu için Ticaret Muhasebesi Dersleri adlı eseri vardır'.

1 Bkz. Gönül, Oğun, Osmanlı İmparatorluğu Dönemindeki Sayıştay Başkanları.

Muhittin Gürün'ün Başkanlığındaki Divân-ı Muhâsebât Hey'etinin Aldığı Kararlardan Bir Örnek Ve Hey'etin İmzaları (Divân-ı Muhâsebât Zabıt Cerîdesi, Sayıştay Arşivi)

Birinci Reis		
Muhittin GÜRÜN <i>22 Ocak 1955</i>		
D. 1. Reisi	D. 2. Reisi	
Faik Eke <i>F. Eke</i>	Refik Bakuy <i>R. Bakuy</i>	
D. 3. Reis V.	D. 4. Reisi	
Fahri Üzbudun <i>F. Üzbudun</i>	Faruk Işık <i>F. Işık</i>	
Äza	Äza	Äza
A. Ali Hemen <i>A. Ali Hemen</i>	Ruġip Ügel <i>R. Ügel</i>	A. Rukam Savcı <i>A. R. Savcı</i>
Äza	Äza	Äza V.
Rahmi Uçkun <i>R. Uçkun</i>	A. Rıza Tokgöz <i>A. R. Tokgöz</i>	Nihat Bayraktar <i>N. Bayraktar</i>
Äza V.	Äza V.	Äza V.
Ruġit Örencik <i>R. Örencik</i>	Remzi Konakçı <i>R. Konakçı</i>	Talât Akgün <i>T. Akgün</i>
Äza V.	Äza V.	Äza V.
Şahin Atamer <i>Ş. Atamer</i>	Necdet Tek'er <i>N. Tek'er</i>	Turan Demirhan <i>T. Demirhan</i>

MEHMET RIZA TURGAY

(1923 -)

(Göreve Tayın : 14.04.1967

Görevden Ayrılışı : 08.01.1973)

7 Mart 1923 tarihinde İstanbul'da doğdu. Mehmet Tevfik Bey ve Emine Selime Hanımın oğludur, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesinden 1942/43 döneminde mezun oldu.

30/11/1943'de İstanbul Tarlabası şubesi tahakkuk memur adayı olarak Devlet hizmetine başladı, sonra tahakkuk memuru oldu. 29/8/1945'de İstanbul İrat Servet Vergileri Müdürlüğü 1. mümeyyizi oldu. 1 Mayıs 1946'da yedek subaylığına başladı. 30 Haziran 1947'de tekrar İrat Servet Müdürlüğü tahakkuk memuru oldu. 6/1/1948'de Maliye Müfettişi Muaviniği imtihanını kazandı ve 5, 4, 3, 2. sınıf müfettişliklerde bulunduktan sonra 26/4/1961'de Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü Müşavirliğine atandı. 22/3/1963'de aynı yer Genel Müdürü oldu.

14/4/1967 tarihinde Sayıştay Başkanı seçildi ve bu göreve IX/4/1967'de başladı. S Ocak 1973 tarihinde isteği üzerine emekliye ayrıldı.

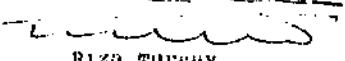
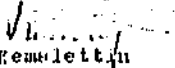
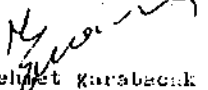
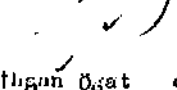

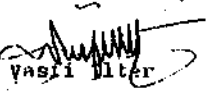
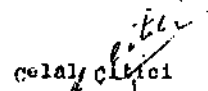
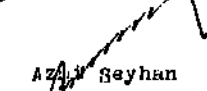

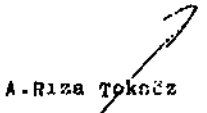
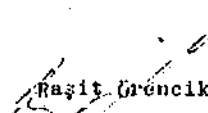
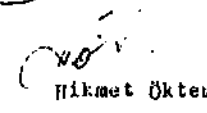
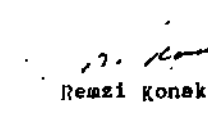
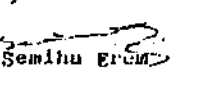

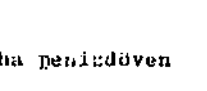

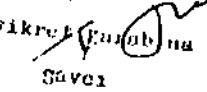
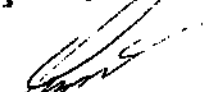
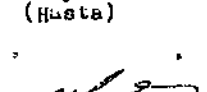

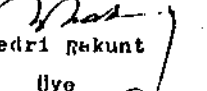
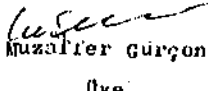
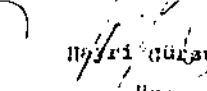
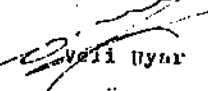
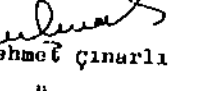
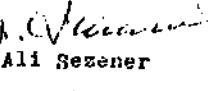

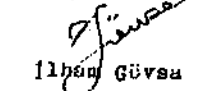
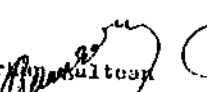

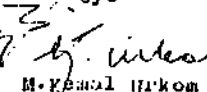
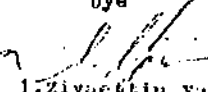
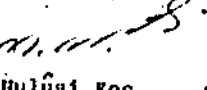
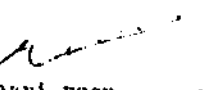
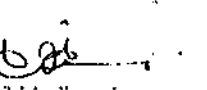
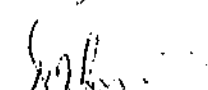
9/1/1973 tarihinde Bağ-Kur Yönetim Kurulu Başkanlığı görevine atandı ve 1/5/1976 tarihinde istifaen ayrıldı, 22/1/1981 tarihinde S.S.K. Yönetim Kurulu Maliye Bakanlığı temsilci üyeliğine başladı ve 1/9/1981 tarihinde istifaen bu görevden ayrıldı.

Almanca bilmektedir. 19/8/1953 - 24/8/1954 tarihleri arasında Batı Almanya'da mali konularda tetkikle görevlendirilmiştir.

Halen Ankara'da ikâmet etmektedir.¹

I. Bkz. (iöüil. Olgun, Osmanlı İmparatorluunu Dönemindeki Sayıştay Başkanları.

**Mehmet Rıza Turgay'ın Başkanlığındaki Divân-ı Muhâsebât Hey'etinin
Aldığı Kararlardan Bir Örnek Ve Hey'etin İmzaları (Divân-ı Muhâsebât
Zabıt Cerîdesi, Sayıştay Arşivi)**

 Rıza Turgay Birinci Başkan			
 Remziye Telli D.1. Başkan	 Mehmet Karabacak D.2. Başkan	 İhsan Ügat D.3. Başkan	 Celal Çiftci D.4. Başkan
 Yaşar Altın D.5. Başkan	 Celal Çiftci D.6. Başkan	 Azat Seyhan D.7. Başkan	 Mustafa Ömer D.8. Başkan
 A. Rıza Toköz Üye	 Raşit Öncü Üye	 Hikmet Ökten Üye	 Remzi Konekçi Üye
 Semih Erden Üye	 Osman Çebi Üye	 Semih Penlidöven Üye (Hasta)	 Hüseyin Özkök Üye
 Fikret Karabina Saveri	 Ali Oğuz Üye	 Gültekin Aykurt Üye	 Abdurrahman Şahin Üye
 Nedri Rakunt Üye	 Mustafa Gürçün Üye	 İhsan Gürsu Üye	 Veli Uyar Üye
 Mehmet Çınarlı Üye	 Ali Sezener Üye	 İhsan Hünyıldız Üye	 İhsan Gürsu Üye
 Orhan Kılıç Üye	 Mithat Testereci Üye	 M. Kemal Arkon Üye	 Ziyaettin Yaylı Üye
 M. Hüseyin Koç Üye	 Hayri Eren Üye	 Halit Özarkan Üye	 Mustafa Yıldız Üye

MEHMET KARABACAK

(1912 - 1986)

(Göreve Tayın : 14.03.1974

Görevden Ayrılışı : 28.08.1977)

Tüccardan Salih Karabacak ile Lütfiye Hanımın oğludur. 15 Ağustos 1912'de Sürmene'de doğdu. 1935 yılında Trabzon Lisesini iyi derecede bitirdi. S.B.O.'ndan 1939'da mezun olduktan sonra 31 Temmuz 1939'da Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü 1. sınıf tetkik memur adaylığına tayin edilerek Devlet hizmetine girdi. Ocak 1940'da 1 mümeyyizliğine terfi etti. 4 Kasım 1940 tarihinde yedek teğmen rütbesi ile terhis edildi ve eski görevine döndü.

11 Şubat 1943 tarihinde Tahsilat Genel Müdürlüğü Kontrol Memurluğuna, 23 Kasım 1943'de Milli Emlâk Genel Müdürlüğü Kontrolörlüğüne, (bir kaç ay sonra tekrar askere çağrılıp Erzurum'a gitti, bu sırada tekrar 17.8.1946 tarihinde aynı yer raportörlüğüne, 3 Mart 1947'de Başbakanlık Muamelât Genel Müdürlüğü Raportörlüğüne, 26 Ekim 1950'de Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü şube müdürlüğüne, 17 Eylül 1952'de Gümrük ve Tekel Bakanlığı Özlük İşleri Müdürlüğüne atandı.

Bu son görevde iken 31 Ocak 1959'da TBMM'nin kararıyla Sayıştay Üyeliğine, 10 Eylül 1960'da Sayıştay 3. Daire Başkanlığına seçildi. Daha sonra 2. Daire Başkanı oldu.

14.3.1974 tarihinde Sayıştay Başkanı seçildi. 28.8.1977'de yaş haddinden emekli oldu. Bir erkek bir kız babasıdır. Biraz İngilizce bilmektedir. *

4 Kasım 1986'da vefat etti.

**Mehmet Karabacak'ın Başkanlığındaki Divân-ı Muhâsebât Hey'etinin
Aldığı Kararlardan Bir Örnek Ve Hey'etin İmzaları (Divân-ı Muhâsebât
Zabit Cerfidesi, Sayıştay Arşivi)**

Mehmet Karabacak
Birinci Başkan

Vağfi Altın
1.D.Başkan

İhsan Yayıldız
2.D.Başkan

Osman İsmail
3.D.Başkan

Muzaffer Gürcan
4.D.Başkan V.

Ali Orhon
5.D.Başkan

A.Mithat Testoruci
6.D.Başkan V.

Abdurrâhman Şahin
7.D.Başkan V.

Ali Sezener
8.D.Başkan V.

Semih Denizöven
Üye

Gültekin Aykurt
Üye

Servet Şükral
Üye

Mehmet Çınarlı
Üye

İlham Gözen
Üye

M.Kemal Urgan
Üye

İsmail Yayıldız
Üye

M.Hulusi Koc
Üye

Nezdet Çöğür
Üye

Semi Aral
Üye

Kemal Barlıoğlu
Üye

M.Kemal Erbuğ
Üye

Melik Hepding
Üye

Hüseyin Kırca
Üye

Mehmet Tozan
Üye

Mehmet Yavaş
Üye

M.Fikret Akag
Üye

Yusuf Aydın
Üye

Semih Arslan
Üye

Muzaffer Çakırcan
Üye

Behçet Erden
Üye

Kemal Çınarlı
Üye

ÇAHİT EREN

(1924 -1984)

(Göreve Tayin: 06.06.1978

Görevden Ayrılışı: 02.06.1984)

Maliye memurlarından Abdurrahman Eren'in oğludur. 1924 yılında Pınarbaşı (Kayseri) de doğmuştur. Orta öğrenimini Kayseri'de, yüksek öğrenimini İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesinde yapmıştır. (1943-47).

İstanbul Defterdarlığı İdari Davalar Servisinde kamu görevine başlamış. 1949 yılında Maliye Teftiş Kurulu'na intisap etmiştir.

1955-1956 yıllarında yedek subaylık görevini ifa etmiş, 1956-1957 yıllarında mesleki staj için Federal Almanya'da bulunmuştur.

1965-1968 yılları arasında İktisadi Devlet Teşekküllerini yeniden düzenleme komisyonunda Mali İşler ve Muhasebe Grubu Başkanlığını yürütmüş, 1968 yılında Maliye Başmüfettişliğine, 1971'de Müşavir Maliye Müfettişliğine yükselmiştir.

1972 yılında Maliye Müsteşar Muavinliğine atanan Eren, Kasım 1974-Şubat 1975 döneminde vekaleten, 28 Şubat 1975 döneminden itibaren de asaleten Maliye Müsteşarlığı görevini yürütmüş, 5.5.1975 tarihinde Bakanlık Başmüşavirliği kadrosuna alınmıştır.

20.1.1978 tarihinden itibaren Maliye Müsteşarlığını vekâleten tedvir eden Eren 6 Haziran 1978 tarihinden 2 Haziran 1984 tarihine kadar Türkiye Büyük Millet Meclisince seçildiği Sayıştay başkanlığı görevinde bulundu.

2 Haziran 1984'de Ankara'da vefat etti.

Cahit Eren evli ve iki çocuk babası idi. Almanca bilmekteydi.

Basılmış Eseri : Federal Almanya Veraset ve İntikal Vergisinin Umumi Esasları (1959)¹.

1. Bkz. Gönül, Olgun, **Osmanlı İmparatorluğu Dönemindeki Sayıştay Başkanları**.

H. Cahit Eren'in Başkanlığındaki Divân-ı Muhâsebât Hey'etinin Aldığı Kararlardan Bir Örnek Ve Hey'etin İmzaları (Divân-ı Muhâsebât Zabıt Ceridesi, Sayıştay Arşivi)

H. Cahit EREN
Birinci Başkan

Servet Küksal
4.D.Başkanı

Mesut Tozan
7.D.Başkanı

Muzaffer Çakarcan
8.D.Başkanı

Erda Yazgac
5.D.Başkanı

Halil Kircut
2.D.Başkanı

A.Mithat Teutoreci
6.D.Başkanı

Seniha Denizdöven
1.D.Başkanı

M.Kemal Kroun
3.D.Başkanı

Senâ Aral
Üye

Benliç Erdem
Üye

Fikret İldamar
Üye

Yaşar Aydın
Üye

A.İlhan Oğuz
Üye

Mehmet Kâmiloğlu
Üye
(İzinli)

Sezal İkinci
Üye

Fikri Çözgener
Üye

Oktay Gökdeniz
Üye
(S. İzinli)

Oktay Aslan
Üye

Doğan Ulusoy
Üye

İlhan Gener
Üye

Mehmet Olgun
Üye

Osman Büyükyılmaz
Üye

M.Halit Öztunalı
Üye

Uğur Saygun
Üye

Tülâ Demirkan
Üye
(Dahil olmamış)

Erhan Dalgıç
Üye

Turhan Kertal
Üye

Abaf Gökcalp
Üye

Emîn Ulaş
Üye

Hayri Kaya Urgan
Üye

Osman Zeki Tansı
Üye

Hecdet Güvenc
Üye

Yaşar Özbek
Üye

Ömer Karuk Çulhacı
Üye

Salahattin Güntay
Üye

M. Özdöğdu
Üye

Hikmet Eroğdu
Savcı Vekili

SERVET ŞAMLIOĞLU

(1926 -1991)

(Göreve Tayin : 22.11.1984

Görevden Ayrılışı : 20.04.1991)

5 Ağustos 1926'da Bolu ilinde doğdu. 1944 yılında Kastamonu Lisesinden mezun olduktan sonra yüksek öğrenimini Siyasal Bilgiler Fakültesinde yaptı. Haziran 1952'de bu Fakültenin Mali şubesinden mezun oldu.

Lise ve Üniversite yıllarında Bolu Ortaokulunda Matematik yardımcı öğretmenliği ve Bolu Özel Saymanlık Kontrolör vekilliği görevinde bulundu. Mesleği ile ilgili ilk memuriyetine Ankara Muvazzaf itiraz Komisyonunda 31.7.1952 tarihinde başladı. Kısa bir süre sonra da raportör olarak istanbul 1 nolu Muazzaf itiraz Komisyonuna naklo-
lundu. 3.11.1953 yılına kadar bu görevde kaldı. Askerlik hizmetinin sona ermesi üzerine 30.4.1955 tarihinde yine aynı göre ve fakat bu kez istanbul 3 nolu Muvazzaf itiraz

Komisyonunda başladı. Açılan yarışına sınavını kazarması üzerine de 3.5.1956 tarihinde gelirler kontrolörlüğüne atandı.

Gelirler Kontrolörü olarak, Gelirler Genel Müdürlüğünün merkez ve taşra kuruluşlarını denetlemek ve vergi mükellefleri nezdinde vergi incelemesi yapmak yetkilerine sahip olduğu bu görevde 15 yıldan fazla hizmet veren Şamlioğlu, kendisini iyi bir vergici olarak yetiştirdi. Denetim için gittiği dairelerde kusur bulucu ve eleştirici bir denetim elemanı gibi değil, yetiştirici ve yol gösterici bir yetkili gibi çalıştığı için, hem kısa sürede tüm kuruluşun sevgi ve saygısını kazandı, hem de mesleki bilgi ve deneyimi ile temayüz etti.

Bu birikimin doğal bir sonucu olarak da 27.10.1971 tarihinde Maliye Bakanlığı Gelirler Genel Müdür Yardımcılığına atandı. Daha sonra da Gelirler Başmüşaviri olarak yürüttüğü bu görevler sırasında Kurumlar ve Gelir Vergileri gibi teknik konuları yürüten servislerin başında bulundu. Ayrıca uzun süre Gelirler Kontrolörlerinin yönetiminden sorumlu oldu.

Servet Şamlioğlu Dört yıl süren başarılı bir yöneticilik dönemi sonunda Frankfurt Başkonsolosluğu Maliye ve Ekonomi Müşavirliğine atandı. Bu görevi sırasında Almanya'da Türk işçileri ile çok yakın bir ilişki kurdu, onların sorularını cevaplamaya, sorunlarına çözüm getirmeye çalıştı. Konuların hükümete iletilmesini sağlamak amacıyla da Bakanlığa sürekli olarak raporlar gönderdi.

Şamlioğlu bir yandanda Alman'yada yayınlanmakta olan Milliyet, Dünya, Hürriyet, Günaydın, Tercüman gibi Türk gazetelerine yazdığı sayısız makalelerde Türk işçilerinin Maliye, Dış Ticaret ve Kambiyoyu ilgilendiren, özellikle bedelsiz ithalat, naklihaneye, kesin dönüş konularındaki sorularına cevap verdi, sorunlara çözüm aradı. Buradaki çalışmaları Bakanlıkça da takdir edildiğinden normalde üç yıl olması gereken görev süresi dört yıla çıkarıldı. Dördüncü yıl sonunda Ankara'ya döndükten sonra da Bakanlık Müşaviri olarak aynı konularda Maliye Bakanlığı üst yönetimine yurt dışındaki Türk işçilerini ilgilendiren kararların alınması ve politikaların oluşturulması hususlarında yardımcı oldu.

Vergiler Temyiz Komisyonu Başkanlığına 7.2.1979 da seçilmesi üzerine Memuriyete ilk başladığı konuya, vergi yargısı konusuna dönmek fırsatını elde eden Şamlioğlu, bu görevde kaldığı on ay gibi kısa sürede vergi yargısının en yüksek mercii olan bu kuruluşta idari açıdan çeşitli iyileştirmelerin gerçekleştirilmesini sağlamıştı. Bu görevde iken 18.12.1979 da Danıştay Üyeliğine seçildi. 1.3.1982 tarihinde Danıştay Üyeliği uhdesinde kalmak üzere Danıştay Genel Sekreterliğine getirilmiş, bu yüksek idari mahkemede

de dört yıla yakın bir süre yoğun bir çaba içinde bulunduktan sonra 1.3.1984'de Yükseköğretim Kurulu Üyeliğine seçildi".

Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından 20.11.1984 tarihinde ve 27. birleşimde Sayıştay Başkanlığına seçilmesi hem bu uzun mesleki birikiminin ödüllendirilmesi, hem de bu birikimin en iyi biçimde değerlendirilmesi anlamını taşımaktadır.

22 Kasım 1984 Perşembe günü Sayıştay'da görevine başladı. 20.4.1991'de vefat etti.

Evli ve 3 çocuk babasıdır.

ESERLERİ : Servet Şamlıoğlu mâli konularda ve özellikle vergicilik konularında pek çok, makale, not, kitap yayınlamış bir yazardır.

Yazıları; Vergicinin Dergisi, İstanbul Maliye Dergisi, Gelirler Haber Bülteni, Vergi Sorunları Dergisi, Frankfurt Kadınlar Cemiyeti Dergisi, Avrupa İşçi Birliği Dergisi gibi dergilerde ve Almanya'da yayınlanan Milliyet, Dünya, Hürriyet, Tercüman, Günaydın gazetelelerinde yayınlanmıştır.

Maliye Meslek Okulu, Maliye Kursu, Maliye Yüksek Okulu, Maliye Bakanlığı hizmet içi eğitim semineri ve kurslarında verdiği derslerde kullanılmak üzere ders notları hazırlamış. Vergiciliğin Ana Kavramları, Amme Alacaklarının Tahsili Hakkındaki Kanun ve Uygulamaları, Vergi inceleme Rehberi, Soruşturma Klavuzu gibi eserleri tekrar çoğaltılmıştır.

Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun ve Uygulamaları başlığını taşıyan notlar ise Yılmaz Özbacı ile birlikte yeniden gözden geçirilerek kitap halinde yayınlanmıştır¹.

1. Bk/.. Gönül, Olgun, Osmanlı İmparatorluğu Dönemindeki Sayıştay Başkanları.

Servet Şamlıoğlu'nun Başkanlığındaki Divân-ı Muhâsebât Hey'etinin
Aldığı Kararlardan Bir Örnek Ve Hey'etin İmzaları (Divân-ı Muhâsebât
Zabit Ceridesi, Sayıştay Arşivi)

Servet Şamlıoğlu
Birinci Başkan

25 Ocak 1955
Kusurlu

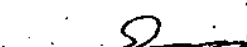

Servet Küksal
4.D.Başkanı

İzzet Yazgac
5.D.Başkanı

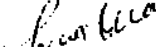

Muzaffer Şakarcan
8.D.Başkanı

Halil Kircalı
2.D.Başkanı
(Bulunamadı)

Mesut Tozan
7.D.Başkanı

A. Nihat Tezercı
6.D.Başkanı

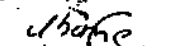

M. Kemal Ersun
3.D.Başkanı
(İzinali)

Sena Aral
1.D.Başkanı

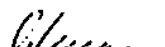

Behiç Erdem
Üye

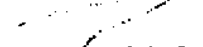

Fikret Bulduoğlu
Üye

Yaşar Aydın
Üye

A. İlhan Oğuz
Üye

Mehmet Kâmiloğlu
Üye
(İzinali)

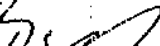

Sezai Ekinci
Üye

Oktay Üsküdeniz
Üye

Mikri Çözgener
Üye
(S.İzinali)

Oktay Aslan
Üye
(İmzasında bulunamadı)

Doğan Ulusoy
Üye

İlhan Gener
Üye

Mehmet Olgun
Üye

Osman Hüyükçılmaz
Üye

M. Halit Üztunalı
Üye

Üzcan Saygı
Üye

Tülây Demirkan
Üye
(Bulunamadı)

Aluuet Kartal
Üye

Galip Yaşar Kılıçarslan
Üye

Abdurrahman Serdar
Üye

Raif Turgut
Savcı Vekili

M, VECDİ GÖNÜL

(1939-)

(Göreve Tayin: 8.5.1991)

M. Vecdi GÖNÜL, 29.11.1939 tarihinde Erzincan'da doğdu. Annesi ev hanımı, babası ise Askerî Okullarda Türkçe ve Edebiyat Öğretmeni olan Saffet GÖNÜL idi. Vecdi Gönül, devlet bursu ile kazandığı Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesini 1960 Haziran'ında bitirdi ve aynı yıl Erzincan İl Ma'iyet Memurluğuna atandı. 37. Dönemin birincisi olan GÖNÜL, 9 yıl süreyle 1960-1970 yılları arasında çeşitli ilçelerde kaymakam vekilliği ve kaymakamlık yaptıktan sonra 1970 yılında İçişleri Bakanlığı Özlük İşleri Şube Müdürlüğüne atandı. Daha sonra 1972-1975 yılları arasında Mülkiye Müfettişliği imtihanını birincilikle kazanarak Mülkiye Müfettişi oldu. Bunu takiben 1975 yılında İçişleri Bakanlığı Özlük İşleri Genel Müdürlüğüne getirilen GÖNÜL, 1976 başında Kocaeli Valiliğine tayin edildi. 1977 yılında Emniyet Genel Müdürlüğü'ne, 1978 yılında Merkez Valiliği'ne; 1979 yılında ise Ankara Valiliğine atandı. 1981 yılında Merkez'de görevlendirilen GÖNÜL, aynı yıl sonunda Yüksek Öğretim

Kurulu Kurucu Üyeliğine getirildi. 10 Şubat 1984 tarihinde İzmir Valisi olarak atandı. Dört yıl bu görevi yürüttükten sonra 11 Ocak 1988 gününden itibaren de İçişleri Bakanlığı Müsteşarlığına tayin edildi. TBMM'nin 8 Mayıs 1991 günlü Resmi Gazete'de yayınlanan Kararı ile Sayıştay Başkanlığına seçildi.

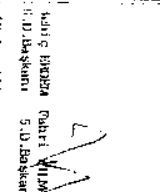
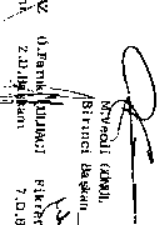
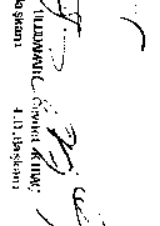
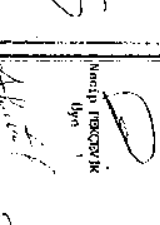
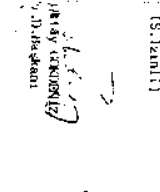
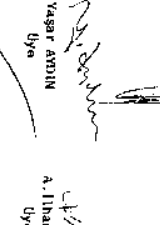
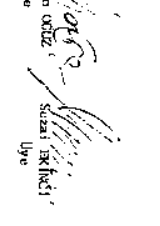
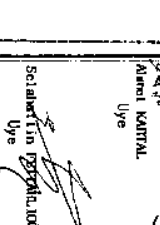
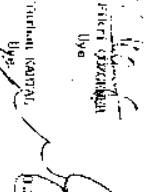
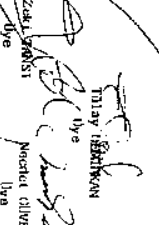
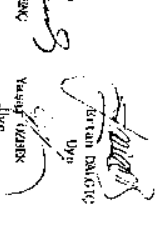
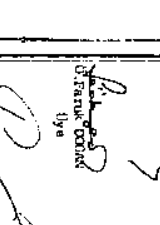

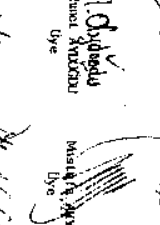
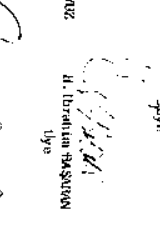
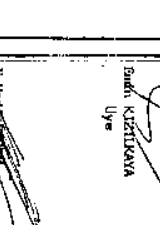
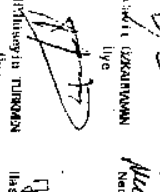
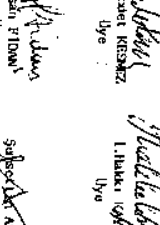
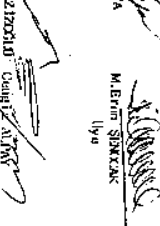
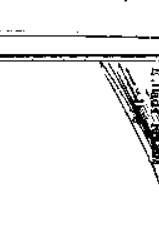
M. Vecdi GÖNÜL, yukarıda belirtilen kariyer görevlerine ek olarak Basın İlan kurumu¹ nda Hükümet temsilciliği yapmış, yurt dışında Avrupa Konseyi, WHO UNICEF toplantılarına heyet başkanı veya delege olarak katılmış, Türkiye'yi temsilen değişik ülkelerle hükümetimiz adına güvenlik anlaşmaları imzalamıştır. ASOK ve MKE Kurumu Danışma Kurulu Başkanlığında, Yüksek Öğretim Genel Kurulu ile Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fon Kurulu Üyeliği görevlerinde bulunmuştur. Ayrıca Avrupa Konseyi Mahalli İdareler Daimi Konferansı (CLRAE) Türk Heyeti ile Milletlerarası Ahval-i Şahsiye Komisyonu (CI-EC) Türk Delegasyonu Başkanlığını da yürütmüştür. GÖNÜL, Sayıştay Başkanı seçildikten sonra Avrupa Sayıştaylar birliği (EUROSAL) ve Dünya Sayıştaylar birliği (INTOSAI) kongre ve seminerlerinde Divan başkanlığı yapmıştır. M. Vecdi GÖNÜL meslek hayatı boyunca hiç ceza almamış, muhtelif takdirnamelerle ödüllendirilmiştir. Basın Birliği tarafından iki defa yılın Müsteşarı seçilmiştir. Halen EUROSAL'ın Denetçisi, ECO Ülkeleri Sayıştaylar Birliği ECOSAL'ın kurucusu ve Başkanıdır.

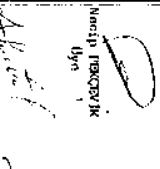
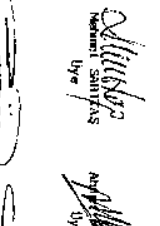
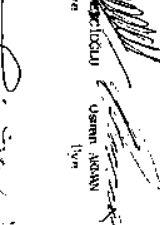
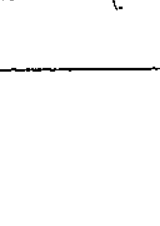
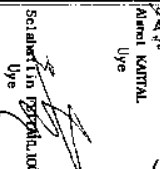
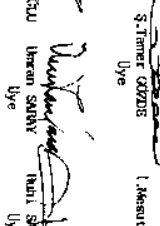
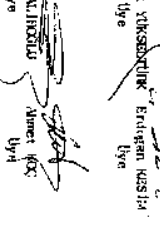

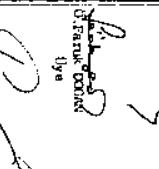
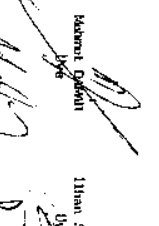
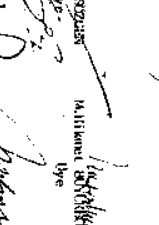
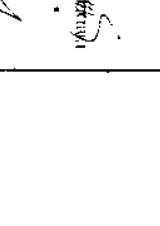
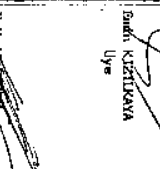
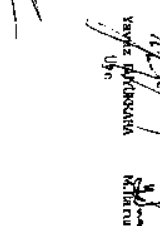

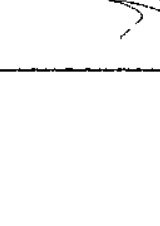

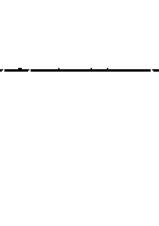
Gönül evli olup, eşi Kız Meslek Lisesi Öğretmenliğinden emeklidir. Biri kız üç çocuğu vardır. Türkiye'de 1965 yılında TODAİE'de idare alanında "uzmanlık" derecesi alan GÖNÜL, ayrıca kazandığı bir bursla ABD'nin Güney Kaliforniya Üniversitesinde Kamu Yönetimi alanında master yapmıştır. Yabancı dili İngilizce'dir. M. Vecdi GÖNÜL'ün görevde bulunduğu Mayıs 1995'de Sayıştay'ın Başkanı ve Üyeleri aşağıdaki şekildedir:

<u>ADI, SOYADI</u>	<u>UNVANI</u>
M. Vecdi GÖNÜL	Başkan
M. Harun ERDOĞAN	Üye-Genel Sekreter
Oktay GÖKDENİZ	1. Daire Başkanı
Yaşar ÖZBEK	1. Daire Üyesi
Necdet KESMEZ	1. Daire Üyesi,
Ahmet MESCİOĞLU	1. Daire Üyesi,
Mehmet DAMAR	1. Daire Üyesi,
Günaydın ERSOY	1. Daire Üyesi

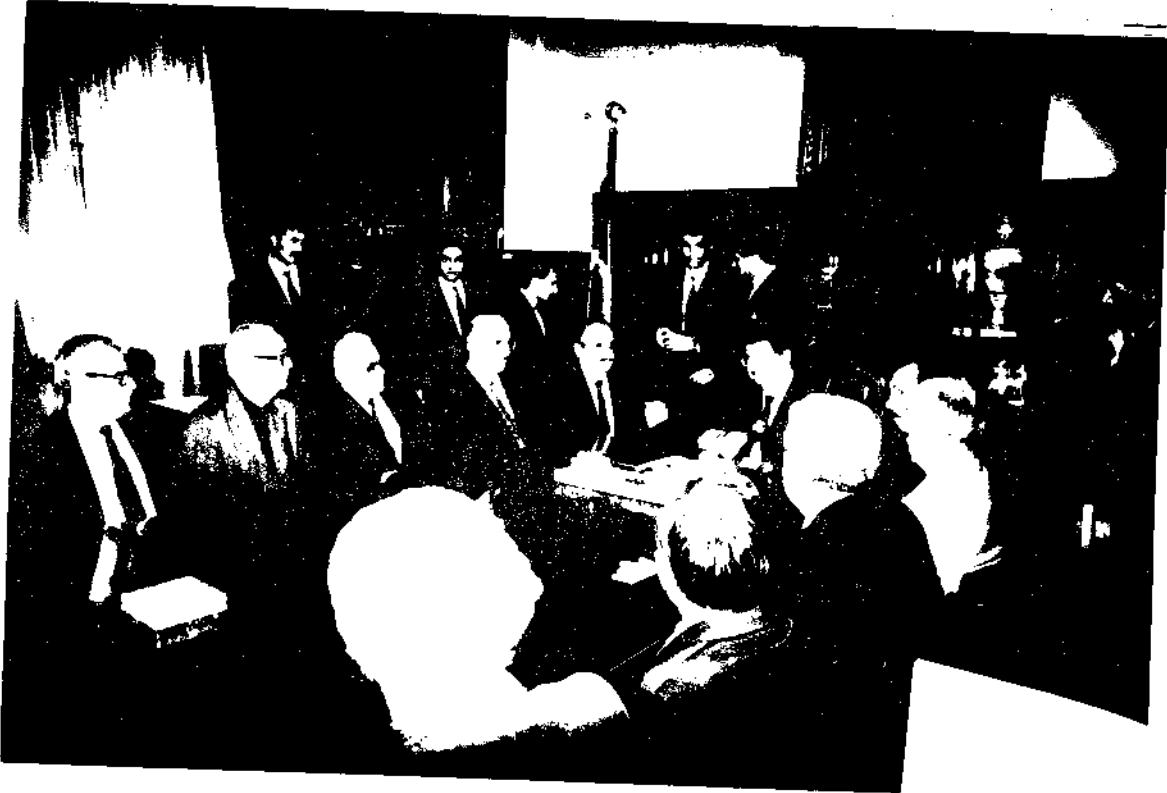
O.Zeki TANSI	2.Daire	Başkanı
Tülay DEMİRKAN	2.Daire	Üyesi
Ö.Faruk ÇULHACI	2.Daire	Üyesi
Mustafa AKYÜZ	2.Daire	Üyesi
Cengiz ALPAY	2.Daire	Üyesi
S.Tamer GÖZDE	2.Daire	Üyesi
Mustafa BÜYÜKBOZKIRLI	2.Daire	Üyesi
Selahattih FETTAHLIOĞLU	3.Daire	Başkanı
H.İbrahim BAŞARAN	3.Daire	Üyesi
Ahmet KARTAL	3.Daire	Üyesi,
Mesut YÜKSELTÜRK	3.Daire	Üyesi,
Ruhi SALİHOĞLL	3.Daire	Üyesi,
Cevdet KIRAÇ	4.Daire	Başkanı
Sezai EKİNCİ	4.Daire	Üyesi,
Mehmet AYDOĞDL	4.Daire	Üyesi,
M.Eren ŞENOCAK	4.Daire	Üyesi
Ümran SARAY	4.Daire	Üyesi
Fahri YILMAZ	5.Daire	Başkanı
Şemsettin AZİZOĞLL	5.Daire	Üyesi
Mehmet SARI'AŞ	5.Daire	Üyesi,
Ahmet KOÇ	5.Daire	Üyesi,
İlhan SÖZGEN	5.Daire	Üyesi,
Turhan KARTAL	6.Daire	Başkanı
Selahattin GÜNTAÇ	6.Daire	Üyesi
H.Hüseyin TÜRKMEN	6.Daire	Üyesi
Hasan FİDAN	6.Daire	Üyesi
Necip PEKÇEVİK	6.Daire	Üyesi
Enis Hadi ERDEM	6.Daire	Üyesi
İ.Hakkı KAYA	7.Daire	Başkanı
Fikret ULUDAMAR	7.Daire	Üyesi
Ertan DALGIÇ	7.Daire	Üyesi
Osman AKMAN	7.Daire	Üyesi
Emin KIZILKAYA	7.Daire	Üyesi
Yavuz BÜYÜKKARA	7.Daire	Üyesi
A.ilhan OĞUZ	8.Daire	Başkanı
Necdet GÜVENÇ	8.Daire	Üyesi
Cavit ÖZKAHRAMAN	8.Daire	Üyesi
Erdoğan KESİM	8.Daire	Üyesi
Ömer Faruk DOĞAN	8.Daire	Üyesi

M. Vecdi Gönül Bey'in Başkanlığındaki Sayıştay Genel Kurulunun Aldığı Kararlardan Bir Örnek ve Kurul Başkan ve üyelerinin imzaları (Genel Kurul tutanakları Sayıştay Arşivi)

 Mustafa Kemal Atatürk Başkan Uye	 İsmail Hakkı Paşa Başkan Uye	 Mustafa Kemal Atatürk Başkan Uye	 Mustafa Kemal Atatürk Başkan Uye
 Mustafa Kemal Atatürk Başkan Uye	 Mustafa Kemal Atatürk Başkan Uye	 Mustafa Kemal Atatürk Başkan Uye	 Mustafa Kemal Atatürk Başkan Uye
 Mustafa Kemal Atatürk Başkan Uye	 Mustafa Kemal Atatürk Başkan Uye	 Mustafa Kemal Atatürk Başkan Uye	 Mustafa Kemal Atatürk Başkan Uye
 Mustafa Kemal Atatürk Başkan Uye	 Mustafa Kemal Atatürk Başkan Uye	 Mustafa Kemal Atatürk Başkan Uye	 Mustafa Kemal Atatürk Başkan Uye
 Mustafa Kemal Atatürk Başkan Uye	 Mustafa Kemal Atatürk Başkan Uye	 Mustafa Kemal Atatürk Başkan Uye	 Mustafa Kemal Atatürk Başkan Uye

 Mustafa Kemal Atatürk Başkan Uye	 Mustafa Kemal Atatürk Başkan Uye	 Mustafa Kemal Atatürk Başkan Uye	 Mustafa Kemal Atatürk Başkan Uye
 Mustafa Kemal Atatürk Başkan Uye	 Mustafa Kemal Atatürk Başkan Uye	 Mustafa Kemal Atatürk Başkan Uye	 Mustafa Kemal Atatürk Başkan Uye
 Mustafa Kemal Atatürk Başkan Uye	 Mustafa Kemal Atatürk Başkan Uye	 Mustafa Kemal Atatürk Başkan Uye	 Mustafa Kemal Atatürk Başkan Uye
 Mustafa Kemal Atatürk Başkan Uye	 Mustafa Kemal Atatürk Başkan Uye	 Mustafa Kemal Atatürk Başkan Uye	 Mustafa Kemal Atatürk Başkan Uye
 Mustafa Kemal Atatürk Başkan Uye	 Mustafa Kemal Atatürk Başkan Uye	 Mustafa Kemal Atatürk Başkan Uye	 Mustafa Kemal Atatürk Başkan Uye

M. Vecdi Gönül 'ün Başkanlığındaki Sayıştay Genel Kurulunun Hatıra Resimleri

§. 3- TANZİMÂTTAN GÜNÜMÜZE DİVANI MUHASEBAT VE SAYIŞTAY BAŞKAN VE- KİLLERİ

Önemle ifade edelim ki, sonradan asaleten başkanlığa getirilen Armanak Sakızlıyan, Seyfettin Oran ve Mehmet Karabacak hakkında daha evvel bilgi verdiğimizden burada tekrar etmedik.

EDHEMPAŞA

(1234/1818-1310/1893)

(Vekâlet Tarihi: 19.06.1862

Vekâletden Ayrılma: 19.08.1862)

Edhem İbrahim Paşa, 1234/1818'de Sakız'da dünyaya gelmiştir ve hidâyete erdikten sonra Sadrazam Hüsrev Paşa'nın eli altında terbiye görmüş

ve daha sonra da tahsil gayesiyle Fransa'ya gönderilmiştir. 1255/1839'da dönünce Miralay;

-1271/1854'de Meclis-i Âli-i Tanzimat üyeliği;

-1273/1856 yılında.Hâriciye Nâzın;

-1276/1859'da Meclis-i Vâla Azalığı; ve sonra Ticâret Nâzın;

-1279/1862'de Ma'ârif-i Umumiye Nâzın ve **19.06.1862** ila 19.08.1862 tarihleri arasında iki ay kadar bir süre Ahmed Vefik Paşa'nın Sırbistan'a müfettiş olarak gönderilmesi üzerine Divân-ı Muhasebat Reis Vekili;

-1281/1864'de tekrar Ticâret Nâzın;

-1284/1867'de Şûrây-ı Devlet Azası;

-1287/1870'de Ahkâm-ı Adliye Nâzın;

-1293/1875'de Şûrây-ı Devlet reisi; 1294/1877'de Sadrazam oldu. 1310/1893 yılının Ramazan ayında vefat eyledi. Üsküdar'da Mihrimah Sultan Camiinde defn edildi¹.

MEHMED MÜCİB BEY

(1255/1839-1327/1909)

(Vekâlet Tarihi:

Birinci Defa: 28 Cemâziyelâhir 1314/3 Aralık 1896

İkinci Defa: 13 Zilka'de 1323/25 K.ewel 1321 /10 Ağustos 1905

Vekâletden Ayrılma:

Birinci Defa: 21 Receb 1314/27 Temmuz 1896

İkinci Defa: 26 Rebiülevvel 1324/21 Mayıs 1906)

Mehmed Mücib Bey, 1255/1839 yılında İstanbul'da dünyaya gelen Mehmed Mücib Bey, Kapu Çuhadarlarından Ali Bey'in oğludur. Sıbyan Mektebinden sonra Mekteb-i Ma'ârif-i Adliye'de okuyan Mücib Bey, 1272/1856'da mülâzım olarak devlet memuriyetine başlamıştır. 16 Receb 1285/1868 tarihinde Meclis-i Vâlâ'nın Şûrây-ı Devlet ve Divan-ı Ahkâm-ı Adliye diye ikiye ayrılması sırasında Temyîz-i Hukuk Dâiresi Zabıt Kâtibliğine; 1291/1874'de Havale Cemiyeti azalığına; 1295/1878'de Havale Cemiyeti reislğine; 1298/1881 'de Divân-ı Muhasebat azalığın tayin edilmiştir¹.

Değişik zamanlarda Divân-ı Muhasebat Riyasetine vekillik etmiş bir şahsiyettir. Daha evvel de belirttiğimiz üzere, İsmail Zühdü Bey'in birinci reislik görevi, **28 Cemâziyelâhir 1314/3 Aralık 1896** tarihine kadar devam etmiştir. Bu tarihten 21 Receb 1314 tarihine kadar Birinci Daire Reis-i Sânisî Mücib Bey Efendi makama vekâlet etmiştir. Birinci vekâlet Zabıt Ceridesinde şöyle ifade olunmaktadır:

"Makam-ı riyaset münhal olduğundan Hey'et Birinci Daire Reis-i Sânisî Mücib Bey Efendi Hazretleri'nin taht-ı riyasetinde in'ikâd etmiştir."²

1 Pakalın, Mehmed Zeki, *Sicill-i Osmânî Zeyli*, c. XII, sh. 3021; BOA., *Sicill-i Ahvâl Defterleri*, No: 4, sh. 42.

2 1314 Tarihli Divân-ı Muhasebât Zabıt Ceridesi, Sayıştay Arşivi

Daha evvel Mücib Bey'in Divân-ı Muhasebat üyeliğinde bulunduğu da elimizdeki belgelerden anlaşılmaktadır. İlk katıldığı toplantı tarihi 10 Receb 1314/3 Kânunuevvel 1312 şeklindedir. Son karar da bir gün sonraki karardır¹.

İkinci vekâlet ise, Hilmi Efendi'nin 13 Zilka'de 1323/25 Kânunuevvel 1321 tarihinde hacca gittiğini ve yerine Mücib Bey'in vekil tayin ile başlamıştır. Bunu, Zabıt Ceridesindeki şu kayıtlardan anlıyoruz:

"Riyaset Vekâleti Maddesi

İfay-ı farîza-i Hacc-i Şerif için Cânib-i Hicaz'a azimet etmiş olan Reis Atûfetlü Hilmi Efendi Hazretlerinin avdetine değin vazifesinin Birinci Daire Reis-i Sânisî Mücib Bey efendi Hazretleri tarafından vekâleten ifası şeref-sânih olan İrâde-i Seniyye-i Hafzet-i Padişahî muktazây-ı 'münifinden bulunduğu dair şeref-vârid olan 13 Zilka'de 1323/25 Kânunuevvel 1321 tarihli Tezkire-ş Sâmiye okunarak Evâmîr defterine bil-kayd hıfzı tezekkür olundu."² Bu vekâletin 26 Rebiülevvel 1324'e kadar devam ettiğini yine kayıtlardan öğreniyoruz³.

Üçüncü vekâlet ise, 10 Receb 1324/3 7 Ağustos 1322 tarihli toplantıda Reis-i Evvel Hazretlerinin emir ve tensibiyle Mücib Bey Efendi'nin⁴ Hey'ete riyaseti olarak karşımıza çıkmaktadır⁵. Mücib Bey, Divân-ı Muhasebat reis-i sânisî iken 25 Şaban 1327/1909 tarihinde vefat eylemiştir⁶.

1 1314 Tarihli Divân-ı Muhâsebât Zabıt Cerîdesi, Sayıştay Arşivi

2 1323 Tarihli Divân-ı Muhâsebât Zabıt Cerîdesi, Sayıştay Arşivi

3 1324 Tarihli Divân-ı Muhâsebât Zabıt Cerîdesi, Sayıştay Arşivi

4 1324 Tarihli Divân-ı Muhâsebât Zabıt Cerîdesi, Sayıştay Arşivi

5 1324 Tarihli Divân-ı Muhasebat Zabıt Cerîdesi, Sayıştay Arşivi, Karar No: 1624, 1626

6 İbnül-Emin Mahmûd kemal, Son Asır Türk Sârileri. İstanbul 1988, I, sh. 447.

NÂZIR-ZÂDE MAHMUD HAMDİ BEY

(1273/1857-?)

(Vekâlet Tarihi: 30 Receb 1324/5 Eylül 1906

Ayrılma: 26 Ramazan 1324/21 Teşrîn-i evvel 1906)

Nâzır-zâde Mahmud Hamdi Bey, Nevrokob ayanı Abdüllatif Ağa-zâde Hüseyin Hâmid Bey'in oğludur ve 1273/1857'de Nevrokob'de dünyaya gelmiştir. 1288/1871'de Nevrokob Tahrirat Kaleminde göreve başladı. Mekteb-i Mülkiye'de iki yıl okudu. Fransızca öğrendi. 1297/1880'de Sicill-i Ahvâl Komisyonu Kâtibliğine; 1302/1885'de yeniden teşkil olunan Hâriciye Memurları Tahkik Komisyonu Azalığına; 1306/1889'da Mubayaa Komisyonu Reislğine; 1308/1891 'de Sicill-i Ahvâl Müdiriyyet-i Umûmiyyesine; 1312/1896'de Edirne ve Selanik Vilâyetleri Mülkiye Müfettişliğine; 1 Safer 1318/17 Mayıs 1900 tarihinde Divân-ı Muhasebat azalığına; 19 Safer 1321/4 Mayıs 1903 tarihinde Divân-ı Muhasebat İkinci Dairesi Reis-i Sânilğine tayin edildi. 30 Receb 1324/5 Eylül 1906 tarihinden 26 Ramazan 1324/21 Teşrîn-i evvel 1906 tarihleri arasında Divân-ı Muhasebat Resi Vekilliği yaptı. 1 Eylül 1325/1909 tarihinde emekli oldu¹.

Hamdi Bey Efendi Hazretleri, 8 Şaban 1324/28 Eylül 1906 yılında Râsih Bey'e vekâleten Divân-ı Muhasebat başkanlığını yürüttüğü elimizdeki Zabıt Ceridelerinden anlaşılmaktadır².

1 Pakalın, Mehmed Zeki, *Sicill-i Osmânî Zeyli*, c. VIII, sh. 1952-1955: BOA., *Sicill-i Ahvâl Defterleri*, No: 2, sh. 1016-1017, NO: 150, SH. 387.

2 **1324 Tarihli Divân-ı Muhasebat Zabıt Cerîdesi**, Sayıştay Arşivi, Karar No: 1624, 1626

MEHMED NAZİF BEY

(1276/1859-?)

**(Vekâlet Tarihi: 12 Kânun-ı sâni 1328/1912
Vekâletden Ayrılma: 20 Kânun-ı Sâni 1330/1914)**

Mehmed Nazif Bey; Mîrlivâ Ahmed Râğıb Paşa'nın oğlu olup 1276/1859 yılında İstanbul'da dünyaya geldi. Divân-ı Muhasebat'ta açılan Usul Defterleri derslerine devam den Nazif Bey, Mekteb-i Hukuk'u da 1312/1896 yılında bitirdi. 1291/1875'De Bâb-ı Seraskerî Muhâkemât Dairesi Kâtibliğine; 1299/1883'de Divân-ı Muhasebat Tahrirat Kalemî Müsevidliğine; 1304/1889'da Mümeyyizliğe; 1324/1899 yılının Eylül ayında Divân-ı Muhasebat İkinci Reisliğine; 1336/1920'de Maliye Nezâreti Müsteşarlığına; 1336/1920 yılının Ağustosunda Damad Ferit Paşa'nın kabinesinde Maliye Nazırlığına; aynı yılın Eylül ayında Rüşumat Müdiriyet-i Umumiyyesine; 1337/1921'de Şûrây-ı Devlet azalığına; çok geçmeden Şûrây-ı Devlet Mülkiye ve Ma*arif Dairesi İkinci Reisliğine tayin edildi ve saltanatın sonuna kadar bu vazifede kaldı. Divân-ı Muhasebat İkinci Reisliğinde iken 12 Kânun-ı sâni 1328/1912 tarihinden 20 Kânun-ı Sâni 1330/1914 tarihin kadar vekâleten Divân-ı Muhâsebât'ın reisliğine tayin olundu¹.

Daha evvel de Divân-ı Muhasebat üyeliği ve Daire Başkanlığı yapan Nazif Bey'in zamanındaki Divân-ı Muhasebat Hey'et-i Umumiyesi şöyledir:

Reis Vekili: Nazif Bey Efendi

Armanak Bey Efendi; Naci Bey Efendi; Rif'at Bey Efendi; Ahmed Bey Efendi; Tal'at Bey Efendi; Hakkı Bey Efendi; Zıya Bey Efendi; Fuad Bey Efendi; Hacı Said Bey Efendi; Hasan Tahsin Bey Efendi.

Müddeiumumi: Cemal Bey Efendi²

¹ Pakahn, Mehmed Zeki, *Sicill-i Osmânî Zeyli*, c. XIII, sh. 3092-3094; BOA., *Sicill-i Ahvâl Defterleri*, No: 26, sh. 383.

² 1331, 1332 ve 1333 Tarihli Divân-ı Muhasebat Zabıt Cerîdesi, Sayıştay Arşivi, Karar No: 285, 368, 456

Nazif Bey'in Başkanlığındaki Divân-ı Muhâsebât Hey'etinin Aldığı Kararlardan Bir Örnek Ve Hey'etin İmzaları (Divân-ı Muhâsebât Zabıt Ceridesi, Sayıştay Arşivi)

ملاحظات	دیوان محاسبات	مجلس
	<p>صالح</p> <p>نظیف بیگ آقزی</p> <p>آفتاب بیگ آقزی</p> <p>ناجی بیگ آقزی</p> <p>فخر بیگ آقزی</p> <p>محمد بیگ آقزی</p> <p>طلح بیگ آقزی</p> <p>حسن بیگ آقزی</p> <p>عباس بیگ آقزی</p> <p>نور بیگ آقزی</p> <p>عبدالمجید بیگ آقزی</p> <p>عمر خدیجه بیگ آقزی</p> <p>محمد بیگ آقزی</p>	<p>۸۸۵</p>
	<p>مجلس</p>	
	<p>ایضا و سایر... (The following text is a transcription of the handwritten notes in the table, which are extremely dense and difficult to read due to the cursive script and overlapping lines. It appears to be a detailed record of the council's proceedings, including names of members and specific decisions or reports.)</p>	

HÜSEYİN HAŞİM BEY

(1275/1858 -1336/1920)

(Vekalet Tarihi: 08.08.1916

Vekâletden Ayrılma : 28.10.1916)

Hüseyin Haşim Bey, Yenişehirli Abdülkadir Efendi'nin oğlu olup 1275/1258 yılında Yenişehir'in Fener mevkiinde dünyaya geldi. Yenişehir Mutasamfı Said Paşa'nın kâtibi olan Muallim Naci ile tanıştı. Yenişehir Yunanistana terkedilince İstanbul'a hicret eyledi. 1297/1881'de Bâb-ı Âli'de memuriyete başladı. Fâtih Camiinde Hoca Ahmed Remzi'nin derslerine devamla icazet aldı. Sanâyi'-i Nefise Mektebinde yağlı boya ve hat derslerini takib etti. Medrest'ül-hattâtîn açılınca Hat Muallimliğine tayin olundu. Çeşitli devlet memuriyetleri arasında Divân-ı Muhasebat azalığı ve vekilliği'de yaptı¹. Mehmet Tevfik Biren'in ikinci defa Sayıştay Başkanlığı yaptığı 02.01.1915 ile 04.03.1919 tarihleri arasında, Birinci Başkanın geçici olarak bulunmadığı 08.08.1916-28.10.1916 tarihleri arasında Başkanlığa vekâlet etmiştir.

1. Pakalın Mehmed Zeki, *Sicill-i Osmâni Zeyli*, c. VIII, sh. 2092-2098; BOA., *Sidll-i Ahvâl Defterleri*, No: 49, sh. 477

Bu dönemde Üyelerden Armanak Bey Kurul Kararlarında sıralamada en kıdemli olarak gözükmektedir. Buna rağmen Başkanın olmadığı zaman Başkan vekilliği ikinci sırada bulunan Hüseyin Haşim Bey'e tevcih edilmiştir. 4 Ekim 1916 tarihinde Hüseyin Haşim Bey'in de mazeretli olduğu ve Birinci Başkanlığa Armanak Bey'in vekâlet ettiği Karardaki isim çizelgesine bilhassa şerhedilmiştir¹.

Reis Vekili: Hüseyin Hâşim Bey Efendi

Armanak Bey Efendi

Naci Bey Efendi

Ahmed Bey Efendi

Tal'at Bey Efendi

Hakkı Bey Efendi

Fuad Bey Efendi

Hacı Said Bey Efendi

Abdülvâhid Bey Efendi

Cemal Bey Efendi

Müddeiumumi: Cemal Bey Efendi²

1 Bkz. Gönül, Olgun, Osmanlı İmparatorluğu Dönemindeki Sayıştay Başkanları.

2 1335 Tarihli Divân-i Muhâsebât Zabıt Ceridesi. Sayıştay Arşivi.

AHMED NUREDDİN BEY

(Vekâlet Tarihi: 28 Teşrîn-i evvel 1338/1922)

Armanak Bey'in Sayıştay Başkanlığı yaptığı son günlerde, Birinci Başkanın geçici olarak bulunmadığı 28 Teşrîn-i evvel 1338/1922 tarihinde Cumartesi günü toplanan Hey'et-i Umumiye'de Başkanlığa vekâlet etmiştir.

Bu dönemde reis Armanak Beyin bulunmadığı özellikle şerh düşünülmüştür. Ahmed Nureddin Bey'in vekâlet ettiği bu toplantı, bizim tesbitlerimize göre, Divân-ı Muhasebat'ın son kararı olsa gerektir. Bu tarihte Hey'et-i Umumiye şu şekildedir:

Reis Vekili: Ahmed Nureddin Bey Efendi

Fuad Bey Efendi

Hacı Said Bey Efendi

Abdülvâhid Bey Efendi

Cemal Bey Efendi

Zıya Bey Efendi

Abdülvâhid Bey Efendi

Petri Bey Efendi

Abdülcilil Bey Efendi

Hasan Zeki Bey Efendi

Mükrim Bey Efendi¹.

1 Teşrîn-i Evvel 1338 Tarihli Divân-ı Muhasebat Zabıt Cerîdesi. Sayıştay Arşivi.

MUSTAFA FAİK EKE

(Vekâlet Tarihi: 14.10.1926

24.04.1951

11.05.1954

Vekâletden Ayrılma: 26.03.1931

20.12.1951

21.12.1954)

Mustafa Faik Eke 1893 yılında Gaziantep'te doğdu. Babasının adı Abdurrahman, annesinin adı Hamide'dir. İlk Okulu Antakya'da bitirdikten sonra liseden de mezun oldu.

İstanbul'un çeşitli kazalarındaki kısa memuriyetlerinden sonra 1916 yılında Sayıştay'da mümeyyiz olarak işe başladı. Maliye Bakanlığında da bazı görevlerde bulunup, 1923 senesinde Divân-ı Muhâsebât Reis-i Saniliğine seçildi.

14.10.1926 tarihinde memuren Londra'ya giden ve orada iken mebus seçilen Sayıştay Başkanı Fuat Ağralf'nın görevden ayrılmasıyla Birinci Başkan Vekilliğine getirildi, 26.3.1931 tarihinde Fuat Ağralf'nın tekrar Başkanlığa

gelmesiyle 1. Daire Başkanı oldu. 24.4.1951 tarihinde (20.4.1951 tarihinde emekliliğe ayrılan Başkan Seyfi Oran'ın yerine) tekrar Başkan vekilliğine başladı ve bu görevi 21.12.1951 tarihine kadar sürdürdü.

11.5.1954 ile 21.12.1954 tarihleri arasında da 2.5.1954 tarihinde Ankara Milletvekili seçilen Başkan Mümtaz Tarhan'dan boşalan Birinci Başkanlığa, yeni Başkan Muhittin Gürün seçilinceye kadar yine vekâlet etti¹.

1339/1923'Deki Sayıştay Heyeti şunlardır:

Reis Vekili: Faik bey Efendi

Reis-i Sâni: Âbidin Beyefendi, Hüseyin Âlim Beyefendi

Aza: Celil Beyefendi

Basri Beyefendi

Yusuf Ziya Beyefendi

Kâmil Beyefendi

Müeyyed Beyefendi

Fevzi Beyefendi

Refik Beyefendi²

1 Bkz. Gönül, Olgun, **Osmanlı İmparatorluğu Dönemindeki Sayıştay Başkanları.**

2 Kânunu Evvel **1339 Tarihli Divân-ı Muîfesebât Zabıt Cerîdesi**, Sayıştay Arşivi.

ABDULLAH ÂLÎ HEMEN

(Vekalet Tarihi: 06.01.1961
25.05.1962

Vekâletden Ayrılma: 25.10.1961
16.03.1965)

1900 yılında İstanbul'da doğdu. Babasının adı Ömer, Anasının adı Necibe'dir. Siyasal Bilgiler Okulunu bitirdikten sonra 1923 yılında Maraş ve Adana'da Tarih ve coğrafya öğretmenliği yaptı, daha sonra Murakıp Muavini olarak Sayıştay'daki görevine başladı. 1943 yılında Sayıştay Üyeliğine, 1956 yılında da Daire Başkanlığına seçildi.

6.1.1961-25.10.1961 tarihlerinde ve 25.5.1962-16.3.1965 tarihlerinde Sayıştay Başkanlığına vekâlet etti¹.

1. Bkz. Gönül, Olgun, Osmanlı İmparatorluğu Dönemindeki Sayıştay Başkanları.

**Mustafa Âli Hemen'in Başkanlığındaki Divân-ı Muhâsebât Hey'etinin
Aldığı Kararlardan Bir Örnek Ve Hey'etin İmzaları (Divân-ı Muhâsebât
Zabıt Cerîdesi, Sayıştay Arşivi)**

Birinci Başkan Kuhittin GÜRÜN (Mezun)	<i>Kuhittin Gürün</i>	Birinci Başkan V. D. I. Başkanı A. Ali Hemen	<i>A. Ali Hemen</i>
D. I. Başkan V. Üye Raşit ÜRANCİK	D. 2. Başkanı Kemal TOLLUOĞLU	D. 3. Başkanı M. Karabacakoğlu	
D. 4. Başkanı İhsan ÜGAT (Mezun)	D. 4. Başkan V. Üye Nuhî UŞKUN	Üye A. Rıza TOKSOZ	
Üye Nihat BAYKAR	Üye Cafer OLCAY	Üye Caiâl ÇİTİCİ	Üye Fahri NİSA YETMEN
Üye Hüdaî DİMER	Üye Hikmet ÜKTEN	Üye Azmi SEYHAN (imzası bulunamadı)	Üye Remzi KONAĞCI
Üye Semih ERON	Üye V. Necdet TEKTİR	Üye V. Turan DEMİRKAN	Savcı Fikret KARABİNE

KEMALETTİN TOLLUOĞLU

(Vekâlet Tarihi : 17.03.1965 09.01.1973
Vekâletten Ayrılma : 17.04.1967 04.06.1973)

1913 yılında Ankara'da doğdu. Babası Avukat Vehbi Tolluoğlu, Annesi Fahriye Tolluoğlu'dur. 1936 yılında Ankara Hukuk Fakültesinden mezun olduktan sonra Yedek Subay olarak askerlik hizmetini 1937 yılında tamamladı. 12.11.1937 tarihinde Murakıp Muavini olarak Sayıştay'daki görevine başladı. 1938-39 döneminde Sayıştay'daki meslek kursunu pekiyi dereceyle ikmâl etti. Sayıştay Denetçiliğinin çeşitli kademelerinde bulunduktan sonra 19.1.1956 tarihinde, seçildiği Sayıştay Üyeliği görevine başlamıştır, 28.1.1958 tarihinde Daire Başkanlığına seçilmiştir. Daha sonra 2 ve 1. Daire Başkanı olarak görevine devam etmiştir. Osman Kemalettin Tolluoğlu, Abdullah Ali Hemen'in yaş haddinden ötürü emekliliğe ayrıldığı tarihle Rıza Turgay'ın Başkan seçildiği 18.4.1967 tarihleri arasında Birinci Başkanlığa Vekâlet etti. Ayrıca Rıza Turgay'ın Başkanlıktan isteği ile ayrıldığı 8 Ocak 1973 tarihi ile görevi başındayken vefat ettiği 4.6.1973 tarihine kadar da Başkan vekilliği uhdesindeydi.

1 Bkz. Gönül, Olgun, Osmanlı İmparatorluğu Dönemindeki Sayıştay Başkanları.

VASFİ İLTER

(Vekâlet Tarihi: 28.08.1977
Vekâletten Ayrılma: 06.06.1978)

1914 yılında Üsküdar'da doğdu. Babası Rıza, Anası Reşide İlder'dir.

Siyasal Bilgiler Okulundan mezun olmuştur. Maliye Bakanlığının çeşitli ünitelerinde memuriyet yapmıştır. 1938-1946 yılları arasında süren bu memuriyetlerini takiben 1946 yılında Ağrı Defterdarı olmuştur. Daha sonra Gümüşhane, Hatay, Eskişehir ve Ankara Defterdarlıklarında bulundu. 1967 yılında Sayıştay 5. Daire Başkanlığına seçildi. 1974 tarihinde isteğiyle emekli olduğu 2/5/1979 tarihine kadar da 1. Daire Başkanlığı görevinde bulundu. Mehmet Karabacak'ın yaş haddinden emekli olduğu 28/8/1977 tarihinden, sonraki Başkan Hüseyin Cahit Eren'in seçildiği 6/6/1978 tarihleri arasında Sayıştay Birinci Başkanlığına vekâlet etti.

1 Bkz. Gönül. Olgun. Osmanlı İmparatorluğu Dönemindeki Sayıştay Başkanları.

SERVET KOKSAL

(Vekalet Tarihi: 03.06.1984
Vekâletten Ayrılma: 21.11.1984)

1928 yılında Erbaa-Tokat'da doğdu. Annesi Saadet, Babası Murat Köksal'dır. Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü'nün Fizik-Kimya Bölümünü 1946-1947 döneminde bitirdi. 1947-1953 yılları arasında Trabzon Erkek Sanat Enstitüsünde öğretmenlik yaptı. 1953-1955 tarihinde Sayıştay'da murakıp muavini olarak göreve başladı. Sayıştay meslek kursunu 1955-1956 döneminde pekiyi derece ile ikmal etti. Sayıştay Denetçiliğinin çeşitli aşamalarında çalıştıktan sonra seçildiği Sayıştay Üyeliği görevine 30/6/1967 tarihinde başladı. 28/10/1981 tarihinde 4. Daire Başkanı seçildi. Birinci Başkan Hüseyin Cahit Eren'in 2 Haziran 1984 cumartesi günü ani bir kalp krizi sonucunda vefat etmesinden sonra, yeni Başkan Servet Şamhoğlu'nun göreve başladığı 22 Kasım 1984 tarihleri arasında Birinci Başkanlığa vekâlet etmiştir .

1. Bkz. Gönül, Olgun, Osmanlı İmparatorluğu Dönemindeki Sayıştay Başkanları.

EKLER

SAYIŞTAY İLE ALAKALI TABLOLAR

**Ş. 1- DİVÂN-I MUHÂSEBÂT REİSLERİ VE SA-
YIŞTAY BAŞKANLARI**

İsmi	Göreve Başlangıç Tarihi	Görevden Ayrılış Tarihi
OSMANLI DÖNEMİ		
AHMED VEFİK PAŞA	30 Zilkade 1278 29 Mayıs 1862	8 Ramazan 1279 20 Ağustos 1862
AHMED VEFİK PAŞA	8 Ramazan 1279 20 Ağustos 1862	21 Ramazan 1280 26 Şubat 1863
EMİN EFENDİ	Muharrem 1280 Nisan 1863	Rebîülahir 1281 Eylül 1864
HÂLET MEHMED PAŞA	Rebîülahir 1281 Eylül 1864	Muharrem 1285 Nisan 1868
ÂSİM MEHMED PAŞA	Rebîülahir 1285 Temmuz 1868	17 Muharrem 1286 30 Nisan 1869
MUSTAFA NURİ PAŞA	17 Muharrem 1286 30 Nisan 1869	8 Recep 1288 24 Eylül 1871
AHMED ZÜHDÜ PAŞA	8 Recep 1288 24 Eylül 1871	15 Şaban 1288 31 Ekim 1871
YUSUF ZİYA PAŞA	16 Şaban 1288 1 Kasım 1871	20 Ramazan 1288 4 Aralık 1871
ABDULLAH GÂLİB PAŞA	20 Ramazan 1288 4 Aralık 1871	15 Zilkade 1288 27 Ocak 1872
MEHMED EMİN PAŞA	15 Zilkade 1288 27 Ocak 1872	16 Recep 1289 20 Eylül 1872

AHMED ZÜHDÜ PAŞA	16 Recep 1289 20 Eylül 1872	3 C.evvel 1290 2 Nisan 1873
İBRAHİM EDİB EFENDİ	3 C.evvel 1290 2 Nisan 1873	Zilkade 1292 Kasım 1875
RIZÂ MEHMED BEY	Zilkade 1292 Kasım 1875	21 Muharrem 1294 6 Şubat 1877
OHANNESEFENDİ	21 Muharrem 1294 6 Şubat 1877	Zilhicce 1295 Kasım 1878
OHANNESEFENDİ	23 Zilkade 1296 8 Kasım 1879	12 Muharrem 1302 4 Kasım 1884
HACI AKİF EFENDİ	14 Muharrem 1302 6 Kasım 1884	8 Zilhicce 1305 17 Ağustos 1888
İSMAİL ZÜHDÜ BEY EFENDİ	15 Zilhicce 1305 24 Ağustos 1888	28 C.ahir 1314 3 Aralık 1896
HÜSEYİN TEVFİK PAŞA (VİDİNLİ TEVFİK PAŞA)	21 Recep 1314 26 Aralık 1896	2 C.ahir 1315 28 Ekim 1897
HASAN FEHMİ PAŞA	12 C.ahir 1315 9 Kasım 1897	28 Muharrem 1320 7 Aralık 1902
HİLMİ EFENDİ	29 Muharrem 1320 8 Aralık 1902	12 Zilkade 1323 8 Ocak 1906
Mehmet TEVFİK BEY (BİREN)	22 Mart 1906	24 Mart 1906
MEHMED RÂSİH BEY	21 R.evvel 1324 16 Mayıs 1906	7 Şaban 1326 5 Eylül 1908
İSMAİL ZÜHDÜ BEY EFENDİ	7 Şaban 1326 5 Eylül 1908	9 Şaban 1327 26 Ağustos 1909
MEHMED RÂSİH BEY	29 Receb 1327 17 Ağustos 1909	10 Şaban 1327 27 Ağustos 1909
MEHMED RİF'AT BEY (TOPAL)	10 Şaban 1327 27 Ağustos 1909	15 Safer 1331 24 Ocak 1913

MEHMED TEVFİK BEY (BİREN)	17 Safer 1333 4 Ocak 1915	3 Cem.âhire 1337 6 Mart 1919
SAKIZLI ARMANAK EFENDİ	Vekil: 3 Cem.âhire 1337 6 Mart 1919	4 Receb 1337 5 Nisan 1919
SAKIZLI ARMANAK EFENDİ	Asil: 4 Receb 1337 5 Nisan 1919	1 Kasım 1922
CUMHURİYET DÖNEMİ		
ALİ FUAT AĞRALI	12 Aralık 1923	1 Kasım 1927
ALİ FUAT AĞRALI	29 Mart 1931	25 Ekim 1933
MEHMET SEYFETTİN ORAN	14 Aralık 1933	20 Nisan 1951
MÜMTAZ TARHAN	17 Aralık 1951	2 Mayıs 1954
MUHİTTİN GÜRÜN	22 Aralık 1954	6 Ocak 1961
MUHİTTİN GÜRÜN	26 Ekim 1961	24 Mayıs 1962
MEHMET RIZA TURGAY	14 Nisan 1967	8 Ocak 1973
MEHMET KARABACAK	14 Mart 1974	28 Ağustos 1977
H. CAHİT EREN	6 Haziran 1978	19 Mart 1979
SERVET SAMLIOĞLU	22 Kasım 1984	20 Nisan 1991
M. VECDİ GÖNÜL	8 Mayıs 1991	Görevde

Ş. 2- DİVÂNİ MUHASEBÂT ve SAYIŞTAY BAŞKAN VEKİLLERİ

İsmi	Gör. Baş. Tarihi	Gör. Ayr.Tarihi
<u>OSMANLI DÖNEMİ</u>		
ETHEM PAŞA	19 Haziran 1862	19 Ağustos 1862
MUCİP BEY	1. Defa 28 Cem.âhir 1314 3 Aralık 1896 2. Defa 13 Zilka'de 1323 10 Ağustos 1905	1. Defa 21 Receb 1314 27 Temmuz 1896 2. Defa 26 Rebiülevvel 1324 21 Mayıs 1906
HAMDİ BEY	8 Şaban 1324 28 Eylül 1906	>
NAZİF BEY	19 Safer 1331 28 Ocak 1913	16 Safer 1333 3 Ocak 1915
HÜSEYİN HAŞİM BEY	9 Ağustos 1916	28 Ekim 1916
AHMED NUREDDİN BEY	28 T. evvel 1338 1922	>
ARMANAK SAKIZLIYAN	Vekil: 3 Cem.âhire 1337 6 Mart 1919	4 Receb 1337 5 Nisan 1919

CUMHURİYET DÖNEMİ

MUSTAFA FAİK EKE	3 Haziran 1921	11 Aralık 1923
MUSTAFA FAİK EKE	2 Kasım 1927	28 Mart 1931
MUSTAFA FAİK EKE	24 Nisan 1951	21 Aralık 1951
MUSTAFA FAİK EKE	12 Mayıs 1954	22 Aralık 1954
SEYFETTİN ORAN	31 Ekim 1933	14 Aralık 1933
ABDULLAH ÂLİ HEMEN	7 Ocak 1961	24 Ekim 1961
ABDULLAH ÂLİ HEMEN	25 Mayıs 1962	16 Mart 1965
KEMALETTİN TOLLUOĞLU	17 Mart 1965	17 Nisan 1967
KEMALETTİN TOLLUOĞLU	9 Ocak 1973	4 Haziran 1973
MEHMET KARABACAK	5 Haziran 1973	13 Mart 1974
VASFI İLTER	28 Ağustos 1977	6. Haziran 1978
SERVET KOKSAL	3 Haziran 1984	21 Aralık 1984

**Ş. 3- DİVÂN-I MUHASEBÂT KÂTİB-İ UMUMİ-
LERİ VE SAYIŞTAY GENEL SEKRETER-
LERİ**

OSMANLI DÖNEMİ	
Rıza Bey (Kâtib-i Evvel)	1280-1281
Mesrur Bey (Başkâtib)	1282-1283
Hacı Akif Efendi (Maliye Dâiresi Başkâtibi)	1284
Esad Efendi (Muhâkemât Dâiresi Başkâtibi)	1284
(Başkâtib)	1285-1287
Mazhar Bey (Başkâtib)	1288-1289
Hilmi Efendi (Başkâtib)	1290-1294
Es'ad Efendi (Başkâtib)	1295-1297
Zühtü Bey (Başkâtib)	1297-1301
Mesrur Bey (Başkâtib)	1301
Hacı Akif Efendi (Başkâtib)	1302
Zühtü Bey (Başkâtib)	1303-1305
Fehmi Efendi (Başkâtib)	1306
Abdurrahman Fehmi Efendi (Başkâtib)	1307-1310
Muhammed Atâ Bey (Başkâtib)	1315-1318
Atâ Bey (Başkâtib)	1319-1326
Mehmet Fuat Bey (Başkâtib)	1327
Mehmet Fuat Bey (Başkâtib)	1333-34

CUMHURİYET DÖNEMİ

Ahmet HALİT (V)	1926-1927
Halit DEMİRSOY	1927-1932
Kemalettin ARIÇAY	1934-1944
Niyazi EMİR	1953-1959
Bedri RAKUNT	1959-1967
Raşit ÖRENCİK	1967-1968
Servet KOKSAL	1968-1977
Mehmet KÂMILOĞLU	1978-1983
Yaşar AYDIN	1983-1984
Ömer Faruk ÇULHACI	1984-1986
Halil İbrahim BAŞARAN	1986-1991
Şemsettin AZİZOĞLU	1991-1992
Harun ERDOĞAN	1993-

§. 4- DİVÂN-I MUHÂSEBÂT DÂİRE REİSLERİ

OSMANLI DÖNEMİ DAİRE REİSLERİ

Halet Bey, Maliye Dâiresi Reisi	1284
Ali Bey , Muhâkemât Dâiresi Reisi	1284
Hafız Said Efendi, Birinci Daire Reis-i Sâñî	1297-1298
Hacı Akif Efendi, İkinci Daire Reis-i Sâñî	1297-1298
Birinci Daire Reis-i Sâñî	1299-1301
Rıfat Efendi, İkinci Daire Reis-i Sâñî	1299» 13110
Said Efendi, Birinci Daire Reis-i Sâñî	1302-1310
Tevfik Efendi, İkinci Daire Reis-i Sâñî	1301-1303
Kâmil Efendi, İkinci Daire Reis-i Sâñî	1304
Edvars Efendi, İkinci Daire Reis-i Sâñî	1305-1310
Mücib Bey, Birinci Daire Reis-i Sâñî	1315-1326
Hilmi Efendi, İkinci Daire Reis-i Sâñî	1315-1316

Ali Efendi, İkinci Daire Reis-i Sâni	1317
Hilmi Efendi, İkinci Daire Reis-i Sâni	1318-1320
Râif Bey, İkinci Daire Reis-i Sâni	1321
Nâzır-zâde Hamdi Bey, İkinci Daire Reis-i Sâni	1322-1326
Armanak Bey, Birinci Daire Reis-i Sâni	1328-1334
Mehmed Naizf Bey, İkinci Daire Reis-i Sâni	1327-1328
Cemal Bey, İkinci Daire Reis-i Sâni	1333-1334

CUMHURİYET DÖNEMİ DAİRE BAŞKANLARI (Alfabetik Sıraya Göre)

- A.Mithat Testereci, 6'ncı Daire Başkanı (1949-1991)**
Abdullah Ali Heman, 2'inci Daire (1924-1965)
Abidin Yurdakul, 2'inci Daire (1924-1942)
Ahmet Halit Demirsoy, Daire Başkanı (1915-1945)
Ahmet Nurettin, 1'inci Daire Başkanı (1880)
Ali Râgıb Ögel, Daire Başkanı (1924-1960)
Ali Refik Baküy, Daire Başkanı (1924-1958)
Ali Rıza Orhan, 5'inci Daire (1967-1981)
Azmi Seyhan, 7'inci Daire (1960-1973)
Celâl Çitici, 5'inci Daire Başkanı (1928-1972)
Doğan Ulusoy, 6'nci Daire Başkanı (1950-1991)
Ferda Yazgaç, 5' inci Daire Başkanı (1949-1991)
Halil Kırcah, 2' nci Daire Başkanı (1948-1988)

- Hüseyin Alim Bey, 2' Nci Daire Başkanı (1915-1948)
Hüdai Dümer, Daire Başkanı (1935-1972)
Hüseyin Haşim Bey, 2'nci Daire Başkanı (1914-1921)
İhsan Necdet Tanyıldız, 2'nci Daire Başkanı (1950-1979)
İhsan Ögat, 3'üncü Daire Başkanı (1956-1971)
İhsan Gener, 1'inci Daire Başkanı (1954-1991)
Kemalettin Tolloğlu, 2'nci Daire Başkanı (1937-1973)
M. Halit Öztunalı, 2'nci Daire Başkanı (1953-1990)
M. Kemal Ersun 3'üncü Daire Başkanı (1947-1987)
Mehmet Ali Apak, Daire Başkanı (1924-1951)
Mehmet Tevfik, Daire Başkanı (1906-1919)
Mustafa Faik Eke, 1'inci Daire Başkanı (1916-1958)
Mesut Tozan, 7'nci Daire Başkanı (1959-1990)
Muzaffer Şakarcan, 8'inci Daire Başkanı (1954-1988)
Nihat Başakar, Daire Başkanı (1932-1972)
Osman Büyükyılmaz, 4'üncü Daire Başkanı (1951-1991)
Osman Cebi, Daire Başkanı (1967-1983)
Ömer Fevzi Erinç, 4'üncü Daire Başkanı (1924-1944)
Semiha Denizdöven, 1'inci Daire Başkanı (1941-1985)
Sena Aral, 1'inci Daire Başkanı U949-1988)
Vasfi İlter, 1'inci Daire Başkanı (1967-1979)
Yusuf Ziya Aslan, Daire Başkanı (1924-1951)

**§. 5- DİVÂNİ MUHASEBAT VE SAYIŞTAY
MÜDDEİUMUMİLERİ**

Sakızlı Ohannes Efendi	1297-1315
Cemal Bey	1315-1326
Yusuf Ziya Efendi	1327
M.Faik Baysal	1925
Mehmet Ali Apak	1926-1933
Enver Arkun	1934-1957
Fikret Hamdi Karabina	1958-1973
Numan Fikret Akış	1974-1979
Raif Turgut (Vekil)	1979-1986
Raif Turgut (Asil)	1986-1993
Erdoğan Tarıman (Vekil)	1993-Halen

Ş. 6- DİVÂN-İ MUHÂSEBÂT VE SAYIŞTAY Ü- YELERİ

OSMANLI DÖNEMİ DİVÂNI MUHÂSEBÂT AZALARI

(Alfabetik Sıraya Göre)

- Abdülvâhid Bey (1333-1338/1914-1922)
Agâh Efendi (1281-1284/1865-1867)
Ahmed Efendi (1285-1286/1868-1869)
Ahmed Efendi (1322/1904-1326-1908)
Ahmed Nureddin Bey (1327-1334/1909-1916)
Afi Bey (1281-1284/1865-1867)
Ali Bey (I) (1278-1279/1862-1863)
Ali Bey (II) (1278-1279/1862-1863)
Ali Bey (III) (1278-1279/1862-1863)
Ali Efendi (1317/1899-1900)
Arastidi Bey (1278-1281/1862,-1864)
Ârif Efendi (I) (1281-1288/1864-1871)
Ârif Efendi (II) (1288- 1871)
Armanak Bey (1327-1909/1334-1916)
Âsim Paşa (1291-1293/1873-1877)
Atâ Efendi (1291-1873/1293-1876)
Aziz Efendi (1281-1284/1865-1867)
Aziz Efendi (1285-1288/1868-1871)
Aziz Efendi (1288- 1871)
Aziz Efendi (1288-1289/1872)
Aziz Efendi (1289-1290/1872-1873)
Aziz Efendi (1291-1292/1873-1875)
Aziz Efendi (1293-1876/1294-1877)

- Ağaton Efendi (1278-1862/1281/1864)**
Besim Bey (1315/1897-1898)
Cemal Bey (1288-1872/1294-1877)
Cemal Bey (1303-1885/1306/1888-1889)
Cemal Bey (1315/1897-1898)
Cemal Bey (1320/1902-1903)
Cemal Bey (1333-1334/1914-1916)
Cemal Bey (I) (1310/1892-1893)
Cemal Bey (II) (1310/1892-1893)
Cemal Efendi (1321/1903-1904/1324/1906-1907)
Cemil Bey (1288-1289/1872)
Deyran Bey (1281-1284/1865-1867)
Edvars Efendi (1297-1879)
Edvars Efendi (1298-1880)
Edvars Efendi (1300-1882/1310/1892-1893)
Emîn Bey (1281-1283/1864-1866)
Emîn Efendi (1281-1284/1865-1867)
Emîn Efendi (1285-1286/1868-1869)
Emîn Efendi (1288- 1871/1289/1872)
Emin Efendi (1320/1902-1903/1326-1908)
Emîn Efendi (!) (1286-1288/1869-1871)
Emîn Efendi (II) (1286-1288/1869-1871)
Enverî Efendi (1278-1286/1862-1869)
Es'ad Efendi (I) (1288-1289/1872)
Es'ad Efendi (II) (1288/1871-1872)
Es'ad Efendi (1291-1873/1294-1877)
Fahri Efendi (1301-1883/1306-1888-1889)
Faik Efendi (1278-1279/1862-1863)
Fenni Bey (1318/1900-1901/1319/1901-1902)
Şakir Efendi (1301-1883/1306/1888-1889)
Hacı Afedüllatif Efendi (1281-1283/1864-1866)

- Hacı Âkif Efendi (1297-1879/1301-1883)
Hacı Cemal Bey (1316/1898-1899/1317/1899-1900)
Hacı Emin Bey (1281-1284/1865-1867)
Hacı Hasan Bey (1286-1288/1869-1871)
Hacı Mehmed Said Bey (1327-1909/1334-1916)
Hacı Nuri Bey (1318/1900-/1319/1901-1902)
Hacı Tahsin Efendi (1286-1288/1869-1871)
Hacı Tahsin Efendi (1288- 1871)
Hacı İbrahim Efendi (1323/1905-1906/1326-1908)
Haşmet Efendi (1278-1862-/1283-1866)
Hâfız Said Efendi (1297-1879/1298-1880)
Hafız İhsân Bey (1322/1904-1905)
Hafız İhsan Bey (1321/1903-1904-1324/1906-1907)
Haki Bey (1289-1290/1872-1873)
Hâlid Bey (1317/1899-1900/1326-1908)
Halil Rami (1323/1905-1906/1326-1908)
Hasan Bey (1285-1286/1868-1869)
Hasan Bey (1299-1881)
Hasan Tahsin Bey (1327-1909)
Hilmi Efendi (1303-1885/1320-1903)
Hüsni Bey (1300-1882)
Hüsni Bey (1315-1897/1317-1900)
İbrahim Bey (1315/1897-1898/1322/1904-1905)
İbrahim Cemalettin Bey (1308/1890-1891)
İsmail Hakkı Bey (1327-1909/1334-1916)
İsmail Rifat Bey (1327-1909)
Kadri Bey (1297-1879/1300-1882)
Kâmil Efendi (1285-1286/1868-1869)
Kamil Efendi (1301-1883/1304-1886)
Karakaş Karabet Efendi (1315-1898/1317-1900)
Kastro Bey (1298-1880/1302-1884)

Kastro Efendi (1297-1879)
Kerkur Efendi (1317-1900/1326-1908)
Kerkur Hızır Efendi (1315-1898/1322-1905)
Latif Efendi (1285-1286/1868-1869)
Latif Efendi (1288- 1871)
Mahmut Bey (1319-1902/1326-1908)
Mehmed Ali Bey (1304-1886/1321/1903-1904)
Mehmed bey (1288- 1871)
Mehmed Fahri Efendi (1308/1890-1310/1892-1893)
Mehmed Faik Bey (1288-1872/1294-1877)
Mehmed Şâkir Efendi (1310/1892-1893)
Mehmed Fuad Bey (1327-1909/1334-1916)
Mehmed Nazif Bey (1327-1909)
Mehmed Tal'at Bey (1327-1909/1334-1916)
Mehmet Şakir Efendi (1308/1890-1891)
Mesrur Bey (1281-1865/1288- 1871)
Müciib Bey (1299-1881/1326-1908)
Muhtâr Efendi (1287'de yok) (1286-1288/1869-1871)
Mustafa Efendi (1291-1292/1873-1875)
Naci Bey (1327-1909/1334-1916)
Namık Efendi (1305/1306-1889)
Nâzır-zâde Hamdi Bey (1319/1901-1902/1326-1908)
Nuri Bey (1304-1886/1320/1902-1903)
Nuri Bey(I) (1317/1899-1900)
Nuri Bey(II) (1317/1899-1900)
Nuri Efendi (1326-1908)
Ohannes Efendi (1297-1879/1302-1884)
Onnik Bey (1303-1885/1316/1898-1899)
Osman Efendi (1288-1289/1872/1294-1877)
Petri Efendi (1333-1334/1914-1916)
Râif Bey (1317/1899-1900/1326-1908)

Rif'at Efendi (1297-1879/1300-1882)
Said Efendi (1302-1884/1310/1892-1893)
Salih Efendi (1281-1284/1865-1867)
Sâlih Rif'at bey. (1288-1289/1872)
Sâmi Efendi (1281-1864/1288-1871)
Tâhir Bey (1285-1868/1288-1871)
Tahsin Efendi (1281-1865/1286-1869)
Tevfik Efendi (1293-1876/1303-1885)
Yusuf Ziya Efendi (1327-1909/1334-1916)

CUMHURİYET DÖNEMİ SAYIŞTAY ÜYELERİ (Alfabetik Sıraya Göre)

A. Ziya Akif Orbay (1934-1942)
Abdurrahman Serdar (1985-1990)
Ahmet Arıca (1972-1990)
Ahmet Cemal (1911-1941)
Ahmet Faruk Işık (1923-1960)
Ahmet Kemalettin Arıçay (1925-1954)
Ahmet Müeyyet Menemencioğlu (1913-1950)
Ahmet Mükerrerem (1909-1934)
Ahmet Rakım Savcı (1919-1956)
Ahmet Talat Dengel (1925-1951)
Ali Kamil Acarbay (1924-1934)
Ali Remzi Konakçı (1931-1971)
AH Rıza Tokgöz (1931-1971)
Ali Sezener (1942-1979)
Basri Bey (1926-1927)
Besini Muzaffer Gürsoy (196 -1982)
Cafer Olcay (1956-1962)
Celil Bey (1926-1927)
Faik Bey (1926-1927)

- Faruk Beşkardeş (1924-1952)**
Fevzi Bey (1926-1927)
Fikret Hilmi Aktulga " (1925-1955)
Galip Yaşar Kılıçarslan (1959-1990)
Gültekin Aykut (1945-1981)
Halit Özerkan (1939-1974)
Hasan Basri Esen (1924-1942)
Hasan Nazmi Başak (1914-1953)
Hasan Zeki Bey (1906-1931)
Haşim Kılıç (1974-1991)
Hayri Gürsu (1932-1972)
Hazım Dizdar (1967-1974)
Hikmet Öktem (1933-1974)
Hüseyin Namık Gürkök (1939-1968)
Hüsnü Zeki Bey (1926-1927)
İbrahim Ziyaettin Yaybuke (1967-1979)
Kamil Bey (1926-1927)
M. Oktay Aslan (1955-1986)
Mehmet Nuri Çınarlı (1967-1981)
Mehmet Celil Dinçer (1895-1945)
Mehmet Cüneyt (1908-1924)
Mehmet Kâmiloğlu (1978-1987)
Mehmet Talat (1882-1942)
Mehmet İhsan Erenli (1924-1954)
Melek Hepdinç (1969-1979)
Meryem Necdet Çölaşan (1941-1980)
Müeyyed Bey (1926-1927)
Müfit Yeşildere (1959-1982)
Mustafa Hayri Esen (1967-1969)
Mustafa Kemal Urkom (1942-1981)
Mustafa İlham Gövsa (1967-1984)

Necmettin Narlıoğlu (1969-1981)
Ömer Fahri Özburun (1924-1956)
Orhan Saltcan (1967-1977)
Osman Olga_ (1959-1959)
Rahmi Uçkun (1936-1964)
Refik Besim Bey (1926-1927)
Sebahattin Benlikol
Semiha Erem (1934-1973)
Sermet Uğur Erenkanlı (1959-1981)
Veli Uyar (1967-1973)
Yusuf Ziya Bey (1926-1927)

BİBLİYOGRAFYA

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Belgeleri:

- BOA , BEO , No : 253094
BOA , BEO , No : 259008
BOA, Meclis-i Tanzimat Defterleri
BOA, Sicill-i Ahvâl Defterleri, No: 2, 4, 26, 49, 81, 95, 150, 270.
BOA, İrâde-Dâhiliye, No: 1012
BOA. Cevdet-Bahriye, No: 10.059
BOA. Cevdet-Bahriye, No: 10.059;
BOA. Cevdet-Bahriye, No: 12.005
BOA. Cevdet-Dâhiliye, No: 6313
BOA.DUİT-37-2/13
BOA. DUİT-37-2/13-2
BOA. KK, No:258, 679
BOA. MMD, No: 2, 28.
BOA. İrâde, Meclis-i Vâlâ, No: 17.888.
BOA. İrâde-Dâhiliye, No: 30450
BOA. İrâde-Dâhiliye, No: 3046
BOA. İrâde-Dâhiliye, No: 32695
BOA. İrâde-Dâhiliye, No: 33.173;
BOA. İrâde-Meclis-i Mahsûs, No: 733
BOA., Cevdet-Adi iye.
BOA., İrâde- Meclis-i Vâlâ, No: 17888
BOA., Meclis-i Tanzîmât Defterleri, No: 1-8.

Topkapı Sarayı Arşivi

Topkapı Sarayı Arşivi, E.3329, 8027; D.2184, 3112, 4108.

Sayıştay Arşivi:

Divân-i Muhâsebât Zabıt Ceridesi, Yıl: 1296-1335, Ayrıca Cumhuriyet Dönemi Zabıt Defterleri.

Düştur:

I. Tertip, c. I-IV, Zeyl, I-IV; II. Tertip ve III. Tertip'den Muhtelif Ciltler.

Sâlnâmeler:

Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye, 1263-1338 Tarihleri Arasındaki bütün yıllara ait Salnameler.

Takvîm-i Vakayi'

Takvîm-i Vakâyi\ I. Tertip;

Resmi Gazete Nüshaları.

Diğer Kaynaklar:

Abdurrahman Vefik Bey, *Tekâlij Kavâidi*, 1-II, İstanbul 1328.

Abdurrahman Şeref, *"İsmail Zühdü Bey\ Tarih-i Osmâni Encümeni Mecmuası*, Cüz. 14.

Ahmed Lütfi, *Tarih-i Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye* İstanbul 1291-1306.

Akdağ, Mustafa. *Türkiye'nin İktisâdî Ve İçtimâî Tarihi*, 1-11 İstanbul 1979.

Akgündüz, Ahmet, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukuki Tahlilleri I-VIII*. İstanbul 1989-1994

- *İslâm Hukukunda Ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, Ankara, 1988.

- *Belgeler Gerçekleri- Konuşuyor, I-V, İzmir, 1989-1992.*

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Kütüphanesi, *Sultân Abdülaziz'in Emriyle Hazırlanan Ayasofya Albümü.*

Barkan, Ömer Lütfü, *XV. ve XVI. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Zirâi Ekonominin Hukuki ve Mali Esasları- Kanunlar*, İstanbul 1943.

Büyük Larousse Sözlük Ve Ansiklopedisi I-XXIV, İstanbul 1986

Cumhuriyetin 50'nci Yılında Sayıştay, Ankara 1973.

Cin, Halil/Akgündüz, Ahmed, *Türk İslâm Hukuk Tarihi*, I-II, İstanbul 1990

Defterdar Mehmed Paşa, *Zübde-i Vakâyiât*, İstanbul 1977.

Divân-ı Muhasebat Mecmuası, c. I, Sy. 1.

Emecen, Feridun, *"Başbâkî Kulu"*, TDVİA.

Feyzioğlu B. N., *Nazari, Tatbiki, Mukayeseli Bütçe*, 3.Baskı, 1969

Genç, Mehmet, *"Osmanlı Maliyesinde Malikâne Sistemi"*, TITS. Ankara 1975.

Gönül, Olgun, *Osmanlı İmparatorluğu Dönemindeki Sayıştay Başkanları*, Yayınlanmamış Çalışma, Ankara, Sayıştay Kütüphanesi.

Hezarfen, Hüseyin Efendi, *Telhis'ül-Beyan Fi Kavânin-i Ali Osman*, Paris Bibliotique National 'daki Nüsha.

İbnül-Emîn Mahmûd Kemal İnal, *Son ^Sadrazamlar, I-IV*. İstanbul 1982.

-*Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1988, I-IV.

-*Evkaf-ı Hümâyûn Nezâretinin Tarihçe-i Teşkilâtı Ve Nüzzârın Terâcim-i Ahvâli*, İstanbul 1335.

Kalkaşandî, *Subhu'l-A'sâ fi Sinâ'atVI-İnşâ, I-XIV*, Beyrut 1987.

Karal, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, c. V , 5. Baskı, Anakara 1988

Kâsânî, *Bedâyi'üs-Sanâyi I-VH*, Beyrut 1974.

Kur'an-1 Kerim.

Meclis Zabıt Ceridesi, c. 17.

Mehmed bin Hindüşâhî Münsî, *Düstûr'ül-Kâtib Fî Ta'yîn il-Merâtib*, Köprülü Kütüphanesi, No: 1241

Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî, I-V*, İstanbul 1308

Müncid, Beyrut.

- Mütercim Âsim, *Burhân-ı Kâtı'.I-II.*
- Mustafa Nuri, *Netâyic'ül-Vukûât,I-IV,*
- Okandan, Recai Galib, *Amme Hukukumuzun Anahatları I,* İstanbul 1977.
- Pakalın, M. Zeki, *Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü /- ///, İstanbul*
1983.
- Maliye Teşkilâtı Tarihi, I-IV, Ankara 1977.*
- Ahmed Vefik Paşa, İstanbul 1942.*
- Tanzimat Maliye Nazırları, I-I I, İstanbul 1939.*
- *Sicill-i Osmânî Zeyli, I-XVIII, Yazma Halinde, Türk Tarih Kurumu*
Kütüphânesi.
- Serahsî, *El-Mebsût, I-XXX, Mısır 1330.*
- Serkiz Karakoç, *Külliyât-ı Kavânîn, Tarih Kurumu Kütüphanesi.*
- Sertoğlu, Mithat, *Osmanlı Tarih Lügati, İstanbul 1986.*
- Şeşen, Ramazan, *Selâhaddin-i Eyyûhî Ve Devlet, İstanbul 1987.*
- Şemseddin Sami, *Kamus-ı Türki , İstanbul 1313*
- *Kamus'ül-A'lâm, I-VI, İstanbul 1308.*
- Şener, Abdüllatif, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Vergi Sistemi, İstanbul*
1990.
- Tabakoğlu, Ahmet, *Türk İktisat Tarihi, 1.Baskı, İstanbul 1986, 2.Baskı 1994.*
- *Gerileme Dönemine Girerken Osmanlı Maliyesi, İstanbul 1985.*
- Tevkî Abdurrahman Paşa Kanunnâmesi*^ MTM, I.
- Türk Hukuk Lügati, Ankara 1944.*
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal, Ankara*
1984
- Merkez ve Bahriye Teşkilâtı, Ankara 1984.*
- Yeniçeri, Celâl, *İslâm'da Devlet Bütçesi, İstanbul 1984.*
- Yenişehirli Abdullah Efendi, *Behcet'ül-Fetâvâ, İstanbul, 1266.*

KARMA İNDEKS

- A -

- A.Mithat Testereci**, 352
 Abbasiler, 171
ABDULLAH ÂLİ HEMEN, 348,352
ABDULLAH GÂLÎP PAŞA, 237
 Abdülvâhid Bey, 331, 333, 355
Abdurrahman Fehmi Efendi, 257
Abidin Yurdakul, 352
 Ahmet Efendi, 55,229,263,267,279,
 355
 Ahmed Nureddin Bey, 333, 334, 355,347
AHMED VEFÎK PAŞA, 220,344
AHMED ZÜHDÜ PAŞA, 233, **344**,
 345
Ahmet Celâl,42,46,49,
Ahmet Cevdet, 42,46,49
Ahmet Halit Demirsoy, 352
Ahmet HALÎT, 350
Ahmet Nurettin, 352
 akmişe-i mütenevvi'a, 171
 Ali Bey, 78,103,105,222, 226, 227,
 262,266,274,351,355,358
 Ali Beğ, 55, 78,79,106
 Ali Efendi, 30,158,352,355
 alyâne-i meşâyih ve zâviyedârân ve
 bâbdârân ve gayrihî der Vilâyet-i
 Anadolu, 201
ALÎ FUTAĞRALI, 287, 346
 Arastidi Bey, **78, 79**,106,222, 355
**Arşiv Belgeleri Işığında Sayıştay
 Tarihi**, 5
 Armanak Bey, 277, 280, 282, 283, 284,
 285,286,328, 330, 331, 333, 352,
 355
 Arz Tezkiresi, 42, 53
 askerî harcamalar, 170
Atâ Bey, 248, 262, 266, 270,274
 Alâ Efendi, 244

Avarız Gelirleri, 183

azebân, 196

Aziz Efendi, 106, 227, 234, 240, 242,
244

Ağaton Efendi, 78, 79, 106, 222, 224,
226, 356

- A -

Âdet-i kemân-bahâ ve tîr-keş-bahâ ve
dîrâzî-i aklacacıyân, 199

âdet-i kemân-bahây-ı yeniçeriyân, 194

âdet-i nev- müslümânî, 194, 199

âdet-i peşkeş-i riiesây-ı enhâr-ı çellük
ve memleha, 198

Âğah Efendi, 226, 355

Arif Efendi, 80, 226, 231, 234, 236,
238, 355

ÂSİM MEHMED PAŞA, 228, 344,

Âsim Paşa, 242, 244, 355

- B -

**BAŞBÂKÎ KULLUĞU MAKAMININ
GÖREV VE YETKİLERİ**, 22

BÂŞBÂKÎ KULLUĞUNUN KURULUŞU,
19

baş baki kulu, 18

Başbaki Ağa Kulları Mahbesi, 22

Bâşbâkî Kulluğu, 19, 20, 22, 25

Başbaki Kulu, 5, 24, 27, 28, 29, 30, 31

BaşbâkîKulu, 19,23,25,30,31

Başbâkî Kulu Ağa, 22, 25

Başbâkî Kulu Ağanın Görevleri, 30

Başbaki Kulu Ağalığı Konağı, 32

Başbaki Kulu Dâiresi,, 31

Başdefterdâr, 17, 18

Başkâtip, 90, 227, 232,248, 253, 257,
262, 266, 270, 274, 277, 280, 349

Başkitabet, 127

Başmuhasebe, 18

Bakanlıklar 141

bağcehâ-i hâssa, 198

Bedri RAKUNT, 350

Besim Bey, 248, 289, 356, 361

Bcy'ül-mal-i hHassa, 198

Beytül-Mal'iz-Zekât, 169

Bcytülmal'iz-Zıyâ¹, 171

Birinci Başkan, 143,147,148,149,
259,294, 300,330,333, 335,336,
338, 340, 342

Birinci Daire, 252, 256, 270, 322, 323,
351,352

Bodrum hazinesi,, 189

Bütçe, 5 36,136,142,143,146 152,
166, 167, 168,169, 172,174,175,
176,179,181,182,184,185,186,
189,190,191,211,212,214,215,
216,217,299,305,364

Bütçe Gelirleri, 181

Bütçe Giderleri, 184

**BÜTÇE HAKKI VE SAYIŞTAY
MÜNASEBETİ**, 167

Bütçe hukuku, 5,171,191

**BÜTÇE HUKUKUNUN TEMEL
ESASLARI**, 169

Bütçe Kanunnâmesi, 189

BÜTÇE KAVRAMI, 169,189

BÜTÇENİN TARİHİ GELİŞİMİ, 174

Büyük Ruznâme, 18

-C-

Cemâ'at-i arabacıyân-ı top, 210

Cemâ'at-i atmacacıyân, 210

Cemâ'at-i bevvâbîn-i Dergâh-ı Âli, 209

Cemâ'at-i çakırcıyân, 210

Cemâ'at-i cebeciyan-ı 3ergâh-ı Âli, 209

cemâ'at-i Çerâkise, 203

cemâ'at-i Çerâkise-i mütekâ'idîn, 203

Cemâ'at-i ebnâ-i sipâhiyâ, 209

Cemâ'at-i ehl-i hıref, 210

Cemâ'at-i şahinciyan, 210

Cemâ'at-i gurebâ-i tâbi'-i yemin, 209

Cemâ'at-i gurebâ-i tâbi'-i yesâr, 209

Cemâ'at-i hayyâlfîn-i hâssa ve hil'at, 209

Cemâ'at-i İstabl-ı Âmire, 210

Cemâ'at-i mehterân-ı alem, 209

- Cemâ'at-i mehterân-ı hayme ve sakâyân-ı dîvân, 210
- Cemâ'at-i müşâhere-horân, 208
- cemâ'at-i mustahfızân-i kal'a-i Dimyat, 203
- cemâ'at-i mtistahfızân-i kal'a-i Mısır, 203
- cemâ'at-i mustahfızân-ı Kal'a-i Reşid, 203
- cemâ'at-i rüesâ ve azebân-ı Mısır, 203
- Cemâ'at-i silâhdârân, 209
- Cemâ'at-i tabbâhîn, 209
- Cemâ'at-i topçuyân, 209
- cemâ'at-i Tüfckçiyân-ı Mısır, 203
- Cemâ'at-i ulüfeciyan tâbi'-i yemin, 209
- Ccmâ'at-i ulüfeciyan tâbi'-i yesâr, 209
- cemâ'at-i Ycniçeriyân-ı Dergâh-ı Âlî, 208
- Cemâ'at-i mustahfızân-ı kal'a-i Iskendiye, 203
- Cemal Bey, 242, 244, 257, 262, 266, 270, 274, 280, 331, 352, 354, 356, 357
- Cemal Efendi, 356
- Cemîl Bey, 240, 356
- Ccyb-i Hümâyûn, 189
- Cidde-i Ma'mHure, 196,202
- cihet-, 195
- cihet-i mevâcib-i müşâhere-horân, 197
- Cizye, 170
- cizye gelirleri ,182, 183
- cizye ve harâc başbâkî kulu, 30
- Cizye-i Anadolu ma'a ispenç, 199
- cizye-i gebrân-ı Vilâyet-i Rumeli, 198
- cizye-i mîrimîrân-ı Cezîre-i Kıbrus, 204
- cizye-i ümerây-ı Sakız, 199
- CUMHURİYET DÖNEMİNDE
SAYIŞTAYIN HİZMET BİNALARI,
163
- Ç-**
- Çalışmayanların iaşesi, 171
- çavuşân, 195
- Çerâkise-i mütekâ'idîn, 196
- Çerâkise-i süvari, 196
- Çilhâne hazinesi, 189
- D-**
- Dâhiliye, 9, 20, 21, 34, 37, 39, 61, 62, 64, 66, 68, 69, 71, 72, 73, 74, 140, 158, 160, 362
- dahi), 169

- Danıştay Tarihi, 5 266,268, 269, 270, 271, 272, 273,
 Dede Efendi, 172 274, 275, 276, 277,278, 279, 280,
 Definelerden alınan beşte bir pay, 170 281, 282, 283, 284, 286, 288, 289,
 Defterdar kapısı, 18 290,291, 292, 294, 295, 298, 301,
 Denetçi, 6, 167 304, 307, 310, 314, 321, 322, 323,
 Dersa'adetgümrükleri, 48 324, 325, 326, 327, 328, 329, 331,
 Deyran Bey, 226,227, 356 332, 333, 334, 335, 336, 337, 339,
 Divân'ül-tırâf, 5, 10,11,19 363, 364
 Divân-ı Hümâyûn hazinesi, 189
 Divân-ı Muhsâsebât, 5, 6,9, 10, 35, 55, 266,268, 269, 270, 271, 272, 273,
 65, 70,71, 72,74, 76,77, 78,79, 80, 274, 275, 276, 277,278, 279, 280,
 92,93,94,95,96,97,98,99,100, 281, 282, 283, 284, 286, 288, 289,
 101,102, 104,105,106,107,114, 290,291, 292, 294, 295, 298, 301,
 115,116,117,118,119,121,122, 304, 307, 310, 314, 321, 322, 323,
 133, 134, 135,136, 137, 138,139," 324, 325, 326, 327, 328, 329, 331,
 140, 142, 143,144, 145, 146,149, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 339,
 153,154,155,156,157,158,159, 363, 364
 160, 161, 162,164,219,221,222, 266,268, 269, 270, 271, 272, 273,
 223, 225,226,228,231,233,234, 274, 275, 276, 277,278, 279, 280,
 235, 237, 239,241, 243, 246,247, 281, 282, 283, 284, 286, 288, 289,
 248, 250, 251,252, 253, 254,256, 290,291, 292, 294, 295, 298, 301,
 257,259,260,262,263,264, 304, 307, 310, 314, 321, 322, 323,
 324, 325, 326, 327, 328, 329, 331,
 332, 333, 334, 335, 336, 337, 339,
 363, 364
 Divân-ı Muhasebât Zabıt
 Cerîdesi, 254, 260, 264,268, 271,
 275,278,286,291, 295,298, 301,
 304,307,310,314,324,325,327,
 329, 332, 334, 337, 339
 Divaân-ı Muhâsebât'ın Te'sisi, 71
 Divân-ı Muhâsebât'ın Teşkili, 78
 Divân-ı Muhâsebât'ın vezâlf-i mürette-
 besi ve sûret-i tertiblyyesi, 86
 DİVÂNI MUHASEBAT
 NİZÂMNÂMESİ, 80, 86,106
 Dış hazine, 189

-E-

Ebibekr Muhammed bin
 Muhammed el-Belâtunusî, 172
 Edvars Efendi, 118, 247, 248,253, 257,
 356
 El-Bâkî be Hizâne, 197
 El-mübâya'ât, 199
 elviye,49, 108
 Emânet Usulü, 187
 Emâretlerden alınan vergi, 170
 Emeviler, 171
 Emîn Bey, 224, 226, 356
 Emîn Efendi, 78, 79, 106, 222, 223,
 224, 226, 229, 231, 234, 236, 240, 344,
 356
 Enverî Efendi, 55, 78, 79, 221, 229
 Es'ad Efendi, 103, 105, 173, 227, 234,
 236,238,240,232,244,349
 Ethem Paşa, 347
 eyâlât, 48
 Ez-ziyâdc-i ihrâcât 'an'il-asıl, 201
 Eğitim hizmetleri, 170

-F-

Fahri Efendi, 249,257,358
 Fâik Efendi, 46, 55, 78,79, 80,222
 Fakirler, 169
 Fakirler, 170
 Fey ve Fanmetler, 183
 finansman şekilleri, 171

-G-

Garb Müsripliği, 11
 Garibler, 170
 Gazi ve muhtaçlar, 170
 gelir, 169
 Gelir, 141, 176,312
 Gelirler, 169
 Gider, 169, 176, 185, 190
 Giderler, 169
 Grogoricn, 190
 gümrük memuru, 169
 Güneş Yılı bütçesi, 190

-H-**H. CAHÎT EREN**, 308**HACI ÂKÎF EFENDÎ**, 252, 345

Hacı Abdülatif Efendi, 226

Hacı Âkif Efendi, 118, 187, 247, 248,

252, 253, 254, 349, 351, 357

Hacı Cemal Bey, 357

Hacı Emin Bey, 357

Hacı Hasan Bey, 231, 234, 236, 238,

357

Hacı Mehmed Said Bey, 357

Hacı Nuri Bey, 357

Hacı Tahsin Efendi, 231, 234, 236, 238,

357

Hacı İbrahim Efendi, 274, 287, 357

Haşmet Efendi, 78, 79, 106, 222, 224,

278, 226, 357

Hafız Said Efendi, 118, 155, 247, 248,

351, 357

Hafız İhsan Bey, 270, 357

Haki Bey, 357

Hâlet Bey, 226, 351**HÂLET MEHMED PAŞA**, 225, 344,

Hâlid Bey, 248, 249, 357

Halil Rami, 258, 357

Halit DEMİRSOY, 350**HAMDÎ BEY**, 326, 347

Hâmid Efendi, 55

Harâc, 170

hare, 169

harc-ı çukahây-ı Yeniçeriyân-ı Dergâh-ı

Âfî, 200

harc-ı keştîhâ-i hâssa, 196

Harem-i hûmâyû, 189

Hâs Ahur hazinesi, 189

Has Oda hazinesi,, 189

Hasan Bey, 229, 231, 234, 236, 238,

357

HASAN FEHMÎ PAŞA, 265, 345

Hasan Tahsin Bey, 328

hashây-ı mîr-i mîrân-ı Şam, 196

hâshây-ı vüzerâve mîr-i mîrân ve ümerâ
ve defterdârân-ı Hizâne-i Âmire,
193

Haslar, 185

Hastahâneeler, 171

Hastalar ve muhtaçların masrafları, 171

HÂT/ME, 113, 132

Hayvanların zekâtı, 169

Hayır müesseseleri, 170

Hazine-i Bîrûn, 189

Haziine-i Enderûn, 189

Hazine-i Hâssa, 189

Hilmi Efendi, 253, 257, 269, 270, 271,
323,349, 352

Hintâ, 202

Hizâne-i Âmire, 191

hüccet-i kabz, 171

hükm, 41, 42, 46, 49, 82, 84, 88, 89,
110,124, 126,128

hums, 170

HÜSEYİN HAŞİM BEY, 330, 347,

Hüsni Bey, 40, 249

Hüscv Paşa, 33, 320

HİLMİ EFENDİ, 269, 345

hıml, 193

-İ-

İslâhât-ı Maliye Komisyonu, 5, 63, 246

İstabl-ı Âmire, 194

-İ-

İç hazine, 189

İfrâz hazinesi, 189

i'lâm,23,25,82,84, 88,89

ihrâcât-ı ağnâm-ı İkizceler, 195

ihrâcât-ı Barut-ı hâssa ve cebehâne, 196

ihrâcât-ı câmchâ-i hil'at, 196

ihrâcât-ı câmehây-ı hil'at, 194

ihrâcât-ı Cebehâne-i Âmire ma'a

Tophâne, 195

ihrâcât-ı çuka-i yeniçeriyân, 194

ihrâcât-ı ebniye-i müteferrika ve
mercmmet-i kila' ve sahten-i
keştihâ-i cedfde der Tuna, 195

ihrâcât-ı fedola-i harcî» 195

ihrâcât-ı şcrâkî ve boz ve âtil ve garîk,
196

ihrâcât-ı fodulâ-ı Sckbânân, 200

- ihracât-ı hâssa, 199
- ihracât-ı hâssa der istanbul ve Galata ve Edirne ve Selanik ve Gelibolu ve Avlonya ve Buruşa ve Kefe ve Trabzon ve Konya ve Rodos, 194
- ihracât-ı hâssa-i istanbul, 199
- ihracât-ı hıyâr-şenber, 196
- ihracât-ı Ka'bet'üllâh'iş-Şerife, 196
- ihracât-ı Ka'betu'llah-iş-Şerife, 203
- ihacât-ı küre-i ma'mûre, 195
- ihracât-ı Matbah-ı Âmire, 200
- ihracât-ı Matbah-ı Âmire, 194
- ihracât-ı Otakhâ-i Hâssa, 195,200
- ihracât-ı sükker-i hâssa, 196
- in'âmât, 194
- 1-
- îrâd, 71, 86, 118, 154, 247
- K-
- Kaçkun, 171
- Kadri Bey, 56, 57, 118,120,155,247, 248, 249
- Kadılar, 170
- Kamu Hizmetlerinin Finansman Şekilleri, 177
- Kanun Yolları, 169
- KANUNÎ DEVRİ BÜTÇE KANUNNÂMESİ,** 191
- kapı defterdarlıkları, 18
- Karakaş Karabet Efendi, 262
- Kastro Bey, 120, 155
- Kastro Efendi, 248, 358
- katma bütçeli daireler, 151
- Kavânîn, 34, 36, 75, 365
- Kemal Paşa, 46, 52, 54, 55, 57, 83
- Kemalettin ARIÇAY, 350
- KEMALETTİN TOLLUOĞLU,** 340,348
- kenar defterdarlıkları,, 18
- kenz),
- Kerkur Efendi, 358
- Kerkur Hızır Efendi, 262, 266, 270, 274, 358
- kontrato rusûmu, 48
- konturato Nâzın Osman Bey, 40
- kubbealü, 17
- küreciyân, 198

-L-

Latif Efendi, 46, 56, 57, 80, 103, 104,
229, 234, 236, 238, 358
Latif Efendi, 55
Lukata, 171

-M-

M. Faik Baysal, 354
M. VECDİ GÖNÜL, 315
Ma'denler, 170
Maaşlar, 60, 185
mâbeyn, 191, 198, 199
Mahmûd Efendi, 55
Mahmut Bey, 358
Mahsûlât'an Vilâyet-i Diyârbekir, 206
Mahsûlât'an Vilâyet-i Şâm, 204
mahsûlât-ı hâshây-ı vüzerâ, 191
Mahsûlât-ı Vilâyet-i Halcb, 205
mahsûlât-ı Vilâyet-i Mısır, 202
mahsûl-i ağnâm-ı İkizceler, 191
mahsûl-i Beytilmal, 191
mahsûl-i cizye-i gebrân, 192
mahsûl-i hâshâ-i Mihaliç, 199
mahsûl-i hâshâ-i mir-i mîrân ve ümerâ-i
liva ve tîmâr-ı sipahiyân, 192
mahsul-i hâshâ-i mir-i mîrân ve ümerâ-i
liva ve tîmâr-ı sipahiyân ve
müstahfızân-ı kila', 192

mahsûl-i hâshâ-i vüzerâ ve ümerâ ve
defterdârân-ı Hizâne-i Âmire, 192
mahsûl-i iskelehây-ı Mısır, 202
mahsûl-i mukâta'ât, 192
mahsûl-i mukâta'ât ve iskelehâ, 192
Mal Mémurları, 90
Mal me'mûrları, 82
mal müdürlerinin, 49
Malikâne Usulü, 187
Maliye Dâiresi, 104, 108, 109, 349,
351
Maliye Hazinesi, 31, 86, 182
Maliye Meclisi, 41, 52, 53, 58, 59, 61,
62
Mâliye Nâzın, 37, 129, 234
Maliye Nezâreti, 9, 18, 31, 32, 35, 52,
70, 71, 72, 120, 130, 139, 153, 214,
233, 234, 235, 236, 237, 238, 239,
240, 242, 262, 266, 267, 273, 277,
280, 282, 289
masarif, 25, 67, 109, 169
Mazhar Bey, 103, 105, 227, 232, 349
Meclis-i Âli-i Hazâin, 5, 34, 65
Meclis-i Âli-i Tanzimat, 42
Mcclis-i Âli-i Tanzîmât, 41

- Meclis-i Maliye, 5, 38, 41, 43, 44, 45, 46, 48, 49, 52, 56, 67
- Meclis-i Mâliye, 41, 45, 46, 47, 49, 52, 54, 56
- Meclis-i Muhasebe, 5, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 48, 49, 50, 51, 52, 54, 55, 56, 58, 59, 60, 67, 70, 71, 75, 139, 243
- Meclis-i Muhâsebe-i Maliye, 36, 38, 39, 40, 41, 67, 75, 139
- Meclis-i Tanzimat, 41
- Meclis-i Tanzîmat Defterleri, 46, 47, 49, 50, 51, 362
- Meclis-i Vâlâ, 5, 34, 35, 36, 41, 42, 46, 47, 49, 50, 51, 52, 63, 70, 83, 84, 88, 89, 102, 104, 117, 221, 223, 277, 255, 362
- Meclis-i Vâlây-ı Ahkâm-ı Adiliye, 5, 35, 36
- Mehmed Ali Bey, 262, 266, 274, 358
- Mehmed Bey, 236, 238, 358
- Mehmed bin Hindüşahî, 12
- Mehmet Efendi, 38, 55
- MEHMED EMİN PAŞA**, 239
- Mehmed Fahri Efendi, 257, 358
- Mehmed Faik Bey, 358
- Mehmed Şâkir Efendi, 358
- Mehmed Fuad Bey, 277, 280, 283, 358
- Mehmed** Nazif Bey, 352
- Mehmed Nazîf Bey, 358
- MEHMED RÂSİH BEY**, 272
- Mehmed Rüşdi Paşa, 61, 62, 65
- MEHMED RÎFAT BEY (TOPAL)**, 276
- Mehmet Tal'at Bey, 263, 277, 280, 283, 358
- MEHMED TEVFİK BEY (BİREN)**, 279, 346
- Mehmet, 42, 46, 64, 68, 188, 230, 243, 281, 295, 298, 302, 304, 307, 317, 320, 330, 341, 345, 350, 353, 358, 360, 364
- Mehmet AH Apak, 353
- Mehmet Şakir Efendi, 358
- Mehmet KÂMİLOĞLU, 350
- MEHMET KARABACAK**, 305
- MEHMET RIZA TURGAY**, 302
- MEHMET SEYFETTİN ORAN**, 293, 346
- Mehmet TEVFİK BEY (BİREN), 345
- Merkezî Bütçe Usulü, 179
- Mesrur Bey, 105, 349
- Mesrûr Bey, 103, 227, 229, 234, 236, 238, 240, 358
- mevâcib-i cemâ'at-i gönüllüyan-ı Mısır, 196
- Mevâcib-i cemâ'at-i mülâzımân-ı Dergâh-ı Âlî, 193
- mevâcib-i cemâ'at-i müstahfizân, 196

- mevâcib-i cemâ'at-i tñüstahfızân ve rü'esâ ve 'azebân ve ulûfeciyan-ı süvari ve martolpsân der kıla', 193
- Mevâcib-i mülâzımân-ı Dergâh-ı Âli, 199
- mevâcib-i nâzırân ve ümenâ ve vazife-i sulahâ ve meşâyih ve zâviye-dârân-ı mesâcid-i müteferrika ve in'am-hânân, 195
- mevâcib-i sulehâ ve in'am-hanân an ağnâm-ı İkizceler, 201
- Mevârid, 169
- mevkuf, 191
- mcvkûfat, 198
- mevkûlât, 199
- Midilli Nâzın Osman Ağa, 25, 27, 28,29
- Mîrî hazine, 189
- mîr-i mîrân, 191
- Miskinler, 169,170
- mübâya'ât-ı akmişe-i mütenevvi'a, 194
- Mücib Bey, 256, 258, 269, 270, 273, 322, 323, 324, 325, 358
- MUCİP BEY**, 347
- Müddeiumûmi* 126, 248, 253, 257
- Müşâhirc-hârân, 195
- Müsrif**, 10, 11, 12
- Müftiler, 170
- Muhâkemât, 34, 104, 122, 226, 228, 349,351
- Muhâkemât Dâiresi**, 122, 349, 351
- muhâkeme, 25,85, 108, 110, 112, 129, 130
- muhâsebât, 45,48,49, 52, 54, 75, 81, 82, 85,86,88,89,91,109, 122,126
- Muhasebatın Tetkiki*, 127
- muhâsebe, 45,48, 53, 54, 56, 85, 87, 88, 89,90, 103, 104, 106, 107, 109, 142, 180
- Muhâsebe Kâtibi**, 56, 79,222
- Muhâsebc-i icmâl-i mahsulât ve ihrâcât-i, 191
- Muhâsebe-i icmâl-i mahsulât ve ihrâcât-i Vilâyet-i Rumeli ve Anadolu ve Karaman ve Rûm ve Zülkadriyye ve Mısır ve Şam ve Haleb ve Diyârbekir ber vech-i tahmîn gayr-ı ez mahsulâtı-ı Tîmârhây-ı vüzerâ ve ümerâ ve gayrihimâ:, 198
- MUHİTTİN GÜRÜN**, 346
- mukâta'a gelirleri,, 191
- Mukâtaa Gelirleri, 182
- Mükâtcb köleler, 170
- Mülâzımân-ı Dergâh-ı Âli, 208
- mültezim, 48, 110, 186
- Mültczimîn, 45, 110
- mültezimler**, 18, 30, 40, 52, 54, 87, 186, 187
- MÛMTAZ TARHAN**, 296, 346
- murâfaa, 22, 25
- Murâkıp, 11, 142

Müsâdere Sonucu Elde Edilen Gelirler,

184

Müslüman tüccardan alınan gümrük

vergileri, 170

Mustafa Efendi, 231,242

MUSTAFA FAİK EKE, 348

MUSTAFA FAİK EKE, 348

MUSTAFA NURİ PAŞA, 230, 344,

Müstevfî, 19

muteâ'hhidînin, 45

Müteferrik Gelirler, 183

müzekkire, 82,109

-N-

Naci Bey, 277,280, 283

nâb, 11,20

nâmizâc, 42

Nazîf Efendi, 55

NAZİF BEY, 328, 347

Nâzır-zâde Hamdi Bey, 274,352

nâzır-ı emval, 195

Nacîb Efendi, 55

Neferen, 193

nevferye, 199

nevgerye-i ümerâ, 194

Niyazi EMİR, 350

Nizâmname, 45,47,48, 50,51,79,80,

117,136

Nuri Bey, 262,266, 357

Nuri Efendi, 228,274

-O-

Ohannes Efendi, 64, 65, 70, 117, 118,

119, 120, 155, 232, 245, 246, 248,

249, 250, 251, 252, 253, 256, 257,

282, 354

OHANNES EFENDİ, 245, 345

Ordu, 170

Osman Efendi, 240, 242,244

OSMANLI BÜTÇE HUKUKUNDA

FİNANSMAN ŞEKİLLERİ, 174

OSMANLI BÜTÇE KANUNNÂMESİ,

189

OSMANLI DEVLETİ'NDEN

CUMHURİYET'E BÜTÇE

HUKUKU VE BÜTÇENİN

DENETİMİ, 166

OSMANLI HAZİNESİ, 189

Osmanlı Bütçeleri, 172

Osmanlı Bütçelerinin Tarihî Gelişimi,

179

-Ö-

Öşürler, 169

-P-

-R-

Raşif ÖRENCİK, 350

Râif Bey, 249, 257, 258, 352

RIZA MEHMED BEY, 243, 345

rü'esa, 196

rü'yet, 26, 36, 45, 48, 49, 63, 75, 107,

110, 111, 118, 119, 124, 126, 129,

130, 131, 136, 138, 154, 247

Rüşdü Molla Efendi, 42

Ruheddin Efendi, 9, 71, 139, 220

rüsûm-ı bâğât ma'a ispenç, 198

rüsûm-ı berevât, 198

rüsûm-ı Efkâkân, 198

rüsûm-ı tezkirchây-ı tîmâr-hây-ı

Vilâyet-i Rumeli, 198

Rıfat Efendi, 351**Rıza Bey**, 79, 106, 222, 349

-S-

Saffet Efendi bulunamadı, 42*sâl* 169

Said Efendi, 118, 120, 155, 230, 247,

248, 253, 257, 351, 357, 359

SAKIZLI ARMANAK EFENDİ, 346**Sakızlı Ohannes Efendi**, 354

Salih Efendi, 359

Sâlih Rif at bey, 359

Salyâne Giderleri, 185

salyâne-i mîr-i mîrân-ı Mısır, 195

sarraf, 26, 40

sarraflar, 40, 52, 110, 186

SAYIŞTAY'IN YENİDEN KURULUŞU,

143

sayman, 146,

Sayıştay, 5, 6, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 19,

25, 30, 35, 67, 70, 71, 80, 139, 141,

142, 143, 144, 145, 146, 147, 148,

149, 151, 152, 153, 168, 217,

219, 226, 230, 233, 241, 253, 256, 257,

258, 260, 262, 264, 268, 270, 273, 274,

275, 277, 278, 280, 281, 283, 291, 293,

294, 295, 296, 297, 298, 300, 301, 302,

303, 304, 306, 307, 309, 310, 313,
 314, 316, 318, 319, 322, 323, 324,
 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331,
 332, 333, 335, 336, 337, 338, 339,
 340, 341, 342, 363, 364
 Sayıştay Başkanı, 5, 6, 11, 302, 306,
 316, 335

Sayıştay Murâkıpları, 11

Sayıştay Tarihi, 5

SERVET ŞAMLIOĞLU, 311

SERVET KOKSAL, 342, 350

SEYFETTİN ORAN, 348

-S-

Şair, 202

Şakir Efendi, 53, 55, 358

Şalopa, 25

Şemsettin AZIZOĞLU, 317

Şevket, 38, 42, 46, 49, 64

Şevki Efendi, 38, 55

şehr emaneti, 48

şerh bütçe, 171

şer'î vergiler, 169

-T-

Taşra hazinesi, 189

Tâhir Bey, 359

Tahrîr'ul-Mekâl Fimâ Yahillu Ve

Yahrumu Min Beyülmal, 172

Tahsin Efendi, 106, 224, 226, 229, 231,

234, 236, 238, 261, 357, 359

TANZİMÂT'TAN SONRA DEVLET

TEŞKİLÂTINDA MEYDANA

GELEN DEĞİŞİKLİKLER VE

SAYIŞTAY TÜRÜ MECLİS VE

DİVANLARIN YERİ, 33

TANZIMATTAN SONRA MALİ

HUKUKUMUZDA MEYDANA

GELEN GELİŞME VE

DEĞİŞMELER, 213

tasaddukât, 194, 199

teberdârân, 209

tedkik, 45, 49

- teşrifât, 199
teşrifat, 194
telhis, 16
Tereke, 171
terekler, 171
Teslîmât, 193
Teslimât be Padişâh, 201
tetkik, 12, 18, 34, 75, 107, 109, 119,
124, 125, 126, 127, 128, 130, 131,
132, 136, 137, 138, 172, 179, 191,
305
Tevfik Efendi, 359
tezkire ve berât resimleri,, 191
tîmâr-ı merdân-ı kılâ'-ı Vilâyet-i Arab,
196
tîmâr-ı müstahfizân-ı kılâ', 194
tîr-keş-bahâ, 194
tu'mc-bahây-ı miirgan-ı şikâri, 195
tüfekçiyân, 196
Tımar Usûlü, 178
Tımarlarda Vergi Tahsil Usulü, 188
- Ü-
- ümenâ, 201
- U-
- usûbet, 198
Uzman Denetçi, 6, 167
- V-
- Vakıf Usulü, 178
vâridât, 45, 48, 71, 87, 90, 107, 108,
109, 110, 127, 130, 131, 142, 180,
182, 183, 191
vazife-horân-ı cevâmi' ve mesâcid-i kılâ',
195
vazife-horân-ı mesâcid-i kılâ' ve cevâmi',
200
Vecdi Gönül, 5, 6, 315, 318, 319
vergi memuru, 169
vezncdarbaşı, 18
Vilâyet-i Diyârbekir, 197
VİDİNLİ TEVFİK PAŞA, 261, 345
- Y-
- Yargılama, 24
Yave, 171
yağıcıyân, 198
Yeniçeriyân-ı Kal'a-i Şam, 205
Yetimler, 170

Yolda kalanlar, 170

Yusuf Ziya Efendi, 277, 359

YUSUF ZÎYA PAŞA, 235,344

Yusuf Ziya Efendi, 354

Zimemât Komisyonu, 40,41,45,49, 67,>

139

Zühtü Bey, 349

-Z-

ze'âmet-i Akkermâniyân, 198

zecriyye, 48

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	5
SAYIŞTAY BAŞKANI M. VECDİ GÖNÜL'ÜN TAKDİMİ	7

BİRİNCİBÖLÜM BELGELER IŞIĞINDA DİVÂN-I MUHASEBAT (SAYIŞTAY) TARİHİ

§.1- OSMANLI ÖNCESİ TÜRK DEVLETLERİNDE SAYIŞTAY TARİ- Hİ VE TEŞKİLÂTI	9
I-KONUNUN TAKDİMİ	9
II- OSMANLI DEVLETİNE KADARKİ MÜSLÜMAN TÜRK DEVLETLERİNDE SAYIŞTAY TEŞKİLÂTI	10
§. 2- TANZİMAT'A KADAR OSMANLI DEVLETİNDE SAYIŞTAY VE TEŞKİLÂTI: BAŞ-BÂKÎ KULLUĞU	15
I- BAŞBÂKÎ KULLUĞUNUN OSMANLI DEVLET TEŞKİLATINDAKİ YERİ	15
II- BAŞBÂKÎ KULLUĞUNUN KURULUŞU	19
III- BAŞBÂKÎ KULLUĞU MAKAMININ GÖREV VE YETKİLERİ	22
§. 3- TANZİMAT'TAN SONRA DEVLET TEŞKİLATINDAKİ DEĞİ- ŞİKLİKLER VE SAYIŞTAY GÖREVİNİ İFA EDEN MECLİS'- LERDEN DİVÂN-I MUHASEBAT'A	33
I- TANZİMAT'TAN SONRA DEVLET TEŞKİLÂTINDA MEYDANA GELEN DEĞİŞİKLİKLER VE SAYIŞTAY TÜRÜ MECLİS VE DİVANLARIN YERİ	33

II- 1838 TARİHİNDE MALİYE NEZÂRETİNİN KURULMASINDAN 1862 TARİHİNDE DİVÂN-I MUHASEBAT (SAYIŞTAY)'İN KURULUMASINA KADARKİ SAFHALAR.....	35
1) Meclis-i Muhâsebe-i Maliye.....	36
2) Zimemât Komisyonu.....	40
3) Meclis-i Muhasebe, Meclis-i Maliye Ve Nizâmnâmeleri.....	41
4) Islâhât-ı Maliye Meclisi Komisyonu.....	61
5) Meclis-i Âli-i Hazâin.....	63
HI-DİVÂN-I MUHASEBATIN KURULMASI.....	67
1) Birinci Safha; Divân-ı Muḥâsebat'ın Te'sisi (Selh-i Zilkade 1279/29 Mayıs 1862- Muharrem 1280/Mayıs 1263).....	71
2) İkinci Safha; Divân-ı Muḥâsebat'ın Teşkilî ve 12 Cemâziyelâhir 1280/Kasım 1863 Tarihli Divân-ı Muḥasebat Nizâmnâmesi (Muharrem 1280/Mayıs 1263-Zilhicce 1281/Nisan 1865).....	78
DİVÂN-I MUHASEBAT NİZÂMNÂMESİ.....	86
FASL-I EVVEL.....	86
Dîvân-ı Muḥâsebat'ın vezâ'if-i mürettîbesi ve sûret-i tertibîyesi beyânındadır.....	86
FASL-I SÂNÎ.....	88
Dîvân-ı Muḥâsebat'ın Dâire-i Hukuku Beyânındadır.....	88
FASL-I SÂLİS.....	89
Dîvân-ı Muḥâsebat'ın Usûl ve Mu'âmelâtı Beyânındadır.....	89
FASL-I RÂBÎ.....	90
Başkâtibin Vezâif-i Mürettebesi Beyânındadır.....	90
FASL-I HÂMİS.....	90
Mal Me'mûrlarıyla Bunların Sandıkları Hakkında Dîvân-ı Muḥasebat Tarafından İcra Olunacak Nezâret Beyânındadır.....	90
3) Üçüncü Safha; 3 Zilhicce 1281 tarihli Divân-ı Muḥasebat Nizâmnâmesi (Zilhicce 1281/Nisan 1865-Zilhicce 1295/Aralık 1878).....	102
"DİVÂN-I MUHASEBAT NİZÂMNÂMESİ.....	106
KISM-I EVVEL.....	106
Dîvân-ı Muḥasebat'ın Sureti Teşkilîyle Vezâif-i Umumiyesi.....	106

KİSM-İSÂNİ	109
Maliye Dâiresinin Vezâif-i Mahsûsasıdır	109
KİSM-İ SÂLİS	110
Muhakeme Dâiresinin Vezâif-i Mahsûsasıdır	110
KİSM-İRÂBİ'	112
Divanın Vezâif-i Kalemîyesidir	112
HATİME	113

4) Dördüncü Safha; 3 C e maziye lew e 11296/27 Nisan 1879 tarihli Divân-ı Muhasebat Kararnamesi Ve Divân-ı Muhasebat'ın Yeniden Teşkili (Zilhicce 1295/Aralık 1878-1923)	117
--	-----

"DÎVÂN-İ MUHÂSEBÂT'IN SURETİ TEŞKİL VE VEZÂİFİNE DAİR KARARNÂME	124
BİRİNCİ FASIL	124
Dîvân-ı Muhasebat'ın Teşkili	124
İKİNCİ FASIL	126
Dîvân-ı Muhâsebâtın Vezâifi	126
ÜÇÜNCÜ FASIL	126
Müddeiumûmî	126
DÖRDÜNCÜ FASIL	126
Başkitâbet	127
BEŞİNCİ FASIL	127
Muhasebatın Tetkiki	127
ALTINCI FASIL	127
Hesabatın Suret-i Muhâkemesi	128
YEDİNCİ FASIL	128
Devâir-i Devletin Sâl Muhâsebeleri	130
SEKİZİNCİ FASIL	130
Makâm-ı Sadâret'e İ'tâ Olunacak İhtârât Lâyihaları	131
HATİME	131

IV 1296/1879 SONRASI MEYDANA GELEN TA'DİLLER	136
---	-----

"DÎVÂNİ MUHÂSEBÂT MÜDDE'İ-İ UMUMİLİĞİ HAKKINDA NİZAMNAME	136
---	-----

"MÎ'ADINDA HESAP VERMEYEN MUHÂSİB-1 MES'ULLER HAKKINDA OLUNACAK MU'ÂMELEYE DAİR NİZAMNÂME.....	137
"DİVÂN-I MUHÂSEBÂT KARARNAMESİNE MÜZEYYEL KANUN.....	138
V-SONUÇ.....	139
Ş. 4- CUMHURİYET SONRASI DİVÂN-I MUHASEBATTAN SAYIŞTAY GEÇİŞ.....	141
I. 1920-1923 DÖNEMİ.....	141
II- SAYIŞTAYIN YENİDEN KURULUŞU.....	143
"DİVÂN-I MUHASEBATIN SÛRET-1 İNTİHABINA DÂİR KANUN.....	143
III- 1923-1934 DÖNEMİ.....	144
IV- 1934-1960 DÖNEMİ.....	145
1) 1934-1960 Dönemi'nin Özeti.....	145
2) 1934 tarihli ve 2514 Sayılı Kanunun Özellikleri Ve Getirdiği Yenilikler.....	146
V- 1961 ANAYASASI VE 1967 TARİHLİ 832 SAYILI SAYIŞTAY KANUNU İLE GETİRİLEN YENİLİKLER.....	148

VI- 1982 ANAYASASI VE GETİRDİĞİ YENİLİKLER.....	151
§. 5- DİVÂN-I MUHASEBÂT VE SAYIŞTAY'IN HİZMET BİNALARI	153
I- DİVÂN-I MUHASEBATIN HİZMET BİNALARI.....	153
II- CUMHURİYET DÖNEMİNDE SAYIŞTAY'IN HİZMET BİNALARI	163

İKİNCİ BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİ'NDEN CUMHURİYETE
BÜTÇE HUKUKU VE BÜTÇENİN DENETİMİ

§. 1- BÜTÇE, BÜTÇE HAKKI VE SAYIŞTAY MÜNÂSEBETİ.....	167
§. 2- GENEL OLARAK İSLÂM HUKUKUNDA VE OSMANLI TAT- BİKATINDA BÜTÇE HUKUKUNUN ESESLARI	169
I- İSLÂM HUKUKUNDA BÜTÇE KAVRAMI VE BÜTÇE HUKUKUNUN TEMELESASLARI.....	169
II- OSMANLI HUKUKUNDA TANZİMAT ÖNCESİ BÜT-ÇE HUKUKUNUN TEMELESASLARI.....	171

m- OSMANLI BÜTÇE HUKUKUNDA FİNANSMAN ŞEKİLLERİ VE BÜTÇE'NİN TARİHİ GELİŞİMİ	174
1) <i>Kamu Hizmetlerinin Finansman Şekilleri</i>	178
A) Tımar Usûlü	178
B) Vakıf Usulü:	178
C) Merkezî Bütçe Usulü... ..	179
2) <i>Osmanlı Bütçelerinin Tarihî Gelişimi</i>	179
3) <i>Bütçe Gelirleri</i>	182
A) Mukâtaa Gelirleri	182
B) Cizye Gelirleri	182
C) Avarız Gelirleri	183
D) Fey ve Ganimetler	183
E) Müteferrik Gelirler	183
F) Müsadere Sonucu Elde Edilen Gelirler	184
4) <i>Bütçe Giderleri</i>	184
A) El-Mevâcibât (Maaşlar)	185
B) Et-Teslimât (Saray Ve Ordunun Levazım Gider-leri)	185
C) Haslar ve Salyâne Giderleri	185
D) İhracât	186
IV-VERGİ VE BÜTÇE GELİRLERİNİN TAHSİL USULLERİ	186
1) <i>İltizâm Usulü</i>	186
2) <i>Emânet Usulü</i>	187
3) <i>Malikâne Usulü</i>	187
4) <i>Tımarlarda Vergi Tahsil Usulü</i>	188
Ş. 2- 933-934/1527-1528 MALÎ YILINA AİT OSMANLI BÜTÇE KANUNNÂMESİ	189
I- GENEL OLARAK OSMANLI HAZİNESİ VE BÜTÇE KAVRAMI	189
II-KANUNÎ DEVRİ BÜTÇE KANUNNÂMESİ	191

- §. 3- TANZİMAT'TAN SONRA MALİ HUKUKUMUZDA MEYDANA GELEN GELİŞME VE DEĞİŞMELER 213
- §. 4- CUMHURİYET DÖNEMİNDE BÜTÇE DENETİMİ VE İLGİLİ ANAYASA HÜKÜMLERİ 215

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM TANZİMAT'TAN GÜNÜMÜZE DİVAN-I MUHASEBAT VE SAYIŞTAY BAŞKANLARI

- §. 1- KONUNUN TAKDİMİ 219
- §. 2- TANZİMAT'TAN GÜNÜMÜZE DİVANI MUHASEBÂT VE SAYIŞTAY BAŞKANLARI 220

AHMED VEFİK PAŞA	220
EMİN EFENDİ	<223
HALET MEHMED PAŞA	225
ÂSİM MEHMED PAŞA	228
MUSTAFA NURİ PAŞA	230
AHMED ZÜHDÜ PAŞA	233
YUSUF ZİYA PAŞA	235
ABDULLAH GÂLİB PAŞA	237
MEHMEDEMİN PAŞA	239
İBRAHİM EDİB EFENDİ	241
RIZÂ MEHMED BEY	243
OHANNES EFENDİ	245
HACI AKİF EFENDİ	252
İSMAİL ZÜHDÜ BEY EFENDİ	255
HÜSEYİN TEVFİK PAŞA (VİDİNLİ TEVFİK PAŞA)	261
HASAN FEHMİ PAŞA	265
HİLMİ EFENDİ	269
MEHMED RÂSİH BEY	272
MEHMED RİFAT BEY (TOPAL)	276
MEHMED TEVFİK BEY (BİREN)	279
SAKIZLI ARMANAK EFENDİ	282
ALİ FUAT AĞRALI	287

MEHMET SEYFETTİN ORAN.....	293
MEHMET MÜMTAZ TARHAN.....	296
MUHYİTTİN GÜRÜN.....	299
MEHMET RIZA TURGAY.....	302
MEHMET KARABACAK.....	305
H.CAHİT EREN.....	308
SERVET ŞAMLIOĞLU.....	311
M. VECDİ GÖNÜL.....	315

§. 3- TANZİMAT'TAN GÜNÜMÜZE DİVANI MUHÂSEBÂT VE SAYIŞTAY BAŞKAN VEKİLLERİ.....320

EDHEMPAŞA.....	320
MÜCİBBEY.....	322
HAMDİ BEY.....	326
NAZİF BEY.....	328
HÜSEYİN HAŞİM BEY.....	330
AHMED NUREDDİN BEY.....	333
MUŞTUAFA FAİK EKE.....	335
ABDULLAH ÂLÎ HEMEN.....	338
KEMALETTİNTOLLUOĞLU.....	340
VASFİ İLTER.....	-341
SERVET KOKSAL.....	-342

EKLER

DİVÂN-I MUHASEBAT VE SAYIŞTAY İLE ALAKALI TABLOLAR

§. 1- DİVÂN-I MUHASEBAT REİSLERİ VE SAYIŞTAY BAŞKANLARI.....	344
§. 2- DİVÂN-I MUHASEBAT VE SAYIŞTAY BAŞKAN VEKİLLERİ..	347
§. 3- DİVÂN-I MUHASEBÂT KÂTİB-İ UMUMİLERİ VE SAYIŞTAY GENEL SEKRETERLERİ.....	349

§. 4- DİVÂNI MUHASEBÂT DÂİRE REİSLERİ	351
§. 5- DİVÂNI MUHASEBAT VE SAYIŞTAY MÜDDEİUMUMİLERİ. .	354
§. 6- DİVÂNI MUHASEBAT VE SAYIŞTAY ÜYELERİ	355
BİBLİYOGRAFYA	,362'
KARMA İNDEKS366
İÇİNDEKİLER.....	.3S3

